

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

Ivan Pilchin

Maria Pilchin

Natalia Roșior-Grîu

LITERATURA UNIVERSALĂ

Manual

CLASA

X

EDITURA
PRUT

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

Ivan Pilchin

Maria Pilchin

Natalia Roșior-Grîu

LITERATURA UNIVERSALĂ

Manual pentru clasa a X-a

Acest manual este proprietate publică, editat din sursele financiare ale Fondului special pentru manuale.

Manualul școlar a fost elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului la disciplină, aprobat prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 906 din 17.07.2019. Manualul a fost aprobat prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 605 din 30.04.2025 ca urmare a evaluării calității metodico-științifice.

(Denumirea instituției de învățământ)

EVIDENȚA UTILIZĂRII MANUALULUI:

Anul de folosire	Numele și prenumele elevului	Anul de studii	Aspectul manualului	
			la primire	la returnare
1				
2				
3				
4				
5				

- Dirigințele verifică dacă numele și prenumele elevului sunt scrise corect.
- Elevii nu vor face niciun fel de însemnări în manual.
- Aspectul manualului (la primire și la returnare) se va aprecia cu unul dintre următoarele calificative: *nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător*.

Comisia de evaluare:

Galina Anițoi, doctor în filologie, Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei

Larisa Caragi, grad didactic superior, Liceul Teoretic „Emil Nicula”, Mereni, Anenii Noi

Elena Colța, grad didactic I, Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, Hâncești

Carolina Dodu-Savca, doctor în filologie, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Nina Nenescu, grad didactic superior, Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, Cimișlia

Autori:

Ivan Pilchin, Maria Pilchin – responsabili de selecția textelor, componenta teoretică, critică și istorico-literară a manualului.

Natalia Roșior-Grîu – responsabilă de componenta metodico-didactică a manualului.

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Prut Internațional.

Reproducerea integrală sau parțială a textului sau a ilustrațiilor din acest manual este posibilă numai cu acordul scris al editurii.

Redactor: Nina Artin

Copertă: Irina Cuzin, Sergiu Stanciu

Machetare computerizată: Zoe Ciumac

© Ivan Pilchin, Maria Pilchin, Natalia Roșior-Grîu, 2025

© Editura Prut Internațional, 2025

Editura Prut Internațional, str. Alba Iulia, nr. 23, bl. 1A, Chișinău, MD-2051

Tel.: (+373 22) 75 18 74; (+373 22) 74 93 18

www.edituraprut.md; e-mail: office@prut.ro

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Pilchin, Ivan

Literatura universală: Manual pentru clasa a 10-a / Ivan Pilchin, Maria Pilchin, Natalia Roșior-Grîu; comisia de evaluare: Galina Anițoi [et al.]; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. – [Chișinău]: Prut Internațional, 2025 (Blitz Poligraf). – 151, [1] p.: il.

ISBN 978-9975-54-862-5

821.09(075.3)

P 65

Imprimat la Tipografia Blitz Poligraf

Dragi liceeni și liceene,

În acest an veți începe studiul unei discipline noi – literatura universală. Veți cunoaște capodoperele literare ale lumii, precum și cele mai mari realizări ale literaturii antice, medievale și renaștentiste, care fac parte din patrimoniul cultural al umanității.

Unul dintre principalele obiective ale disciplinei este să vă ajute să deveniți cititori atenți și aplicați.

Astăzi, într-o epocă a ritmului de viață tot mai accelerat, cartea rămâne principala sursă de comunicare cu cele mai luminate minți din istoria omenirii, o formă de a ne conecta la epocile și culturile din trecut, o cale de a dobândi înțelepciune. Nicio relatare sau comentariu critic nu poate înlocui contactul direct cu vocea autentică a autorului. Doar interacțiunea nemijlocită cu textul operei – prin lectură – oferă posibilitatea de a recepta clar atât conținutul ei, cât și formele artistice și stilul scriitorului.

Veți descoperi că literatura nu este doar arta cuvântului, capabilă să exprime gânduri și sentimente, să captiveze, să formeze, să promoveze anumite valori sau să schimbe lumea. Literatura universală este și o disciplină a reprezentărilor despre om și a cunoașterii lui, un domeniu fără granițe naționale sau temporale,

care contribuie la consolidarea popoarelor și la schimburile lor culturale. Datorită literaturilor lumii, oamenii de pe glob pot afla atât unii despre alții, cât și despre alte culturi, se cunosc mai bine, văd cât de multe lucruri îi leagă de natură, istorie, societate etc.

În timpul lecturii textelor la această disciplină, ați putea ține un „jurnal literar”, care vă va ajuta să vă concentrați asupra esențialului, să formulați și să vă organizați gândurile. Notați-vă impresiile, întrebările, ipotezele, citațele preferate, subliniați cele mai importante pasaje și trăsăturile specifice ale operei citite. După ce studiați în manual informațiile esențiale despre epocă, viața și creația unui autor, citiți cu atenție opera acestuia, apoi reveniți la secțiunea corespunzătoare din manual pentru a consolida și înțelege pe deplin conținutul.

Și încă ceva: nu uitați că literatura este creată nu doar de scriitori, ci și de cititori. Fiecare cititor adaugă ceva personal lecturii, traducând opera în limbajul propriilor sentimente și gânduri. În acest fel, cartea devine o extensie a memoriei și a imaginației umane, o continuare a caracterului și chiar a destinului omului.

Deschideți cartea și descoperiți-vă pe voi înșivă!

Autorii

CE ESTE *LITERATURA UNIVERSALĂ*?

Citate celebre

„Literatura este tot atât de veche ca vorbirea. Ea a apărut din nevoia omului de literatură și nu s-a schimbat de-a lungul timpului decât pentru a deveni și mai necesară.”

John Steinbeck

„Literatura mondială nu este un set de texte canonice, ci un mod de lectură: un tip de angajament detașat față de lumi aflate dincolo de spațiul și timpul nostru.”

David Damrosch

A povesti, a inventa ficțiuni și a imagina lucruri care nu există sau care ar putea exista este o calitate fundamentală a speciei umane. Nevoia de a povesti este esențială pentru comunicarea și cooperarea dintre oameni, pentru transmiterea cunoștințelor, experiențelor, tradițiilor și obiceiurilor, pentru divertisment și înțelegerea fenomenelor importante din viața unei comunități sau din natură.

Odată cu apariția scrisului, cunoștințele, legendele și poveștile, care altădată se transmiteau din generație în generație în formă orală, sunt fixate pe pietre, tăblițe de lut ars, piei de animale, papirus sau hârtie. Printre primele texte înregistrate în formă scrisă acum câteva milenii au fost și creații literare: poeme epice din Mesopotamia, India și Grecia Antică, poezii religioase din Egiptul Antic, texte filozofice și istorice din China.

Cuvântul *literatură* provine din limba latină: de la cuvântul *littera*, adică „literă”. Am putea deduce astfel că tot ce este scris cu litere, orice produs valoros al minții umane fixat în scris, poate fi considerat drept literatură. Însă, odată ce numărul textelor devenea tot mai mare și mai divers, oamenii încercau să identifice diferențele dintre un text literar și unul istoric, științific sau filozofic, să formuleze trăsăturile distincte ale literaturii, să înțeleagă legitățile care determină apariția și dezvoltarea formelor și stilurilor literare.

Astăzi, literatura este definită drept *artă a cuvântului*, care interacționează cu alte domenii ale creației și ale cunoașterii, precum teatrul, muzica, psihologia, politica sau morala. Capacitatea literaturii de a exprima cele mai variate idei, de a reflecta și de a influența realitățile sociale, culturale sau politice, de a crea imagini complexe prin flexibilitatea și bogăția expresivă a cuvântului îi conferă un rol central în sistemul artelor.

Literatura se dezvoltă, se schimbă constant și continuă să joace un rol important în viața culturală a umanității. De-a lungul secolelor, în funcție de contextul geografic sau istoric și de specificul lingvistic sau spiritual, a apărut o mare diversitate de formule artistice, procedee și conținuturi naționale ale creației literare. *Literatura națională*, care se constituie din ansamblul operelor literare ale unui popor scrise în limba acestuia, reprezintă expresia identității acelui popor, modul său specific de a gândi, a simți și a acționa, atitudinea sa față de marile probleme ale existenței umane.

Literaturile naționale, într-o măsură mai mare sau mai mică, au fost mereu conectate unele cu altele drept urmare a dialogului și a interacțiunii culturale între diferite popoare. Împletirea

Ad hoc

- Identifică două diferențe dintre literatura universală și cea națională.
- Cine a definit și a avut o contribuție importantă la popularizarea conceptului de literatură universală?

formelor, temelor și motivelor literare autohtone cu asimilări din afară a fost întotdeauna un catalizator și o condiție a creației. O capodoperă, un fenomen sau o mișcare literară capătă valoare universală atunci când este capabilă să reprezinte cu mare forță atât timpul, cât și spațiul său, dar și atunci când depășește contextul național sau cel istoric prin exercitarea influenței asupra altor literaturi.

Conceptul de *literatură universală/mondială* a fost formulat în secolul al XIX-lea de către poetul și gânditorul german Johann Wolfgang Goethe, care o considera o etapă în evoluția literaturilor lumii, când între literaturile naționale apare o unitate în diversitate printr-un sistem de conexiuni și influențe reciproce. Astfel, literatura universală nu este o simplă sumă de literaturi naționale, ci un spațiu de schimb spiritual și dialog al ideilor, în care traducătorii, considera Goethe, au rolul unor mediatori și susținători ai acestui tip de interacțiune culturală, iar activitatea de traducere literară este „una dintre sarcinile cele mai demne de stimă ale pieței de schimb mondiale”.

Ca obiect de studiu, literatura universală presupune o privire de sinteză asupra patrimoniului literaturilor lumii, asupra celor mai importante realizări în domeniul artei cuvântului, prin care este posibilă o mai bună interpretare, înțelegere și integrare a umanității.

De-a lungul timpului au existat mai multe încercări de a elabora o listă a operelor de valoare universală pentru studiul obligatoriu (*canonul literar*). La început, asemenea liste includeau, aproape exclusiv, capodopere ale literaturii europene occidentale, însă, pe parcursul secolului XX, în urma revizuirii criteriilor de selecție și a modelelor de referință literară, studiul textelor de valoare și al zonelor culturale din care au provenit acestea a devenit mult mai divers, extins și nuanțat. Traducerile și premiile literare internaționale (cum ar fi Premiul Nobel pentru Literatură sau Premiul Booker) au sporit accesul și interesul pentru literaturile din Asia, Africa, America Latină și Oceania; mult mai vizibilă a devenit literatura scrisă de femei.

Chiar dacă fiecare epocă istorică sau generație își elaborează propria listă a ceea ce ar trebui să fie inclus în fondul reprezentativ al literaturii universale, *ideea marilor cărți* ale omenirii oferă, în continuare, o perspectivă de orientare în amalgamul producției literare din trecut și din prezent.

J.H.W. Tischbein, *Goethe în Campagna romană* (1786)

Citate celebre

„Mă conving din ce în ce mai mult că poezia e un bun al întregii omeniri și că ea se manifestă pretutindeni și în toate timpurile, în sute și sute de oameni: cu singura deosebire că unul știe s-o facă mai bine decât celălalt și se menține mai îndelungat deasupra apei decât altul. [...] Se înțelege însă că, dacă noi, germanii, nu privim și dincolo de țărmlul strâmt al hotarelor noastre, nimic nu e mai ușor decât să cădem și noi în această înfumurare pedantă. Iată de ce îmi place să privesc și ceea ce se întâmplă la alte națiuni și să sfătuiesc pe fiecare să facă la fel ca mine. Literatura națională nu vrea să zică prea mult în zilele noastre. Se vestește epoca literaturii universale și fiecare trebuie să contribuie pentru ca epoca aceasta să se instaureze cât mai curând.”

Johann Wolfgang Goethe

Ad hoc

- Care este rolul traducătorilor în dezvoltarea patrimoniului literaturilor lumii, în opinia lui J.W. Goethe?

1. Antichitate

Dicționar de termeni

● **Mit** (din gr. *mýthos* – „relatare, povestire, cuvânt, discurs”): 1) narațiune sacră despre zei, eroi și diverse ființe supranaturale. Evenimentele mitului se petrec în trecutul îndepărtat, în epoca de formare a Universului sau în epoca eroică. Principalele subiecte ale miturilor tradiționale sunt originea lumii fizice (cosmogonia), a zeilor (teogonia), a ființelor umane (antropogonia) și interacțiunea dintre oameni, zei și stihiiile naturii; 2) în sens larg – iluzie, invenție, ficțiune.

● **Mitologie**: 1) totalitatea miturilor unui popor; 2) domeniul de cercetare care are drept scop studiul sistemelor mitologice tradiționale și al trăsăturilor gândirii mitice din Antichitate până în zilele noastre.

Lupoaica de pe Capitoliu (sculptură etruscă de bronz, sec. V î.H.). Conform mitului latin, care conține elemente ale totemismului arhaic, lupoaica i-a hrănit și, astfel, i-a salvat pe frații gemeni Remus și Romulus – întemeietori ai orașului Roma.

MITOLOGIA POPOARELOR LUMII

În cadrul societăților arhaice, mitologia a reprezentat principală modalitate de înțelegere a lumii. În absența științei și filozofiei, oamenii inventau mituri pentru a explica fenomenele naturale sau evenimentele din viața lor, pentru a le sistematiza într-o formă simbolică și a le ilustra prin diverse narațiuni despre spirite și zei.

Miturile aveau multiple funcții practice. În primul rând, ele codificau și transmiteau un sistem de cunoștințe și viziuni asupra lumii, exprimau atitudini etice și estetice ale omului arhaic. În al doilea rând, miturile reprezentau un fundament constitutiv pentru tradițiile religioase și educaționale, contribuiau la afirmarea unor valori, norme și modele de comportament și comunicare în societățile arhaice.

Narațiunile mitologice ale diferitelor popoare au teme și motive asemănătoare: apariția Universului (mituri cosmogonice) și crearea omului (mituri antropogonice), apariția și mișcarea Soarelui, Lunii, planetelor și stelelor (mituri astrale), proveniența unor animale sau plante (mituri etiologice), transformările suferite de personajele mitului în urma unor evenimente, peripeții și împrejurări (mituri despre metamorfoze), isprăvile unor oameni viteji, de obicei considerați copii ai zeilor, și lupta lor cu monștrii sau stihiiile (mituri eroice).

Mentalitatea omului arhaic a fost puternic determinată de mediul natural înconjurător. Relația de interdependență dintre om și natură a fost reflectată în formele timpurii ale viziunilor mitico-religioase, specifice comunităților vânătoarești din epoca paleolitică: totemism, animism, fetișism și magie.

Totemismul, de exemplu, presupunea credința în faptul că un anumit grup de oameni își trage originea de la un animal, o pasăre, o insectă sau o plantă. Urmele totemismului, care a fost specific tuturor popoarelor lumii, s-au păstrat în onomastică și în toponimie, în interdicțiile alimentare, în dansurile rituale, în heraldică, în picturile și în emblemele care reprezentau animalul totemic pe case, haine, arme și unelte de muncă.

O altă formă a gândirii mitologice a fost *animismul* – credința în spirite prezente în obiectele materiale ale lumii înconjurătoare, care rămăneau vii chiar și după dispariția definitivă a acelor obiecte. Separându-se de obiect (un corp material), acest spirit devenea o ființă mitologică căreia i se atribuiau anumite trăsături antropomorfe (specifice omului). Astfel a apărut ideea, răspândită la majoritatea popoarelor lumii, despre sufletul omului, care era imaginat adesea în chipul unei păsări.

Modul de viață sedentar al agricultorilor din epoca neolitică a schimbat percepția spațiului și a timpului. În mitologia diferitelor popoare apar motivele care reflectă dependența omului de fertilitatea pământului, de ritmurile naturii și de sănătatea animalelor domestice. Unul dintre miturile fundamentale în societățile agricole timpurii este acela despre căsătoria Cerului-bărbat cu Pământul-femeie, care dau naștere tuturor începuturilor. Dezvoltarea economiei agricole a determinat cultivarea plantelor și creșterea animalelor domestice, dar și divinizarea forțelor naturii care fac posibilă înmulțirea lor (mai ales Soarele și Pământul). Cultul fertilității a dat naștere multor mituri, simboluri și imagini legate de ciclicitatea proceselor în natură. Astfel, apar imagini foarte complexe ale zeilor care periodic mor și reînvie (Osiris la egipteni, Adonis la fenicieni, Dionis la greci).

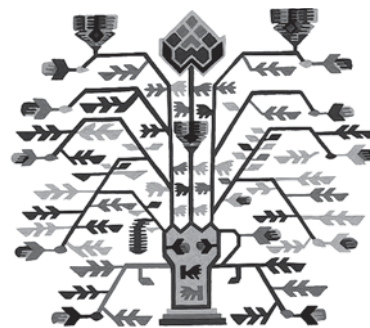
Cu timpul, viziunile mitico-religioase, în general, devin mai complexe: apare ierarhia divinităților și ideea unei lupte eterne dintre bine și rău. Un exemplu cunoscut, în acest sens, a devenit *panteonul* zeilor greci.

Miturile erau compuse pe parcursul unor perioade îndelungate de timp, fiind creația colectivă a mai multor generații. Sub influența diverselor evenimente istorice, a cataclismelor naturale și a transformărilor socioculturale, conținutul miturilor se schimba și se completa. Iată de ce unele mituri sunt cunoscute în diferite versiuni, demonstrând că structura și imaginarul lor erau determinate de contextul istoric și geografic specific.

Subiectele și personajele narațiunilor mitologiilor arhaice sunt cunoscute preponderent din prelucrările lor literare. Astfel, cele mai importante surse ale mitologiei grecești sunt poemele epice *Iliada* și *Odissea*, atribuite lui Homer, poemul cosmogonic *Teogonia* de Hesiod, dramaturgia lui Eschil, Sofocle și Euripide, creațiile unor poeți latini, în special poemul *Metamorfoze* de Ovidiu. Mitologia indiană s-a păstrat, în primul rând, grație poemului epic *Mahabharata* și culegerii de imnuri religioase *Ramayana*. Sursele mitologiei germanice vechi sunt cântecele cu un caracter mitologic sau eroic din culegerea scandinavă *Edda cea Mare*, baladele populare germane, precum și prelucrările literare ale narațiunilor mitice germanice din Evul Mediu.

Din Antichitate și până în prezent, miturile au fost mereu un tezaur inepuizabil de subiecte și motive pentru artă și literatură. De aceea, reprezentările mitologice se regăsesc nu doar în textele scrise și orale, ci și în monumentele culturii materiale universale, precum arhitectura, sculptura, pictura murală sau arta decorativă. Multe dintre acestea au fost descoperite în urma cercetărilor arheologice sau a expedițiilor etnografice realizate îndeosebi în ultimele trei secole la diverse popoare și triburi din întreaga lume, al căror stil de viață este similar cu cel din epoca arhaică.

Arborele cosmic, cunoscut și ca *Arborele lumii* sau *Pomul vieții*, este un simbol central în mitologia universală. Considerat și *axis mundi* (osia lumii), acesta reprezintă legătura dintre sferile Universului și lumile imaginare ale gândirii mitice: lumea celestă a zeilor (coroana), lumea realității umane (tulpina) și lumea infernală subpământeană (rădăcinile). De asemenea, cele trei elemente ale arborelui simbolic (de jos în sus) se identifică cu trecutul, prezentul și viitorul. Exemple culturale: în mitologia scandinavă, frasinul Yggdrasil este arborele cosmic care susține cele nouă lumi și este locul de trai al zeilor, uriașilor, oamenilor și altor creaturi; în budism, smochinul sacru Bodhi este considerat arbore al științei, sub care s-a produs iluminarea lui Buddha; în tradiția biblică, sunt menționate Pomul vieții și Pomul cunoașterii din Grădina Edenului.

Arborele cosmic (Pomul vieții) – element ornamental specific mai multor culturi ale lumii

MITURI COSMOGONICE

Tellus Mater (relief de pe Altarul Păcii Maiestoare, anul 13 î.H.): în mitologia romană – zeița gliei, personificare a pământului și fertilității lui, a ideii de glie hrănitore (identificată cu Gaia din mitologia greacă)

Miturile cosmogonice ale popoarelor lumii încearcă să răspundă la aceleași întrebări de care se preocupă și cosmologia modernă: ce este Universul, cum a apărut acesta și ce legități guvernează lumea în care trăim? Dar, spre deosebire de recente cercetări în domeniul fizicii și astrofizicii, care se bazează pe metode științifice (observația, experimentul și modelarea matematică) pentru a formula și testa teorii despre Univers, miturile antice oferă, mai degrabă, imagini simbolice și metaforice, care variau de la o cultură la alta. Ideea de bază a științei moderne este că Universul s-a născut acum aproximativ 13,7 miliarde de ani, în urma unei explozii supreme (*Big Bang*), care a creat spațiul, materia și timpul. În conformitate cu miturile cosmogonice, Universul a apărut fie din *haosul primordial* care, organizându-se, s-a transformat în *cosmos* (din greacă – „ordine, armonie”), fie din *oul primordial* (după modelul apariției puiului de pasăre), fie a fost creat din voința sau prin rostirea unui *demiurg* (din greacă – „creator, meșter”).

Poemul didactic *Teogonia* al poetului antic grec Hesiod (sec. VIII-VII î.H.) este principala sursă a mitologiei grecești și o primă încercare în spațiul grecesc de a sistematiza reprezentările mitologice despre originea Universului.

La început de începuturi fu Chaosul, iar după aceea
Spătoasa Glie – tainic sprijin menit să poarte-n veci pe toți
Nemuritorii ce tronează deasupra ninsului Olimp –
Tartărul sumbru din străfundul pământului vârstat de drumuri,
De-asemeni Eros, cel mai chipeș din rândul zeilor eterni,
Descătușând pe fiecare – și oameni, și făpturi divine –
Și subjugând în piept simțirea și chibzuirea hotărâre.
Din Chaos se-ntrupă Erèbus și Noaptea, neagră-ntruchipare.
Și Noaptea odrăsli la rându-i Eterul și Lumina zilei,
Pe care-i zămisli în urma unirii sale cu Erèbus.
Iar cel dintâi copil al Gliei, croit chiar pe măsura ei,
Fu înstelatul Cer, în stare s-acopere întregu-i trup
Și să rămână trainic sprijin al zeilor preafiericiți.

Traducere de Ion Ascan

Imagini cosmogonice ale Indiei Antice apar preponderent în cele patru *Vede* (culegeri de texte religioase și literare scrise în sanscrita veche) și în vastul poem epic *Mahabharata*. Universul în mitologia indiană există în ritmul erelor *yuga* – al unui ciclu perpetuu de pulsații (creații împlinite de zeul Shiva și distrugeri operate de ipostaza sa negativă Rudra), fiecare ciclu fiind o zi din viața eternă a sufletului universal Brahman.

În lumea aceasta, când fără strălucire și lumină ea era înfășurată de negură din toate părțile, a apărut dintru începutul [acelei] *yuga*, ca întâia cauză (a creației), un ou uriaș, sămânță

A mintește-ți!

- Care sunt elementele de pe stema Republicii Moldova?
- Argumentează semnificația simbolurilor cosmice antice din stemă.

veșnică a tuturor ființelor, care se numește Mahadivya. În el, precum se știe, lumina cea adevărată era eternul brahma, sublim și inimaginabil, ubicuu, cel care este cauza ascunsă și in-sesizabilă a realului și irealului. Din [oul] acesta a purces supremul Brahma, strămoșul și singurul domn al tuturor făpturilor. [...] După aceea: apa, cerul, glia, vântul, spațiul aerian și țările lumii; după aceea: anii, anotimpurile, lunile, semilunile, zilele și nopțile în succesiune ordonată. Așa s-au ivit și toate celelalte care sunt adevărate de oameni.

Și tot ceea ce există, mișcător și nemișcat, tot ce se supune observației, totul se va amesteca din nou când, după ce se va scurge yuga, lumea se va năru. Tot așa precum (în natură) semne felurite ies la iveală odată cu schimbarea anotimpurilor, la fel și acele ființe (apar din nou) la începutul (următoarei) yuga. Așa se învârtă în lume veșnic roata aceasta care nu are nici început, nici sfârșit, și care pricinuieste distrugerea a tot ce există.

Mahabharata, cartea I. Traducere de Victor Kernbach

Despre reprezentări cosmogonice ale vechilor evrei putem afla în *Geneza*, prima carte a *Torei* (primele cinci cărți ale *Bibliei*) – o colecție de texte sacre și de referință, în jurul căreia își organizează viața, atât la nivel social, cât și religios, membrii comunităților iudaice și creștine.

La început, când a creat Dumnezeu cerurile și pământul, și pământul era deșert și pustietate, și întuneric era peste fața adâncului, iar Duhul lui Dumnezeu se purta peste fața apelor, Dumnezeu a spus: „Să fie lumină!”. Și a fost lumină. Și Dumnezeu a văzut că lumina este bună și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric. Și Dumnezeu a chemat lumina „zi”, iar întunericul l-a chemat „noapte”. Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua întâi.

Și Dumnezeu a spus: „Să fie o tărie în mijlocul apelor și să fie despărțitoare între ape și ape!”. Și Dumnezeu a făcut tăria și a despărțit apele care erau sub tărie de apele care erau deasupra tăriei. Și a fost așa. Și Dumnezeu a chemat tăria „ceruri”. Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a doua. [...]

Și Dumnezeu a spus: „Să fie luminători în tăria cerurilor ca să despartă ziua de noapte; ca să fie semne pentru soroace și pentru zile și ani; și să fie luminători în tăria cerurilor ca să lumineze asupra pământului!”. Și a fost așa. Și Dumnezeu a făcut cei doi luminători mari, luminătorul cel mare spre cârmuirea zilei și luminătorul cel mic spre cârmuirea nopții, și stelele. Și Dumnezeu i-a pus în tăria cerurilor ca să lumineze asupra pământului și să cârmuiască ziua și noaptea, și să despartă lumina de întuneric. Și a văzut Dumnezeu că este bine. Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a patra.

Traducere de Francisca Băltăceanu et al.

Michelangelo Buonarroti, *Crearea Soarelui, Lunii și planetelor*, fragment de frescă din *Capela Sixtină* (1508-1512)

A mintește-ți!

- Numește titluri de texte din literatura populară care conțin simboluri și motive cosmice și cosmogonice.

A d hoc

- Citește selecția de texte care ilustrează miturile cosmogonice în diferite culturi (greacă, indiană și ebraică).
- Identifică în fragmentele date câmpul semantic ce reprezintă ideea nașterii Universului.
- Completează o triagramă pentru a ilustra similitudini și diferențe în interpretarea mitului cosmogonic în *Teogonia*, *Mahabharata* și *Biblia*.

Dicționar de termeni

● **Eroic** (din gr. *heros* – „erou”): categorie estetică ce reflectă valoarea acțiunilor remarcabile ale unei persoane sau comunități în situații-limită, implicând curaj, sacrificiu, rezistență și forță morală, stârnind admirație, venerație și dorința de a urma exemplul măreț în scopuri nobile; formă de manifestare a sublimului, expresie a îmbinării idealului etic cu cel estetic.

Lysippos, *Hercule Farnesi* (fragment) – una dintre cele mai cunoscute sculpturi ale lumii antice (secolul III)

A mintește-ți!

- Numește jocuri video sau filme artistice în care sunt prezenți eroi mitici.
- Ce calități ale acestora le-au adus simpatia publicului?

Apariția mitologiei eroice a marcat, la o anumită etapă a civilizației umane, o importantă schimbare în relația omului cu mediul înconjurător și în modul în care acesta își percepea locul său în Univers. Isprăvile și confruntările eroilor cu diverse creaturi monstruoase sau cu forțele naturii dezlănțuite au reflectat dorința și eforturile umane de a depăși pericolele și a instaura echilibrul și ordinea bazată pe rațiune și dreptate.

Miturile despre eroi și aventurile lor sunt specifice multor culturi, în care pot fi întâlnite două categorii de personaje eroice: *eroul civilizator*, care transformă lumea și civilizează omenirea prin introducerea anumitor obiceiuri și rituri, prin transmiterea diverselor cunoștințe și meșteșuguri, prin aducerea în dar a focului etc. (Prometeu la greci, Maui la popoarele din Polinezia, Zamolxis la daci); *eroul legendar* – un semizeu care săvârșește numeroase fapte de vitejie (prin forță fizică sau viclenie), fiind un luptător de seamă, un ucigător de monștri etc. (Ghilgameș în Sumer; Heracle, Perseu, Teseu, Ahile, Iason, Odiseu la greci; Sigurd la germani; Rama în tradiția hindusă).

Pentru majoritatea grecilor și altor popoare din lumea mediteraneeană, cel mai mare dintre eroi a fost Heracle (romanii îl numeau Hercule), cunoscut prin cele douăsprezece încercări sau munci.

Muncile lui Heracle

Taurul din Creta

Cu mulți ani în urmă, un uriaș taur alb țâșnise din mare pe țărmurile Cretei. Taurul fusese trimis de zeul Poseidon ca răspuns la rugămințile regelui Minos, care voia să-și sperie supușii printr-un semn care să arate că stăpânirea lui se bucura de aprobare divină. Ideea fusese să-i jertfească taurul lui Poseidon odată ce frații lui acceptau dovada, însă Minos și soția lui, Pasiphae, au fost atât de fermecați de frumusețea creaturii, încât nu s-au mai îndurat s-o măcelărească. Mai mult, Pasiphae chiar s-a împreunat cu el și i-a dăruit un fiu pe nume Asterion, jumătate om, jumătate taur, cunoscut sub numele de Minotaur, care trăia într-un labirint complicat, pe care-l construise pentru găzduirea lui arhitectul, inventatorul și proiectantul lui Minos, marele Dedal.

Între timp, taurul semăna groaza prin Creta, sălbatic, de neîmblânzit și înfricoșător. Ca un hatâr făcut lui Minos, Euristeu l-a trimis pe Heracle să-l supună și să-l aducă la Tirint – viu.

Cu o abordare total diferită de a vărului său mai mic, Teseu, Heracle nu avea altă tehnică decât încrederea în propria lui putere și în curajul lui fără margini. A găsit taurul, a urlat la el, l-a scos din minți și s-a plantat în fața lui. Când taurul s-a năpustit asupra sa, Heracle l-a apucat pur și simplu de coarne și le-a răsucit. Taurul a rezistat cu toată puterea. Încetul cu încetul, Heracle l-a culcat la pământ, rotindu-se cu el, cam la fel cum făcuse cu Leul din Nemea și cu Mistrețul din Erimant. Fără să

dea drumul coarnelor, a urlat în urechea taurului, l-a plesnit, l-a lovit, l-a ciupit, l-a pocnit și l-a mușcat. În cele din urmă, fiara snopită și vlăguită a rămas nemișcată sub el și s-a supus voinței lui. Încălecând-o, Heracle a străbătut valurile din care se născuse și a mers așa până în Peloponez.

Cingătoarea Hipolitei

Așa se face că Heracle s-a trezit navigând spre răsărit, către ținutul amazoanelor. Faima acestor războinice mândre se răspândise în întreaga lume antică. Călare pe armăsari – primii războinici din lume care făceau asta –, amazoanele înfrânseseră toate triburile cu care luptaseră. [...]

De mai bine de opt ani Heracle reușea imposibilul fără să se plângă, iar veștile despre puterea, curajul și rezistența lui în condiții atât de vitrege se răspândiseră în lung și-n lat. Heracle scăpase lumea de multe amenințări și de multă teroare. Înfruntase vrăji și monștri cu vitejie și demnitate. Doar moșii și invidioșii nu-l admirau. Prețuirea amazoanelor pentru curaj, demnitate și putere le depășise neîncrederea și disprețul instinctiv față de bărbați, astfel încât i-au întâmpinat cu căldură și cu respect pe el și pe membrii echipajului. [...]

Heracle era profund atras de Hipolita, care avea ținută, înțelepciune și o autoritate pe care n-o întâlneai adesea. Nu ridica vocea niciodată și nu părea să aștepte atenție sau adorație. Și totuși Heracle s-a trezit fiind atent doar la ea și simțind ceva vecin cu venerația, ceva ce nu mai simțise pentru nicio altă ființă – femeie sau bărbat – pe care-o cunoscuse.

Ea părea să-l placă la fel de mult. Iar dacă avea vreo urmă de zâmbet pe față când a văzut că nu reușește să cuprindă cu ambele mâine brațul lui musculos, zâmbetul acela nu era de batjocură, ci de amuzament că o asemenea ciudățenie trăia pe pământ.

– Asta o să-l poate cuprinde, a spus ea, desfăcându-și cingătoarea. [...]

Prinzându-i cingătoarea pe braț, Hipolita i-a declarat că-l făcea să arate mult mai bine. [...]

– Spune-mi, mărețe erou, ce te poate tulbura acum?

– Păi, vezi tu, am ajuns la a noua dintre misiunile astea – sau „Munci”, cum le zici tu. Din cauza asta sunt aici. [...]

– Sper că nu trebuie s-o târăști pe Hipolita în lanțuri în fața celui tiran nemernic, nu?

– A, nu, nu... nu asta. E vorba de cingătoarea asta...

Și-a coborât privirile spre centura care-i încercuia brațul.

– Fiica lui Euristeu, Admeta, m-a trimis să i-o aduc. Dar acum, că te-am cunoscut, nu-mi mai vine să...

– Asta-i tot? E a ta, Heracle. Primește-o cu bucurie ca pe un cadou de la mine. Ca de la războinic la războinic.

Eroii de Stephen Fry. Traducere de Radu Paraschivescu

Dicționar de termeni

● **Amazoanele:** femei războinice din mitologia greacă, urmașe ale lui Ares, zeul războiului; fondatoare de mari orașe conduse de regine (Antiopa, Harpalika, Hipolita, Penthesileia). Dintre campaniile militare ale amazoanelor, conform miturilor, cele mai spectaculoase au fost atacul asupra Atenei și participarea la războiul troian de partea troienilor.

Imaginea unei femei independente, puternice, frumoase și înarmate, direct legată de miturile despre amazoane, s-a regăsit și în cultura populară modernă. Cel mai cunoscut exemplu, în acest sens, este Femeia fantastică – super-eroina inventată în 1941 pentru DC Comics. Cunoscută drept prințesa Diana din Themyscira, fiind fiica lui Zeus și a Hipolitei, regina amazoanelor, ea luptă mereu pentru dreptate și adevăr.

Actrița Gal Gadot în rolul Dianei din filmul *Femeia fantastică* (*Wonder Woman*, 2017, regizor: Patty Jenkins)

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului* (1963)

Mitul povestește o istorie sacră, relatează un eveniment care a avut loc într-un timp primordial, în timpul fabulos al începuturilor. Altfel spus, mitul povestește în ce chip, datorită căror fapte deosebite ale unor ființe supra-

naturale, o realitate a dobândit existență, fie că e vorba de realitatea totală, de cosmos, fie numai de un fragment al ei. Mitul e deci întotdeauna povestirea despre o creație.

Stephen Fry, *Mythos. Miturile Greciei repovestite* (2017)

Sigur, grecii nu au fost singurul popor care a țesut o tapiserie de legende și tradiții din firele complicate ale existenței. Zeii Greciei, dacă ar fi să judecăm din punct de vedere arheologic și paleoantropologic, se trag din părinți cerești, zeițe ale lunii și demoni ai „cornului abundenței” din Mesopotamia – astăzi Irak, Siria și Turcia. Babilonienii, sumerienii, acadienii și alte civilizații de acolo, care s-au dezvoltat cu mult înaintea grecilor, aveau propriile povești și mituri populare despre creație care, asemenea limbilor ce le-au exprimat, își aveau obârșia în India și, coborând în preistorie, spre vest, în Africa, până la apariția speciei noastre.

Dar, de fiecare dată, când spunem o poveste, trebuie să tăiem de undeva firul narativ ca să avem un punct de pornire. În cazul mitologiei grecești, nu e greu de făcut, deoarece ea a supraviețuit cu o bogăție de detalii, vitalitate și culoare care o deosebesc de alte mitologii. Ea a fost captată și păstrată de primii poeți și s-a transmis până la noi și până în ziua de azi. Deși miturile grecești au multe în comun cu cele chinezești, iraniene, indiene,

mayașe, africane, rusești, amerindiene, ebraice și scandinave, ceea ce le face unice este faptul că – așa cum s-a exprimat scriitoarea și mitografa Edith Hamilton – sunt „creația unor mari poeți”. Grecii au fost primul popor care a creat narațiuni coerente, o adevărată literatură chiar, pornind de la zeii, monștrii și eroii lor.

Arcul mitologiei grecești urmărește ascensiunea umanității, lupta noastră de a ne elibera de intervenția zeilor – de abuzurile lor, de ingerințele lor în existența noastră, de tirania lor asupra vieții și civilizației umane. Grecii nu s-au arătat în genunchi în fața zeilor lor. Și-au dat seama de nevoia vanitoasă a acestora de a fi implorați și venerați, dar aveau convingerea că oamenii le erau egali. Miturile lor înțeleg faptul că cel care a creat această lume complicată, cu cruzimile, minunile, capriciile, frumusețile, nebunia și nedreptățile ei, trebuie să fi fost la fel de crud, minunat, capricios, frumos, nebun și nedrept. Grecii au creat zei după chipul și asemănarea lor: războinici, dar și creativi; înțelepți, dar și feroce; iubitori, dar și geloși; tandri, dar și brutali; miloși, dar și răzbunători.

Traducere de Luminița Gavrilă

Karen Armstrong, *Scurtă istorie a mitului* (2005)

Avem nevoie de mituri care să ne ajute să ne identificăm cu toți semenii noștri, nu doar cu cei care aparțin tribului nostru etnic, național sau ideologic. Avem nevoie de mituri care să ne ajute să înțelegem importanța compasiunii, care nu este întotdeauna percepută ca suficient de productivă sau de eficientă în lumea noastră pragmatică, rațională. Avem nevoie de mituri care să ne ajute să căpătăm o atitudine spirituală, să vedem dincolo de nevoile noastre

imEDIATE și să ne dea posibilitatea să percepem o valoare transcendentă care să înfrunte egoismul nostru solipsist. Avem nevoie de mituri care să ne ajute să venerăm din nou pământul ca fiind sacru, în loc să-l folosim doar ca pe o „resursă”. Acesta este un lucru crucial, pentru că, dacă nu există un fel de revoluție spirituală care să poată ține pasul cu geniul nostru tehnologic, nu ne vom putea salva planeta.

Traducere de Mirella Acsente

Abordarea textului

- 1 **Lucru în pereche.** Documentați-vă și aflați care au fost celelalte munci ale lui Heracle.
- 1.1. Explicați semnificația sintagmelor *grajdurile lui Augias* și *a fi Cerber*.
- 2 Specifică încotro se îndreaptă eroul și de cât timp peregrinează.
- 3 Extrage din text secvențele care îl descriu pe eroul Heracle și pe amazoana Hipolita.
- 3.1. Concluzionează ce trăsături sunt comune ambelor personaje.
- 4 Comentează, într-un text coerent de 10-12 rânduri, replica Hipolitei din finalul textului: „Ca de la războinic la războinic”.
- 5 **Lucru în grup.** Discutați ce înseamnă eroism în contextul mitologiei antice și în zilele noastre.
- 5.1. Cum credeți, de ce eroii benzilor desenate (Superman, Batman, Spiderman) sunt atât de populari în rândul tinerilor?
- 5.2. Prin ce se deosebește modelul eroului contemporan de cel mitic?
- 6 În varianta mitului *Cingătoarea Hipolitei* repovestită de Stephen Fry este ilustrată imaginea unei amazoane curajoase și demne și a unui bărbat-erou la fel de curajos și puternic. Prin mesajul său, acest mit poate fi catalogat ca un exemplu actual de egalitate de gen? Argumentează.
- 6.1. Continuă enunțul: „Eroismul are / nu are gen, deoarece...”

Perspective comparative

- Compară, din perspectiva reprezentărilor despre originea Universului, începutul *Scrisorii I* de Mihai Eminescu cu poemul didactic *Teogonia* de Hesiod, cu fragmente din poemul epic *Mahabharata* și cu *Geneza (Biblia)*.

Pro Domo

- Citește și rezumă un mit antic la alegere.

Nivel minim

- Realizează, prin reprezentare grafică sau în formă scrisă, o analiză comparativă a panteonului grec și a celui roman, identificând cel puțin 7 perechi de zeiități asemănătoare (de exemplu: Poseidon la greci și Neptun la romani).

Nivel mediu

- Selectează unul dintre miturile antice și realizează un produs (la alegere – eseu, poster sau colaj digital) în care să ilustrezi calitățile unui erou sau ale unei eroine.

Nivel performant

Ex libris

Eroul cu o mie de chipuri (1949) este una dintre cele mai cunoscute cărți despre mitologie și folclor semnată de Joseph Campbell (1904-1987), scriitor și savant american.

Explorând modul în care miturile reflectă procesele psihologice și spirituale general-umane, Campbell introduce în cartea sa conceptul de monomit, supranumit și „călătoria eroului”. Autorul susține că majoritatea miturilor și legendelor din diverse culturi pot fi reduse la o structură de bază: „Un erou pornește dintr-o lume obișnuită într-un tărâm al minunilor supranaturale; acolo el întâlnește diverse forțe fabuloase și le doboară; eroul se întoarce din această aventură misterioasă și aduce un beneficiu semenilor săi”.

Cartea a avut un impact uriaș asupra literaturii, cinematografiei și culturii populare. Unul dintre cele mai cunoscute exemple de receptare a acestei cărți este trilogia *Războiul stelelor* a lui George Lucas, care a fost inspirată de ideile lui Campbell despre monomit.

LITERATURA ORIENTULUI ANTIC

Tăblița de lut care conține un fragment din *Epopoea lui Ghilgameș*, Muzeul Britanic (secolul VII î.H.)

Amintiți-vă!

- Imaginați-vă că ați nimerit pe o insulă, fără acces la tehnologii. Discutați în grup ce obiecte puteți utiliza pentru a scrie un mesaj. Ce ați scrie și cui? Pe ce ați scrie?
- Discutați cât de complicat ar fi acest lucru în asemenea condiții.
- Analizați imaginea de mai sus. Argumentați de ce scrisul este important pentru fiecare individ și pentru omenire în general.

Ad hoc

- Expune-ți opinia de ce civilizațiile s-au întemeiat în preajma unor ape.
- Localizează-le pe hartă și observă ce țări sunt astăzi în aceste regiuni.
- Ce semnifică la origine sintagma *scriere cuneiformă*?

Începuturile culturii universale reprezintă una dintre cele mai fascinante pagini din istoria acesteia. Grație descoperirilor arheologice, s-a constatat că, din mileniul IV î.H., primele centre ale civilizației umane s-au constituit de-a lungul marilor râuri din Asia și Africa: cultura mesopotamiană – între râurile Tigris și Eufrat, cultura egipteană veche – de-a lungul și în delta râului Nil, primele culturi indiene – în bazinul râului Indus, iar cele mai vechi culturi chineze – de-a lungul cursului mijlociu al Fluviului Galben. În acest areal geografic extins au apărut primele state, legi codificate, școli, sisteme religioase și de gândire, primele capodopere ale artei și literaturii.

O trăsătură caracteristică tuturor literaturilor orientale este, întâi de toate, faptul că ele mereu s-au aflat în relație directă cu viziunile și practicile religioase specifice locului și epocii. În plus, între literaturile Orientului Antic au existat mereu relații de receptare și de influență reciprocă.

Dintre diversele realizări ale civilizației antice orientale, cea mai semnificativă a fost inventarea scrisului. Inițial, oamenii utilizau *pictograme*, adică scriere picturală, care a fost înlocuită treptat cu semne geometrice mai complexe.

Din mileniul al III-lea î.H., în Mesopotamia, scribii sumerieni au început să scrie pe tăblițe de lut moale, pe care apoi le ardeau, dându-le rezistență și durabilitate. Semnele, făcute de ei cu ajutorul unui bețișor ascuțit de trestie, erau formate din linii orizontale, verticale sau oblice și însemnau fie un cuvânt, fie o silabă. Așa a apărut *scrierea cuneiformă* (de la *cuneus*, ceea ce în limba latină înseamnă „cui”). La început, sumerienii utilizau scrisul în activitatea lor economică (înregistrau roada, contabilizau veniturile etc.). Treptat, pe tăblițele de lut s-au notat imnuri religioase, proverbe, mituri, rugăciuni și poeme epice. Un astfel de poem și, totodată, una dintre capodoperele literare ale Orientului Antic a fost *Epopoea lui Ghilgameș*.

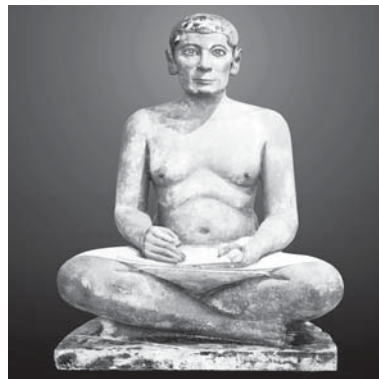
Vechii egipteni considerau că limbajul și scrisul hieroglific (din gr. *hieros* – „misterios, sfânt”), pe care îl utilizau în câteva versiuni, au fost create de zeul Toth – o divinitate a cunoașterii, a timpului și a lunii. Datorită unei remarcabile descoperiri a savantului francez Jean-François Champollion, care, în 1822, a descifrat scrisul hieroglific egiptean, au devenit cunoscute multiplele texte literare egiptene gravate în piatră, lemn, scrise pe piele și, începând cu mileniul II î.H., pe papyrus. Cea mai veche operă literar-artistică a vechiului Egipt sunt *Textele piramidelor* – inscripții pe pereții interiori ai piramidelor, care relatează despre călătoriile sufletului faraonului în lumea de apoi.

O capodoperă a poeziei egiptene antice este *Cântecul harpistului*, în care se exprimă ideea deșertăciunii existenței umane, faptul că viața omului e trecătoare și că trebuie să te bucuri de ea. În cadrul ritualului religios, apar diverse imnuri solemne, în care au fost cântate și preamărite divinitățile egiptene: *Imnul către Hapi* (zeul râului Nil), *Marele imn către Aton* (zeul discului solar) etc. Foarte diversă a fost proza egipteană: povestiri despre societatea egipteană și moravurile ei (*Povestea celor doi frați*, *Povestirea lui Sinuhet*, *Povestirea despre Dreptate și Strâmbătate*), biografiile oamenilor bogați sau importanți ai statului, *Învățăturile lui Ptahhotep* etc.

Imaginarul literar al civilizației ebraice vechi este cuprins în *Vechiul Testament*, prima parte a *Bibliei* – o vastă culegere de texte cu un caracter sacru, istoric, filozofic, liric, didactic, legislativ și social, având la bază doctrina monoteistă despre un singur Dumnezeu. Fiind cartea de referință pentru religia iudaică și creștină, *Biblia* este una dintre capodoperele spiritului uman universal.

Scrierea chineză, care datează de aproape 5000 de ani, este ideografică (adică reprezintă ideea, noțiunea, și nu semnele cuvintelor). Prima realizare de proporții și o piatră de temelie a literaturii chineze a fost *Cartea cântecelor* – o amplă antologie de texte lirice, epice și didactice. Pe lângă lucrările istorice și filozofice, cum a fost și *Cartea legendelor istorice*, un rol important pentru evoluția ulterioară a culturii și literaturii chineze au avut *Învățăturile lui Confucius* (secolul V î.H.), o carte de referință pentru confucianism, și *Cartea Căii și Virtuții*, atribuită filozofului Lao Tse (secolul VI î.H.), fondator al taoismului. De o mare popularitate s-a bucurat și poezia cultă, ai cărei creatori au fost Qu Yuan (secolele IV-III î.H.), Li Po și Du Fu (secolul VIII d.H.).

Literatura indiană veche cuprinde genuri variate (poezie, povestire, teatru, filozofie), scrise preponderent în limba sanscrită și în dialectul pracrit. Printre cele mai importante texte, care reprezintă un patrimoniu spiritual comun pentru toate popoarele Indiei, se numără *Vedele*, cele mai vechi texte sacre ale hinduismului (inclusiv *Rig-Veda* – o antologie de texte poetice cu tentă religioasă și filozofică); *Mahabharata* (a cărei parte componentă este tratatul religios *Bhagavat Gita*) și *Ramayana* – poeme epice care cuprind memoria istorică seculară și tradițiile mitologice hinduse; dramele lui Kalidasa și tratatele filozofice, inclusiv *Upanișadele* – comentarii și interpretări ale vedelor (secolele VII-III î.H.). Începând cu secolul V î.H., apar primele texte budiste – *jataka*, cea mai cunoscută fiind culegerea *Tipitaka* (în limba pali).

Scribul așezat (sculptură egipteană din calcar, mil. III î.H.)

În literaturile Orientului Antic, pentru prima dată în istorie, apar scriitorii profesioniști, care ocupau diverse funcții în ierarhia conducătorilor și a preoțimii. Rolul lor de creatori de texte literare a fost recunoscut și apreciat, după cum demonstrează poemul egiptean *Nemuritorii scribi de altădată*: „Nu și-au făcut din bronz vreo piramidă/ Și niciun monument de fier./ Nu s-au gândit să lase-n urmă fii,/ Să le rostească numele mereu./ Statorniciră drept moștenitori/ Doar cărțile și-nvățătura lor”. În acest poem de la sfârșitul mileniului II î.H., pentru prima dată în istoria literaturii, se întâlnește motivul *exegi monumentum* (din lat. „mi-am înălțat un monument”). Inventarea scrisului a determinat, cu timpul, apariția scriitorilor profesioniști, iar scriitorii, treptat, au generat și au susținut evoluția genurilor și speciilor literare.

Epopoea lui Ghilgameș

Statuie asiriană veche care, probabil, îl înfățișează pe Ghilgameș (Muzeul Luvru, Paris)

Se poate afirma cu un grad suficient de certitudine că o persoană pe nume Ghilgameș (sau, în sumeriană, Bilgames, ceea ce ar însemna „strămoș-erou”) a fost o personalitate istorică reală, unul dintre conducătorii orașului Uruk, care a trăit în secolele XXVII-XXVI î.H. După moarte, acesta a fost, probabil, zeificat și a devenit un erou mitic. Datorită poemelor sumeriene, akadience și babiloniene, Ghilgameș a devenit un simbol al aspirației umane către nemurire, precum și al fricii eterne a omului în fața destinului și a morții. Deși au trecut milenii de la scrierea *Epopoeii lui Ghilgameș*, omul contemporan își pune aceeași întrebare: Mă așteaptă aceeași soartă? Iar răspunsul rămâne neschimbat, la fel ca atunci, cu mii de ani în urmă.

Primele poeme sumeriene despre Ghilgameș au apărut, cel mai probabil, deja în mileniul III î.H.: *Ghilgameș și țara celor vii*, *Ghilgameș și taurul ceresc*, *Ghilgameș*, *Enkidu și Infernul*. De-a lungul timpului, acestea s-au răspândit într-un mare număr de copii și versiuni. Toate au fost scrise pe tăblițe de lut în patru limbi vechi ale Orientului Mijlociu – sumeriană, akadidiană, hurriană și hitită. Cel mai extins este poemul epic notat în limba akadiană pe douăsprezece plăci de lut din perioada regatului babilonian, făcând astfel parte din literatura akadiană sau babiloniano-asiriană.

Poemul începe cu descrierea lui Ghilgameș, care stăpânește orașul Uruk ca un suveran asupritor:

„Două treimi din el sunt divine și o treime omenească. [...] El ține în mâinile sale întreaga putere a Urukului. Este asemeni unui taur, umbletul îi e semeț. Izbitura armelor sale nu are potrivnic”.

Nemulțumiți de caracterul aprig al regelui, care îi obligă pe tovarășii săi „să se scoale în sunetul tobei” și să ridice un zid, bărbații orașului „se-nfurie în casele lor” și se adresează zeilor cu o plângere. Pentru a-l potoli pe Ghilgameș, zeii creează un sălbatic puternic pe nume Enkidu. După ce Enkidu ajunge în oraș, Ghilgameș îl cheamă la duel. Însă, deoarece niciunul dintre eroi nu poate să-l învingă pe celălalt, ei devin prieteni. Urmează descrierea aventurilor lor comune: Ghilgameș și Enkidu luptă cu fiorosul Humbaba, păzitorul cedrilor din munți, iar apoi cu taurul monstruos trimis asupra orașului Uruk de zeița Iștar, după ce Ghilgameș a refuzat să-i împărtășească dragostea. La voința zeilor, mâniați de uciderea lui Humbaba, Enkidu moare, iar Ghilgameș, zguduit de moartea prietenului său, fuge în deșert. Pierzându-și prietenul, Ghilgameș înțelege că și el este muritor:

„Muri-voi oare și eu? Oare nu mă așteaptă aceeași soartă ca și pe Enkidu?”

Spaima mi s-a cuibărit în inimă:

Înspăimântat de moarte, rătăcesc prin pustiu”.

Pentru a găsi nemurirea, Ghilgameș pornește în căutarea lui Uta-napiștim, străbunul lui, singurul om care a căpătat de la zei darul nemuririi. În drumul său, Ghilgameș ajunge la Siduri, o hangită de pe malul mării, care încearcă să-l consoleze:

„O, Ghilgameș, unde rătăcești la voia întâmplării?
 Viața veșnică, pe care o urmărești, n-o vei afla.
 Când zeii au făurit omenirea,
 Au hărăzit oamenilor moartea.
 Viața veșnică au păstrat-o pentru ei!
 Tu, Ghilgameș, deci, cată să-ți îndestulezi pântecul,
 Zi și noapte bucură-te și te veselește;
 Fiece zi să fie o sărbătoare,
 Zi și noapte, joacă și cântă:
 Pune-ți veșminte frumoase,
 Împodobește-ți părul, spală-te bine cu apă;
 Ia aminte la copilul care te ține de mână,
 Iubita să găsească la pieptul tău plăcere:
 Iată ce li se cuvinte muritorilor”.

Apoi Ghilgameș ajunge la Uta-napiștim. Acesta îi povestește despre Potopul universal, ai cărui martori și singurii supraviețuitori au fost el și soția sa. Printre altele, Uta-napiștim îi spune lui Ghilgameș următoarele:

„Cu toate că-i neînduplecată, moartea e legea tuturor;
 Clădim noi oare case pentru veci?
 Pecetluim noi oare învoieli care să lege pe vecie?
 Frații își împart oare, pentru vecie, bunurile?
 Veșnică e oare ura între oameni?
 Râul care se umflă te duce oare cu el pentru vecie?
 De la începutul veacurilor, nimic nu este veșnic!”

Traducere de Virginia Șerbănescu

Soția lui Uta-napiștim, îndurerată de suferința lui Ghilgameș, îl convinge pe soțul ei să-i ofere eroului un dar de rămas-bun – floarea tinereții veșnice. Ghilgameș o scoate de pe fundul mării, dar nu reușește să o folosească: pe drumul de întoarcere, în timp ce se scâldea, floarea este furată de un șarpe, care întinerește imediat, lepădându-și pielea.

Poemul se încheie cu imaginea lui Ghilgameș epuizat de peregrinările sale, întors în Uruk sfâșiat de durere și cu mâinile goale. Însă neliniștea existențială și căutările îndelungate l-au transformat mult, devenind nu doar „cel care a văzut totul”, ci și cel care a înțeles „taina tuturor lucrurilor”.

A mintește-ți!

- Amintește-ți basmul popular, cules de Petre Ispirescu, despre personajul care este în căutarea nemuririi.
- Utilizând resurse de documentare sau propriile cunoștințe, explică, din perspectiva ideii de nemurire, semnificația următoarelor simboluri: pasărea Phoenix, piatra filozofală, apa vie.

Orașul Uruk (reconstrucție istorică)

A d hoc

- Câte sute de ani în urmă aproximativ au apărut primele poeme sumeriene despre Ghilgameș? În câte limbi vechi au fost scrise?

Abordarea textului

1 Accesează, pe platforma de învățare destinată tinerilor TED-Ed, filmul *The epic of Gilgamesh, the king who tried to conquer death* (*Epopaea lui Ghilgameș, regele care a încercat să învingă moartea*). Vizionează filmul, apoi răspunde la întrebările de mai jos.

- Când și unde a fost găsită *Epopaea lui Ghilgameș*?
- Ce a supărat-o pe Iștar?
- Cum a fost pedepsit Enkidu?
- De ce Ghilgameș pornește în căutarea nemuririi?
- Cine l-a sfătuit pe Ghilgameș să renunțe la căutarea nemuririi?
- Ce obiect magic promitea nemurirea?
- Cine a furat acel obiect?
- Ce și-a promis eroul Ghilgameș?
- Cum s-a asigurat Ghilgameș că experiența lui va dăinui?

2 Comentează motivul prieteniei dintre Ghilgameș și Enkidu din perspectiva ideii că această relație l-a învățat pe rege să înțeleagă dragostea și responsabilitatea față de semenii.

3 Oferă, aplicând tehnica *6 De ce?*, o interpretare a afirmației lui Uta-napiștim: „Moartea e legea tuturor”.

4 Explică motivul zădărniciilor eforturilor umane și a trecerii ireversibile a timpului, luând ca reper, la alegere, două dintre întrebările retorice din următorul fragment: „Clădim noi oare case pentru veci?/ Pecetluim noi oare învoieli care să lege pe vecie?/ Frații își împart oare, pentru vecie, bunurile?/ Veșnică e oare ura între oameni?/ Râul care se umflă te duce oare cu el pentru vecie?”.

Unul dintre motivele principale care străbate *Epopaea lui Ghilgameș* este zădărnicia eforturilor omului de a obține viața veșnică, de a învinge moartea și de a deveni asemeni zeilor. Finalul poemului subliniază ideea că singurul tip de nemurire accesibil omului este amintirea faptelor sale glorioase.

În general, problema zădărniciilor vieții umane și a inevitabilei nedreptăți a morții sortite tuturor ocupă un loc important în literatura Orientului Antic, precum și în întreaga literatură mondială ulterioară. Motivul vanității existenței (în lat. *vanitas*) poate fi găsit în *Cântecul harpistului* sau în *Dialogul unui dezamăgit cu spiritul său* din Egiptul Antic, precum și în cărțile *Iov* și *Eclesiastul* din Vechiul Testament.

Pro Domo

Nivel minim

► Formulează, pe baza secvenței ce conține sfaturile hangîței Sîduri, două plăceri și două responsabilități morale pe care le are un muritor de rînd.

Nivel mediu

► Argumentează, într-un text coerent de 10-12 rînduri, caracterul de epopee al textului despre Ghilgameș, referindu-te la tema lucrării, la faptele eroice descrise, la caracterul excepțional al eroului, la structura textului și la volumul lucrării.

Nivel performant

► Propune câte 4 argumente *pro* și *contra* pornind de la următoarea întrebare: „Este nemurirea un dar sau un blestem?”

► Realizează un eseu, de minimum o pagină, în care să ilustrezi elemente de influență a *Epopiei lui Ghilgameș* asupra textelor apărute ulterior: de exemplu, basmul românesc *Tinerețe fără bătrânețe* și *viață fără de moarte* cules de Petre Ispirescu sau oricare alt text la alegere.

LITERATURA EBRAICĂ VECHIE

Cântarea cântărilor

Cântarea cântărilor (*Şir haşirim* – „Cel mai frumos dintre cântece”) reprezintă o culegere de cântece lirice în limba ebraică incluse în canonul *Vechiului Testament*. Conform tradiției, compunerea acestor cântece era atribuită regelui Solomon (secolul X î.H.). Tema centrală a culegerii este dragostea înflăcărată, „puternică precum moartea”. În calitate de personaje, aici figurează o mireasă tânără, Sulamita, și un domn tânăr, prezentat ca un păstor, deși uneori este numit și mirele-rege, asociat cu Solomon, fiul lui David. Reminiscențele din *Cântarea cântărilor* sunt prezente în poezia lirică și mistică iudaică, dar și în cea a altor popoare care fac parte din civilizația creștină.

8.

Fă-mă precum o pecete pe inima ta
Precum o pecete inel pe mâna ta
Căci puternică precum moartea este iubirea
Grea precum imperiul morții gelozia
Cărbunii ei cărbuni de foc
Flacăra mistuitoare a lui Iahve.
Ape mari
Nu pot stinge iubirea
Și fluvii nu o pot îneca
De-ar da omul
Tot avutul casei sale pentru iubire
Cu dispreț va fi el disprețuit.

Traducere de Ioan Alexandru

Pildele lui Solomon

Cartea *Pildele lui Solomon* conține învățături menite să îndrume oamenii să ducă o viață dreaptă și pioasă. Principalele teme ale cărții sunt înțelepciunea, dreptatea, hărnicia, smerenia și teama de Dumnezeu. Oferind sfaturi practice privind diverse aspecte ale vieții, cartea subliniază importanța înțelepciunii și necesitatea de a urma poruncile lui Dumnezeu pentru a atinge adevărata bunăstare și prosperitate.

4.

7. Iată începutul înțelepciunii: Agonisește înțelepciunea și, cu prețul a tot ce ai, capătă priceperea. [...]
14. Nu apuca pe calea celor fără de lege și nu pași pe drumul celor răi.
15. Ocolește-o și nu merge pe ea, treci pe alături și du-te mai departe.
16. Căci ei nu dorm până nu făptuiesc rău și nu-i mai prinde somnul până nu fac pe cineva să cadă.
17. Căci ei se hrănesc din pâine agonisită prin fărădelege și beau vin dobândit prin asuprire.

Dicționar de termeni

● **Canon biblic** (din gr. *biblia* – „cărți”): o culegere de texte cu un caracter religios, selectate și prelucrate de mai multe generații de cărturari evrei. *Biblia* este împărțită în două părți: *Vechiul Testament* și *Noul Testament* (*Evanghelia*). *Vechiul Testament*, scris în limba ebraică, include texte considerate sfinte pentru religia iudaică și cea creștină: sunt scrieri istorico-legendare (*Pentateuhul*, *Judecătorii*, *Cărțile regilor*), sapiențiale (*Cartea pildelor*, *Eclesiastul*), lirice (*Cântarea cântărilor*, *Psalmi*), premonitorii (*Cărțile profeților*). *Noul Testament*, scris în limba greacă în secolul I d.H., reprezintă fundamentul creștinismului și este recunoscut drept Sfânta Scriptură doar de creștini, deoarece în el se vorbește despre viața, faptele și învățătura lui Isus Hristos.

Amințește-ți!

■ Unde ai mai întâlnit expresiile *judecata lui Solomon* și *înțelepciunea lui Solomon*? Ce semnifică acestea?

Aprecieri critice

Deși conține o poezie admirabilă, peste o treime din *Biblia* ebraică e în proză – totul, începând de la *Geneza* și până la cartea *Esterei*. Proza narativă constituie fundalul pentru relatarea istoriei lui Israel și, de fapt, a istoriei lumii, începând de la creație și încheind cu perioada dominației persane. Geniul literaturii grecești clasice este epica versificată (*Iliada* și *Odiseea* lui Homer), fapt adevărat și în cazul epopeilor din Mesopotamia, ca *Ghilgameș*; dar stilul caracteristic al literaturii ebraice este narațiunea în proză.

John Barton

Ad hoc

- În ce limbă și de către cine a fost scrisă *Cântarea cântărilor*?
- Ce conține cartea *Pildele lui Solomon*?
- De ce *Eclesiastul* este considerat o scriere sapiențială?

Gustave Doré, *Regele Solomon la bătrânețe*, gravură (1892)

18. Calea dreptilor e ca zarea dimineții ce se mărește mereu până se face ziua mare.
19. Iar calea celor fără de lege e ca întunericul și ei nici nu bănuiesc de ce se pot împiedica. [...]
23. Păzește-ți inima mai mult decât orice, căci din ea țâșnește viața.
24. Leapădă din gura ta orice cuvinte cu înțeles sucit, alungă de pe buzele tale viclenia.
25. Ochii tăi să privească drept înaintea și genele tale drept înainte să caute.
26. Fii cu luare aminte la calea picioarelor tale și toate cărările tale să fie bine chibzuite.
27. Nu te abate nici la dreapta, nici la stânga, ține piciorul tău departe de rău.
28. Căci cărările drepte le păzește Domnul, iar cele strâmbe sunt căi rele.
29. El va face drepte căile tale și mergerea ta o va face să fie în pace.

Eclesiastul

Cartea *Eclesiastul*, atribuită regelui Solomon, este o reflecție sceptică asupra sensului vieții și eforturilor umane. Explorând „tot ceea ce se petrece sub cer”, autorul conchide că toate sunt „deșertăciunea deșertăciunilor”. El subliniază faptul că viața este plină de incertitudini și contradicții, îndemnând cititorii să se bucure de viață și să conștientizeze faptul că existența este trecătoare, ceea ce duce la smerenie și înțelepciune. Ca și *Pildele lui Solomon* și *Cartea lui Iov*, *Eclesiastul* face parte din „literatura sapiențială” (de „înțelepciune”) a *Bibliei*.

3.

1. Pentru orice lucru este o clipă prielnică și vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer.
2. Vreme este să te naști și vreme să mori; vreme este să sădești și vreme să smulgi ceea ce ai sădit.
3. Vreme este să rănești și vreme să tămăduiești; vreme este să dăruiești și vreme să zidești.
4. Vreme este să plângi și vreme să râzi; vreme este să jalești și vreme să dănuiești.
5. Vreme este să arunci pietre și vreme să le strângi; vreme este să îmbrățișezi și vreme este să fugi de îmbrățișare.
6. Vreme este să agonisești și vreme să prăpădești; vreme este să păstrezi și vreme să arunci.
7. Vreme este să rupi și vreme să coși; vreme este să taci și vreme să grăiești.
8. Vreme este să iubești și vreme să urăști. Este vreme de război și vreme de pace. [...]

Traducere sinodală

Abordarea textului

1 Selectează opțiunea pe care o crezi potrivită pentru sensul cuvântului *pildă* din *Pildele lui Solomon*, argumentând-o.

- Proverb
- Învățătură
- Povestire cu tâlc
- Exemplu
- Pedepsă

2 Înlocuiește cuvintele subliniate cu sinonime contextuale potrivite:

Agonisește înțelepciunea și, cu prețul a tot ce ai, capătă priceperea.

2.1. Reformulează, prin propriile cuvinte, mesajul acestei învățături.

3 Identifică secvențele potrivite din *Pildele lui Solomon* pentru a argumenta următoarele teme:

Teme	Secvențe
Puterea cuvântului	
Înțelepciunea	
Respectarea legii și a dreptății	
Frica de Dumnezeu	
Ocolirea fărâdelegii și a ispitelor	

4 Analizează rolul antitezei în fragmentul propus din *Eclesiastul*.

4.1. Comentează sugestia antitezei: „Vreme este să rupi și vreme să coși; vreme este să taci și vreme să grăiești”.

4.2. Explică rolul repetiției cuvântului *vreme*.

Pro Domo

Nivel minim

► Solomon a fost un rege legendar al Israelului, cunoscut pentru înțelepciunea sa, judecata dreaptă și contribuțiile aduse la dezvoltarea regatului său. Documentează-te și află 5 lucruri interesante despre el (de exemplu: Solomon ar fi construit primul templu din Ierusalim, un centru spiritual al iudaismului și locul de cult al poporului din Israel).

Nivel mediu

► Descrie o situație care ar începe cu afirmația: „Am tăiat copilul în două când...”

Nivel performant

► Improvizează un interviu imaginar cu regele Solomon. Formulează 7 întrebări care să reflecte dilemele vieții contemporane pe care să le acorzi înțeleptului rege și 3 aprecieri personale în legătură cu actualitatea textelor atribuite lui.

Proiect interdisciplinar

■ Cercetați cum textul biblic a devenit subiect de inspirație pentru mai mulți pictori renascentiști.

1. În acest sens, porniți de la analiza următoarelor picturi celebre inspirate din *Biblie*: *Turnul Babel* de Pieter Bruegel cel Bătrân, *Facerea lui Adam* de Michelangelo Buonarroti, *Cina cea de taină* de Leonardo da Vinci etc.

2. Documentați-vă cu referire la fiecare subiect inspirat din textul biblic, elucidând semnificația din textul scris.

3. Comparați perspectiva literară cu cea ilustrată de pictori.

4. Formulați concluzii cu referire la modul în care literatura veche (în mod particular, literatura ebraică) a constituit, în timp, o prețioasă sursă de inspirație pentru pictori.

Pieter Bruegel cel Bătrân, *Turnul Babel* (1563)

Qu Yuan

Qu Yuan (340-278 î.H.) – primul mare poet al Chinei, întemeietorul poeziei culte chineze, în care s-au împletit tradițiile folclorice cu expresivitatea lirică personală. Textele din ciclul *Întrebări către cer* se referă la facerea lumii și la isprăvile unor eroi mitologici. Principiile complementare Yin și Yang, menționate aici, reprezintă elementele fundamentale care, conform filozofiei chineze, alcătuiesc Universul, asigură echilibrul și interdependența fenomenelor naturii.

Întrebări către cer

1

Slăvite Tian, lasă-mă să întreb: cine a fost
acela care a urnit lumile din nemișcare?
Pe-atunci Cerul și Pământul erau una – dar care e
temeiul acestor afirmații?
Haosul stăpânea la început –
cine a născut armonia?
Dintre planete, care se-nvârtea –
cum aş putea afla?

2

Din întunericul nemărginit lumina s-a ivit –
din ce pricină oare?
Yin și Yang au apărut deodată – un trecut
dacă au, cine-l cunoaște?
Din văzduh, până la bolta cerească nouă trepte sunt –
mâna cui le-a durat?
O atare lucrare este uluitoare –
cine a fost meșterul dintâi?

Traducere de Ileana Hoge-Velișcu și Iv Martinovici

Confucius

Confucius (551-479 î.H.) – filozof și pedagog antic chinez, fondatorul confucianismului. Principala sursă din care aflăm despre personalitatea și învățăturile acestuia este culegerea *Lunyu* (*Conversații și raționamente*, sau *Analecte*), alcătuită de către discipolii săi. În centrul atenției lui Confucius se află problema omului și a calităților sale intelectuale și morale. A fost primul care a elaborat conceptul omului ideal (virtuos și nobil nu prin proveniența sa, ci prin educația și cultura sa înaltă), a cărui cea mai importantă calitate este umanismul și dragostea pentru oameni.

Analecte

1.6. Maestrul spune: „Un tânăr învățacel trebuie mai întâi să-și asculte părinții și apoi în afară să-și respecte mai-marii. Să fie cumpătat în ceea ce promite și cuvântul dat să și-l ție. Să-i iubească pe toți, dar doar cei virtuoși apropiați să-i fie. Dacă astfel comportându-se, puterile nu i-au secăt, poate să vină să se apuce de cele cuvenite de studiat”.

像教行子孔師先

Wu Daozi, *Portretul Primului Învățător, Confucius, ținând o prelegere* (desen din secolul VIII)

În timpul vieții, Confucius a făcut o strălucită carieră politică. După ce a părăsit postul său la curtea Țării Zou, a călătorit mulți ani prin alte ținuturi chineze. La întoarcere, pentru prima dată în China, a fondat o școală particulară, în care erau predate patru discipline: morala, limba, politica și literatura. De asemenea, Confucius a fost preocupat de colectarea documentelor istorice și a redactat *Cartea cântecelor* (Șitzin) și *Cartea schimbărilor* (Itzin) ș.a. Ideile sale au avut o influență enormă asupra istoriei, culturii și diverselor aspecte ale vieții sociale chineze.

A *d hoc*

- În ce rezidă importanța lui Qu Yuan pentru literatura chineză?
- Ce sistem filozofic a fundamentat Confucius?
- Ce include conceptul omului ideal în opinia lui Confucius?
- Ce a fondat Lao Tse?

15.6. Zi Zhang întreabă care este modelul de a acționa.

Maestrul răspunde: „Vorbele să-ți fie loiale și demne de crezare, iar faptele serioase și cu respect. În acest fel, chiar și în locurile în care viețuiesc barbarii poți acționa drept. Dacă vorbești fără sinceritate și credință și dacă acționezi ușuratic și nerespectuos, chiar dacă ești la tine în sat, acțiunea nu-ți va rămâne oare fără folos? Deci când ești în postură oficială, să ai cerințele acestea mereu vii. Când ești în caretă, să le vezi ca și cum înscrise ar fi, pe lemn, în fața ta, și astfel în viață vei reuși”.

Zi Zhang luă aminte și aceste cuvinte pe cingătoare și le înscrise.

15.21. Maestrul spune: „Omul ales caută sprijin doar în sine, omul de rând doar prin ceilalți se susține”.

Traducere de Florentina Vișan

Lao Tse

Lao Tse (sau Lao Zi) (secolul VI î.H.) – filozof chinez, considerat fondatorul taoismului și autor al celebrului tratat *Cartea Căii și Virtuții* (*Tao Te Ching*). La baza concepțiilor sale se află ideea de *tao* (dao), care poate fi explicată drept sursa Universului și, totodată, legea care determină toate schimbările din Univers. De asemenea, Lao Tse se referă la non-acțiune (*wu wei*), care presupune respectul pentru natură și pentru viață în conformitate (armonie) cu *tao*, evitând forțarea lucrurilor, lăsând pe acestea să își urmeze cursul firesc. Unul dintre cei mai mari gânditori chinezi care au dezvoltat ideile taoiste a fost Zhuang Zi.

Cartea Căii și Virtuții

Capitolul XLVII

1. Fără să treci pragul ușii,
2. Se poate cunoaște întreg Universul.
3. Fără să privești pe fereastră,
4. Se poate afla Calea Cerului (poți descoperi principiile ce guvernează toate lucrurile).
5. Cu cât mergi mai departe (cu cât cauți mai mult în afară (te risipești; te exteriorizezi)),
6. Cu atât mai puțin cunoști (cu atât te îndepărtezi de ade-vărata cunoaștere).
7. De aceea sfântul (înțeleptul) cunoaște fără să călătorească (fără să caute în exterior; el nu merge și ajunge la (omniscunoaștere)),
8. Înțelege (numește lucrurile) fără să le privească (vede fără să privească) (nu caută și găsește),
9. Realizează (duce totul la bun sfârșit) fără să acționeze (practicând nefăptuirea, nonacțiunea (Wu-Wei)).

Traducere de Tao Jian Wen, Dan Mirahorian, Florin Brătilă

Ex libris

Una dintre cele mai cunoscute povești chinezești, care înfățișează ideea că orice percepție poate fi înșelătoare, a fost istorisită de Zhuang Zi (în cartea sa, al cărui titlu îi poartă numele):

„Un om se visează fluture. Zboară ușor din floare-n floare, deschizându-și și închizându-și aripile, fără să-și mai aducă aminte că a fost om.

Când se trezește, își dă seama cu uimire că este om. Dar este un om care s-a visat fluture? Sau un fluture care se visează om?

Nimeni, se zice, nu a putut găsi răspunsul la această întrebare”.

Amințește-ți!

- Ce semnifică acest simbol din cultura chineză veche?
- Unde l-ai văzut sau în ce context l-ai utilizat?

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

Samuel Noah Kramer, *Istoria începe la Sumer* (1956)

Eroul [*Epozeii lui Ghilgames*] este un om adevărat care iubește și urăște, care plânge și se bucură, care luptă și este abătut, care speră și cunoaște disperarea. Desigur, și în acest poem este vorba despre zei și, de fapt, Ghilgames însuși, dacă judecăm după limba și temele mitologice folosite, este pe „două treimi zeu” și, în același timp, om. Însă acela care domină acțiunea poemului este Ghilgames *omul*. Zeii și faptele lor constituie doar fundalul, cadrul în care se desfășoară drama eroului, și tocmai ceea ce este omenesc conferă acestor scene o semnificație durabilă și o valoare universală. Tendințele și problemele care străbat acest poem sunt comune oamenilor din toate țările și din toate

timpurile: nevoia de prietenie, devotamentul, dorința de aventură, de fapte eroice și mai ales anxietatea în fața gândului morții, care domină toate celelalte teme prin setea nestăvilită după nemurire. Aceste tendințe diferite, care își dispută fără încetare mintea și inima oamenilor, se reflectă în *Epozeii lui Ghilgames* și îi dau o valoare dramatică ce depășește limitele timpului și ale spațiului. Nu este deloc surprinzător că acest poem a exercitat o influență puternică asupra diferitelor literaturi epice ale Antichității. Nici astăzi nu l-am putea citi fără a fi mișcați de accentul său profund uman și de forța elementară a tragediei care se desfășoară.

Traducere de Cornel Sabin

Arthur Weigall, *Istoria Egiptului antic* (1934)

Pe atunci [sec. XXVIII î.H.], Egiptul era probabil țara cea mai civilizată, cea mai luminată din lume, cu poporul cel mai bine organizat și guvernat. Se mai vorbește deseori astăzi despre pretinsa cruzime a faraonilor, despre sclavii care înălțau piramide sub biciul nemilos al vătafilor, despre victime aruncate la crocodili etc. Dar oricine i-a studiat, cât de puțin, pe vechii egipteni își va fi dat repede seama că aceștia au fost niște ființe mult mai umane și înzestrate cu mult mai mult respect pentru viața omului decât celelalte popoare vecine.

Oriunde în țările în care a domnit cruzimea, aceasta a lăsat mereu urme în pictură și în sculptură; dar în vechiul Egipt nu găsești nicăieri semne de sălbăticie, în afară poate de unele scene de război. Totul este, la ei, plin de cuviință, decent, amabil și blând. Și, într-adevăr, încă de la primele începuturi ale istoriei Egiptului, facem cunoștință și cu cele dintâi atitudini morale, de bunăvoință, de ideal elevat, pe care tuturor egiptenilor le plăcea să le aibă, în speranța că le va fi cinstită cândva amintirea.

Traducere de George Miciacio

Lev Tolstoi, *Expunerea învățăturii chineze* (1904)

Esența învățăturii chineze este următoarea: Adevărata învățătură (înaltă) cultivă oamenii lor binele cel mare – reînnoirea și dăinuirea lor în această stare. Pentru a atinge binele cel mare, este necesar 1) să existe o stare de bine în tot poporul. Pentru ca aceasta să existe în tot poporul, este necesar 2) să existe o stare de bine în familie. Pentru ca aceasta să existe în familie, este necesar 3) să existe o stare de bine în interiorul tău. Pentru ca să existe o stare de

bine în tine, este necesar 4) ca inima să-ți fie curată și înnoită. (Căci unde este comoara ta, acolo va fi și inima ta.) Pentru ca inima să fie curată și înnoită, sunt necesare 5) onestitatea și gândirea conștientă. Pentru ca să existe gândirea conștientă, este nevoie de 6) cel mai înalt grad de cunoaștere. Pentru a atinge cel mai înalt grad de cunoaștere, trebuie 7) să te studiezi pe tine însuși (așa cum notează un comentator).

Traducere de Ivan Pilchin

Abordarea textului

A. Întrebări către cer de Qu Yuan

- 1 Selectează din text secvențele potrivite care exprimă următoarele stări ale eului liric:

• pietatea • curiozitatea • admirația

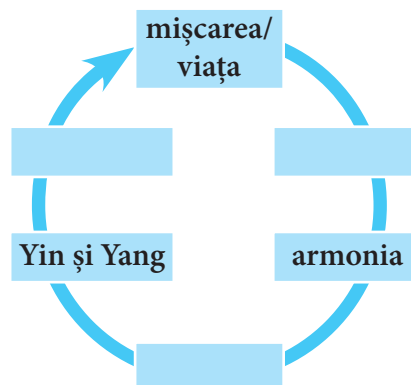
1.1. Cui se adresează vocea din text?

- 2 Completează infograficul pentru a continua șirul minunilor de apariția cărora se uimește vocea lirică.

- 3 Comentează secvența: „Yin și Yang au apărut deodată – un trecut dacă au, cine-l cunoaște?”, luând ca reper următoarele semnificații:

• dualitatea complementară (Yin = principiul feminin, pasiv, liniștit; Yang = principiul masculin, activ, dinamic);
• echilibrul; • transformarea.

3.1. Raportează acest simbol la tema genezei Universului.

B. Analecte de Confucius

- 4 Formulează câteva reguli de conduită expuse de maestru.

- 5 Argumentează cât de actual este modelul de acțiune pe care maestrul i l-a oferit lui Zi Zhang.

5.1. Expune argumente *pro* sau *contra* poziției exprimate de maestru după ce Zi Zhang își înscrisse pe cingătoare sfaturile: „Omul ales caută sprijin doar în sine, omul de rând doar prin ceilalți se susține”.

C. Cartea Căii și Virtuții de Lao Tse

- 6 Analizează, în cheia Graficului T, următorul fragment: „Cu cât mergi mai departe (cu cât cauți mai mult în afară (te risipești; te exteriorizezi)); Cu atât mai puțin cunoști (cu atât te îndepărtezi de adevărata cunoaștere)”.

Pro Domo

Nivel minim

- Documentează-te despre viața lui Confucius și prezintă 5 lucruri interesante despre el.

Nivel mediu

- Comentează citatele scrise de Confucius, argumentând actualitatea acestora:

- Orice ai face, fă din toată inima. - Celui care știe toate răspunsurile nu i-au fost puse toate întrebările.
- Toți oamenii sunt la fel, doar obiceiurile lor diferă.

Nivel performant

- Improvizează o comunicare de chat în care să participe cei trei gânditori chinezi: Confucius, Lao Tse și Zhuang Zi.

• Descrie subiectele pe care le-ar aborda, utilizând secvențe din textele lor pentru a completa comunicarea de chat.

Test de evaluare sumativă

Ad augusta per angusta!

● Cunoaștere și înțelegere

1) Explică noțiunile <i>literatură universală</i> și <i>mit</i> .	10 p.
2) Asociază fiecare zeu din panteonul grecesc cu zeul corespunzător din panteonul roman. <i>Panteonul grecesc:</i> Zeus, Hera, Poseidon, Atena, Artemis, Ares, Afrodita, Hefaistos, Hermes. <i>Panteonul roman:</i> Jupiter, Neptun, Diana, Venus, Pluto, Mercur, Marte, Minerva, Junona.	10 p.
3) Realizează corespondențe potrivite.	10 p.
Literatura sumero-babiloniană •	
Literatura ebraică veche •	
Literatura chineză veche •	
Literatura egipteană •	
Literatura hindusă •	
	• <i>Pildele lui Solomon</i> • <i>Întrebări către cer</i> • <i>Cartea Căii și Virtuții</i> • <i>Epopoea lui Ghilgameș</i> • <i>Cântarea Cântărilor</i> • <i>Cântecul harpistului</i> • <i>Mahabharata</i> • <i>Analecte</i> • <i>Eclesiastul</i> • <i>Vedele</i>
4) Continuă enunțurile: – Miturile cosmogonice explică... – Miturile eroice explică... – Miturile etiologice explică... – Miturile antropogonice explică...	15 p.

● Modelare și aplicare

5) Ilustrează, într-un text coerent de minimum 0,5 pagini, importanța apariției scrisului pentru dezvoltarea civilizațiilor antice.	15 p.
6) Compară, într-un text de 7-10 rânduri, viziunea cosmogonică din <i>Biblie</i> cu cea din <i>Mahabharata</i> , evidențiind cel puțin o asemănare și o deosebire.	15 p.

● Imaginație și creativitate

7) Imaginează-ți cum ar arăta o amazoană în zilele noastre, într-o lume tehnologizată. Ce abilități ar avea? Ce cunoștințe i-ar fi necesare? Ce arme ar utiliza? Cine i-ar fi dușmani? Realizează, pe o jumătate de pagină, o schiță de portret a acesteia.	25 p.
---	-------

Total: 100 de puncte

LITERATURA GRECIEI ANTICE

Antichitatea greco-romană este, pe bună dreptate, considerată fundamentul civilizației europene. Cele mai importante realizări din domeniul artei, literaturii, filozofiei sau științei ale vechilor greci și romani au jucat un rol esențial în evoluția ulterioară a cunoașterii și creației umane. Multe idei, descoperiri și capodopere ale Antichității au, în continuare, valoarea unor repere estetice, etice și cognitive incontestabile, provocând interes și admirație, fiind imitate sau adaptate, traduse și studiate.

Literatura Greciei Antice a reflectat cele mai importante etape din istoria societății grecești. În *perioada arhaică* (până în secolele VIII-VII î.H.), creația populară orală a grecilor a existat sub formă de cântece și narațiuni în proză. Foarte răspândite au fost cântecele de muncă și de dragoste, cântecele militare și de cult, descântecul și imnurile religioase, diverse proverbe, maxime sau reguli de conduită. Din generație în generație, se transmiteau date genealogice și legende despre strămoși, care, împreună cu miturile despre eroi, devin sursa primelor cântece epice de proporții. Cele mai vechi poeme eroice ale grecilor, în care s-au reflectat unele realități istorice și tradiții ale civilizației cretano-miceniene (mileniile IV-II î.H.), au fost *Iliada* și *Odiseea*, atribuite poetului legendar Homer. În secolul VII î.H. apar poemele didactice *Munci și zile* și *Teogonia* de Hesiod, care nu doar prezintă unele secvențe din mituri sau oferă sfaturi practice, ci și relatează despre propriul său destin.

De asemenea, în perioada arhaică, odată cu răspândirea scrisului, apare poezia cultă pe subiecte variate: dragostea, frumusețea, datoria civică, bucuriile vieții, onoarea, curajul eroic etc. Lirica greacă a fost atât recitată, cât și cântată cu acompaniament muzical. Această delimitare a determinat împărțirea speciilor lirice grecești în două categorii mari: *poezia declamativă*, ale cărei subcategorii erau *elegia* (reprezentată de Solon, Calinos, Tirteu, Teognis, Mimnermos) și *iambul* (reprezentat de poezii Semonide și Arhiloh), și *poezia melică*, adică poezia cântată fie de o singură voce (Alceu, Sappho, Anacreon, Stesihoros), fie în cor (Alcman, Bachilide, Pindar).

La sfârșitul secolului al VI-lea î.H., mai ales după războaiele greco-persane, în orașul-stat Atena apare și se consolidează democrația ca formă de guvernare. Acest proces a contribuit la transformarea Atenei, în secolele V-IV î.H., într-un centru cultural, intelectual, militar și economic al lumii grecești și a marcat epoca de înflorire a artelor și a literaturii. Astfel, în *perioada clasică* a literaturii grecești, locul central îi revine dramaturgiei, cu cele două specii de bază: *tragedia* (Eschil, Sofocle și Euripide) și *comedia* (Aristofan și Menandru). Strâns legat de tradițiile religioase, în special de cultul zeului Dionysos, teatrul a jucat un rol esențial în coeziunea civică și educarea cetățeni-

Dicționar de termeni

● **Literatura antică** (din lat. *antiquus* – „vechi”): termenul se referă, de obicei, la literatura Greciei și Romei Antice, care s-a dezvoltat din secolul al IX-lea î.H. până în secolul al V-lea d.H. Literatura greacă s-a afirmat mai devreme decât literatura romană și a avut un impact semnificativ asupra celei din urmă. Literaturile Greciei și Romei Antice au câteva trăsături generale, comune tuturor literaturilor vechi: prevalarea temelor și motivelor mitologice; cultivarea formelor literare mai mult sau mai puțin constante (tradiționale); realizarea unui număr mare de texte (literare, didactice, dar și științifice) în formă versificată (poetică). De asemenea, în cadrul literaturilor antice s-au conturat majoritatea speciilor genurilor epic, liric și dramatic, dar și principalele procedee stilistice, retorice și compoziționale ale creației literare.

A mintește-ți!

- Cu ce asociezi Antichitatea? Argumentează.
- Numește cele 7 minuni ale lumii. Care dintre ele aparțin culturii grecești?

Otto von Corven, *Memoria umanității*, gravură în care este reprezentată Biblioteca din Alexandria (1850)

Curiozități

Una dintre minunile lumii vechi a fost farul din Alexandria, înalt de 111 metri. Însă gloria cea mai mare a Alexandriei a fost celebrul *Museion* – un centru de cultură și de cercetare, inițiat de împăratul Ptolemeu I Soter în secolul III î.H. *Museionul* este considerat prima universitate din lume, unde au gândit și au creat mulți poeți, filologi, filozofi și oameni de știință. În secolul I î.H., în biblioteca *Museionului* erau aproximativ 700 de mii de cărți. Incendierea acestei biblioteci (probabil prin anul 273 d.H.) a reprezentat o pierdere culturală uriașă pentru întreaga omenire.

A d hoc

■ Identifică în textul propus trei specii literare, menționând perioada și temele specifice.

lor polisului grecesc în spirit democratic, în promovarea artistică a unor valori sociale și morale (virtutea, justiția, responsabilitatea), în dezbateră și reflectarea problemelor politice ale vremii, anumitor idei sau fenomene.

În aceeași perioadă se dezvoltă și proza antică greacă. Contextul democrației participative a polisului grecesc a stimulat elocvența publică și cultivarea discursului oratoric, a cărui forță de convingere a constat atât într-un conținut bine argumentat și logic organizat, cât și în expunerea artistică a acestuia. Cel mai mare orator al Antichității e considerat Demostene. Prin măiestria discursurilor sale, el încerca să apere independența Atenei, care era amenințată de invazia Macedoniei. Proza istorică este reprezentată de operele lui Herodot (considerat „părintele istoriei”), Tucidide și Xenofon, iar proza filozofică – de creațiile celor doi mari filozofi ai Antichității grecești: Platon și Aristotel.

După instaurarea în Grecia, în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.H., a stăpânirii macedonene, sistemul de polisuri este înlocuit cu o unificare politică a lumii grecești sub stăpânirea monarhică. Campaniile de expansiune teritorială ale lui Alexandru cel Mare au dus la răspândirea culturii grecești și la formarea unei civilizații elenistice, care a combinat elemente grecești cu cele din Orientul Mijlociu și Asia Centrală. După cucerirea Egiptului, centrul culturii elene devine Alexandria, unde se formează o celebră școală de poeți alexandrini (Calimah, Teocrit, Apolonios din Rodos). *Perioada elenistică* (secolele III-I î.H.) s-a remarcat printr-o înflorire a științelor exacte (matematica, fizica, astronomia, arhitectura) și prin începuturile cercetărilor filologice în cadrul Bibliotecii din Alexandria. De asemenea, se intensifică dialogul intelectual, care culminează cu apariția unor mari școli filozofice: stoicismul, epicurismul și scepticismul.

Din secolul II î.H. și până în secolul V d.H., Grecia și alte țări elenistice se află sub stăpânirea Imperiului Roman, iar cultura greacă se dezvoltă în strânsă legătură cu cea latină. În *perioada elenistico-romană*, literatura greacă este reprezentată de creația filozofilor moraliști Epictet, Marc Aurelius și Plutarh. De o mare popularitate s-a bucurat și scriitorul satiric Lucian. O nouă specie literară care apare în această perioadă este *romantul* (Hariton, Longos, Heliodor, Xenofon, Ahileus Tatios), care va cunoaște o semnificativă dezvoltare în secolele II-III d.H. Temele distinctive ale acestuia au fost aventura, dragostea și soarta schimbătoare. Din secolul IV d.H., după instituirea tradiției culturale creștine, mai multe specii ale literaturii grecești devin parte a literaturii creștine, punând astfel bazele *literaturii bizantine*.

EPOSUL HOMERIC

Homer

Iliada și *Odiseea* sunt cele mai vechi poeme epice din Europa și, totodată, cele dintâi opere scrise din literatura Greciei Antice. Acestea au fost alcătuite aproximativ între secolele IX și VII î.H. și se declamau în formă orală de către rapsozi profesioniști. Conform tradiției, crearea acestor poeme este atribuită lui Homer, un aed legendar.

Nici în Antichitate nu existau informații veridice despre viața și chiar existența lui Homer. Conform unei legende, șapte orașe grecești concureau pentru dreptul de a se numi patria sa. Alte relatări fantastice povesteau despre originile divine ale lui Homer, despre călătoriile sale prin orașele Greciei, dar și despre participarea acestuia la evenimentele descrise în poeme. Se presupune că a existat și un cult religios dedicat acestui aed.

Anticii interpretau numele Homer drept „orb” sau „ostatic”. Acest fapt explică, probabil, de ce un bust antic îl prezintă pe Homer drept un bătrân orb, cu fața îndreptată spre cer. Se presupune că astfel sculptorii antici au dorit să sublinieze darul clarviziunii sale poetice, oferite de către zei în locul vederii pierdute.

Lipsa oricăror date exacte despre personalitatea lui Homer, dar și prezența în poemele homerice a anumitor inconsecvențe, fragmentări ale subiectului și deosebiri stilistice au determinat apariția așa-numitei *probleme homerice*, care presupune totalitatea problemelor de ordin filologic, istoric sau arheologic, legate de studiul genezei poemelor *Iliada* și *Odiseea*, dar și de personalitatea autorului lor.

În secolul al XVIII-lea a apărut ipoteza conform căreia poemele homerice au fost alcătuite prin combinarea mai multor cântece eroice, legate printr-un subiect mitologic comun (războiul troian). S-au făcut mai multe încercări de a demonstra că ambele poeme sunt creația mai multor generații de aezi, numele Homer devenind astfel un nume generic, în spatele căruia se află mai mulți autori anonimi. Pe de altă parte, reprezentanții *teoriei unitare* consideră că a existat un singur autor al poemelor *Iliada* și *Odiseea*. Drept argument general, în acest caz, se susține unitatea compozițională a poemelor, organizarea clară și simetrică a textelor, iar diverse controverse în interiorul lor sunt explicate prin intervenții ulterioare sau prin caracterul oral al creației epice. Majoritatea savanților contemporani susțin anume această teorie.

Ambele poeme relatează unele episoade ale ciclului de mituri despre asediarea de către greci (ahei) a orașului Troia (Ilion).

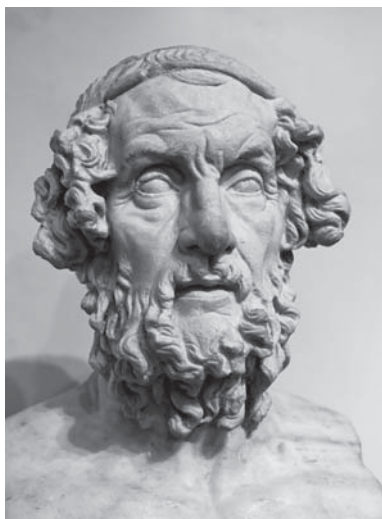
Dicționar de termeni

● **Aed** (din gr. *aïdos* – „cântăreț”): cântăreț profesionist în Grecia Antică, care compunea și interpreta cântece epice. Aezii își prezentau creațiile fie în casele aristocraților, fie în fața poporului în timpul sărbătorilor. Tradiția îi descrie adesea ca fiind orbi, ceea ce îi împiedica să se ocupe de munca fizică, determinându-i să-și câștige existența cântând. Arta aezilor se transmitea din generație în generație, incluzând cunoștințe despre limbajul epic tradițional, versificație, modularea vocii și gesticularea expresivă. Toate acestea au contribuit la dezvoltarea stilului epic, care a pregătit terenul pentru operele majore ale literaturii antice grecești – *Iliada* și *Odiseea*.

● **Rapsod** (din gr. *rapsodos* – „șesător de cântece”): recitator de cântece epice în Grecia Antică, cunoscut pentru interpretarea poemelor compuse de aezi, fără a crea propriile sale opere.

Amintiți-vă!

■ Discutați în perechi despre miturile care au ca subiect războiul troian. Ce expresii legate de acest eveniment cunoașteți? Ce semnifică acestea?

Portretul lui Homer, copia latină după un original din epoca elenistică (sec. I î.H. – sec. II d.H.)

Conform miturilor, drept pretext pentru începerea războiului troian a servit răpirea de către prințul troian Paris a frumoasei Elena, soția lui Menelau, regele Spartei. Istoricii au stabilit că războiul troian a fost un eveniment real, care a avut loc în epoca miceniană (aproximativ în secolele XIII-XII î.H.).

Imaginea culturii materiale vechi, dar și a relațiilor sociale arhaice din poemele homerice demonstrează faptul că cele două opere au fost create în epoci diferite. Din perspectivă cronologică, distanța între poeme este atât de mare, încât apariția lor a fost imposibilă în timpul vieții unui om. Cel mai devreme apare *Iliada* – un poem militar, în care este reflectată epoca războaielor de expansiune a vechilor greci, și al cărui ideal uman a fost sintetizat în imaginea voinicului Ahile. Subiectul *Odiseei* este legat însă de perioada colonizării de către greci a coastelor mediteraneene, de epoca în care se impun și se apreciază, mai degrabă, calitățile unui nou tip de erou – întreprinzător, curajos, înzestrat cu o minte practică.

Poemele homerice au câteva trăsături stilistice distincte. Întâi de toate, s-a acordat o atenție deosebită descrierilor detaliate ale armelor (de exemplu, scutul lui Ahile), echipamentelor maritime, fenomenelor naturale. De asemenea, sunt prezente o serie de repetări (părți din dialoguri, relatări ale personajelor, descrieri ale naturii sau ale luptelor) a căror funcție era să le reamintească ascultătorilor despre o anumită situație și să înlesnească receptarea cântului. Un element specific poemelor homerice constituie epitetul constant, ce însoțesc numele eroilor, ale zeilor sau proceselor naturale. Foarte frecvent apar comparații. Adesea foarte extinse, acestea se transformă în fragmente narative de sine stătătoare, uneori independente de textul în sine.

Redactarea finală a poemelor homerice și înregistrarea lor în scris a avut loc abia în secolul VI î.H., la porunca tiranului atenian Pisistrat. Mult mai târziu, filologii din Alexandria au împărțit fiecare poem în 24 de cânturi, conform numărului de litere din alfabetul antic grec. Această împărțire a poemelor a devenit tradițională și se respectă până în zilele noastre.

A *d hoc*

- Câte secole în urmă, estimativ, au fost înregistrate în scris *Iliada* și *Odiseea*?

Iliada

Ațiunea din *Iliada* are loc în ultimul, al zecelea, an al războiului troian. Subiectul poemului pornește de la mânia lui Ahile, cel mai puternic viteaz al aheilor, jignit de Agamemnon, liderul armatei grecești. Evenimentele care urmează reprezintă niște consecințe ale acestei mâinii și ale faptului că Ahile renunță să mai participe în lupte. Doar moartea lui Patrocle, prietenul său cel mai bun, ucis de Hector, îl întoarce din nou la bătaie. Ahile îi doboară pe troieni și îl omoară pe Hector, fiul lui Priam, regele Troiei. Poemul se încheie cu descrierea funeraliilor lui Hector.

Protagonistul poemului este Ahile, cel care întruchipează imaginea unui voinic ideal al Antichității, înzestrat cu o forță fizică nemărginită, vitejie, demnitate și frumusețe divină. Totodată, Ahile este un tânăr pasional și foarte sensibil. Acest fapt nu contrazice imaginii unui voinic brutal, ci, din contra, îl umanizează. Imaginea lui Ahile se completează prin cea a lui Hector – liderul armatei troiene. Poetul îi conturează portretul cu multă simpatie, deoarece este nevoit să-și apere patria de cotropitori. Onoarea și datoria sunt pentru el mai presus de toate. Hector nu este cu nimic mai prejos decât Ahile, iar moartea sa a fost hotărâtă de jocul destinului.

Galeria figurilor feminine din *Iliada* este configurată prin Elena din Sparta (iubita lui Patrocle), Andromaca (soția lui Hector), Hecuba (soția regelui Priam) și Briseis (sclava lui Ahile). Elena din Sparta, protejată de Afrodita, zeița dragostei, a devenit un simbol al frumuseții feminine și unul dintre primele exemple ale motivului femeii fatale în literatura universală. Chiar și bătrânii Troiei erau de acord că o astfel de frumusețe divină putea stârni un adevărat război: „Nu e păcat că de mult două neamuri, troienii și-aheii,/ Pentru-o femeie ca asta se luptă și patimi îndură,/ Tare-și aduce la chip cu o zeiță”.

Chiar dacă poemelor homerice le este specifică relatarea obiectivă, riguroasă și impersonală, unele replici ale naratorului sau ale personajelor reflectă atitudinea lui Homer față de tema expunerii sale. Astfel, în *Iliada*, bătrânul Nestor spune: „Nelegiuit și nemernic și-a neamului lepădătură-i/ Cine dorește război între cei de un neam și o țară”. Asemenea enunțuri vorbesc despre umanismul poemelor homerice, care condamnă ura și omuciderea și glorifică bucuria de viață, vitejia, dragostea pentru patrie, prietenia, înțelepciunea, respectul față de bătrâni etc.

Măcelul războiului și agresiunea amorală sunt desființate de poet în măsura în care este înălțat eroismul patriotic. În acest sens, este evidentă simpatia lui Homer pentru Hector (voinic nobil ce luptă și moare, apărând Troia), dar nu pentru Ahile-răzbunătorul, înfățișarea hidoasă a războiului fiind asociată cu chipul zeului Ares: „Mai urăcios în Olimp nu-mi este niciunul ca tine,/ Tu îndrăgit ești de-a pururi de sfezi, de bătaii și războaie”.

Astfel, *Iliada* îmbină tablouri eroice cu mesaje umaniste, arătând războiul în toată complexitatea sa. Iar durerea resimțită pentru moartea lui Patrocle, care potolește mânia lui Ahile, inițial răzbunător, constituie, la finalul poemului, una dintre cele mai impresionante imagini de umanizare a eroului războinic în literatura universală.

Dicționar de termeni

- **Epopoe eroică:** un tip de poezie epică în care intervin forțe divine sau supranaturale. Personajele acestora sunt dotate cu virtuți și pasiuni extraordinare, simbolizând trăsăturile poporului din care provin. Epopeea poate fi populară, creată de cântăreți anonimi (*Iliada*), sau cultă, scrisă de autori cunoscuți (*Paradisul pierdut* de John Milton). După conținut, poate fi eroică (*Eneida* de Virgiliu), religioasă (*Divina comedie* de Dante Alighieri) sau eroico-comică (*Țiganiada* de Ion Budai-Deleanu).

Jacques-Louis David, *Furia lui Ahile* (1819). De la stânga la dreapta: Ahile, Clitemnestra, Ifigenia și Agamemnon

Aprecieri critice

Iată una dintre cele mai cunoscute scene din *Iliada*. Prima bătălie mare descrisă în poem este în plină desfășurare. Ahile s-a certat deja cu Agamemnon și s-a îndepărtat de luptă, dar grecii erau încă rezistenți și îi înghesuiau pe troieni. Atunci, voievodul troian Hector se desprinde de vârtoarea luptei și pornește spre cetatea Troiei, ca femeile troiene să înalțe rugă zeitei potrivnice, Atena – poate că inima ei se va înduioșa și va cruța neamul troian. După ce a dat poruncile, a vrut s-o vadă pe soția sa, Andromaca, și pe fiul său, Astyanax („Conducătorul orașului”): oare va muri în acea înfruntare și nu-i va mai vedea niciodată? Îi întâlnește chiar la poarta care duce spre câmpul de luptă. În cursul general al evenimentelor din *Iliada*, acest fragment este o pauză, un răgaz. Toate acestea puteau fi omise, dar Homer include aici atât contrastul tragic al unei vieți militare și pașnice, cât și – în cuvintele Andromacăi – un episod din primii ani ai războiului troian și – în prevestirea lui Hector – rezultatul viitor al războiului și datoria celor care țin scutul, și destinul celor care se află în spatele scutului.

Mihail Gasparov

- Citește cu atenție fragmentul propus.
- Găsește cuvintele cu asterisc, sinonimele următoarelor cuvinte: *a întoarce, coif, element al războiului de țeșut, ascuns*.

Cântul VI

S-apropie Andromaca de el, podidită de lacrimi,
Mâna i-o strânse, pe nume-i grăi, apoi zise lui Hector:

„Inima ta te va pierde, sărmane, și n-ai măcar milă
De un copil care-i prunc și de mine, o biată femeie.
Văduvă fi-voi curând, că toți au să tabere-n tine
Și-au să te-omoare vrăjmașii îndată; iar dacă te-oi pierde,
Fi-mi-ar mai bine să intru-n pământ, că vr'o altă nădejde
N-o să-mi rămâie, când tu vei muri, fără numai
Plâns și suspinuri. Că nu mai trăiește nici tata, nici mama. [...]
Tu-mi ești dar, Hector, și tată, și mamă cinstită, și frate,
Tu-mi ești bărbatul în floare. Deci rogu-te acuma, te-ndură,
Stăi în cetate pe-aicea la turn, ca să nu-ți lași în urmă
Fiul lipsit de părinte și văduvă biata-ți femeie”. [...]
Iar încoifatul și marele Hector atunci îi răspunse:

„Grijile aceste, femeie, mă bat și pe mine, dar tare
Mi-ar fi rușine de-ai mei, de bărbați și femei de la Troia,
Dacăș fugi de război și aș sta tupilat* ca mișelul.
N-am vr'o pornire spre asta, căci eu m-am deprins să fiu pururi
Gata de luptă și-n frunte mereu la război să mă-ncaier
Pentru a părintelui meu și a mea înaltă mărire.
Bine știu totuși, mi-o spune doar mintea și inim-adesă:
Are să vie o vreme când Troia pieri-va, și Priam,
Și al lui Priam norod. Dar nu-mi este mie-ntr-atâta
Nici de durerea troienilor, nici de a tatei și-a mamei,
Nici de a fraților mei care, câtu-s de mulți și puternici,
Tot o să cadă prin colb la iureșul oastei dușmane;
Cât mi-e de tine în oara când fi-vei smuncită de vr'unul
Dintre ahei și vei plânge, răpită fiind în robie.
Dusă prin Argos, vei țese știind de porunca stăpânei
Și din Hiperia sau din Meseis, tu apă căra-vei
Fără să vrei, că silită vei fi de cumplita nevoie.
Zice-va, cum te-ar vedea oarecine cu lacrimi pe față:
«Asta-i femeia lui Hector, întâiul viteaz, căpitanul
Oastei troiene din vremea războiului cel de la Troia».
Asta va zice, și amarul din nou te va frânge de jalea
Soțului care putea să te scape din jugul robiei.
Dar să m-acopere țărna mai bine, să n-aud nainte
Vaietul tău de durere, când silnic te-or duce-n robie”.

După ce asta vorbise, spre fiul său brațele-ntinse
 Falnicul Hector, dar el cu țișt se-ntoarse la sânul
 Fetei cu brâul frumos, de spaimă lovit la vederea
 Hainei de aramă și a crestei făcute din coamă
 Lungă de cal care-n chivără* tot fâlăia-ngrozitoare.
 Râse privind pe copil și tatăl și mama-i cinstită.
 Coiful îndată și-l scoase din cap după asta mărețul
 Hector și-l puse pe jos, de-a stat orbitor de sclipire.
 După ce-apoi își sărută copilul și-l leagănă-n brațe,
 Roagă-se așa el de Zeus și zeii ceilalți deopotrivă:

„Zeilor, faceți voi toți ca iubitul meu fiu să ajungă
 Cel mai de frunte bărbat la troieni ca și mine, tot astfel
 Vrednic și tare să fie și-n Troia domnească puternic.
 Și oarecine la întorsu-i din luptă să zică vreodată:
 «Bate pe tata-i cu mult. S-aducă și prăzi sângerate
 De la vrăjmașul ucis, să se bucure sufletul mamei!»”.

Asta el zise și-ntinse pe prunc la nevastă-sa-n brațe;
 Ea bucuroasă la sânul ei plin de mireasmă-l primise,
 Dulce cu lacrimi zâmbind. Iar Hector, privind-o cu milă
 Și netezind-o cu mâna, pe nume o cheamă și-i zice:

„Sufletul nu-ți amări fără cumpăt, sărmană femeie.
 Nimenea, dacă nu-i scris, viața nu-mi poate răpune;
 Doar e știut, de ursită nu poate să scape niciunul,
 Fie voinic ori mișel, odată ce-n lume se naște.
 Du-te înapoi liniștită și-ți cată de treburi acasă,
 Vezi de vătăle* și furcă și-ndeamnă pe roabe să fie
 Harnice-alături de tine și lașcă de arme purta-vor
 Grijă bărbații troieni și eu mai presus decât alții”.

Astfel îi zise și coiful luă de pe jos și se duse
 Falnicul Hector, iar scumpa-i soție, pornind spre acasă,
 Fața mereu înturna* înapoi, năpădită de lacrimi.
 Repede ajunse la curtea frumos locuit-a lui Hector,
 Unde găsi pe mai multe din roabele ei, care toate,
 Cum o văzură pe ea, începur-a boci și a plânge.
 Tot îl jăleau încă-n viață pe Hector în casă la dânsul,
 N-aveau doar ele nădejde că el înapoi o să vie
 De la război, neatins de focul și brațul ahaic.

Traducere de George Murnu

Curiozități

Personajele și întâmplările descrise în poemele homerice au inspirat, de-a lungul timpului, modele de comportament și au format mai multe generații de tineri dornici de glorie și amintire în veacuri. Scriitorul antic grec Plutarh, de exemplu, scria despre Alexandru cel Mare că „era de felul lui iubitor de învățătură și de citit. Pentru că socotea *Iliada* o operă de căpătâi în arta războiului, purta cu el ediția lui Aristotel, cea numită *Iliada cufărului*. O ținea mereu sub pernă, alături de pumnal”.

Karl Friedrich Deckler, *Hector își ia rămas-bun de la Andromaca și de la Astyanax* (sec. XIX-XX)

Odiseea

A *d hoc*

- Specifică două argumente pentru a susține ideea că *Iliada* și *Odiseea* au fost compuse în epoci diferite.
- Numește particularitățile stilistice specifice poemelor homerice.

Jacob Jordaens, *Odiseu în peștera lui Polifem* (1630-1635)

Odiseea relatează despre întoarcerea acasă a lui Odiseu, regele insulei Itaca, după cei zece ani ai războiului troian. Pedepsit de zeul Poseidon pentru orbirea fiului său, ciclopul Polifem, acesta petrece în călătoriile sale încă un deceniu.

După numeroase peripeții și rătăcirii, Odiseu ajunge ostatic pe insula Ogygia, unde o întâlnește pe nimfa Calypso, care se îndrăgostește de el și dorește să-l ia de soț, promițându-i nemurirea. În Itaca, soția lui credincioasă, Penelopa, este asaltată, în același timp, de numeroși pețitori care doresc să preia puterea, iar fiul lor, Telemah, pleacă în căutarea tatălui său.

În cele din urmă, zeii de pe Olimp decid să-l trimită acasă pe Odiseu. Mesagerul zeilor, Hermes, îi cere lui Calypso să-l elibereze, iar aceasta îi permite lui Odiseu să construiască o plută pentru a traversa marea.

După multe greutăți, Odiseu ajunge pe insula feacilor, unde este primit bine, și povestește despre aventurile sale. Ulterior, ajuns în Itaca și deghizat în cerșetor, împreună cu Telemah, revenit și el acasă, plănuiește răzbunarea împotriva pețitorilor. Odiseu se prezintă la palat și nu este recunoscut de Penelopa. Ea îi spune că soțul ei este în viață și se va întoarce curând. A doua zi, Penelopa organizează o competiție pentru pretendenți, promițând să se mărite cu acel care va reuși să tragă o săgeată prin douăsprezece inele dispuse pe rând. Niciunul dintre pretendenți nu reușește, în afară de Odiseu, care își dezvăluie identitatea și, ajutat de Telemah, îi învinge pe pețitori.

Spre deosebire de *Iliada*, poemul *Odiseea* conține multe elemente fabuloase și de aventură, împletite cu imagini din viața de zi cu zi a oamenilor simpli.

Calitățile lui Odiseu sunt reflectate în epitetele ce-i însoțesc numele: „iscusit”, „șiret”, „mult pătimit” etc. El nu este doar frumos, puternic, curajos (ca și alți eroi epici), ci și înțelept, inventiv și precaut. Toate acestea, împreună cu dragostea pentru patrie și familie, îl ajută să treacă prin multe încercări și nenorociri.

Principalul personaj feminin din *Odiseea* este Penelopa, care întruchipează idealul suprem al fidelității feminine și virtuțile familiale, așteptându-l pe Odiseu timp de douăzeci de ani.

Cele 24 de cânturi ale *Odiseei* sunt împărțite în patru segmente: plecarea lui Odiseu de pe insula nimfei Calipso, rătăcirile pe mare și sosirea pe insula feacilor; istorisirile lui Odiseu despre aventurile sale; sosirea în Itaca; scenele de acasă. În această compoziție este remarcabilă metoda transpoziției (redarea evenimentelor din trecut în forma narațiunii lui Odiseu), utilizată pentru prima dată în literatura universală. De asemenea, elementele fantastice ale poemului (insula Sirenelor, Scylla și Charibda etc.) apar anume în povestirea lui Odiseu, nu în cea a naratorului. Se presupune că astfel, prin crearea celor două planuri narrative, autorul poemului intenționa să evite denaturarea realității obiective.

Cântul IX

Sunt Odiseu, lui Laerte fiu, cel ce mereu, printre oameni,
Gând iscusit împletii, iară slava mi-ajunse la ceruri.
Casa-mi se află-n Itaca cea-naltă. [...] Nu știu însumi
Alta, ca țara mea dragă, mai dulce să fie pe lume!
Dar pân-acum m-a ținut ea, Calypso, zeița-ntre zâne,
În grota ei poleită, poftind ca de soț să mă aibă,
Tot așa Circe, cândva, mă oprise-n palatu-i cel falnic,
Cea din Aiaia, șireata, poftind ca de soț să mă aibă,
Dar n-a putut să-mi câștige și sufletul ea, vreodată.
Căci nu-i nimica mai dulce ca țara cea dragă, părinții
Să-i poți vedea, chiar, departe, de ai vreo casă bogată,
Unde să poți, prin străini, făr' de-ai tăi, a trăi-n bunăstare!
Hai dar, întorcerea mea, cea de griji copleșită, voi spune-o,
Zeus cum mi-a hărăzit-o, pornind către-acas' de la Troia!

Cântul XII

[...] Toate-n șir așezarăm pe navă,
Trudnic, la vâsle șezând, iar vântul stăpân fu, și cârma.
Iar atunci spre tovarăși grăit-am, cu jale în suflet:
„Dragii mei, nu se cuvine ca unul sau doi să cunoască,
Și numai ei, cele sfinte, ce spusu-mi-a Circe, zeița!
Am să vă spun de îndată – știind ori că mergem la moarte,
Ori, piaza rea noi ferind-o, întregi să scăpăm de pieire.
Ea mai întâi ne îndeamnă de cântul Sirenelor-zâne –
Glas minunat – să fugim, de poiana-le mult înflorită.
Doar eu, spunea, să le-ascult glasul lor, strâns în funii legate,
Ca un buștean cetluit, să stau locului, fără mișcare,
Drept, lângă stâlp de catarg: grele funii legat să mă țină,
Iar de-oi vrea să mă rog de tovarăși ca drumul să-mi deie,
Voi și mai strâns, cu mai multe odgoane pe loc să mă țineți!”

Și astfel spre soți-mi tot împărtășit-am pe rând toate cele,
Cât fără preget zbura peste valuri corabia noastră:
Până-n ostrovul Sirenelor, două, ne duse chiar vântul.
Se potoli apoi boarea, lăsându-se liniște-ntinsă,
Fără suflare-n văzduh, iar talazul un duh potolit-a.
S-au ridicat și năierii, iar pânzele strânsu-le-au bine
Și-n fundul navei le-au dat, iar la vâsle s-au pus ca să tragă.
Ei, de pe bănci, cu lopețile late-nvrâstau, spume, valul,
Iar eu o roată de ceară tăiai cu arama-ascuțită,
Mici bucățele, și-apoi frământatu-le-am bine-ntre palme.
Ceara muiatu-s-a-ndată, prinzând-o și, aprig, puterea
Soarelui, plină de razele tari ale lui Hyperion.
Și-apoi, la rând, la toți soții, urechile bine-nfundat-am.
Iar ei, pe navă, de mâini și picioare cumplit mă legară,
Drept, lângă stâlp de catarg, grele funii de el să mă țină,
Și-apoi, la vâsle trăgând, pe căruntul val stropi răsfirară.
Dar unde-atât mai era, cât se-aude când nalți o strigare,

J.W. Waterhouse, *Odiseu și sirenele* (1891)

Ad hoc

- Din ce cauză Odiseu nu poate ajunge acasă?
- Cine era mesagerul zeilor?
- Ce elemente fantastice apar în *Odiseea*?

Curiozități

A fi între *Scylla* și *Charybda* înseamnă a te afla prins între două pericole mari, fiecare la fel de amenințător. Expresia își are originea în mitologia greacă, unde *Scylla* și *Charybda* erau doi monștri marini înfiorători, reprezentați printr-o stâncă abruptă și o vârtoare primejdioasă. Aceștia sunt menționați în *Odiseea* lui Homer ca străjeri ai unui pasaj maritim periculos, identificat mai târziu cu strâmtoarea Messina.

Giandomenico Tiepolo, *Procesiunea calului troian* (1760)

Una dintre cele mai cunoscute imagini legate de războiul troian este cea care reprezintă *calul troian*, despre care putem citi și în *Odiseea* lui Homer. Conform mitului, Odiseu a inventat această stratagemă pentru a doborî rezistența troienilor nu prin forță, ci prin viclenie militară. Simulând retragerea de sub zidurile orașului Troia, după un asediu îndelungat și nereușit, aheii au construit un cal de lemn uriaș, în care și-au ascuns soldații. Găsin-du-l la porțile cetății, după o dramatică dispută, troienii l-au adus în fortăreața lor, crezând că este un dar. Noaptea, grecii au ieșit din cal, au deschis porțile cetății și au permis armatei lor să intre și să cucerească Troia. Metaforic vorbind, expresia *calul troian* presupune ceva secret și perfid, mascat și ascuns într-un cadou.

Dând ei cu-avânt și de zor, nici sirenelor nava cea iute
Nu le scăpă, cum mâna, ci-nălțară duioasă cântare:

„Hai, vino-ncoace, vestite-Odiseu, a aheilor fală,
Nava-ți oprește pe loc și cântarea ne-ascultă, frumoasă!
Căci niciodată vreun om n-a trecut pe aicea cu nava
Fără să stea să ne-audă cântarea mai dulce ca mierea,
Ci dus de-aicea a fost, desfătat, știutor de mai multe.
Știm și noi toate acelea ce-n Troia cea largă argivii
Și cu troienii-mpreună trudiră, cu-a zeilor vrere,
Știm, iarăși, câte se-ntâmplă pe glia mănosă și-ntinsă!”

Astfel ziceau, înălțând glas frumos, iar inima-n pieptu-mi
Tare dorea să le-asculte, pe soți îndemnând să mă lase,
Semn din sprâncene făcând – dar trăgeau și mai tare la vâsle.
[...]

Dar când lăsarăm noi insula-n urmă, pe dată văzurăm
Fum înălțat peste mare talaz, unde-un vuiet se-aude.
Spaima scăpatu-le-a și celorlalți grele vâsle din palme,
Iară acelea, bufnind înfundat, lunecară în valuri:
Nava stătu, cum lopețile tari n-o împinseră iarăși.

Dar eu, prin navă umblând, îndeamnă pe tovarășii mândri,
Cu blânde vorbe punându-mă-a spune, pe rând, fiecăru:

„O, dragii mei, noi nu suntem nicicum netrecuți prin necazuri!
Nu ne amenință-un rău mai avan decât însuși Ciclopul,
Când ne-a-nșfăcat el în grota-i adâncă, cu greaua-i tărie!
Dar și de-acolo, cu mintea și gândul și-a mea iscusință,
Tot am scăpat: tot așa și de-acestea curând povesti-vom!” [...]
Iar prin strâmtoare trecut-am cu sufletul strâns, plin de jale,
Căci de o parte e Scylla, de cealaltă fiara Charybda,
Care porni ca să sugă, cu vuiet, sărate talazuri.
Iar când vărsa înapoi, ca o cratiță-n focul cel iute,
Toată fierbea, clocotind, până sus ridicând nori de aburi,
Până în vârfuri de stâncă, de-o parte și de-alta stârnindu-i.
Ci când sugea iar, din greu, apa grea a săratelor valuri,
Toată-nlăuntru-n vârtej clocotea, iară steiul, în juru-i,
Muget grozav da răspuns și, mai jos, fundul mării pierdute
Se arăta, cu nisipu-i cel ud: ne uitam, verzi de spaimă.

Steterăm noi, către iasmă cătând și temându-ne moartea,
Când, într-aceea, și Scylla din nava adâncă pe soți-mi,
Șase la număr, i-a luat, pe aceia mai tari de virtute.
Ochii-aruncându-mi în nava cea iute și înspre tovarăși,
Mâini și picioare abia-am mai văzut, de deasupra-nșfăcate
Și vânzolite prin aer, în sus: ei la mine strigau, doar
Ultima dată pe nume chemând, copleșiți de suspine. [...]
Mai fioros eu nimic n-am privit, dintre toate, vreodată,
Câte-am văzut chiar cu ochi-mi, pe căile mării și-a trudei.

Traducere de Dan Slușanschi

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

François Chamoux, *Civilizația greacă în epocile arhaică și clasică* (1977)

Adoptarea de către greci a alfabetului fenician se situează cu probabilitate în secolul IX sau la începutul celui următor. Cele mai vechi inscripții alfabetice aparțin celei de a doua jumătăți a veacului VIII. Adaptând pentru propriul folos ingenioasa notație fonetică imaginată de fenicieni, grecii au introdus o inovație capitală – notarea vocalelor, pe care semiții nu o practicau. Poate că amintirea vechiului silabar micenian, care făcea deosebire netă între silabele cu vocalism diferit, a contribuit la respectiva îmbunătățire a sistemului alfabetice, urmând să-i confere o valoare universală.

Noua tehnică de scriere a luat repede avânt, răspândindu-se, cu câteva variante de detaliu, în întreaga lume elenică. Din aceasta avea să iasă mai târziu alfabetul latin, ca și majoritatea alfabetelor moderne. [...]

Perfecțiunea însăși a celor două epopei ne arată că ele sunt rodul unei îndelungi tradiții, de care cei vechi erau conștienți, deoarece Aristotel scrie în *Poetica* sa: „Nu aveam știre de niciun poem asemănător, compus de predecesorii lui Homer, dar totul indică existența mai multora”.

Traducere de Mihai Gramatopol

Félix Buffière, *Miturile lui Homer și gândirea greacă* (1956)

Pentru copilul grec, *Iliada* era un adevărat roman de aventuri, cu marile lovituri de sabie ale supraomului Ahile; și încă mai multe: *Odiseea* cu călătoriile sale prin ținuturi misterioase, cu eroul său care învinge cu șiretenia și forța sa cele mai extraordinare primejdii.

Zei erau pretutindeni amestecați cu oamenii, înmulțind minunile pentru a-i salva sau a-i pierde, metamorfozându-se ca în basmele noastre, angajați de altfel cu trup și suflet în vâlmășagul cel mare: copilul trebuie să se simtă astfel, cufundat în miraculos, în supranatural.

Elevul rămânea cu o impresie de neșters, cu atât mai mult cu cât în școală învățarea pe de rost și cântarea poemelor forma partea esențială a programului său de studiu.

Mai mult decât o biblie, mai mult decât o istorie sacră, Homer era un adevărat catehism din care tânărul grec învăța să-și cunoască zeii. Desigur că în cult Zeus, Hera, Apollon sau Afrodita arătau altfel decât în poveste. Însă chipurile zugrăvite de Homer se impuneau cu putere tinerelor imaginații și însemnau aproape la fel de mult ca și datele cultului.

Traducere de Gh. Ceaușescu

Barry Strauss, *Războiul troian: o nouă istorie* (2006)

Ca o cronică a faraonilor sau ca analele unui rege hitit, *Iliada* idealizează războiul. Se concentrează asupra eroilor inspirați de divinitate, care duc la bun sfârșit fapte supraomenești și suferă doar răni. Grecii au ocupat scena și Troia este condamnată, deși lupta este atât de grandioasă, încât durează zece ani. Cu toate acestea, Homer este suficient de onest pentru a face aluzii la adevăratul război, care a avut o durată mai scurtă; un război cu mizerie și boală, cu atacuri asupra civililor și cu oameni obișnuiți care au murit singuri. Războiul a izbucnit nu numai pentru că Elena era frumoasă, ci și pentru că era iute de mână, luând

cu ea nu numai comorile soțului, ci și onoarea lui, iar grecii voiseră să ia aurul înapoi. [...]

Atât în exagerări, cât și în onestitate, Homer ne vorbește mai adevărat despre Epoca Bronzului decât se recunoaște de obicei. Poeții din Epoca Bronzului exagerau de regulă faptele de pe câmpul deătălie, dar alte texte din Epoca Bronzului redau adevărul: un fel de război care era uneori de mică intensitate, adesea duplicitar și întotdeauna sordid. Mulțumită tradiției orale și, poate, surselor scrise negrețești, Homer este un păstrător al acestor adevăruri, chiar dacă Troia căzuse cu mai multe secole înainte de epoca în care a trăit el.

Traducere de Lia Decei

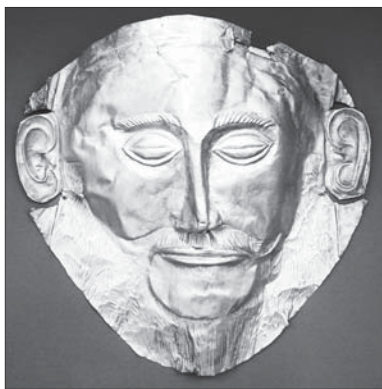
Abordarea textului

Curiozități

În secolul al XIX-lea, fiind entuziasmat de poemele homerice, Heinrich Schliemann, un antreprenor și arheolog amator german, a întreprins o expediție de cercetare pentru a găsi orașul Troia și comorile sale. Ceea ce a descoperit Heinrich Schliemann au fost, de fapt, rămășițele civilizației creto-miceniene, necunoscute până atunci.

Coiful

- semnifică vitejia
- ilustrează statutul personajului
- simbolizează puterea eroică
- exprimă mândria și semeția
- sugerează aroganța
- accentuează vulnerabilitatea eroului

Masca de aur de la Micene (sec. XVI î.H.), pe care Heinrich Schliemann o atribuia regelui Agamemnon, conducătorul aheilor în războiului troian, personaj din poemul *Iliada*

- 1 Utilizând surse de documentare, ilustrează momentele semnificative din *Iliada* și *Odiseea* care pun în valoare motivul războiului și, respectiv, motivul drumului.
- 2 În baza fragmentului din *Iliada* propus în manual, rezumă, în 5 enunțuri, dialogul dintre Andromaca și Hector.
 - 2.1. Explică temerea Andromacăi.
 - 2.2. Analizează argumentele prin care soția încearcă să-l convingă pe Hector să renunțe la luptă.
- 3 Comentează sugestia epitetului *încoifatul și marele Hector* din cântul VI.
 - 3.1. Dedu ce trăsături de caracter ale eroului se desprind din acest fragment.
 - 3.2. Ce valoare umană este considerată de Hector mai presus decât familia?
- 4 Coiful este un simbol sugestiv în eposul homeric. Acesta este prezentat ca un accesoriu important pentru Ahile, Hector și Patrocle. Selectează din variantele propuse pe câmp o semnificație a coifului, raportând-o la o scenă concretă. Argumentează-ți alegerea.
- 5 **Lucru în grup.** Analizați ce strategie a adoptat Odiseu și echipajul său pentru a se salva de sirene.
 - 5.1. Comentați semnificația motivului *cântec de sirenă*, raportându-l la tema fidelității familiale.
 - 5.2. În poezia *Glossă*, Mihai Eminescu valorifică același motiv: „Cu un cântec de sirenă,/ Lumea-ntinde lucii mreje”. Explicați asemănarea de sens a motivului la Homer și la Eminescu.
- 6 Invenția calului troian demonstrează că Odiseu era un bun strateg militar, iar în scena revenirii în Itaca probează că este un tată și un soț bun. Realizează o schiță de portret a eroului, ilustrând aceste două laturi ale lui.

Pro Domo

Nivel minim

- În baza secvențelor propuse în manual, realizează câmpurile lexicale ale conceptelor *luptă* și *călătorie*.
 - Consultă DEX-ul pentru a afla sensul cuvintelor necunoscute.

Nivel mediu

- Realizează, cu ajutorul inteligenței artificiale (IA), imagini care să ilustreze câte 5 tablouri din *Iliada* și din *Odiseea*.
 - Rezumă, în 1-2 enunțuri, tabloul ilustrat și o temă sau un motiv pe care-l pune în valoare.

Nivel performant

- Realizează o hartă conceptuală în care să ilustrezi rețeaua de teme și subteme în *Iliada* și *Odiseea*. Marchează prin culori temele comune.

DRAMATURGIA ANTICĂ GREACĂ

În secolul al V-lea î.H., Atica a devenit centrul politic și cultural al Greciei. Capitala acestei regiuni a fost Atena – un polis bogat și fortificat, care a atins apogeul dezvoltării sale în timpul domniei lui Pericle, un faimos conducător pe care contemporanii îl considerau întruchiparea înțelepciunii statale. Influența Atenei în domeniul literaturii și al filozofiei a fost atunci atât de semnificativă, încât perioada cuprinsă între secolele V și IV î.H. este numită *perioada atică* (sau *clasică*) în istoria literaturii grecești. Genul literar dominant al acestei perioade a fost drama, iar teatrul a devenit o formă de comunicare și educație civică.

Spectacolele dramatice ale Greciei Antice au apărut în cadrul sărbătorilor agricole rurale în cinstea lui Dionysos – zeul vegetației, al fertilității și al vinului. Cultul lui Dionysos era bogat în rituri de tip carnavalesc. Poveștile și miturile asociate acestui cult despre nașterea, suferințele, moartea și învierea zeului au fost sursele inițiale pentru diverse reprezentări vesele sau triste. Potrivit miturilor, Dionysos era mereu însoțit de satiri – creaturi fantastice bipede în piele de țap, cu coarne, copite și coadă de cal. Astfel, cuvântul *tragedie* (din gr. *tragos* – „țap” și *odă* – „cântec”, adică „cântec de țap”) se referă probabil la interpretarea cântecelor în cinstea lui Dionysos (ditirambi) de către un cor deghizat în piei de țap. În mod similar a apărut și cuvântul *comedie* (din gr. *komos* – „petrecere, veselie” și *odă* – „cântec”, deci „cântec de chef”). Acestea erau cântecele unor petrecăreți veseli, care glumeau zgomotos, uneori ironizau pe seama trecătorilor sau îi ridiculizau.

Treptat, gama de subiecte ale spectacolelor antice a depășit cultul lui Dionysos. Corul satirilor a fost înlocuit cu un cor de oameni, iar conținutul a devenit mai apropiat de viața reală și de problemele actuale ale vieții polisului.

Spectatorii Antichității numeau teatrul „o școală pentru adulți”. Teatrul atenian nu era doar un mijloc de divertisment, ci și un loc în care se afirmau idealurile civice și morale ale polisului grec. Astfel poporul atenian (demosul) era informat despre problemele sociopolitice, filozofice și estetice ale timpului. Subiectele tragediilor antice erau, de obicei, împrumutate din mituri, însă legătura acestora cu prezentul era evidentă pentru toată lumea. Personajele mărețe ale tragediilor întruchipau, de cele mai multe ori, idealurile democrației ateniene. Comedia însă aducea în prim-plan situații cotidiene, expunând și ridiculizând viciile societății.

În multe orașe ale Greciei Antice au fost construite teatre care puteau găzdui de la 15 la 40 de mii de spectatori. Acest lucru demonstrează interesul mare al publicului pentru acest tip

Dicționar de termeni

- **Dramatic** (din gr. *drama* – „acțiune”): 1) gen literar în care acțiunea și dialogul personajelor sunt destinate, în majoritatea cazurilor, jocului scenic; 2) categorie estetică care se poate regăsi în toate genurile literare, reprezentând un conflict, o situație de tensiune între două sau mai multe forțe opuse.
- **Catharsis** (din gr. *katharsis* – „purificare”): concept estetic, formulat de filozoful antic Aristotel, care considera că obiectivul principal al tragediei este purificarea sufletului spectatorului „prin mila și frica” față de patimile personajelor piesei. Empatizând cu suferințele protagoniștilor, spectatorul emoționat obține eliberare de propriile frici și anxietăți, simte „o ușurare interioară, întovărășită de plăcere”. Astfel, funcția cathartică a tragediei, dar și a artei, în general, se realizează prin participarea la o acțiune imaginară și prin echilibrarea sentimentelor.

Amintește-ți!

- Împărtășește o experiență de spectator la teatru, când piesa pusă în scenă te-a marcat prin dramatism și suferința personajelor. Ce stări ai trăit? Ce gânduri ți-a trezit acel spectacol?

Citate celebre

Celebrul legiuitor și înțelept antic grec Solon spunea următoarele despre arta scenică: „Adunăm oamenii în teatru și le oferim educație publică, arătând fapte curajoase și vicii în tragedii și comedii, pentru a diminua cele din urmă și a spori cele dintâi. Le permitem actorilor comici să-și bată joc de cetățeni și să-i calomnieze pe acei ale căror acțiuni le consideră nedemne de statul nostru. Facem asta în folosul cetățenilor ridiculizați, care devin mai buni prin cenzură, și de dragul tuturor celorlalți, pentru ca ei să evite de acum încolo să li se întâmple așa ceva”.

Ad hoc

- Ce tradiții și obiceiuri au determinat apariția primelor spectacole dramatice în Grecia Antică?
- Explică în ce mod teatrul a contribuit la educația civică a grecilor?

de artă. Structura teatrului antic amintește de stadioanele moderne: băncile pentru spectatori, aranjate în semicerc, se ridică deasupra scenei rotunde, fiind împărțite în etaje prin culoare și în sectoare prin scări sub formă de grinzi.

La început, într-o piesă puteau juca doar trei actori. Fiecare dintre ei avea mai multe roluri, îmbrăcându-se în costume diferite. Rolurile se interpretau în măști, ceea ce permitea publicului să recunoască genul, vârsta sau statutul social al personajului. În tragedii, actorii purtau în picioare coturni – încălțăminte specială care îi ridica deasupra nivelului scenei, dându-le o statură maiestuoasă.

Doar bărbații și doar cetățenii liberi ai polisului puteau juca pe scenă. Întrucât teatrul era dedicat lui Dionysos, actorul era considerat un slujitor al acestuia și era foarte respectat.

La Marile Dionisii, sărbători care durau șase zile, se organizau spectacole în cadrul cărora concureau câte trei dramaturgi. Fiecare dintre ei pune în scenă trei tragedii și o dramă satirică, ceea ce constituia o tetralogie. Poetii comici interpretau piese în mod separat. Reprezentațiile puteau dura din zori până la asfințitul soarelui, întrucât tetralogia se juca ziua, iar comedia seara. Spectatorii se aflau în teatru toată ziua. Ei mâncau și beau acolo, veneau și plecau după bunul lor plac și își exprimau cu voce tare aprobarea sau dezaprobarea jocului actoricesc. După încheierea reprezentării, un juriu special oferea câte un premiu celor trei dramaturgi și trei *protagoniști* (actorii principali ai pieselor). Doar premiul întâi însemna victorie în competiție.

Publicul cunoștea bine conținutul miturilor antice, pe baza cărora se compuneau tragedii. Divertismentul consta nu atât în răsturnări de situație neașteptate, ci în *intriga* (logica acțiunii, combinația de fapte) și în regândirea imaginilor și evenimentelor mitice deja cunoscute.

Tragedia antică a atins apogeul în lucrările lui Eschil, Sofocle și Euripide, iar comedia – în creațiile lui Aristofan și Menandru.

Teatrul din Epidauros (secolul IV î.H.), monument aflat în patrimoniul mondial UNESCO

Eschil

Eschil (cca 525-456 î.H.) a fost supranumit „părintele tragediei” încă în Antichitate. Din cele aproximativ 90 de lucrări pe care le-a scris, doar șapte tragedii s-au păstrat integral: *Rugătoarele*, *Perșii* (singura tragedie antică cu un conținut mai degrabă istoric, decât mitologic), *Prometeu înlănțuit*, *Șapte contra Tebei* și încă trei tragedii care alcătuiesc trilogia *Orestia*.

Eschil a trăit la începuturile ascensiunii Atenei. A fost un susținător al reformelor democratice, a luptat cu perșii la Maraton și Salamis și a participat activ la viața publică a orașului său. Prin creațiile sale, el a sprijinit lupta concetățenilor săi împotriva tiraniei și despotismului, insuflându-le curajul civic și dragostea pentru patrie.

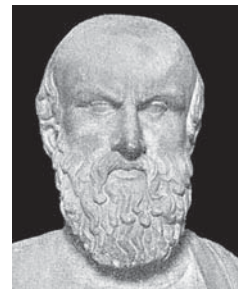
Intrigile tragediilor lui Eschil sunt simple și, în același timp, grandioase. În piesele sale, monologul predomină asupra dialogului, iar acțiunea are loc, de multe ori, în afara scenei. Textele se disting însă prin expresivitatea imaginilor poetice, prin solemnitate și intensitate emoțională.

Cea mai cunoscută tragedie a lui Eschil este *Prometeu înlănțuit*. Aceasta se bazează pe mitul despre titanul Prometeu, care a furat focul ceresc și l-a dăruit oamenilor. Ca pedeapsă pentru această infracțiune, Prometeu, la porunca lui Zeus, a fost legat de o stâncă. În drama lui Eschil, titanul imobilizat de lanțuri își etalează forța interioară în monologuri sfâșietoare și în dialoguri cu personajele care apar în fața lui. Lipsa de acțiune în piesă este compensată prin intensitatea dramatică a confruntării dintre Prometeu și Zeus, prin patosul luptei nobile a eroului civilizator împotriva autocrației tiranice a lui Zeus. Personajul principal al tragediei dezvăluie reinterpretarea de către Eschil a vechiului mit despre Prometeu: portretizat odinioară drept un titan viclean și înșelător, acesta se transformă într-un simbol al revoltei împotriva tiraniei, devenind un martir în numele vieții, libertății și dreptății.

În *Prometeu înlănțuit*, Eschil îl configurează pe Prometeu ca pe un erou care iubește oamenii dezinteresat și, în ciuda voinței zeului suprem, se sacrifică pentru ei. Prometeu, un rebel care își privește soarta cu mult curaj, refuză să-și recunoască vina în fața lui Zeus, pe care îl consideră nedrept. El știe bine ce urmează după revolta sa, însă tocmai acest lucru face fapta lui mai îndrăznească și mai măiestruoasă. Tragedia lui Eschil se încheie atunci când Prometeu, nefiind învins, cade în abis împreună cu stânca de care este legat.

Deoarece Eschil își structurează lucrările în tetralogii, *Prometeu înlănțuit* este una dintre cele patru piese. Tetralogia era alcătuită din tragediile *Prometeu, aducătorul de foc*; *Prometeu înlănțuit*; *Prometeu dezlănțuit* și o piesă necunoscută.

Figura emblematică a lui Prometeu, rebel și neînfricat, un arhetip al luptei pentru libertate și dreptate, a inspirat multe generații de poeți, dramaturgi și compozitori ai Epocii Moderne. Printre aceștia se numără poeții romantici englezi George Gordon Byron și Percy Bysshe Shelley, poetul german Johann Wolfgang Goethe etc. Prometeu rămâne în continuare una dintre figurile proeminente ale literaturii și artei mondiale.

Bustul lui Eschil ridicat în teatrul din Atena, în anul 330 î.H., la propunerea legiuitorului spartan Licurg (Muzeul Capitolin, Roma)

Citate celebre

Potrivit lui Aristotel, principalele specii literare erau epopeea și tragedia, care îi înfățișează pe oameni ca fiind „mai buni decât noi”. În același timp, el a considerat tragedia superioară epopeii, deoarece impactul acesteia asupra sufletului privitorului prin acțiune este mai mare decât prin narațiune: „Tragedia e superioară și pentru că, având toate elementele epopeii – i se întâmplă doar să se slujească până și de metrul ei –, mai are pe deasupra unele apreciable elemente proprii, ca muzica și elementul scenic, mulțumită cărora desfătarea privitorilor e considerabil sporită. Mai are apoi darul să ofere tablouri pline de relief, la citire și la reprezentare, fără a mai vorbi de acela de a atinge țelul firesc al fiecărei imitații în limite mai restrânse decât ale epopeii” (*Poetica*, cap. XXVI).

Prometeu înlănțuit

Episodul întâi

PROMETEU

Mi-e greu să spun și mi-e la fel de greu
Să tac. Și nu știu ce-i mai greu din două.
Când între zeii cei fără de moarte
Zâzanie și ceartă se stârnise,
Pe Cronos unii vrând să-l detroneze,
Ca să-l înalțe-n locul lui pe Zeus,
Iar alții, dimpotrivă, cu furie,
Se-mpotriveau acestuia, titanii
La sfatul meu nu și-au plecat urechea,
N-au dat poveții mele ascultare –
Voiau să pună mâna pe putere
Prin forță, ignorând cu îngâmfare
Hâtria, șiretlicul, iscusința.
Dar Temis-Gea, maică-mea, ce are
Atâtea nume, mi-a prezis adesea
Sfârșitul certeii lor, spunându-și
Că nu cei tari, dar cei isteți și hâtri
Vor fi învingători în lupta asta.
Și când le-am zis titanilor așa,
Ei s-au întors cu spatele la mine.
Atunci eu cu maică-mea trecurăm
De bună voie-n tabăra lui Zeus.
Doar iscusinței mele datorită
Fu prăvălit în bezna cea din Tartor
Măritul Cronos cu ai săi tovarăși
Dreptcredincioși. Și pentru ajutorul
Pe care i l-am dat, hainul Zeus
M-a răsplătit cu caznele acestea.
Așa-s din vecii vecilor tiranii,
Căci n-au încredere nici în prieteni.
De ce sunt pedepsit atât de strașnic
Mă întrebați? Am să vă spun și asta.
Suindu-se pe tronul părintesc,
Tiranul a-nceput la zei să-mpartă
Onoruri, stăpâniri, destine.
Ci numai seminției omenești
Nu i-a lăsat nimic, ba chiar avuse
De gând s-o spârcească și-n locu-i
Să plămădească altă seminție.
Și, neavând niciunul dintre zei
Curaj să i se pună împotriva,
Am cutezat s-o apăr eu. Și Zeus
Nu a mai azvârlit-o-n Tartor. Iată
De ce sunt astăzi ferecat în lanțuri

Structura tragediei antice

Aproape toate tragediile antice încep cu un *prolog*, care conține intriga acțiunii. După prolog urmează *parodul*, adică intrarea în *orchestra* (o platformă rotundă cu un altar în mijloc) a unui *cor* de 12-15 persoane, condus de un corifeu. Corul rămâne pe orchestră până la sfârșitul piesei.

Apoi urmează *episoadele* – părți dialogice ale tragediei, care sunt separate unele de altele prin *stasime* (adjectivul grecesc *stasimon* înseamnă „stând nemışcat în picioare”), adică prin cântarea corului. Numărul de episoade poate fi diferit, dar, de obicei, tragedia constă din trei-patru episoade și trei-patru stasime.

Stasimele, la rândul lor, erau împărțite în *strofe* și *antistrofe*. Cântând în strofe și antistrofe, corul era împărțit în două semicoruri, mișcându-se mai întâi într-o direcție, iar apoi în cealaltă. Cântarea corului a fost acompaniată de muzică. Melodia de acompaniament era simplă. Dansurile, care însoțeau adesea cântecele corului, erau niște pantomime și serveau drept comentariu pentru cuvintele cântate.

Ultima parte a tragediei, când corul părăsea orchestra, se numea *exod* – plecarea corului.

Amarnice la văz, dar și mai grele
De îndurat. De oameni mi-a fost milă.
În schimb de mine nu se-ndură nimeni.
M-a pedepsit cu strășnicie Zeus
Și chinul meu nu e decât o infamie.

Episodul al doilea

PROMETEU

[...] Mai bine
Să ascultați cum i-am trezit pe oameni
Din letargia lor. Erau pe vremuri
Niște copii naivi, întunecați la minte,
Și eu le-am dat lumina-nțalepciunii.
Și vă istorisesc acum acestea
Nu pentru că aş vrea să-i umilesc,
Ci pentru ca să știți și voi iubirea
Ce-o am față de ei. Priveau, sărmanii,
În jurul lor, dar nu vedeau nimic.
Aveau auz, dar surzi erau de-a pururi.
Duceau o viață ca-ntr-o pâclă deasă,
De vise și de umbre-nvălmășite.
Și nu știau nici care să ridice,
Din cărămizi, nici dulgheria,
Trăiau asemenea furnicilor.
Pitiți în întunericul din peșteri,
Nemaiștiind nici semnele prin care
Venirea și-o vestesc cumplita iarnă,
De-a pururi însorita primăvară
Ori vara darnică. Fără de noimă
Orbecăiau în beznă, și atunci
Le-am îndreptat privirile spre stele,
Să le-nțeleagă rostul. După asta
I-am învățat să facă socoteli,
I-am învățat să scrie, să citească,
Le-am dăruit memoria, ce este
A muzelor și-a-nțelepciunii maică.
Apoi, ca să le ușurez viața,
Am îmblânzit sălbaticе-animale,
Cu plugul și povara învățându-le,
Întru plăcerea celor cu stare,
Scornit-am carele cu roibi focoși.
Tot eu am construit corăbii,
Ce lunecă cu pânzele întinse
Ca niște aripi către largul mării.
Și încă meșteșuguri de tot felul
I-am învățat pe muritori, eu însumi
Nemaiputând să scap de suferință.

Traducere de Pavel Starostin

Prometeu și vulturul (cupă ceramică, secolul VI î.H.). Potrivit mitului, drept pedeapsă pentru furtul focului din Olimp, Prometeu a fost legat de o stâncă, iar un vultur trimis de Zeus îi sfâșia zilnic ficatul, care creștea înapoi în fiecare noapte. După o lungă perioadă de suferință, Prometeu a fost eliberat de Heracle.

Dicționar de termeni

- **Apolinic și dionisiac:** două tipuri fundamentale de cultură și creație artistică, formulate după numele celor doi zei ai mitologiei grecești: Apolon și Dionis. Principiul sau modelul apolinic este caracterizat prin raționalitate, sobrietate, monumentalism, orientare spre trecut, sintetizând și valorificând moștenirea artistică existentă. Acest principiu este asociat cu ordinea și cu logica. Pe de altă parte, modelul dionisiac subliniază iraționalitatea, haosul, pasiunea și dinamismul, fiind orientat spre viitor și spre căutarea noilor posibilități în creație.

Sofocle

Sofocle (cca 496-406 î.H.) a trăit o viață lungă și a scris peste o sută de tragedii, obținând multe premii la competițiile dramatice. Doar șapte dintre ele s-au păstrat până în prezent.

Sofocle a continuat reformarea teatrului. Anume el a introdus pe scenă al treilea actor, reducând rolul corului, făcând acțiunea mai complexă și caracterizarea psihologică a personajelor mai nuanțată.

În centrul creației lui Sofocle se află soarta individului, al cărui ideal suprem și datorie constau în respectarea normelor morale ale societății. Este imaginea omului „așa cum ar trebui să fie” în viziunea lui Sofocle și a contemporanilor săi. Conflictul din tragediile sale se bazează pe ciocnirea dintre personajele antagonice, pe suferința în numele datoriei, pe contradicția dintre legea scrisă a statului și legea nescrisă a religiei și moralei. Cele mai ilustrative exemple în acest sens sunt tragediile *Antigona*, *Electra* și *Filoctet*.

Un loc special în opera lui Sofocle ocupă tragedia *Oedip Rege*, în care autorul preia și interpretează un vechi subiect mitologic, creând primul polisier, prima investigație criminalistică din istoria literaturii. În centrul tragediei se află imaginea nobilă a regelui Oedip, care încearcă să evite destinul prezis de oracol. Tragedia lui Oedip constă în neputința sa de a se opune destinului, pe care, de fapt, îl împlinește prin propriile sale acțiuni. Dorind să afle cauza nenorocirilor care s-au abătut asupra locuitorilor orașului Teba, Oedip începe o „anchetă” pentru a găsi vinovatul. Apropiindu-se tot mai mult de adevăr, se convinge de propriile sale „păcate” fără voie – Oedip însuși și-a ucis tatăl, s-a căsătorit cu mama sa și a tras asupra orașului mânia zeilor. Tema destinului inevitabil din *Oedip Rege* este combinată cu tema responsabilității civice și a slujirii cetății.

De același ciclu de mituri despre orașul Teba ține și subiectul tragediei *Antigona*. După tragedia lui Oedip, fiii săi, Eteocle și Polinice, cad străpunși unul de celălalt în războiul civil sub zidurile Tebei. Creon, noul rege, interzice ca trupul lui Polinice, considerat trădător, fiindcă a luptat împotriva patriei, să fie îngropat. Dar Antigona, sora lui Polinice, refuză să se supună acestui ordin și își îngroapă fratele, respectând datoria sacră. Pentru aceasta, Creon o condamnă la moarte. În finalul tragediei, Antigona, neclintită în hotărârea sa și punând mai presus de legile umane legile nescrise care vin de la zei, își pune capăt zilelor, declanșând o serie de evenimente tragice: logodnicul ei, Hemon, fiul lui Creon, își ia și el viața, fiind urmat de mama sa. Creon își dă seama de greșelile sale, dar este prea târziu.

Tragedia *Antigona* de Sofocle este considerată una dintre cele mai frumoase opere ale teatrului grec, în care spiritul tragic a atins una dintre culmile sale. Cuvintele memorabile ale Antigonei („Iubirea-i rostul vieții mele! Ura, nu!”) sintetizează crezul de viață și înțelepciunea umană a acesteia, sacrificiul în numele dreptății fiind expresia victoriei morale asupra trufiei și cruzimii tiranice.

Sofocle (Muzeul Lateran, Roma)

A *d hoc*

- Care sunt elementele de inovație prin care Sofocle a reformat teatrul?
- Cum se manifestă umanismul și interesul pentru ființa umană în opera lui Sofocle?

A *mintește-ți!*

- Actualizează subiectul mitului din care s-a inspirat Sofocle pentru a scrie tragedia *Oedip Rege*. Ce elemente comune și elemente noi observi în cele două texte?

Antigona
Episodul al doilea

CREON

Vorbește scurt și fără-ntortocheri: știi,
Ori nu, de-opreliștea ce-o poruncisem eu?

ANTIGONA

Știam! Că doar porunca-ți auzit-au toți.

CREON

Și-atunci cum de-ndrăzniși tu legile să-mi calci?

ANTIGONA

Nu Zeus mi-a dat așa porunci! Nici Dike – ea,
Ce stă cu zeii din Infern – atare legi
Nu a dat omului. Iar eu porunca ta
N-o socotesc atât de tare-ncât pe om
Să-l facă-a-nfrânge chiar și legile zeiești.
Că-aceste legi nu sunt în slove scrise, nu!
Dar pe vecie-s legi și nu-s de azi, de ieri.
De când or dăinui, n-o știe niciun om.
Și să le calc de frica vrunuia, oricât
De tare-ar fi? Să mă-osândească zeii?... Nu! [...]

CORIFEUL

Ce dârză fire are ea! Ca tatăl ei,
Nu știe-n fața suferinții-a se-nchina.

CREON

Să știi că cei ce-s dârji din firea lor sunt cei
Mai lesne prăbușiți... Și fierul e vartos,
Dar cum se-nmoaie-n jar și ce ușor îl frângi!
Și unii cai își iau avânt, dar ce ușor
Cu o zăbală-i poți struni! Acel ce nu-i
De capul lui, ci e supus al altora,
Se cade-a nu fi prea trufaș; dar ea prea mult
S-a semețit când legile mi le-a-nfruntat;
Și-obrăzniciei-i pune vârf când și în slăvi
Isprava-i să-și ridice vrea. Și ce de sus
Surăde ea! N-aș fi bărbat, ci ea ar fi,
Neosândită de-am s-o las din mâna mea
Pe-aceea ce porunca mi-a călcat... O, nu!
O fi ea fică-a soră-mi, și chiar de-ar fi
Mai rudă cu acei ce în al meu cămin
Pe Zeus îl proslăvim, nici ea, nici soră-sa,
De-o soartă-amară n-or scăpa, că soră-sa-i
De vină ca și ea la cale de-a fi pus
Îngropăciunea lui... Chemați-o! E-n palat.
(Privind spre Antigona.)

Acum chiar o văzui. Pe fața-i zbuciumu-i
Citeai... Acei ce-n umbră mârșavii urzesc,
Nici nu le-au săvârșit măcar și s-au și dat

Antigona (dreapta) adusă în fața lui Creon (așezat) de către un paznic. Imagine pictată pe o vază ateniană de către artistul plastic Dolon (cca 380-370 î.H.)

Citate celebre

Conflictul principal pe care l-a tratat cel mai frumos Sofocle, după exemplul lui Eschil, este acela dintre *stat*, dintre viața etică în generalitatea ei spirituală, și *familie*, ca moralitate naturală. Acestea sunt puterile cele mai pure ale reprezentării tragice, întrucât armonia acestor sfere și acțiunea cea mai corespunzătoare înlăuntrul relațiilor lor constituie realitatea integrală a existenței etice. În această privință, nu trebuie să amintesc decât tragedia lui Eschil *Cei șapte contra Tebei* și mai cu seamă *Antigona* lui Sofocle. Antigona cinstește legătura sângelui, zeii infernului, iar Creon nu venerează decât pe Zeus, puterea guvernatoare a vieții publice și a binelui comunității.

G.W.F. Hegel

Actor tragic, cu mască și coturni
(ivorin colorat găsit în Rieti)

Măști tragice din teatrul antic grec

De gol... Dar îi urăsc pe-acei cari, mârșavii
Tot săvârșind, cu ele se mai și fălesc!

ANTIGONA

Hei, da, m-ai prins! Mai mult ca moartea-mi ce mai vrei?

CREON

Atâta doar! Eu moartea-ți vreau și mi-e de-ajuns.

ANTIGONA

Și-atunci de ce mai zăbovești? [...]

(Privind spre bătrâni.)

De-aici, din jur, toți ne-ar mărturisi că drag
Li-e ce-am făcut, dar toți de frică-au amuțit.
Și tac chitic, că tiraniei-i este dat
Să facă tot, să spună tot – și doar ce vrea.

CREON

Din toți tebanii tu, doar tu gândești așa.

ANTIGONA

Ba toți gândesc, dar tac, că... de, ești tu pe-aici.

CREON

Și oare nu roșești să nu gândești ca ei?

ANTIGONA

Cinstire unui frate-a-i da, rușine nu-i!

CREON

Nu frate ți-e și cel ce i s-a-mpotrivit?

ANTIGONA

Ba da! De-o mamă și de-un tată-s amândoi.

CREON

Slăvind pe unul doar, nu-i pângărit cellalt?

ANTIGONA

Cel care e-n mormânt nu ar vorbi așa!

CREON

Ba da, de-l pui la rând cu cel nelegiuit.

ANTIGONA

Dar el nu i-a fost rob, ci frate el i-a fost.

CREON

El țara-și apăra; cellalt o răvășea!

ANTIGONA

La Hades, jos, o lege-i – una – pentru toți.

CREON

La el, cei drepti nu-s la un loc cu cei mârșavi.

ANTIGONA

Dar cine-o ști că-aceasta-i legea printre morți?

CREON

Chiar și-n mormânt de-ar fi, dușmanul mi-e dușman.

ANTIGONA

Iubirea-i rostul vieții mele! Ura, nu!

Traducere de George Fotino

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

Gue Rachet, *Tragedia greacă* (1973)

De obicei se spune că esența tragicului constă în lupta inutilă dusă de om, fiindă slabă și vremelnică, împotriva Destinului, împotriva destinului său care îl domină, îl strivește. Întunecata Fatalitate (*Ananké*) împreună cu neîndurata Soartă (*Moiră*) se arată a fi mecanismul profund al dramei și însăși puterea ei în fața mediocrității omului constituie esența tragicului. Pr. Festugière nu face decât o variațiune pe această temă atunci când afirmă că sensul tragic al vieții constă în unirea a două elemente: pe de o parte, nenorocirile omenești, și pe de altă parte, credința că ele sunt datorate unor

puteri supranaturale ale căror hotărâri sunt de neînțeles pentru neînsemnata gâză omenească ce „se simte strivită sub greutatea unei fatalități nemiloase al cărei sens va încerca în zadar să-l înțeleagă”. [...] Punctul central al acțiunii tragice, cel care face ca fericirea să se transforme în nenorocire, este, așa cum foarte bine a văzut Aristotel, cu marea putere de pătrundere a gândirii sale, greșeala, o greșeală gravă a eroiului. Această greșeală, *hamartia*, este definită tot de Aristotel drept o eroare (în raport cu estimările noastre), însă lipsită de rea intenție.

Traducere de Cristian Uteanu

Gabriel Liiceanu, *Tragicul: o fenomenologie a limitei și depășirii* (1975)

Concepția aristotelică despre tragic a fost una pur estetică; ea a luat, cu alte cuvinte, ca teren de inducție pentru tragic, o condiție a omului filtrată la nivelul scenei, mijlocită de forma teatrului. Intrat în conștiință *prin teatru*, tragicul a început prin a fi *un proiect estetic*, reflexie incapabilă să judece tragicul altfel decât prin intermediul artei, incapabilă să gândească tragicul ca aflându-se în lume înainte de a se afla în tragedie. Putem aproape afirma că, până în modernitatea târzie, gândirea europeană nu a știut să gândească *explicit* tragicul altfel decât în contact cu expresia sa

dramatică. Dacă și astăzi încă discuțiile noastre despre tragic se dovedesc a fi în cele din urmă discuții asupra tragediei, dacă putem gândi cu greu tragicul în absența eroilor tragici și în afara situațiilor exemplare pe care le aduce cu sine abstracția scenică, faptul se datorește nu numai rolului pe care-l îndeplinește tragedia în cunoașterea fenomenului tragic, ci și tributului pe care îl plătim constant formei particular-istorice în care cultura europeană s-a născut ca o conștiință de sine tragică: tragicul scenic al grecilor și formula sa reflectată estetic a lui Aristotel.

Friedrich Nietzsche, *Nașterea tragediei din spiritul muzicii* (1872)

E o tradiție incontestabilă că tragedia greacă, în forma ei cea mai veche, avea drept obiect exclusiv suferințele lui Dionysos și că, în decursul unui timp mai îndelungat, unicul personaj scenic existent era Dionysos. Dar se poate afirma cu aceeași certitudine că nici-când până la Euripide Dionysos n-a încetat a fi eroul tragic și că, dimpotrivă, toate figurile renumite ale scenei grecești, Prometeu, Oedip ș.a.m.d., sunt numai niște măști ale acelui erou originar, Dionysos. [...] Pentru a ne servi însă de terminologia lui Platon, despre personajele

tragice din teatrul elen s-ar putea spune cam așa: singurul Dionysos cu adevărat real apare sub o mulțime de chipuri, sub masca unui erou luptător și prins oarecum în plasa voinței individuale. Așa după cum vorbește și acțiunează acum, zeul aparent se aseamănă cu un individ care greșește, se zbate, suferă: și faptul că el *apare* în general cu această determinare și interpretare epică este consecința tălmăcitorului de vise Apollo, care își explică în fața corului ipostaza dionisiacă prin acea apariție simbolică.

Traducere de Simion Dănilă

Personalități

Euripide (484-406 î.H.) – dramaturg antic grec, contemporan mai tânăr al lui Sofocle. Aristotel l-a numit „cel mai tragic dintre poeți” pentru capacitatea sa de a descrie situații deosebit de intense și tragice. Spre deosebire de Sofocle, Euripide prezenta oamenii „așa cum sunt ei în realitate”, înfățișând nu zei și eroi, ci oameni obișnuiți cu psihologia lor de zi cu zi. În viziunea dramaturgului, omul este stăpânul destinului său, dar și victimă a propriilor acțiuni, în timp ce credința în zei încetează să mai joace un rol determinant.

Euripide a manifestat un interes deosebit pentru personajele feminine. În spatele personajelor mitologice tradiționale și al intrigilor tragediilor sale se poate întrezări viața reală, interesul pentru lumea interioară a omului și căutarea intensă a răspunsurilor la întrebările filozofice ale unei epoci contradictorii. Din acest motiv, vechii greci l-au numit „filozoful de pe scenă”.

Cea mai cunoscută tragedie a lui Euripide e *Medeea*, aceasta constituind drama trădării sentimentului și a încrederii.

Abordarea textului

A. *Prometeu înălțat de Eschil*

- 1** Rescrie versurile care ilustrează motivul ferecării lui Prometeu.
- 1.1.** Explică ce vicii umane manifestate de Zeus sunt criticate de Prometeu.
- 2** Numește figurile de stil care reflectă traiul greu al oamenilor și destinul lor proscris:
 - „Aveau auz, dar surzi erau de-a pururi”;
 - „Duceau o viață ca-ntr-o pâclă deasă”;
 - „Trăiau asemenea furnicilor”;
 - „Orbecăiau în beznă”.
- 2.1.** Argumentează de ce intervenția lui Prometeu a fost una de natură civilizatoare.

B. *Antigona de Sofocle*

- 3** Comentează, într-un text coerent de 7-10 rânduri, semnificația replicii lui Creon: „Și fierul e vârtos,/ Dar cum se-nmoaie-n jar și ce ușor îl frângi!/ Și unii cai își iau avânt, dar ce ușor/ Cu o zăbală-i poți struni!”
 - a. Identifică două simboluri și deduce semnificația acestora.
 - b. Descrie atitudinea lui Creon față de Antigona.
- 4** Luând ca reper citatul lui G.W.F. Hegel de la p. 45 și afirmația Antigonei („Și tac chitic, că tiraniei-i este dat/ Să facă tot, să spună tot – și doar ce vrea”), comentează tema regimului tiranic și motivul tăcerii/ fricii.
- 4.1.** Expune-ți opinia despre actualitatea acestui subiect.

Pro Domo

Nivel minim

- Scrie o listă de 7 lucruri pe care Prometeu le-a dăruit și i-a învățat pe oameni.
 - Care dintre aceste daruri e cel mai valoros? Argumentează.

Nivel mediu

- Realizează, pe o pagină, o schiță de portret a Antigonei, luând ca reper replicile de mai jos.
 - „Hei, da, m-ai prins! Mai mult ca moartea-mi ce mai vrei? [...] Și-atunci de ce mai zăbovești?”
 - „Iubirea-i rostul vieții mele! Ura, nu!”
 - Formulează o concluzie, argumentând că gestul Antigonei exprimă curajul sau neascultarea.

Nivel performant

- Cea de-a patra piesă din tetralogia lui Eschil care-l are în prim-plan pe Prometeu este necunoscută. Imaginează-ți că ai găsit această lucrare în manuscris. Inventează un titlu și un subiect care să continue ciclul logic al tragediei.
- Prezintă într-un discurs oral de trei minute cine, în opinia ta, sunt prometeii zilelor noastre.

PROZA GRECIEI ANTICE

Speciile literare în proză au apărut în Grecia Antică mai târziu decât cele poetice. Acest lucru se explică prin apariția târzie a scrisului, prin memorarea mai ușoară a textelor create cu ajutorul ritmurilor poetice și prin legătura directă a poeziei cu riturile populare. Pe de altă parte, textele scrise în proză au început să apară în secolul VI î.H., când se constituie primele polisuri grecești. Schimbările politice și sociale au determinat afirmarea individuală a autorilor și interesul sporit al publicului pentru cunoaștere și explicație rațională a lumii înconjurătoare, pentru abordări de sinteză a trecutului și prezentului.

Proza antică greacă se distinge semnificativ de concepțiile moderne despre proza artistică. În prezent, proza literară este asociată cu romanele, povestirile, nuvelele, în timp ce lucrările istorice, filologice și filozofice sunt atribuite altor genuri. În schimb, în Antichitate, proza artistică avea o cu totul altă formă și funcție. Cea mai importantă trăsătură a prozei antice a fost caracterul ei sincretic, adică faptul că într-un text scris în proză se îmbinau arta expresivității literare și precizia datelor științifice, a informației factologice și a speculației filozofice.

În primele secole ale existenței sale, proza antică greacă era reprezentată de lucrări cu conținut mitologic, geografic, etnografic, istoric, filozofic și moral-didactic. Acestea erau redactate sub forme variate: cronică, tratate, dialoguri, biografii sau colecții de anecdote. Din Antichitate proza artistică era împărțită în trei categorii de bază: *proză istorică*, *proză filozofică* și *proză oratorică*.

La antici, lucrările istorice nu erau separate de sfera literaturii artistice. Herodot îndeplinea în narațiunea despre războaiele greco-persane diferite nuvele legendare, de multe ori bazate pe tradiția folclorică (legende despre Policrate, Creso etc.). Tucidide însă, spre deosebire de predecesorul său, descrie războiul peloponezic cu multă aplicare analitică și evaluare critică a surselor istorice. Istoricul Xenofon, în *Cirpedie*, sau *Educația lui Cirus cel Bătrân*, a pus bazele romanului politic în literatura europeană. Acești autori, deși în principal istorici, au reușit să îmbine cu măiestrie relatarea faptelor istorice cu o exprimare literară elevată, textele lor nefiind doar cronici ale evenimentelor trecute, ci și opere literare care au influențat profund dezvoltarea prozei în Europa.

Din secolul VI î.H. s-au păstrat mai multe fragmente în proză care aparțin filozofilor Pitagora, Heraclit, Tales, Anaximene, Anaximandru ș. a. Etapa de vârf a filozofiei grecești însă ține de secolele V-IV î.H., când s-au cristalizat două curente majore de

Curiozități

În mitologia greacă, *muzele* erau cele nouă fiice ale lui Zeus și ale Mnemosynei (zeița memoriei) – divinități alegorice, ocrotitoare și inspiratoare ale artelor și ale științelor. Ele erau invocate de poeții și autorii antici pentru inspirație, fiind considerate patroanele artelor. Homer, de exemplu, în deschiderea poemelor *Iliada* și *Odiseea*, o invocă pe muză pentru a povesti despre mânia lui Ahile sau întoarcerea lui Odiseu în Itaca: „Cântă-mi, o, Muză...”

Cele nouă muzee erau *Calliope* (poezie epică), *Clio* (istorie), *Erato* (poezie lirică și erotică), *Euterpe* (muzică), *Melpomene* (tragedie), *Poimnia* (retorică), *Terpsihora* (dans), *Thalia* (comedie) și *Urania* (astronomie). Munții Helicon și Parnas erau considerați reședințele lor, locuri sacre unde muzele erauenerate.

Amintește-ți!

- Ce au în comun orașele Atena, Sparta, Delphi și Rodos?
- Ce cunoști despre polisurile grecești?

Citate celebre

Socrate îmi este prieten, dar cel mai apropiat prieten îmi este adevărul.

Platon

Deși Platon și adevărul îmi sunt dragi, datoria sacră îmi cere să dau întâietate adevărului.

Aristotel

Ad hoc

- Cum se explică apariția mai târzie a speciilor în proză?
- Prin ce se distingea proza antică de ceea ce obișnuim să înțelegem astăzi prin proză artistică?
- Care a fost contribuția și prin ce s-a remarcat fiecare dintre filozofii antici greci – Democrit, Platon, Aristotel?

gândire: materialismul (în frunte cu Democrit, care a dezvoltat ideea conform căreia lumea este compusă din elemente materiale – atomii) și idealismul filozofic (în frunte cu Platon, care considera că există lumea ideilor și lumea lucrurilor, cea din urmă fiind doar o copie palidă a celei dintâi). Un filozof și un savant enciclopedist al Antichității a fost Aristotel. El a studiat și a pus bazele mai multor domenii de cunoaștere, inclusiv domeniului estetic și domeniului teoriei literare.

În contextul dezvoltării polisurilor democratice, începând cu secolul V î.H., o răspândire considerabilă a avut arta retorică. Discursul oratoric a fost o specie a literaturii artistice, exercitând un impact estetic asupra ascultătorului nu doar prin logica argumentelor, ci și prin măiestria expunerii acestora: limbaj, stil, compoziția textului, selectarea unor procedee retorice speciale, talentul interpretativ – lectura sau gesticularea, ceea ce apropia arta oratorică de cea a actorilor. Cel mai de seamă orator al Antichității e considerat Demostene, a cărui artă este direct legată de implicarea sa politică în viața cetății și de apărarea independenței Atenei de pericolul cotropirii de armata Macedoniei. Demostene acorda o deosebită atenție atât conținutului discursurilor sale, cât și stilului acestora.

Genurile beletristice, așa cum le înțelegem astăzi, au apărut târziu în literatura antică. Romanele care au supraviețuit din acea perioadă, precum *Dafnis și Cloe* de Longos sau *Etiopica* de Heliodor, datează din secolele I-III d.H. Romanul antic are la bază o schemă narativă invariabilă: este povestea despre un tânăr și o tânără care se iubesc, se despart, trec prin diferite aventuri, fiind supuși adesea pericolelor de viață, dar cu un final mereu fericit. Romanul s-a dezvoltat în baza literaturii narative din epocile precedente (nuvelele anecdotice, poezia bucolică, textele istorice și geografice, biografiile personalităților etc.) și a jucat un rol important în constituirea speciei romanului în literatura europeană.

Cele nouă muze, basorelief pe un sarcofag roman (secolul II d.H.)

Herodot

Istoria

Cartea a III-a

[Inelul lui Policrate]

În narațiunea despre Policrate, tiranul insulei Samos de la sfârșitul secolului VI î.H., și faraonul Egiptului Amasis II, se împletesc două teme importante ale culturii grecești. Prima temă poate fi numită „invidia divină”: zeii se înfurie dacă văd că un muritor se bucură de reușita și fericirea care sunt specifice vieții divinităților, așa că aceștia pot să decidă să pună capăt norocului acelui muritor. O altă temă este „inevitabilitatea sortii”: ceea ce trebuie să se întâmple va găsi o cale să se întâmple, indiferent de eforturile omului de a evita acest lucru.

Amasis aflase despre marea prosperitate a lui Policrate, ceea ce îl îngrijora foarte tare. Văzând că norocul lui Policrate sporește tot mai mult și mai mult, Amasis a scris scrisoarea și a trimis-o în Samos:

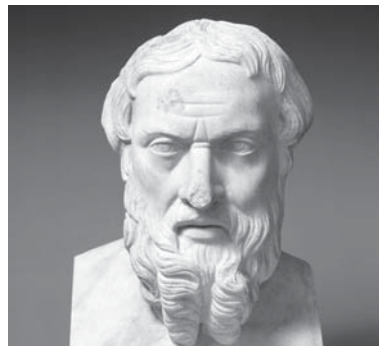
„Amasis îi transmite lui Policrate cele ce urmează.

Deși este o bucurie să afli că unui prieten și aliat îi merge bine, marea ta fericire nu mă bucură, ca pe unul care cunoaște invidia zeilor. Mie și celor dragi mie le doresc reușită în unele lucruri și insucces în altele, o viață cu sușuri și coborâșuri de-a lungul timpului, nu prosperitate în toate. N-am auzit și nu știu de nimeni care să fi avut parte numai de izbândă și care să nu fi sfârșit în cea mai mare nenorocire. Deci ascultă-mă și fă cele ce urmează, de vreme ce ai avut o soartă atât de bună. Gândește-te la ce ai mai de preț, la lucrul a cărui pierdere ți-ar chinui sufletul peste poate. Apoi aruncă-l așa încât să nu se mai întoarcă niciodată printre oameni. Dacă nici după asta nu începi să ai parte ba de noroc, ba de ghinion, continuă cu același leac pe care ți l-am dat ca sfat”.

Policrate a citit scrisoarea și a înțeles că Amasis îl sfătuia de bine. Așa că a căutat printre moștenirile lui de familie un lucru a cărui pierdere i-ar fi îndurerat cel mai tare sufletul și iată ce a ales. Purta un inel cu pecete, cu o piatră de smarald încastrată în aur, lucrat de Theodoros, fiul lui Teleklees din Samos.

Odată hotărât să arunce inelul acesta, s-a urcat pe o corabie cu cincizeci de vâsle, împreună cu echipajul, și a poruncit să plece spre larg. Când a ajuns departe de insulă, și-a scos inelul cu pecete și, sub ochii tuturor de pe corabie, l-a aruncat în mare. După aceea s-a întors la mal și a mers acasă, unde și-a jelit pierderea.

Cinci-șase zile mai târziu s-a întâmplat lucrul următor. Un pescar a prins un pește mare și frumos și s-a gândit să i-l dea

Herodot (o copie romană după un bust grec din prima jumătate a secolului al IV-lea î.H.)

Personalități

Herodot (cca 490-425 î.H.) – istoric antic grec, supranumit și „părintele istoriei”. S-a născut în Asia Mică, în orașul Halicarnas. A călătorit în Egipt, Libia, Babilon, Asiria, Persia și a vizitat coloniile grecești de pe coasta de nord a Mării Negre.

Opera lui, o lucrare de proporții (în 9 cărți), este *Istoria*, care relatează despre războiul greco-persan din secolul V î.H., câștigat de Grecia. În afară de informațiile despre acest război, Herodot înserează în conținutul cărții sale numeroase narațiuni și descrieri. Informațiile exacte din domeniul geografic și etnografic se intercalează adesea cu mituri, legende, anecdote și elemente de basm popular. Dincolo de acestea însă, încercarea lui Herodot de a colecta și a sistematiza informațiile despre trecut a pus bazele pentru dezvoltarea istoriei ca știință.

Curiozități

Inițial, termenul *istorie* însemna „cercetare”. Sensul modern, ca știință care studiază trecutul cu scopul de a-l reconstitui, acest cuvânt l-a dobândit mult mai târziu. La început, lucrările în proză erau numite în greacă *logos* – „cuvânt, relatare”. Și Herodot își numea astfel lucrarea sa. Autorii antici opuneau logoului operele poetice și mitul. Se înțelegea, astfel, că acesta cuprindea ceva care a avut loc sau a existat cu adevărat. Însă în realitate lucrurile nu stăteau întotdeauna așa, iar evenimentele reale descrise de scriitorii antici erau adesea împodobite cu detalii fantastice, mai ales că se pune accentul pe atractivitatea poveștii. Operele logografilor (istoricilor greci timpurii) care au precedat creațiile lui Herodot și Tucidide nu s-au păstrat, însă au pregătit terenul pentru afirmarea stilului istoric în proza antică greacă.

în dar lui Policrate. L-a adus la ușa lui și a cerut să-l vadă pe stăpân, apoi i-a înmănat prada cu următoarele vorbe:

– Rege, deși trăiesc de pe urma îndeletnicirii mele, când am prins peștele acesta m-am gândit că nu se cuvine să-l duc la piață. Mai degrabă m-am hotărât că era demn de Înălțimea Ta și de rangul Înălțimii Tale. Iată-l deci, ți-l dăruiesc.

Încântat de spusele omului, Policrate a răspuns:

– Foarte darnic ești și îți mulțumesc îndoit și pentru cuvintele, și pentru dar. Fii bun și cinează cu mine.

Privind invitația ca pe o mare cinste, pescarul s-a întors acasă. În timpul acesta, slujitorii au curățat peștele și au găsit în burta lui inelul lui Policrate. De cum l-au văzut și l-au scos de acolo, i l-au dus cu bucurie lui Policrate, i l-au arătat și i-au povestit cum îl găsiseră. Atunci regele a înțeles că la mijloc fusese mâna zeilor și a scris o scrisoare în care a spus tot ce făcuse și ce urmasa, pe care a trimis-o în Egipt.

Când a citit Amasis scrisoarea de la Policrate, a înțeles că nimeni nu-l poate scăpa pe altul de soarta lui și că Policrate avea să sfârșească rău, de vreme ce era atât de fericit în toate privințele încât găsea chiar și ce aruncase cu mâna lui. Amasis a trimis un sol în Samos ca să dea de veste că pune capăt legăturii lor de ospetie și prietenie, astfel încât, atunci când pe Policrate avea să-l lovească o mare nenorocire, să nu-l doară sufletul pentru un om care îi era oaspete și prieten.

Traducere de Anca Bărbulescu, după William Hansen

Abordarea textului

- 1 Ce sfat i-a dat Amasis lui Policrate? Expune-ți opinia dacă este un sfat bine intenționat sau unul dat din invidie?
- 2 Ce simbolizează inelul pe care Policrat l-a aruncat în mare?
- 3 Comentează, într-un text coerent de 0,5 pagini, cum, în lucrarea lui Herodot, se realizează cele două teme: invidia zeilor și inevitabilitatea sorții.
- 4 Ce lecție de viață putem desprinde din narațiunea *Inelul lui Policrate*? Crezi că norocul poate fi un blestem? Argumentează.

Proiect interdisciplinar

- Realizează un proiect interdisciplinar cu tema *Herodot, părintele istoriei: adevăr și legendă*. Utilizează cunoștințele de la disciplinele istoria românilor și universală și geografie pentru a ilustra:
 - rolul lui Herodot în dezvoltarea istoriei ca știință;
 - orașele și țările cu care a interacționat istoricul antic grec.

Platon

Statul (VII)

După acestea, luând cuvântul, am spus: aseamănă firea noastră în privința științei și-a neștiinței cu următoarea întâmplare.

Închipuiește-ți o peșteră săpată în pământ și foarte deschisă despre partea luminii. Presupune într-însa niște oameni ținuti acolo din copilărie; lanțuri leagă atât de strâns picioarele și gâtul lor, că sunt siliți a sta nemișcați în același loc. Din pricina legăturilor, ei nici măcar nu întorc capul și nu pot vedea decât ce este în față. Lumina le vine de la un foc aprins la oarecare distanță ceva mai sus, în spate. Între for și cei puși în lanțuri imaginează-ți acum că vezi un drum de-a lungul căruia este un mic parapet asemenea pereților pe care scamatorii îi așază între ei și privitori, pentru ca deasupra să facă minunățiile lor.

– Îmi închipui, zise.

Mai imaginează-ți că vezi cum în spatele micului zid și de-a lungul lui trec oameni care poartă deasupra parapetului fel de fel de lucruri: statui ce reprezintă oameni, figuri de animale în piatră, de lemn, lucrate în chip și fel de forme. Cum e și natural, unii din cei care trec pe acolo vorbesc între dâșșii, alții se strecoară în tăcere.

– Ciudată icoană îmi zugrăvești, zise el, ciudați prizonieri.

– La fel cu noi, am răspuns eu. Crezi că, stând în acele poziții, ei văd ceva din obiectele lor sau din cele ale acelor care stau alături? Crezi că pot vedea altceva decât niște umbre care se profilează în lumina focului, peste peretele ce stă în față al peșterii?

– Cum o să vadă, zise el, dacă de-o viață sunt ținuti cu capetele nemișcate?

– Și ce putem spune de obiectele care-s purtate pe la spatele lor? Oare nu același lucru?

– Cum de nu?

– Să presupunem acum că statuile ar putea să și vorbească unele cu altele, oare nu crezi că oamenii aceia ar considera umbrele, pe care le-au văzut trecând, drept persoane care vorbesc?

– Fără îndoială.

Dar ce zici dacă închisoarea ar avea un ecou, care să răspundă în față, ori de câte ori unul din trecătorii din spate ar rosti ceva? Nu crezi că ei și-ar închipui, de bună seamă, că a vorbit tocmai umbra care s-a profilat în trecere?

– Pe Zeus, așa cred, zise el.

– Într-un cuvânt, reluai eu, niște oameni ca acei vor socoti că realitatea nu-i altceva decât umbra lucrurilor.

– Nu încapă îndoială.

Platon, fragment din fresca Școala ateniană de Rafael (1509)

Personalități

Platon (428-347 î.H.) – filozof și scriitor antic grec, discipolul lui Socrate. În cele 35 de *Dialoguri*, a abordat diverse teme etice, politice și estetice. La baza filozofiei lui Platon, platonismul, se află o teorie metafizică originală, care presupune existența unui tărâm (transcendent) al realităților eterne și absolute, diferit de lumea schimbătoare a experienței de zi cu zi. Este lumea ideilor, care sunt cauza tuturor lucrurilor și sursa tuturor formelor și valorilor din lumea reală.

Dialogurile lui Platon au mai multe calități literare. Principalul personaj al dialogurilor platoniene este marele filozof Socrate, al cărui procedeu principal în timpul dialogului este *maieutica* (din gr. „ajutorul moașelor în timpul nașterii”), care presupune ajungerea la adevăr prin întrebări neașteptate în cursul convorbirilor filozofice.

Dicționar de termeni

● **Peștera lui Platon** este alegoria pe care filozoful o utilizează pentru a ilustra concepția sa despre cunoaștere și adevăr. Tradițional, peștera este interpretată drept un „tărâm al devenirii”, lumea vizibilă a experiențelor umane cotidiene, în care totul este imperfect și schimbător, iar cunoașterea comună este doar o urmă a unui adevăr absolut. Prizonierii (oamenii obișnuiți) trăiesc într-o lume a părerilor și a iluziei, în timp ce prizonierul eliberat capătă o perspectivă adecvată asupra tărâmului de dincolo de peșteră – lumea inteligibilă a adevărului.

● **Dragostea platonică** – idee larg răspândită în cultura populară, presupunând dragostea care nu implică atracție fizică sau sexuală. În dialogul *Phaedrus*, Platon descrie iubirea divină pentru frumusețea intelectuală, în care rațiunea controlează pasiunea senzuală și spirituală, conducând sufletul către adevărul suprem. Ideea dragostei pentru tot ceea ce este frumos, bine și adevărat a influențat gândirea religioasă ulterioară, în care s-a pus accentul pe elevarea minții mai presus de corp și cultivarea sufletului guvernat de intelectul pur, care controlează tentațiile corporale.

– Închipuiește-ți acum că-i liberăm, că-i vindecăm și de lanțuri, și de suferință; să vedem ce urmează pentru dânșii în mod natural din această întâmplare? Să dezlegăm pe fiecare din ei; să silim apoi pe unul să se scoale dintr-odată, să-și întoarcă de jur împrejur capul, să umble și să privească în față lumina... El va face toate astea cu greutate. Din pricina sclipirilor luminii nu va fi în stare să osebească lucrurile, ale căror siluete le-a văzut profilate puțin mai înainte... Ce crezi că va răspunde dacă i-ar spune cineva că văzuse niște stafii, dar că acum este mai aproape decât înainte de obiectele cu existență concretă? Că privește și stă îndreptat cu fața spre lucruri mai firești de a fi văzute decât cele de mai înainte? Ce va zice, mai ales, dacă i-ar arăta cineva, unul câte unul, lucrurile care se perindaseră și dacă l-ar determina prin întrebări să-i răspundă ce este fiecare din ele? Nu crezi că va sta aiurit și va socoti cele văzute înainte mai reale decât cele arătate acum?

– Mai reale, zise. [...]

– Asta, iubite Glaukon, asta-i aievea icoana stării noastre ca oameni; o vezi din cele spuse mai înainte. Lumea aceasta, lumea care se arată vederii noastre, este asemenea locuinței din peșteră; focul care o luminează este ca puterea soarelui, iar ridicarea până sus a înălțatului și contemplarea celor din înălțime este drumul sufletului spre sferele lumii inteligibile!

Fiindcă ai dorit s-auzi și părerea mea, iat-o fără de greș. Dar numai divinitatea știe de exprimă adevărul!

În ce mă privește, eu așa cred. La capătul din urmă al lumii inteligibile stă ideea Binelui, pe care abia de-o putem întrezări. Dar odată zărită, ea stârnește în suflete credința că este pricinuitoare a tot ce-i frumos și bun; că în lumea vizibilă ea face să se nască lumina și izvorul luminii, că-n lumea inteligibilă tot ea creează nemijlocit adevărul și inteligența; și se cuvine să fim gata oricând, să-i dăm ascultare spre a ne călăuzi cu înțelepciune și-n viața particulară și-n cea politică. [...]

Dar cuvântul nostru tocmai asta vrea să arate; că puterea de a cunoaște există în fiecare suflet, ca organ al științei; că, precum ochiul nu se poate întoarce de la întunecime spre lumină decât împreună cu întreg corpul, așa e și cu sufletul. Omul nu se poate ridica decât cu sufletul întreg de la lumea curgerii eterne către aceea a științei; numai așa este el în măsură s-ajungă în fața realității, spre a o contempla; numai așa se va putea înfățișa chiar înaintea celei mai luminate dintre realități, pe care noi o numim Binele. Nu-i așa?

– Da.

Traducere de Cezar Papacostea

Aristotel

Etica nicomahică (I, 5)

Pentru gânditorii Greciei Antice, principală preocupare era cunoașterea naturii și cultivarea caracterului bun al omului. Binele cel mai mare pentru om și scopul suprem al activității umane era considerat *eudemonismul* – cuvântul tradus de obicei ca „fericire”, avându-se în vedere, în sens larg, ideea de „prosperitate, bunăstare, înflorire sau viață bună (cu succese și noroc)”. Pentru vechii greci, întrebarea principală nu era: „Care e lucrul bun de făcut (într-o circumstanță sau alta)?”, ci mai degrabă: „Care este cea mai bună cale pentru a trăi?”

În viziunea lui Aristotel, a fi o persoană bună înseamnă a poseda anumite virtuți care ajută omul să se comporte moral și adecvat în diferite situații, prin „exercitarea activă a facultăților sufletului (adică activitatea rațională) în conformitate cu virtutea și excelența morală”. Grecii considerau că, prin intermediul practicii și al exercițiului, omul poate să-și cultive cele patru virtuți cardinale: curajul, dreptatea, temperanța (cumpătarea) și inteligența (înțelepciunea practică). Însă Aristotel considera că omul trebuie să posede o virtute care le înglobează pe toate la un loc, un „megalopsychos” („om cu suflet mare”): acesta este idealul omului care își trăiește viața în mod distinct și care este demn de lucruri mărețe; darnic, dar reținut în a primi, dând dovadă de mândrie adecvată, fără a manifesta o umilință excesivă.

Să ne întoarcem la binele pe care căutăm să-l definim și să vedem ce-ar putea reprezenta. Căci se pare că în fiecare activitate și în fiecare artă el este mereu altul: în medicină, în arta militară sau în toate celelalte arte. Care este deci „binele” în fiecare artă? Sau de dragul cărui lucru se săvârșesc celelalte lucruri? În medicină, acest lucru este sănătatea, în arta militară, victoria, în arhitectură, clădirea, în celelalte arte, altceva, iar în orice acțiune sau alegere voluntară, acest lucru este „scopul”. Căci toată lumea trece la fapte numai de dragul unui scop urmărit. Așadar, dacă admitem că există un scop, indiferent care, pentru orice acțiune posibilă, tocmai acest scop va fi binele suprem: dacă se ivesc mai multe scopuri, totalitatea lor corespunde binelui suprem. Deci, argumentul, sub forma lui schimbată, ajunge iarăși la același rezultat. Totuși, trebuie să ne străduim să dăm lămuriri mai ample încă. Întrucât scopurile par a fi mai multe la număr, și noi alegem doar unele din ele, nu pentru că ne interesează direct, ci pentru că încercăm să atingem mereu alte scopuri (drept exemplu pot fi dați banii, fluierul și, în general, orice alt instrument muzical), dacă într-adevăr așa stau lucrurile, nu e mai puțin evident că toate scopurile sunt departe de a fi perfecte. Dar binele suprem constituie întrucât-

Aristotel, fragment din frescă Școala ateniană de Rafael (1509)

Personalități

Aristotel (384-322 î.H.) – filozoful antic grec și savantul-enciclopedist care a sintetizat în opera sa cunoașterea științifică a Antichității. A fost discipolul lui Platon și dascălul lui Alexandru cel Mare, înainte de urcarea acestuia pe tron. Prin anul 334 î.H., a întemeiat la Atena școala de filozofie, numită Liceum, sau Școala Peripatetică. A murit în exil.

Corpusul extins al operei sale, care abordează aproape toate domeniile de cunoaștere (fizică, biologie, psihologie, meteorologie, etică, politologie, logică etc.), include tratatul despre teoria poeziei (preponderent tragice și dramatice) și despre retorică. Aristotel a exercitat o influență enormă asupra gândirii științifice și filozofice a epocilor următoare.

Curiozități

Conform lui Aristotel, tragedia are șase părți: subiectul, caracterele, limba, cugetarea, spectacolul (prezentarea scenică) și cântul (corul), dintre care subiectul este cel mai important. El considera că „datoria poetului nu e să povestească lucruri întâmplare cu adevărat, ci lucruri putând să se întâmple în marginile verosimilului și ale necesarului”, și că poetul trebuie, mai curând, să fie „plăsmuitor de subiecte decât de stihuri” (*Poetica*, IX). În acest sens, în acord cu Aristotel, prozatorul grec Plutarh relatează o întâmplare anecdotică despre renumitul autor de comedii Menandru: „Se spune că unul dintre prietenii lui Menandru i-a spus: «Menandru, se apropie festivalul lui Dionysos, iar tu nu ți-ai compus comedia». El a răspuns: «Dar, pe zei, am compus-o! Povestea este gata. Mai trebuie doar să adaug versurile»”.

va desăvârșirea. Ca atare, ceea ce noi încercăm să definim este scopul unic și desăvârșit; dacă există cumva mai multe, vom căuta să-l definim pe cel mai bun dintre ele.

Afirmăm că un lucru care este urmărit pentru sine e mai desăvârșit decât altul care e urmărit pentru altceva și că un lucru ales întotdeauna fără niciun alt mobil (e mai desăvârșit încă) decât lucrurile alese pentru sine; desăvârșit este deci lucrul ales pentru sine și niciodată pentru altceva. Această calitate pare a o avea, prin excelență, fericirea. Căci pe ea o preferăm întotdeauna pentru sine și niciodată pentru altceva, pe când onoarea, plăcerea, inteligența și orice altă virtute, le alegem pe de o parte pentru ele însele – căci noi tot le-am alege, chiar dacă n-ar rezulta nimic altceva din ele –, dar le alegem în același timp și de dragul fericirii, în credința că prin ele vom deveni fericiți. Nimeni însă nu alege fericirea de dragul acestora sau, în general, pentru alt lucru. Se pare că dacă luăm în considerare *autarkeia*, ajungem la aceeași concluzie. Căci binele desăvârșit pare a-și fi suficient sieși. Această suficiență proprie nu se referă numai la viața strict individuală, ci și la părinți, la copii, la soție și, în general, la prieteni și concetățeni, întrucât, prin natura sa, omul este o ființă sociabilă. Totuși, trebuie să stabilim o limită. Căci cel care ar extinde suficiența și la străbuni, și la strănepoți, și la prietenii prietenilor s-ar pierde la infinit. Acest lucru va trebui să-l luăm ceva mai târziu în considerare. Socotim că suficient prin sine însuși este acel lucru care face viața demnă de ales și nu implică nicio altă nevoie. Această calitate credem că o posedă fericirea. Mai mult încă, aceasta este cea mai de dorit, fără niciun adaos străin, întrucât, dacă s-ar mai adăuga ceva străin, este evident că fericirea ar putea deveni și mai de dorit, fie și prin cel mai neînsemnat adaos. Căci ceea ce se adaugă produce o depășire, iar sporul este întotdeauna dorit. Așadar, fericirea pare a fi ceva desăvârșit și de sine stătător, ea fiind scopul suprem al activității (ființelor).

Traducere de A. Frenkian

Rembrandt, *Aristotel contemplând bustul lui Homer* (1653)

Esop Fabule

Vulpea și strugurii

O vulpe flămândă, văzând cum atârnav strugurii de o viță-de-vie, voi să ajungă la ei, dar nu izbuti. Îndepărtându-se de acolo, ea își spuse în sine a ei: „Sunt acri...”

Tot astfel unii oameni care nu-și pot duce la bun sfârșit treburile, din cauza slăbiciunii lor, acuză împrejurările.

Boii și osia

Niște boi trăgeau un car. Fiindcă osia scârțâia, întorcând capul, ei spuseră: „Ei, tu, cea de acolo! Noi purtăm întreaga povară, iar tu țipi?”

Tot astfel unii oameni se prefac a trudi, în vreme ce alții duc tot greul.

Plugarul și fiii săi

Un plugar, aflându-se tocmai în pragul morții și voind ca fiii săi să capete experiența agriculturii, îi cheamă la sine și le spune: „Copiii mei, de acum eu părăsesc această viață; voi însă căutați ceea ce am ascuns în via mea și veți găsi totul”. Fiii acestuia, crezând că tatăl lor ascunsese acolo o comoară, săpară după moartea lui tot pământul viei. Ei nu găsiră nicio comoară; via însă, bine săpată, le dădu un rod de câteva ori mai mare.

Fabula ne învață că munca este o comoară pentru oameni.

Zeus judecător

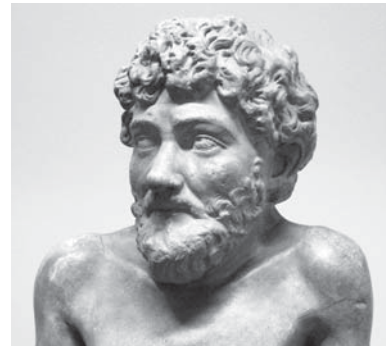
Zeus hotărî ca Hermes să scrie pe niște scoici greșelile oamenilor și să le pună într-un scrin, lângă el, ca să facă dreptate fiecăruia. Dar scoicile, amestecându-se de-a valma, unele ajung în mâinile zeului mai încet, altele mai repede și de fiecare dată li se face o judecată dreaptă.

Fabula ne arată că nu trebuie să ne mirăm dacă oamenii nedrepti și răi nu-și iau mai repede pedeapsa pentru faptele lor ticăloase.

Corbul și vulpea

Un corb, care furase o bucată de carne, ședea cocoțat într-un pom. Vulpea îl zărise acolo și, voind să-i înșface bucata, se opri în fața lui și începu să-i laude prestața și frumusețea, spunându-i că i se cuvine lui mai mult decât oricărei alte păsări să fie rege și ar fi ajuns la domnie, fără îndoială, dacă ar fi avut ceva glas. Corbul, vrând să-i arate cumetrei că are și voce, țipă din răsputeri, scăpând astfel din gură bucata de carne. Vulpea se repezi numaidecât și, după ce înșfăcă bucata de carne, spuse: „O, corbule, dacă tu aveai și ceva minte, nu ți-ar lipsi nimic pentru a domni asupra tuturor jivinelor”.

Această fabulă i se potrivește unui om fără judecată.

Esop, copia unei statui din perioada elenistică. Roma

Personalități

Esop – fabulist antic grec, care ar fi trăit în secolul VI î.H. Lui i se atribuie majoritatea subiectelor din fabulele cunoscute în Antichitate și adunate în culegerea *Fabulele lui Esop* în secolele IV-III î.H.

În fabulele lui Esop domină o viziune sceptică asupra lucrurilor: destinul este schimbător, iar aparențele sunt înșelătoare, fiecare trebuie să se apere singur de răul din jur și să se bucure de ceea ce are. Având o răspândire folclorică, schema narativă a fabulelor lui Esop poate fi redusă la următoarea formulă: cineva încearcă să schimbe starea lucrurilor în favoarea sa, dar pățește și mai rău. Subiectele fabulelor lui Esop au fost preluate în operele mai multor autori din Antichitate până în Epoca Modernă. În timp, Esop a devenit un simbol al fabulei, iar întâmplările și peripecțiile vieții sale au constituit subiectul unor narațiuni biografice legendare.

Dicționar de termeni

- **Fabulă** (din lat. *fabula* – „povestire”): scurtă povestire alegorică, în proză sau în versuri, care satirizează anumite forme de comportament sau trăsături de caracter, având o finalitate moralizatoare. Personajele fabulei vin din lumea animalelor, plantelor sau a obiectelor. Înainte de a se constitui ca specie literară, fabula a avut o circulație largă pe calea tradiției orale. Cele mai vechi exemple de fabulă provin din Orient. De-a lungul timpului, forma cultă a fabulei s-a regăsit în creația lui Fedru, Babrios, La Fontaine, I.A. Krâlov, Gr. Alexandrescu etc.
- **Limbaajul esopic**: o metodă de comunicare codificată și ambiguă, care transmite semnificații ascunse celor inițiați, păstrând în același timp aparența unui mesaj nevinovat pentru cei din exterior, adesea folosit pentru a evita cenzura în regimurile totalitare.

Șoarecele de câmp și cel de casă

Un șoarece de câmp avea drept prieten un șoricel de casă. Și acesta din urmă, invitat de prietenul său, plecă odată să se ospăteze la țară. După ce mănă numai orz și grâu, zise: „Află, prietene, că duci o viață de furnică. Dar cum eu am o mulțime de bunătați, vino cu mine și te vei bucura de toate”. Plecară deci pe dată amândoi. Șoarecele de casă îi arată legume și grâu, iar pe deasupra curmale, brânză, miere și fructe. Șoarecele de câmp, uimit, îl binecuvântă din toată inima și blestemă propria lui soartă. Dar tocmai când voiau să înceapă mâncarea, un om deschise deodată ușa. Spăimântați de zgomot, șoarecii o tuliră, strecurându-se prin găuri. Mai apoi, când voiau să apuce iar niște smochine uscate, intră alt om, ca să ia ceva dinăuntru. Cum îl văzură, șoarecii se repeziră din nou să se ascundă într-o crăpătură. Atunci, șoarecele de câmp n-a mai știut de foame; suspină și spuse celuilalt: „Adio, prietene, mănânci tu până la îmbuibare și-ți petreci timpul în plăceri, dar ești înconjurat de primejdii și de multă teamă. Eu însă, mai amărât, rod la orz și la grâu, dar voi trăi fără teamă și fără să bănuiesc pe nimeni”.

Fabula ne arată că e mai bine să-ți duci traiul cu simplitate, petrecându-ți zilele fără teamă, decât să te lăfăiești în plăceri, dar cu spaimă și în suferințe.

Broasca-țestoasă și iepurele

Broasca-țestoasă și iepurele se certau pentru iuțeala lor la fugă. Așadar, după ce stabiliră ziua și locul, ei porniră la întrecere. Iepurele, bizuindu-se pe iuțeala sa firească, nu se grăbi să plece. Dimpotrivă, culcându-se lângă drum, adormi buștean. Broasca-țestoasă, dându-și seama de încetineala ei, nu încetă să alerge și, depășind iepurele adormit, câștigă premiul întrecerii.

Fabula ne arată că adesea munca ajunge să fie mai presus de însușirile naturale, mai ales dacă nu se îngrijește cineva de ele.

Greierele și furnicile

Era iarnă. Niște furnici uscau boabe de grâu muiate de umezeală. Un greier flămând le ceru hrană. Furnicile îi ziseră: „În timpul verii de ce nu-ți făceai și tu provizii?” Acesta răspunse: „N-aveam timp, eu cântam melodios”. Atunci acestea răspunseră, râzând: „Dacă vara cântai, acum, în timpul iernii, dănțuiește!”

Fabula ne arată că, în orice împrejurări, nu trebuie să fim neglijenți, ca să nu avem neazuri și primejdii.

Traducere de Traian Lăzărescu

Demostene

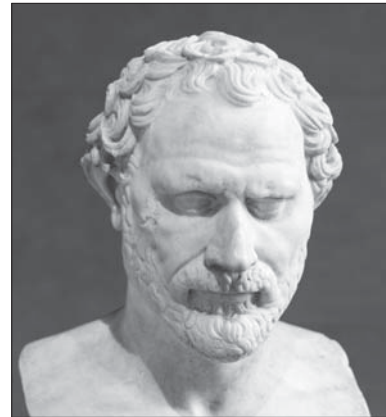
Filipica (I, 1-13)

Acest discurs al lui Demostene a fost pronunțat în Adunarea ateniană, la începutul anului 351 î.H. Era perioada în care Filip, regele Macedoniei, și-a învins vecinii din Tracia, Peonia și Iliria și a cucerit mai multe orașe grecești de pe litoral. Atenienii au încercat de multe ori să-l oprească, dar nu credeau că îi amenință o primejdie. Când și-au dat seama de acest pericol, s-au prins într-un război (numit social) împotriva aliaților lor, care voiau independența de Macedonia. Din acest conflict, Atena a ieșit slăbită și sărăcită. În asemenea împrejurări, Demostene se adresează concetățenilor pentru a-i încuraja și a le oferi un plan de acțiune practic, gândit în toate amănuntele sale.

(1) Dacă s-ar fi adus în discuție, o, cetățeni atenieni, un subiect până acum nedezbătut încă, aș fi așteptat răbdător până când majoritatea celor care iau în mod obișnuit cuvântul și-ar fi exprimat părerea; asupra propunerilor cu care aș fi fost de acord, aș fi păstrat tăcere și, dimpotrivă, dacă ceva nu mi-ar fi plăcut, atunci aș fi încercat și eu să obțin cuvântul, pentru a spune ceea ce cred. Dar, cum și astăzi ca și altădată se întâmplă să se pună în dezbatere o chestiune pe care vorbitorii au întors-o de nenumărate ori pe toate fețele, socot că, deși îndrăznesc să mă ridic primul în picioare, voi obține totuși în-găduința voastră. Mă bizui pe adevărul că dacă în trecut ați fi fost sfătuiți să luați măsurile necesare, n-ați mai fi fost acum constrânși să vă adunați la sfat.

(2) În primul rând, atenieni, nu trebuie să vă lăsați copleșiți de situația actuală, oricât de critică ni s-ar părea. Putregaiul trecutului este tocmai elementul cel mai prielnic pentru o cotitură radicală. Ce vreau să spun cu aceste cuvinte? Că lucrurile nu stau așa cum trebuie, deoarece voi, cetățeni, n-ați făcut nimic din cele ce ar fi fost de datoria voastră să faceți. Dacă situația s-ar fi înfățișat așa cum este în prezent, după eforturi supreme din partea voastră, n-ar mai fi existat nicio speranță ca ea să se îndrepte vreodată.

(3) În al treilea rând, fie că o știm din auzite, de la alții, fie că o știm din propriile noastre amintiri, să ne gândim la ce forță uriașă ajunsese odinioară Lacedemonia – epocă de când n-a trecut multă vreme – și cât de minunat, cât de generos v-ați comportat în acele împrejurări, când n-ați săvârșit nimic nedemn de renumele cetății. Nu v-ați dat înapoi, luptând pentru o cauză dreaptă, să-i înfrunțați pe spartani. Din ce pricină amintesc toate acestea? Ca să vă deschideți ochii, atenieni, și să luați aminte că nu există niciun fel de primejdie, dacă înțelegeți să luați din vreme măsurile necesare de apărare. Dacă însă subestimați pericolul, nimic nu se va întâmpla după cum vă este vrerea. [...]

Demostene, bust roman după o sculptură din epoca elenistică. Muzeul Luvru, Paris

Personalități

Demostene (384-322 î.H.) – cel mai de seamă orator al Greciei Antice. S-a născut în Atena, unde, de la mijlocul secolului IV î.H., se manifestă în calitate de orator politic, pledând pentru rezistența ateniilor față de expansiunea militară a lui Filip, regele Macedoniei. Discursurile politice ale lui Demostene împotriva regelui Filip sunt cuprinse în culegerea *Filipica*. În cele patru discursuri, îi îndemna pe greci să se unească și să lupte împotriva lui Filip, pentru a păstra libertatea Greciei, câștigată cu greu în luptele duse împotriva perșilor. S-au păstrat în jur de patruzeci de discursuri și pledoarii oratorice ale lui Demostene, care a devenit un model în domeniul elocvenței în epocile ulterioare.

Curiozități

Este cunoscut faptul că Demostene avea defecte de vorbire, care îl împiedicau în practicarea oratoriei în fața publicului atenian. Însă, datorită voinței și motivației interioare, el a reușit să le depășească printr-un program remarcabil de antrenament și disciplină. Astfel, în celebra culegere de biografii ale oamenilor iluștri *Viețile paralele*, scriitorul antic grec Plutarh notează: „Demostene a scăpat de vorbitul împletit ținând pietricele în gură. Vocea și-a exersat-o alergând sau urcând pe o pantă abruptă și conversând în același timp, dar și recitând discursuri sau versuri fără suflare. Avea acasă o oglindă mare și își făcea exercițiile în fața ei”.

Jean-Jules-Antoine Lecomte du Nouÿ, *Demostene practicând oratoria* (1870)

(7) Chiar și acum, o, atenieni, dacă veți voi, fie și în cele din urmă, să adoptați o asemenea atitudine, pe care în trecut nu ați avut-o, și dacă fiecare dintre voi, renunțând la prefăcuta incapacitate de care dă dovadă, s-ar hotărî să ocupe locul care i se cuvine și de unde ar putea fi de folos cetății – unul, să zicem un om bogat, vărsând fonduri către stat, altul, în floarea vârstei, declarându-se gata să lupte –, pe scurt, dacă veți voi să nu depindeți de nimeni altul decât de voi înșivă și dacă veți curma obiceiul ca fiecare să nădăduiască că el va fi scutit de orice obligație ce-i revine lui, veți izbuti să redobândiți și toate câte vă revin de drept și, cu voia divinității, veți recăpăta acele ținuturi pe care le-ați pierdut datorită lipsei de vigilență. În același timp vă veți răzbuna și față de fărădelegile lui Filip.

(8) Să nu vă închipuiți că situația lui din prezent rămâne pe veci neclintită, de parcă ar fi un zeu; se mai găsesc, atenieni, și din aceia care îl urăsc, care se tem de el, care îl pizmuiesc – până și în cercurile în aparență devotate lui. Resorturile sufletești, comune tuturor oamenilor, pot fi găsite, fără îndoială, și la cei care-l înconjoară. Deocamdată însă, de teamă, ele nu intră în acțiune, căci sunt lipsite de prilejul de a se pune la adăpost, din cauza încetineli și a indiferenței pe care arătați și de care, afirm cu multă convingere, trebuie negreșit să vă scuturați.

(9) Actuala stare de lucruri, o, atenieni, o vedeți doar cu ochii voștri, și anume până la ce nerușinare a ajuns Filip, el, care nici măcar nu vă lasă posibilitatea de a alege între calea acțiunilor și cea a menținerii în rezervă, ci amenință și, pe cât se spune, rostește cuvinte pline de insolență. Odată stăpânul teritoriilor cucerite, Filip nu este omul să se mărginească la cele dobândite. În timp ce noi tot amânăm hotărârile și rămânem în expectativă, el își sporește întruna stăpânirea și ne încercuiește din toate părțile.

(10) Când oare, bărbați atenieni, când veți săvârși cele necesare? După care întâmplare? [...]

Nu cumva preferați – spuneți-mi-o fățiș – ca în timpul plimbărilor voastre prin Agora să vă informați unii de la alții: „Ce se mai aude nou?” Dar ce poate fi mai nou decât faptul că Macedoneanul îi înfrânge în lupte pe atenieni și domină viața politică a Greciei? [...]

(13) Socot deci inutil să mai pomenesc, cum desigur ați înțeles, în calitate de oameni pătrunși de adevărul spuselor mele, că este absolut necesar ca toată lumea să treacă de îndată la treabă cu cea mai mare însuflețire și să înfăptuiască cele necesare.

Traducere de A. Piatkowski

Longos

Dafnis și Cloe

Romanul începe cu relatarea despre cum niște păstori găsesc doi copii părăsiți de părinții lor: un băiețel și o fetiță, însoțiți de obiecte bogate, care vor permite să fie recunoscuți într-o bună zi. Sunt Dafnis și Cloe, care, crescând, îi ajută pe părinții lor adoptivi la îngrijirea turmelor de oi. Îndrăgostindu-se, cei doi protagoniști aspiră îndelung unul la altul, întâlnesc piedici și, până la urmă, găsesc fericirea.

Cartea I, cap. 23

Focul din ei ațâța și anotimpul. Primăvara era pe isprăvite, începea vara, și toate roadele se împlineau: fructele în pomi, holdele pe câmpuri. Cântecele greierilor era plin de farmec, mireasma livezilor dulce și zvonul turmelor mângâietor. Și râurile, murmurând în leneșul lor curs, păreau să cânte, și parcă îngâna un cântec vântul, din nai, suflând ușor prin pini. Ca moleșite, grele de iubire, merele se scuturau, iar soarele, de dragul frumuseții, chema-n lumină trupurile goale. Dafnis, încins de focul verii și de-al lui, intra în râuri, să se scalde, sau să prindă, din câți îl săgetau prin preajmă, câte-un pește. Sau bea, adesea, apă, să potolească arșița din el. Cloe, după ce mulgea oile și bună parte din capre, se trudea mult timp cu pusul laptelui la prins, căci muștele o necăjeau și, când le alunga, o înțepau. Apoi se spăla la față, se încununa cu mlădițe de pin, își trecea peste șolduri o piele de cerb și, după ce umplea șiștarul cu lapte-amesecat cu vin, chema pe Dafnis și petreceau o vreme bând pe îndelete.

Iar cu amiaza venea și ceasul privirilor vrăjite, când se pierdeau din ochi de-atâta drag. Dafnis, când o vedea cum îi întindea să bea, zâmbitoare, strânsă-n piele de cerb, cu fruntea-ncununată în cetină de pin, credea că se-arată una dintre nimfele acelei peșteri. Și atunci îi desprindea cununa, i-o săruta, apoi și-o puneă el pe păr. Iar Cloe, pe când Dafnis se scălda, îmbrăca haina lui, dar mai întâi, și ea, o săruta. Și îl privea, în apă, gol, înfiorată de neumbrita-i frumusețe, topindu-se că nu-i poate afla niciun cusur. Câteodată își aruncau unul altuia mere, alteori se pieptăneau unul pe altul, făcându-și din plete podoabă. Părul lui negru, Cloe îl asemena cu frunzele de mirt, iar Dafnis, cu un măr, fața ei rumenă și albă. O învăța să cânte din nai, dar ea abia-ncepea să sufle, că i-l lua, să-și treacă buzele pe urma gurii ei. Și-așa, părând că o îndreaptă când greșește, o săruta, cu ajutorul naiului mijlocitor, de zeci de ori, fără să calce cuvința purtărilor frumoase.

Personalități

Longos (secolele II-III d.H.) – scriitor antic grec, autorul romanului pastoral *Dafnis și Cloe*. Nu există date certe despre viața lui, însă mai multe referințe din roman la poezia antică greacă demonstrează o pregătire literară solidă a autorului. Se consideră că, spre deosebire de alte romane ale epocii, romanul lui Longos prezintă iubirea personajelor sale mai simplu, mai uman și mai adecvat spiritului Antichității grecești. Plină de grație și prospețime, povestea psihologică a lui Dafnis și Cloe s-a bucurat de o mare și durabilă popularitate, inspirând literatura și artele de-a lungul epocilor. În secolele XVII-XVIII, în literatura europeană au apărut mai multe imitații pastorale ale romanului lui Longos, care au contribuit la răspândirea percepției că *Dafnis și Cloe* este un roman despre dragostea ideală și înălțătoare.

Aprecieri critice

Romanul [*Dafnis și Cloe*] este atât de frumos, încât nu poți rămâne vreme îndelungată sub impresia lui, având în vedere condițiile proaste ale zilelor noastre; și nu poți să nu te uimești, de fiecare dată când îl citești din nou. [...] Un gust, o perfecțiune și o delicatețe sugestivă îl pun aproape de tot ce a fost creat mai bun vreodată! [...] Ar trebui să scrii o carte întreagă pentru a aprecia pe deplin toate marile merite ale acestei opere. Ar trebui să o recitim în fiecare an pentru a învăța din ea, iar și iar, și pentru a trăi din nou impresia mării sale frumuseți.

Johann Wolfgang Goethe

Louise Marie-Jeanne Hersent-Mauduit, *Dafnis și Cloe* (1850)

Când auzi Dafnis așa, uitând și de mâncare, și de băutură, o luă la fugă și, mai iute decât gândul, ajunse lângă Cloe. O găsi mulgând oile și pe cale să scurgă cașul. Îi spuse vestea bună a Nunții, o sărută, acum fără fereală, ca pe nevasta lui, și se-apucă îndată s-o ajute: să mulgă laptele-n șiștare, să apese cașul prin strecurătoare, să ducă mieii și iezii la mamele lor. Când toate fură în bună rânduială, Dafnis și Cloe se scăldară, mâncară și băură, apoi se duseră să caute prin preajmă fructe coapte. Era la vremea când anul dă de toate din belșug: pomii gemeau de pere sălbatice, de pere dulci, de mere, iar dedesubt pământul era așternut cu poamele căzute. Cele de pe jos aveau o mai dulce aromă, ca de vin bun, cele rămase în pomi aveau culori mai vii și sclipeau aurii printre ramuri. Doar un pom era cules, un măr rămas cu crengile pustii, despuiat de mere și frunze. Un singur măr mai dănuia în el: se legăna în adieri, tocmai în vârf. Era un măr frumos și mare, și biruia el singur cu mireasma lui pe-a tuturor. Culegătorul, care o fi fost, ori s-a temut să urce-atât de sus, ori n-a băgat de seamă să-l culeagă. Ori, cine știe, poate mândrul rod a fost cruțat pentru vreun ciobănaș îndrăgostit.

Dafnis, cum văzu mărul, se și repezi să-l culeagă; Cloe dădu să-l oprească, dar el nu vru s-o ia în seamă. Ea, văzându-se neascultată, fugi, supărată, la turme; Dafnis se sui în pom, ajunse până sus de tot, la măr, și îl culese. Dându-l Cloei în dar, îi spuse-așa s-o îmbuneze:

„Iubita mea, acestui măr i-au dat viață frumoasele zeițe ale anotimpurilor și l-a crescut un pom frumos, în timp ce soarele îl pârguia cu focurile lui. Norocul l-a cruțat. Iar eu, având ochi să-l privesc și suflet să mă bucur de minunea lui, puteam să-l las acolo? Să cadă la pământ, să-l calce turmele când pasc, să-l otrăvească târătoarele sau, zăcând așa, să-l mistuie timpul? Un măr a căpătat odinioară Afrodita, fiindcă ea era cea mai frumoasă, un măr îți dau și eu acum ție, tot în semn de biruință. Aveți judecători de-același fel: păstor de oi acela, eu, de capre”. Și, isprăvind de spus, îi puse în sân mărul. Cloe, acum că Dafnis tot se apropiase, îl cuprinse și îi dădu o lungă sărutare. Și nu i-a părut rău deloc lui Dafnis că îndrăznise să se cațere atât de sus; doar dobândise ceva mai de preț decât un măr, fie el și de aur: un sărut.

Traducere de Petru Creția

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

N.I. Barbu, *Valori umane în literatura greacă* (1967)

În ceea ce privește ierarhia valorilor la Herodot, este interesant de văzut că, atunci când este vorba de invazia persană, ierarhia valorilor a variat de la cetate la cetate. Insulele Naxos și Delos au preferat, de pildă, supunerea în locul libertății. Au mai fost și alte cetăți care un procedat la fel. Dimpotrivă, Atena și Sparta au pus mai presus de orice libertatea, adică independența patriei. În ceea ce privește ierarhia valorilor la Herodot însuși, trebuie observat că istoricul așază la loc de frunte mulțumirea

adusă de mersul firesc al lucrurilor omenești elementare – sănătate, căsătorie, copii, faimă bună în fața concetățenilor etc. – și în special fuga de nenorocire. Istoricul este împotriva valorilor umane dobândite prin acțiuni riscante și aventuri, dintre care războiul este cea dintâi. Pentru a obține aceste valori supreme, Herodot preconizează ca un instrument de seamă teama de zei, care pedepsesc excesele nesăbuite, recomandând cumpătarea și măsura.

Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor* (secolele II-III)

Aristotel socotea că în etică, singurul scop este exercitarea virtuții într-o viață desăvârșită și spunea că fericirea este o reuniune din trei feluri de bunuri: bunuri sufletești, pe care le consideră ca primele în rang; în rangul al doilea vin bunurile corporale, ca sănătatea și vigoarea, frumusețea și celelalte; și-n al treilea rând, bunurile exterioare, ca bogăția, nașterea bună, faima și cele asemănătoare. Socotea că numai virtutea nu-i de-ajuns ca să producă fericirea, ci că sunt necesare pe deasupra și bunurile corporale și cele exterioare, căci înțeleptul ar fi nenorocit dacă ar trăi în dureri, sărăcie și alte asemenea împrejurări.

Viciul însă e suficient ca să producă nefericirea, oricât de multe bunuri exterioare și corporale i s-ar adăuga. Mai afirma că virtuțile nu se implică una pe alta, fiindcă un om poa-

te fi prudent și totodată drept, dar în același timp nestăpânit și fără măsură. El mai spunea că înțeleptul nu este fără patimi, ci moderat în patimi.

Aristotel definea prietenia ca o egalitate de bunăvoință reciprocă și o clasifica în prietenia de rudenie, prietenia de dragoste și prietenia dintre oaspete și gazdă. Dragostea constă nu numai în traiul comun, ci și în preocuparea de filozofie. După el, omul înțelept va putea să se îndrăgostească și să facă politică, se va putea căsători și trăi la curtea unui rege. Dintre cele trei feluri de viață, cea contemplativă, cea practică și cea închinată plăcerilor, el dădea precădere celei contemplative. El susținea, de asemenea, că studiile generale pe care și le însușește un cetățean liber sunt folositoare și la dobândirea virtuții.

Traducere de C.I. Balmuş

Mihail Bahtin, *Probleme de literatură și estetică* (1975)

[În romanul antic grec, care s-a format în secolele II-IV d.H. și care poate fi numit convențional „romanul de aventuri și al încercării”] întâlnim tipul *timpului aventurii*, superior și subtil elaborat, cu toate trăsăturile și nuanțele lui specifice. Elaborarea acestui timp și tehnica folosirii lui în roman sunt atât de perfecte, încât evoluția ulterioară a romanului de aventuri *pur*, până în zilele noastre, n-a adăugat nimic important. [...]

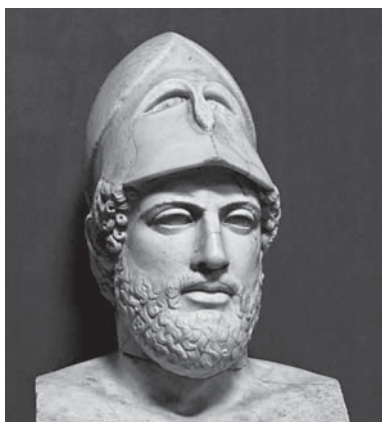
Face excepție doar romanul lui Longos *Dafnis și Cloe*, care ocupă un loc aparte. În centrul lui se află un cronotop idilic și pastoral, dar care este în stare de dezagregare; [...] timpul idilic-natural nu mai e atât de condensat, fiind rarefiat de timpul aventurii. Fără îndoială, este imposibil să includem fără rezerve idila lui Longos în categoria romanului grec de aventuri. Această operă ocupă un loc aparte în evoluția istorică ulterioară a romanului.

Traducere de Nicolae Iliescu

Abordarea textului

Proiect interdisciplinar

- Dați viață unor personaje din fabulele lui Esop, folosind instrumentul Blabberize (www.blabberize.com).
- 1. Alegeți imagini potrivite (pentru diferite personaje) și transferați-le în Blabberize.
- 2. Alcătuiți mesaje din perspectiva fiecărui personaj.
- 3. Înregistrați mesajele și prezentați-le în plen.

Kresilas, Bustul lui Pericle (circa 440 î.H.). Muzeele Vaticane

Personalități

Pericle (circa 494-429 î.H.), remarcabil om de stat al Greciei Antice, este adesea văzut drept un model de înțelepciune, elocvență și integritate umană. În cadrul democrației ateniene, acesta a reușit să conducă poporul respectându-i libertatea și să îmbine autoritatea cu ascultarea voinei cetățenilor.

A. Statul de Platon

- 1 Comentează, într-un text coerent de 0,5 pagini, concepția lui Platon despre cunoaștere și adevăr, pornind de la semnificațiile alegoriei peșteră-lume.
- 1.1. Argumentează cum poate fi raportată alegoria peșterii lui Platon la un subiect actual precum cel al dezinformării masselor prin media.

B. Etica nicomahică de Aristotel

- 2 Extrage, din fragmentul propus la p. 55-56, secvențele care constituie definiții pentru următoarele concepte:

BINELE	FERICIREA

- 3 **Lucru în grup.** Aristotel definește scopul drept „binele suprem”, precizând că, în medicină, acest lucru este sănătatea, iar în arta militară – victoria. Expuneți-vă opinia, într-un organizator grafic, care este scopul pentru: educație, cercetări în domeniul militar, expediții în cosmos, alegeri, căsătorie etc.

C. Fabulele lui Esop

- 4 Actualizează subiectul unor fabule de A. Donici, Gh. Asachi, I. Krâlov sau La Fontaine care sunt inspirate din fabulele lui Esop. Selectează una dintre fabulele lui Esop și numește situații de viață la care poate fi raportată aceasta.

D. Filipica de Demostene

- 5 Rescrie din discursul lui Demostene:

3 argumente	3 conectori logici	3 exemple

- 6 Explică de ce discursurile lui Demostene sunt intitulate *Filipica*.

E. Dafnis și Cloe de Longos

- 7 Extrage, din fragmentul propus la p. 61-62, cuvintele care se înscriu în câmpul semantic (lexical) *viață pastorală*.
- 7.1. Comentează relația dintre acest câmp semantic și tema iubirii.

Pro Domo

Nivel minim

- Identifică în fragmentul din *Etica nicomahică* de Aristotel cuvintele care se înscriu în câmpul semantic al noțiunii *valoare*.

- Decodifică mesajul esopic în baza a două-trei fabule scrise de Esop.
 - Ilustrează, într-o hartă conceptuală, ce semnifică fiecare simbol / personaj / situație în parte și în ce măsură acestea relevă o atitudine sceptică.
- Formulează, luând ca reper discursul lui Demostene, sfaturi/strategii de elaborare a unui discurs convingător.

- Pornind de la afirmația lui Platon precum că „la capătul din urmă al lumii inteligibile stă ideea Binelui”, realizează un discurs în care să îți expui propria viziune despre lume și valori.

Test de evaluare sumativă

Ad augusta per angusta!

● Cunoaștere și înțelegere																				
1) Stabilește valoarea de adevăr a următoarelor afirmații: – În dialogul lui Platon despre peșteră, Glaukon este naratorul. (A/F) – <i>Peștera lui Platon</i> este alegoria pe care filozoful o utilizează pentru a ilustra concepția sa despre iubire. (A/F) – Policrate era un mare ghinionist. (A/F) – Demostene a pledat pentru rezistența atenienilor în fața macedonenilor. (A/F) – Proza Greciei Antice s-a dezvoltat înaintea speciilor poetice. (A/F)		10 p.																		
2) Potrivește autorii, conceptele și titlurile. <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 40%;">Demostene</td><td style="width: 10%;">•</td><td style="width: 50%;"> • <i>Dafnis și Cloe</i> • Fabule </td></tr> <tr> <td>Longos</td><td>•</td><td> • <i>Istoria</i> </td></tr> <tr> <td>Aristotel</td><td>•</td><td> • Pledoarii oratorice </td></tr> <tr> <td>Platon</td><td>•</td><td> • Limbaj esopic • Peșteră </td></tr> <tr> <td>Esop</td><td>•</td><td> • Roman pastoral </td></tr> <tr> <td>Herodot</td><td>•</td><td> • <i>Etica nicomahică</i> • Dialoguri </td></tr> </table>		Demostene	•	• <i>Dafnis și Cloe</i> • Fabule	Longos	•	• <i>Istoria</i>	Aristotel	•	• Pledoarii oratorice	Platon	•	• Limbaj esopic • Peșteră	Esop	•	• Roman pastoral	Herodot	•	• <i>Etica nicomahică</i> • Dialoguri	20 p.
Demostene	•	• <i>Dafnis și Cloe</i> • Fabule																		
Longos	•	• <i>Istoria</i>																		
Aristotel	•	• Pledoarii oratorice																		
Platon	•	• Limbaj esopic • Peșteră																		
Esop	•	• Roman pastoral																		
Herodot	•	• <i>Etica nicomahică</i> • Dialoguri																		
● Modelare și aplicare																				
3) Ilustrează, într-un text coerent de 0,5 pagini, patru teme pe care le deduci din fabulele lui Esop, demonstrând că dezvoltarea acestora manifestă scepticismul autorului.		25 p.																		
● Imaginație și creativitate																				
4) Imaginează-ți că ești scriitor/scriitoare și urmează să adaptezi la realitatea secolului XXI istoria iubirii ideale dintre Dafnis și Cloe. Creează un text de o pagină, în stilul lui Longos, despre aceste personaje în era digitală.		35 p.																		
(Redactare – 10 puncte)																				
Total: 100 de puncte																				

LITERATURA ROMEI ANTICE

Expresii latine uzuale

- *Ad hoc* – pentru aceasta, pentru o situație specifică;
- *Dura lex, sed lex* – Legea e aspră, dar e lege;
- *Sine qua non* – fără de care nu se poate, condiție indispensabilă pentru ceva;
- *De facto* – de fapt;
- *De iure* – conform legii, oficial;
- *Errare humanum est* – A greși e omenește (Seneca);
- *Veni, vidi, vici* – Am venit, am văzut, am învins (Iulius Cezar).

Curiozități

O celebră expresie latină spune că „toate drumurile duc spre Roma”. Astfel se considera că rețeaua vastă de drumuri romane pornea și ducea spre „Milliarium Aureum” – o piatră miliară aurită din Forumul Roman instalată de împăratul Octavian Augustus. Acest monument simboliza centrul Imperiului Roman, de la care se măsurau distanțele până la orașele importante, subliniind în acest fel importanța Romei în lume.

Literatura Romei Antice, scrisă în limba latină, a evoluat în strânsă legătură cu cea greacă și a reflectat cele mai importante schimbări în viața socială, culturală și politică a Romei din secolul V î.H. până în secolul V d.H.

De-a lungul întregii sale istorii, Roma ducea campanii militare de cucerire a teritoriilor, creând un vast imperiu, extins pe trei continente. O calitate importantă a civilizației latine a fost puterea de asimilare de la popoarele cucerite a tradițiilor și meșteșugurilor. Astfel, în sfera religiei, romanii au preluat marea majoritate a zeilor greci, schimbându-le numele și încadrându-i în propriile tradiții religioase. În același timp, fiind puternic influențați de filozofia greacă, adaptând ideile grecilor la propria lor cultură, romanii înclinau spre rezolvarea problemelor practice în guvernare, drept, inginerie și arhitectură.

Literatura scrisă a Romei Antice se dezvoltă abia din secolul III î.H., mult mai târziu decât cea greacă. Deși influențată de realizările scriitorilor greci, literatura latină a evoluat în mod original, având o abordare mai matură a problemelor existențiale, combinând teme universale cu probleme practice și concrete. Totodată, literatura latină se dezvoltă mult mai dinamic decât cea greacă și atinge culmea evoluției sale în secolul I î.H.

Primele lucrări literare în limba latină au fost traduse din greacă. Livius Andronicus, considerat primul autor latin cunoscut, a tradus *Odiseea* lui Homer în latină și a scris tragedii și comedii adaptate după originalele grecești. O dezvoltare semnificativă, la prima etapă a evoluției literaturii latine, a cunoscut dramaturgia, mai ales comedia pe teme inspirate din viața cotidiană. Cei mai mari autori de comedii din acea perioadă au fost Plaut și Terențiu. În secolele II-I î.H., republica romană a trecut printr-un șir de războaie civile, care au lăsat amprenta asupra caracterului creației literare. Remarcabile au fost proza oratorică a lui Cicero și memoriile lui Cezar, iar în poezie – *Poemul naturii* de Lucrețiu și lirica lui Catul.

Epoca de vârf sau „secolul de aur” al literaturii latine este asociat, în principal, cu perioada principatului lui Octavian August. Era o perioadă în care, în interiorul statului roman, zguduit de îndelungate războaie civile, se contura ceea ce avea să fie cunoscut drept *Pax Romana* sau „pacea romană”. Octavian August a concentrat întreaga putere în mâinile sale și a inițiat o serie de măsuri menite să consolideze statul roman. În această perioadă, literatura latină a suferit o transformare importantă sub influența regimului instaurat.

Virgiliu, unul dintre cei mai mari poeți ai Romei Antice, a scris *Eneida*, epopeea națională romană care relatează despre aventurile lui Enea, un erou troian și strămoșul mitic al romanilor. Poemul este considerat echivalentul latin al epopeilor lui Homer și a jucat un rol important în consolidarea identității romane. O altă figură de seamă a perioadei clasice latine este Horațiu, cunoscut pentru *Ode*, *Satire*, *Epode* și *Epistole*, opere în care abordează teme politice și personale, filozofice și morale ale timpului său. Ovidiu, un alt poet major al epocii, a scris *Metamorfoze*, o colecție de mituri transpuse în versuri, elegii de dragoste numite *Amores*, iar în perioada exilului – culegerile de poeme *Tristele* și *Ponticele*. Un strălucit istoric al epocii lui Octavian August a fost Titus Livius, care prin opera sa monumentală *Istoria romană* și-a propus să ofere romanilor exemple ale demnității și ale curajului de altădată.

În secolul I d.H., când în Roma se consolidează regimul imperial, care deseori avea înfățișare despotică, capătă popularitate filozofia stoicismului, ce promova desăvârșirea morală, cumpătarea, renunțarea la bogăție etc. Principiile acestei filozofii pot fi regăsite în lucrările dramaturgului și gânditorului Seneca, dar și în meditațiile lui Marc Aurelius. Un loc aparte în literatura din această epocă ocupă romanele *Satyricon* de Petroniu și *Metamorfoze* (sau *Măgarul de aur*) de Apuleu. În domeniul poeziei, dominantă devine satira reprezentată în operele lui Juvenal și Marțial. Cel mai mare istoric al epocii a fost Tacitus, a cărui operă prezintă istoria imperiului într-o lumină sobră și uneori tragică.

În perioada târzie (secolele III-V d.H.), literatura latină devine puternic impregnată de idei și imagini creștine, cele păgâne fiind treptat eliminate sau marginalizate. Însă influența tradițiilor literare latine a rămas puternică mult timp după căderea Imperiului Roman de Apus, modelând dezvoltarea civilizației occidentale și influențând literatura europeană ulterioară.

Dicționar de termeni

- **Satiră** (din lat. *satira* – „amestec”): 1) specie lirică, apărută în literatura latină, care abordează o tematică foarte largă; de obicei, satira ironizează pe seama anumitor vicii ale omului sau ale societății, le ridiculizează și le condamnă cu dispreț și indignare; 2) orice operă cu caracter critic și demascator, indiferent de gen sau specie; 3) categorie estetică care include elemente de grotesc, comic și umor și intră în compoziția a numeroase opere mari din literatura universală.

Curiozități

Civilizația Romei Antice este vestită prin excelență în domeniul construcțiilor monumentale. Drumurile, apeductele, templele, teatrele și circurile erau faimoase pentru funcționalitatea și rezistența lor. Romanii au fost primii care au învățat să utilizeze betonul hidraulic – un amestec de var, cenușă vulcanică și pietriș, care făcea construcțiile lor mai durabile decât multe structuri moderne. Una dintre capodoperele tehnice și estetice și, totodată, una dintre cele mai reprezentative realizări ale epocii romane este *Pont du Gard* din sudul Franței, un apeduct impresionant, care a fost construit în secolul I d.H. și a rezistat peste 2000 de ani.

Luciliu

Lui Albinus despre virtute

Virtute e, Albinus, să știi ce preț să dai
 La fiecare lucru din tot ce-n față ai.
 Virtute e de-asemeni, ca-n orice-mprejurare,
 Să vezi un lucru-n sine și nu cum lumii pare,
 Să știi ce-i drept și bine sau ce-i folositor
 Și ce-i onest pe lume, ce-i rău, ce-i stricător,
 Ce-i împotriva cinstei sau faptă de rușine...
 Virtute-i totodată să știi cât se cuvine
 Să stăruie mai departe în strânsul avuției,
 Cât preț să pui pe lustrul ușor al bogăției...
 Virtute-i și prinosul de cinste ce-l îndrepti
 Celor mai mari ca tine, mai vrednici și mai drepti.
 Virtute-i și-nfruntarea în obște și oriunde
 A celui care-n fapte perversitate-ascunde.
 Pe oamenii de bine să-i aperi ești dator
 Și să-i ridici în slavă pentru purtarea lor,
 Dorindu-le să aibă mereu de bine parte;
 De-a lor prietenie să nu te ții departe...
 Virtute-i grija țării s-o aibi în locu-ntâi,
 Gândind mai rar la tine, și-adeșea la ai tăi...

Petroniu

Adevărata fericire

Fericirea, orbi cu toții, nu e cum o credeți voi:
 Să vedeți sclipind în deget diamante și rubine;
 Să domniți peste sidefuri, afundați în perne moi,
 Să sorbiți nectar din aur, stând în cot pe plușuri fine,
 Să aveți cu feluri rare toate mesele-ncărcate
 Sau, din secerișul libic, plin celarul cu de toate.
 Fericirea este asta: să nu fii învins de soartă,
 Să nu tinzi, purtat de gloată, spre mărirea cea deșartă,
 Să nu tremuri în războaie,
 Nici în foc, nici în puhoie...
 Cine-a cutezat aceasta fericit e cu temei:
 Mută de pe locu-i soarta, să se-așeze-n locul ei...

Traducere de Petre Stati

Personalități

Luciliu (circa 180-102 î.H.) este considerat părintele satirei latine. Stilul polemic și acut al textelor sale demască viciile societății romane, criticând în mod special reprezentanții puterii (condamnă goana după aur, luxul exorbitant, impostura în viața politică etc.). Orientându-se spre filozofia elenistică, idealul său uman se asociază cu vechea virtute romană (*virtus*). Satirele sale, ca specie poetică distinctă, au fost apreciate și au influențat creația marilor poeți ai Romei, precum Horațiu, Juvenal și Marțial.

Petroniu (circa 27-66 d.H.) – un rafinat curtean al împăratului Nero, scriitor latin, supranumit de istoricul Tacitus „arbitru al eleganței”. Este autorul romanului *Satyricon* (s-a păstrat fragmentar), în care versurile alternează cu proza și oferă o perspectivă realistă sau ironică asupra vieții romane cufundate în viciu. Scriitorul descrie desfrâul, lăcomia, ignoranța umană, creând astfel un vast tablou al decadenței morale la mai multe niveluri sociale.

LIRICA LATINĂ

Catul

Lesbiei (V)

Să ne iubim, o! Lesbia mea scumpă,
Și să trăim! Pe ce șoptesc bătrânii
Posomorâți noi niciun ban să nu dăm!
Căci soarele apune și răsare,
Dar când s-a stins văpaia vieții scurte,
Atunci dormim pe veci o noapte lungă.
Dă-mi sărutări o mie, -apoi o sută
Și iar o mie, ș-apoi iar o sută,
Pe urmă altă mie, altă sută!
Când la sfârșit mai multe mii vom face,
Le-om încurca, să nu le dăm de capăt,
Ca nu cumva să ne deoache-un dușman,
Știind ce mult ne-am sărutat, iubito!

Amorul lui Catul (LXXXV)

Poate-ntrebi de-i cu puțință: te urăsc și te iubesc.
Nu știi, dară simt c-așa e și cumplit mă chinuiesc.

Pentru Lesbia (LXXXVII)

Poate spune vreo femeie c-a iubit-o cineva
Cum pe Lesbia mea dragă am iubit-o eu cândva?
Nu! Niciuna! Și credința dragostei pe veci jurată
Altul nime decât mine n-a păzit-o niciodată.

Lesbiei (CIX)

Tu-mi făgăduiești, iubito, că de-a pururi ne-om iubi
Și că-n veci amorul nostru plin de bucurii va fi.
Zeilor atotputernici, faceți voi adevărată
Juruință ei să fie și s-o facă ea din toată
Inima! Atunci amorul, sfântul nostru legământ,
Ar ținea o viață-ntreagă, și dincolo de mormânt.

Traducere de Teodor Naum

Personalități

Catul (87-57 î.H.) e considerat primul poet liric latin. Născut la Verona, vine de tânăr la Roma, unde frecventează cercurile politice și „boema literară” a epocii. Alături de Tibul și Propertiu, formează o triadă de poeți ai liricii de dragoste, pe care Cicero i-a supranumit „neoterici” (poeți noi). Poeziile de dragoste ale lui Catul se deosebesc prin puterea lor emoțională, sinceritatea, directetea și simplitatea expresiei. Totodată, mai multe texte de-ale sale, diferite ca factură și proporții, îmbină duritatea stilistică, trivialul și spiritul satiric acut.

Portretul unei femei romane (secolul I). Casa lui Libanius, Pompei

EPIGRAMA LATINĂ

Marțial

Lui Velox (I, 110)

Pentru prea lungi epigrame
m-ai făcut de trei parale.
Dar cum tu nu scrii niciuna,
mult mai scurte-s ale tale...

Slove pentru cartea sa (II, 1)

Trei sute epigrame să-ți dau eram în stare...
Dar rabdă cititorul o carte-așa de mare?
Fii deci mai bucuroasă că n-ai atâtea pagini:
Nu irolesc hârtia spumoasele-mi imagini...
Și de-ai să pari anostă cutăruia, ce-ți pasă?
Tu nu durezi atâta să fii prea plecticoasă...
Citindu-te vreun oaspe, în timp ce-și bea nectarul,
La urmă n-o să simtă mai încălzit paharul...
Și totuși, nici scurtimea nu crede să-ți ajungă:
Atâția inși pe lume te vor găsi prea lungă...

Unui îmbogățit (VI, 59)

Nervos de tot, Baccàra se plânge că nu vine
Mai iute gerul iernii, cu zări de gheață pline,

Să-și arboreze iarăși, de-a lungul vremii rele
(Sărmanul!), șase sute de mantii groase, grele...

El moare după neguri, și vifor, și zăpadă,
Și-l doare dacă frigul începe să mai scadă...

Mă-ntreb ce rău îi face ușoara-mi pelerină
Suflată de pe umeri de boarea cea mai lină...

N-ar fi mai simplu oare și mult mai omenește
Să-mbrace de prin august mantaua ce-i lipsește?

Gladiatorul murind (XIV, 201)

Pe biruitor nu-l sufăr cum la pradă se aruncă:
Țin la cel rănit de moarte, care totuși luptă încă...

Traducere de Petre Stati

Dicționar de termeni

● **Epigramă** (din gr. *epigramma* – „inscripție”): 1) creație poetică scurtă, cu un conținut politic, liric sau didactic, care adeseori satirizează sau ironizează anumite vicii umane; 2) în Epoca Modernă, este răspândită, de obicei, în forma unui catren, în care sunt luate în derâdere anumite trăsături negative ale omului sau ale societății, încheindu-se printr-o poantă ironică.

Personalități

Marțial (cca 40-104) a fost unul dintre cei mai mari epigramiști latini. Născut în Spania, a trăit mult timp la Roma, revenind în cele din urmă, la bătrânețe, în ținuturile natale. Este autorul a 15 cărți de epigrame, care au avut o influență semnificativă asupra poeziei epigramatice atât în perioada târzie a Imperiului Roman, cât și în Epoca Modernă. În textele sale, în care umorul se combină cu ingeniozitatea și cunoașterea naturii umane, poetul își exprimă viziunea asupra moravurilor contemporanilor și asupra creației sale literare. Pliniu cel Tânăr, reflectând asupra morții lui Marțial în anul 104, a remarcat că versurile acestuia conțin „multă sare și fiere, dar nu mai puțină sinceritate”.

Virgiliu

Bucolice

(IV)

Muzelor siciliene, să cântăm ceva mai mare:
 Cătina și copăceii nu-l încântă pe oricare.
 Codrul de-l cântăm, să fie demn de-un consul preamărit!
 Iată, veacul cel din urmă al Sibilei a sosit
 Și din nou începe șirul secolelor ce-au să vie.
 Se întoarce și Fecioara, și saturnica domnie,
 O progenitură nouă se coboară-acum din cer.
 Pruncului cu care însă veacul, mai întâi, de fier
 Va-nceta și-n toată lumea cel de aur va să vină
 (Febus chiar acum domnește), ocrotire dă-i, Lucină!
 Faima veacului va-ncepe chiar sub consulatul tău,
 Pollio! Luni mari de-acuma iarăși vor urma mereu.
 Chiar de mai rămâne urma crimelor de altădată,
 Lumea va scăpa sub tine de o frică necurmată.
 Pruncul va primi viața zeilor și-i va vedea
 Pe eroi în rând cu zeii; între ei și el va sta
 Și va cârmui Pământul, împăcat de-al său părinte.
 Iar pământu-ți va așterne, o, copile, dinainte
 Iedera care-și întinde vrejul ei răcător,
 Colocășia, bacărul și acantul răzător.
 Caprele se vor întoarce cu-a lor ugere umflate
 Și de lei grozavi de-acuma sunt și turmele scăpate!
 Chiar și leagănul sub tine flori gingașe va rodi,
 Șarpe, iarbă veninoasă de pe lume vor pieri
 Și amomul asiatic pretutindeni se va naște.
 Iar când gloria străbună și virtutea vei cunoaște,
 Ale tatălui tău fapte când le vei putea citi,
 Câmpul fragedelor spice va începe-a-ngălbeni,
 Poama roșie prin tufe vei vedea-o spânzurată,
 Iară din stejari pica-vor stropi de miere rourată.
 Urme vechi au să rămână – răutăți de om perfid:
 Vor cerca noianul mării, vor încunjura cu zid
 Târgurile, iar cu plugul vor brăzda biata țărână. [...]
 Când apoi te-or face anii om întreg, atunci pe mare
 Negustorii n-au să umble în corăbii plutitoare,
 Căci pământul orișunde va fi iarăși roditor:
 N-ai să vezi cosor în vie și nici sapă pe ogor!
 De la jug, atunci, plugarul cel vânjos va scoate boii
 Și văpsită-n fel de fețe n-o să mintă lâna oii,

Dicționar de termeni

- **Bucolic** (din gr. *bouko-lein* – „a scoate boii la păscut”): un atribut al poeziei pastorale, care zugrăvește în mod idilic viața păstoriilor, viața de la țară.
- **Idilă** (din gr. *eidyllion* – „mic tablou poetic”): specie de poezie pastorală, al cărei obiect este viața și obiceiurile rurale, pe care o idealizează poetul citadin. Apărută în poezia greacă, prin contribuția lui Teocrit, creatorul poeziei pastorale în general, idila a fost cultivată de Virgiliu în ale sale *Bucolice* (cuvintele *eglogă* și *bucolică* fiind sinonime cu *idilă*). Cunoaște o răspândire masivă în Epoca Modernă, în creațiile poetilor italieni și francezi, devenind treptat o specie poetică convențională, artificială prin sentimentalismul său trucat și imaginile manieriste.

Personalități

Virgiliu (70-19 î.H.) a fost unul dintre cei mai mari poeți latini. A studiat retorică și filozofie. Prima sa carte este culegerea de poezii pastorale *Bucolice*, prin care creează o specie nouă a utopiei poetice. Păstorii, care sunt personajele principale din aceste poeme, locuiesc într-o țară ideală numită Arcadia, discutând despre dragoste și poezie, întruchipând astfel visul poetului la o viață pașnică în epoca războiului civil din Roma. Poemul didactic *Georgicele*, la fel, Virgiliu îl dedică muncilor țărănești, slăvește și poetizează viața rurală și oamenii satului, care reprezentau sursa revigorării statului roman în frunte cu Octavian August, după urmările devastatoare ale războiului civil. Lucrarea principală a lui Virgiliu este poemul eroic *Eneida*, care glorifică originea Romei și idealurile imperiale. Lucrarea a devenit o operă clasică pentru romani și în epocile ulterioare, fiind studiată în școli și imitată de scriitori.

În Evul Mediu, Virgiliu era văzut ca un poet care întruchipează înțelepciunea umană și o figură aproape profetică. Gânditorii creștini interpretau versurile din egloga a IV-a a *Bucolicelor* ca pe vestirea unei epoci de aur asociate, mai târziu, cu nașterea lui Iisus Hristos.

Ci berbecul, la pășune, de la sine-și va schimba
Când în purpură suavă, când în galben lâna sa,
Și în roș aprins ca focul mieii au să se îmbrace!
Pârcele, ale ursitei nesmintite prooroace,
Zis-au fuselor: „Să toarceți numai secolii fericiți!”
Spre onoruri – vine vremea! – mână pașii tăi grăbiți,
Scumpa zeilor odraslă, nalt vlăstar din Joe sfântul!
Uite cum de bucurie se cutremură pământul,
Bolta lumii, largul mării și văzduhul cel senin;
Uite câtă veselie pentru anii care vin!
Ah! viața mea atunce dac-ar fi destul de lungă,
Și de-ar fi, ca să te laud, și avântul să-mi ajungă! [...]

(VI)

Eu voiam să cânt războaie, regi, dar Cintius mă trase
De urechi și-mi zise astfel: „Titire, mioare grase
Un păstor se cade-a paște! Din cântat nu te-avânta!”
Alți poeți vor fi, o, Varus, dornici a te lăuda,
Alții au să povestească de războaiele amară:
Eu voi încerca pe fluier o cântare de la țară. [...]
Muzelor, începeți! Cromis și Mnasilus au văzut
Într-o grotă pe Silenus cum dormea: era băut
Și cu vinele umflate: din ajun, ca totdeauna!
Lângă dânsul, jos, căzuse de pe fruntea lui cununa
Ș-un ulcior cu toarta roasă el cu mâna mai ținea.
Ei atunci... pe el! Căci moșul tot mereu îi amăgea
Cu un cântec. Iau cununa și cu ea mi-l leagă bine. [...]
El, atunci, râzând: „În lanțuri pentru ce m-ați pus?” le zice.
„Dați-mi drumul! Nu v-ajunge că m-ați prins așa aice?
Cântec vreți? Vă cânt!” [...] Și s-apucă de cântat.
Cum, prin vidul fără margini, al atomilor încaier
A urzit țărână, apă, foc subtil, precum și aer;
Cum din aste elemente lumea toată s-a format
Și cum, încă ne-nchegată, bolta lumii s-a-nchegat;
Cum a prins pământul coajă, apa cum s-a tras în mare
Și cum fiecare lucru luă forma care-o are. [...]
Toate cântecele care de la Febus le-auzi [...]
Le-a cântat Silen: din vale glasul lui la cer se duse,
Pân' Luceafărul de seară pe Olimp s-a ridicat,
Oile și-au strâns păstorii și s-au pus pe numărat.

Traducere de George Coșbuc

Horățiu

Ode

Leuconoei (1, XI)

Tu să nu cercetezi, căci au oprit zeii ca noi să știm
Ce sfârșit vom avea, Leucònoe, nici nu-ncerca să-ntrebi
Magii babilonieni, mai bine-nduri tot ce se va-ntâmpla.
Sau că Jupiter ierni ne-a hărăzit multe, sau ultima

Fi-va cea care acum sfarmă izbind marea Tineră-n stânci,
Tu cuminte să fii și, limpezind vinul în scurtu-ți veac,
Lungi speranțe să n-ai. Cât noi vorbim, timpul dușman s-a dus
Grabnic. Clipa s-o guști și-n viitor nu crede nicidecum.

Traducere de Const. I. Niculescu

Lui Lucinius (2, X)

Dacă vrei să fii fericit, Lucinius,
Nu cerca să-nfrunți largul și furtuna,
Dar nici nu pluti tot pe lângă țărmuri,
De teama mării.

Cel ce cumpătat merge pe-aurita
Cale de mijloc, n-o să-și ducă traiul
Într-un vechi bordei, dar nici în palatul
Râvnit de unii.

Cu un brad înalt e mai aprig vântul;
Mai zguduitor cad mărețe turnuri;
Trăsnetul mai des săgetează piscul
Munților falnici.

Omul chibzuit, la nevoie, speră.
Când e fericit, de schimbări se teme –
Jupiter ne dă, dar tot el alungă
Geroasa iarnă.

Dacă azi ești trist, nu vei fi și mâine.
Febus deseori înstrună lira,
Muza deșteptând; nu întotdeauna
Întinde arcul.

Fii deci inimos când haină-i soarta,
Dar și cumpătat dacă te alintă,
Ca să strângi la timp pâzna prea umflată
De-un vânt prielnic.

Traducere de Constantin Condrea

Personalități

Horățiu (65 î.H. – 8 d.H.) s-a născut într-un orășel din sudul Italiei. Susținut de tatăl său, a studiat la Roma, iar apoi la Atena. A participat în războiul civil, susținând forțele republicane în frunte cu Marcus Antonius, care a fost înfrânt de Octavian August. După amnistiere, Horățiu se întoarce la Roma, unde devine secretar pe lângă un magistrat în visteria statului. Se dedică literaturii și este remarcat de poezii Virgiliu și Varius. Prin intermediul acestora, face cunoștință cu Mecena, de care îl va lega o trainică prietenie până la sfârșitul vieții. Apropierea de curte l-a determinat să devină un promotor al ideilor politice și etice oficiale ale principatului.

Toate cărțile lui Horățiu s-au păstrat integral. *Satirele* cuprind diverse poezii pe subiecte filozofice, etice, literare, cotidiene și autobiografice. *Epodele* se remarcă prin teme politice și sociale de actualitate. Locul central în creația lui Horățiu îl ocupă *Odele* în patru cărți, în care temele filozofice se îmbină cu cele politice și amoroase.

În *Epistole*, cea mai cunoscută fiind *Epistola către Pisoni* (cunoscută și ca *Arta poetică*), autorul își expune viziunea sa asupra literaturii și oferă sfaturi practice pentru scriitorii începători.

Dicționar de termeni

- **Mecena:** o persoană care sprijină și încurajează talentele din domeniile literaturii, artelor și științelor. La origine, numele aparținea lui Gaius Mecenas, patrician roman, prieten al lui Octavian August, care l-a protejat și l-a susținut pe Horațiu. Primind în dar de la Mecena o mică moșie și o modestă vilă, Horațiu, a cărui existență era astfel asigurată, a renunțat la slujbă și, retras la țară, și-a dedicat tot timpul și energia poeziei.
- **Mijlocul de aur** (lat. *aurea mediocritas*): concept al filozofiei epicuriene, prin care Horațiu exprimă convingerea că omul poate să devină fericit, dacă va fi moderat în toate, dacă va evita extremele sărăciei și ale luxului, păstrându-și libertatea și virtuțile morale integre, neconstrânse și neviciate de avere sau de lipsuri materiale.
- **Carpe diem** („Trăiește clipea”): o expresie proverbială, care își are originea în celebrul îndemn al lui Horațiu (din prima carte a *Odelor*) la intensă simțire a clipei prezente, la bucuria momentului pe fundalul instabilității existenței umane și, în general, a fragilității vieții.

Exegi monumentum (Epilog, 3, XXX)

Un monument nălțat-am, care mai veșnic e decât arama
și-atât de nalt, cum nu-s înalte nici piramidele regești;
pe el nici ploaia rozătoare, nici vânt năprasnic nu-l dărâmă
și nu îl vor clinti nici anii să îi socotești
cum trec în șiruri nesfârșite cu clipele ce fug mereu.
Nu voi muri întreg: din mine o parte, partea cea mai mare
va-nvinge Moartea și, prin slava ce-mi vor înălța urmașii, eu
în orice veac la fel de tânăr voi crește fără încetare.

Traducere de N.I. Herescu

Epistola către Pisoni

Arta poetică

Voi, care scrieți, luați subiect pe măsura puterii
Voastre și mult chibzuiți ce vă pot purta, sau vă refuză
Umerii. Celui ce-alege materia după putință
Nu-i va lipsi bogăția-n cuvinte, nici ordinea clară.

Ordinea (sau eu mă-nșel) are-această virtute, acest farmec
Că autorul promisiiei poeme ne spune îndată
Ceea ce-ndată-i de spus, că pe multe le lasă, le-amână
Pentru moment, una-i place, pe alta o disprețuiește.

Prin legătura prudentă și fină-a cuvintelor, iarăși,
Capeți distincție-n scris, dacă, prin iscusita-mbinare,
Faci dintr-un mai vechi cuvânt unul nou. [...]

Bunul-simț e pentru scrisul cel bun și izvor, și principiu.
Despre idei vor putea cărți socratice să ți le-ofere,
Iar când ideea ți-e-n față, cuvintele vin nesilite.
Cine-a-nvățat ce-i dator să dea patriei și la prieteni
Cum va să fie iubit un părinte, un frate și-un oaspe,
Ce-ndatoriri are un senator sau un judecător, ce
Rol căpitanul trimis la război, negreșit că acela
Știe să dea trăsături potrivite oricărei persoane.
Îi recomand să privească modele, moravuri din viață
Și, imitând priceput, limbaj viu el de-aicea să tragă.
Un subiect, uneori, cu frumoase idei generale
Și caractere, dar fără de farmec și forță și artă,
Mai cu putere desfată poporul și-l ține mai bine
Ca niște versuri lipsite de miez sau nimicuri sonore. [...]

Sau de folos vor să fie, sau vor să desfete poezii,
Sau laolaltă s-arate ce-i bun și plăcut pentru viață.
Orice vei spune, fii scurt, ca vorbirea-ți concisă să fie
Prinsă de minte ușor și păstrată cu fidelitate.
Tot ceea ce prisosește, din suflet prea plin se revarsă.
Ce-i plăsmuit, ca să placă, să fie vecin cu-adevărul.

Traducere de Const. I. Niculescu

POEMUL FILOZOFIC LATIN

Lucrețiu

Poemul naturii

I

Iată anume-adevărul cu care acum vom începe:
Dintru nimic nu se naște nimic prin voință zeiască.
Frica-i stăpână-ntr-atât peste toți muritorii, fiindcă,
Jos pe pământ și în ceruri, văzând că de toate-mplinite-s,
Fără-a putea adânci în vreun chip oarecare pricina,
Gându-ncolțește în ei că zeească putere le face.
Când vom vedea că nimic din nimic nu se naște-n natură,
Mai cu temei vom pătrunde aceea ce e-n cercetare,
Orișice lucru din ce se-nfiripă și cum de pe lume
Totul se îndeplinește și fără de-al zeilor reazem.

Căci din nimic de s-ar face, o speță ori alta ar naște-o
Orișice lucru, și-atunci de prisos să mai fie semințe.
Oameni s-ar naște din mare, din țarnă-ar putea să răsară
Peștii solzoși și din cer ar zbucni feluritele păsări;
Turme de oi și cirezi de cornute, tot soiul de fiare,
Prin zămisliri la-ntâmplare, ar sta și-n pustiuri, și-n țarini. [...]
Crede-mă, au între ei legături neasemeni atomii,
Însă materia lor pe vecie rămâne în viață,
Astfel că stă neatins orice lucru cât nu-i iese-n cale
Aspra putere ce e cu-ale lui țesături de potrivă.
Deci niciun lucru nu intră în nimicnicie, ci toate
Prin despărțire se-ntorc la atomii de-obârșie iarăși. [...]
Face un lucru din altul, oprind să se nască vreunul,
Fără ca nașterea lui, prin pieirea-i, s-o sprijine altul.

II

Mintea îndreaptă-ți acum spre învățătura cea bună,
Căci la urechile tale gândire-uimitoare de nouă
Cată s-ajungă-arătându-ți o nouă priveliște-a lumii.
Nu-i niciun lucru-ntr-atât de ușor, ca întâi să nu fie
Cu greutate crezut, nici de-asemeni atâta de mare
Până-ntr-atât minunat, ca pe-ncet să n-ajungă cu vremea
Toți să-nceteze-a-l privi cu uimirea de odinioară.
Uite la scânteietoarea curată culoare a bolșii
Care cuprinde în sine mereu călătoarele stele,
Uite la lună, la soare cu-a lui strălucire măreață;
Dacă acum pentru-ntâi le-ar vedea apărând muritorii,
Fără de veste fiind deodată ivite-nainte,
Ce s-ar putea socoti ca minune mai mult uimitoare,

Personalități

Lucrețiu (secolele II-I î.H.) – poet și filozof latin, despre a cărui viață nu se știe aproape nimic. Poemul său nefinalizat *De rerum natura* (*Despre natura lucrurilor*, sau *Poemul naturii*) este o capodoperă a poeziei și filozofiei antice, care, în spiritul ideilor lui Epicur, prezintă viziunea atomistă asupra materiei eterne, descrie nemărginirea Universului și transformarea sa permanentă, relatează despre apariția vieții pe Pământ, precum și despre istoria culturii și civilizației umane.

În viziunea lui Lucrețiu, sufletul omului este alcătuit din atomi, care, ca și elementele corpului uman după moarte, intră în alte combinații cu atomii din Univers. Lucrețiu încearcă să elibereze astfel omul de frica morții și de frica în fața zeilor prin cunoașterea adevărului naturii, unde totul se transformă și nu dispare definitiv.

Poetul consideră că toate relele și nefericirea umană provin din ignoranță. Doar cunoscând natura lucrurilor din jurul său, susține filozoful, omul poate atinge idealul epicureic – viața conștientă, bazată pe armonia dintre corp și spirit, în lipsa durerilor, suferințelor sau neliniștilor.

Dicționar de termeni

● **Atomism:** 1) doctrină filozofică ce explică diversitatea și schimbările fenomenelor din lume prin existența unor particule fundamentale, indivizibile – *atomii*, din care sunt constituite toate lucrurile; pentru prima dată, ideile despre atomi apar în lucrările filozofilor greci Leucip și Democrit (secolele V-IV î.H.), fiind preluate în învățăturile lui Epicur (secolele IV-III î.H.) și transpuse ulterior în *Poemul naturii* de Lucrețiu; 2) în sens științific modern, atomismul se referă la teoria care descrie structura și proprietățile atomilor, fiind un concept esențial pentru înțelegerea materiei în chimie și fizică.

● **Epicureism:** concepție etică a lui Epicur și a discipolilor săi bazată pe teoria fericirii raționale a individului, care presupune evitarea suferinței și ajungerea la o stare de pace sufletească și de echilibru interior prin eliberarea de frica de zei și de moarte, prin cunoaștere și plăceri moderate, prin evitarea dorințelor inutile, care pot duce la nefericire.

Ce-ar fi-ndrăznit mai puțin să-și închipuie multe neamuri?
Cred că nimic, într-atât ar avea minunate priveliști.
Totuși, ia uite: sătui de-a-l vedea, nu socoate demn nimeni
Să-și mai înalțe privirea spre-a cerului boltă-n lumină!
Și de aceea-ncetează s-arunci de la suflet știința-mi,
Numai din pricina spaimei ce-o-mprăstie-n el noutatea,
Ci, serios cumpănind, adevărului mi te supune,
Ori, de socoți că e fals, pregătește-te bine de luptă.
Cum în afar' de-ale lumii zăgazuri de flăcări e spațiu
Nemărginit, ar voi să scruteze și sufletul nostru,
Ce este dincolo unde-și înfige privirile mintea,
Unde lipsit de cătușe avântul gândirii ia zborul.

Vezi, mai întâi, pretutindeni oriunde ținută-i privirea,
Fie în stânga ori dreapta, în sus ori în jos, necuprinsul
Nu are margini, cum eu dovedit-am, cum lucrul prin sine
Limpede-o spune și cum o vădește și-a spațiului fire.
Însă când spațiul se-ntinde oriunde în nemărginire,
Iar nesfârșite semințe în nenumărată cătime
Zboară în feluri și chipuri, mânate de veșnicul zbucium,
Nu-i cu puțință deloc să socoți adevăr că pământul
Singur doar el și cu bolta cerească-s făcute pe lume,
Dar că-n afară nimic nu lucrează-un noian de materii:
Când mai cu seamă că lumea-i făcută de fire și înseși
Toate semințele prime prin voia lor, după ce-n chipuri
Nenumărate ciocnitu-s-au, întâmplător, fără țință,
Strânse-n sfârșit la un loc, adunatu-s-au toate acele
Care deodat-au ajuns obârșie a marilor lucruri,
Cum e pământul și marea, sau cerul și tot ce-i făptură!
Trebuie deci să primești, ți-o spun iar, că și-aiurea se află
Alte grupări de materii la fel cu aceea de-aicea,
Că și pe ele eterul cu patimă-n jur le cuprinde.
Când pregătită-i de altfel materie multă și locul
Este prielnic, iar cauză, stări nu-s să fie-mpotrivă,
Trebuie viață s-apară și-un corp să ajungă în floare.
Și când atomii se află-n atâta mulțime că pururi
Vieți după vieți n-ar putea să încheie vreodat-al lor număr
Și când aceeași rămâne puterea și firea ce face
Să se adune atomii tot într-un chip și aiurea,
Cum și aci adunați-s, să mărturisești e nevoie
Că și pe alte țărâmurii din lume sunt alte pământuri
Cu seminții felurite, cu soiuri mulțime de fiare.

Traducere de Dumitru Murărașu

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

Quintilian, *Instrucțiuni oratorice* (secolul I)

Satira ne aparține cu desăvârșire; Luciliu a fost primul care a devenit prin ea ilustru și de care unii s-au atașat într-atât, încât îi dau întâietate nu numai printre poeții de același fel, ci și printre toți ceilalți. [...] Găsesc la el o învățătură uimitoare, ușurință în gândire și exprimare; care dă naștere multor glume înțelepțoase și unui sarcasm satiric.

Horățiu este mult mai elaborat și mai clar. Cunosând-o de-a binelea, el ridiculiza morala umană cu mai multă putere. Persiu, deși a publicat o singură carte a *Satirilor*, merita pe bună dreptate o faimă notabilă. Mai avem scriitori celebri de acest fel, ale căror nume vor fi amintite de urmași cu cinste.

Traducere de Ivan Pilchin

Nicolae Iorga, *Horățiu al Romei și Horățiu al lumii* (1936)

[Horățiu] are, desigur, și azi o valoare mondială, fiindcă în latina lui meșteșugită, din epoca lui August, el înfățișează pentru oricine, din orice vreme, idei generale și sentimente care, dacă nu stăpânesc toate pe toți, au trecut și trec prin inima oricui.

De aceea a și fost cetit, înțeles, iubit și urmat ca o mică Biblie a omului foarte om, cu însușirile și scăderile scumpei și bietei noastre umanități, în toate timpurile și de oameni din toate clasele. [...]

Unele din formulele lui poetice au intrat, oarecum, în graiul obișnuit al oamenilor culti și au stabilit, în timpuri mai bune decât cele de azi, o legătură între popoare. Horățiu este al tuturor, fiindcă orice a găsit la dânsul harpă răsunătoare melodios a tuturor curenților. A fost și pentru cel ce-și caută harnic de ogor, încântându-se de frumusețile naturii, dar și pentru cel care, cu coroana stropită de vin pe frunte, își îmbrățișează iubita, la capătul ospățului.

Alexandra Ciocârlie, *Principii și scriitori în Roma antică* (2021)

Primii împărați ai Romei și-au impus treptat autoritatea, căutând inițial să-și câștige susținători printre intelectuali de vază, pentru ca ulterior, după consolidarea puterii, să negligeze o astfel de asociere prestigioasă. Fascinați de cultură până la a se manifesta ei înșiși drept artiști, ca Nero și Hadrian, sau dimpotrivă, mai interesați de cuceririle militare decât de cele ale spiritului, ca Vespasian și Traian, aceștia au avut atitudini diferite față de scriitori în funcție de temperamentul ori de intențiile lor politice. În efortul de a legitima principatul, Augustus s-a străduit, prin mijlocirea lui Mecena, să-i atragă de partea sa pe Virgiliu, Horățiu ori Propertiu, inițial cu simpatii republicane, chiar participanți la lupta de la Philippi în tabăra lui Brutus, ca Horățiu. Ulterior, după

stabilizarea noului regim, au avut loc acțiuni fățișe împotriva cărturarilor, potențial subversivi prin independența de cuget. [...] Desigur, tratamentul depinde și de averea și rangul scriitorilor plasați pe toate treptele scării sociale, de la umili și marginali ca Horățiu, fiu de libert, sau Marțial, Hispanic, fără meserie sigură, dependent de protecția mai-marilor zilei, la oameni cu stare, intimi ai împăraților ca Seneca, dascăl și consilier al lui Nero, sau membri ai senatului și înalți demnitari ca Tacit și Pliniu cel Tânăr, consuli și guvernatori de provincii. În funcție de atașamentul lor la cauza imperială, literații au încercat diverse poziționări, de la obediență la contestare, de la susținere activă la refuzul angajării.

Abordarea textului

Curiozități

Calendarul roman a fost inițial compus din 10 luni. Anul începea în martie și se încheia în decembrie. Primele patru luni ale anului își trag denumirile din zeități latine: *ianuarie* provine de la Ianus, zeul începuturilor și sfârșiturilor; *februarie* – de la „februa”, un vechi ritual de purificare; *martie* este dedicat lui Marte, zeul războiului; *aprilie*, cu etimologie incertă, a fost asociat cu renașterea naturii. *Mai* și *iunie* onorează zeițele Maia, simbol al fertilității, și Iunona, protectoarea familiei. *Iulie* și *august* trimit la numele personalităților istorice Iulius Caesar și Octavian Augustus, împăratul roman. De la *septembrie* la *decembrie*, denumirile reflectă pozițiile originale ale lunilor în calendarul inițial: șapte („septem”), opt („octo”), nouă („novem”), zece („decem”). Modificările ulterioare, inclusiv adăugarea lunilor ianuarie și februarie, au creat calendarul de 12 luni utilizat și azi.

A. Lui Albinus despre virtute de Luciliu

- 1 Extrage din versurile lui Luciliu cuvintele care constituie câmpul semantic al noțiunii *virtute*.
- 2 Rescrie versurile care relevă următoarele sensuri ale cuvântului *virtute*:

Sensuri	Secvențe de text
Virtute = patriotism	
Virtute = bunătate	
Virtute = respect	
Virtute = curaj	
Virtute = altruism	

B. Adevărata fericire de Petroniu

- 3 Extrage din textul lui Petroniu cuvintele care se înscriu în câmpul semantic al termenului *fericire*.
- 4 Scrie sensuri ale cuvântului *fericire* care derivă din următoarele versuri:

Secvențe de text	Sensuri
„Să nu fii învins de soartă”	
„Să nu tremuri în războaie”	
„Să nu tinzi, purtat de gloată, spre mărirea cea deșartă”	

C. Lirica lui Catul

- 5 Descrie, într-un text coerent de 7-10 rânduri, caracterul direct și sincer al iubirii lui Catul, citând versuri sugestive.

D. Epigramele lui Marțial

- 6 Comentează epigrama *Unui îmbogățit*, ilustrând viciile ridiculizate de autor.
- 6.1. Observă ce procedee stilistice utilizează autorul pentru a amplifica poanta ironică.

E. Bucolice de Virgiliu

- 7 Rescrie din fragmentul propus la p. 71-72 cuvintele și sintagmele specifice poeziei pastorale.
- 7.1. Formulează mesajul textului.

F. Poezia lui Horațiu

- 8 Poezia *Lui Lucinius* este un testament spiritual, deoarece transmite un mesaj valoros despre sensul vieții. Comentează, într-un text coerent de 0,5 pagini, ideile și învățăturile esențiale.

G. Poemul naturii de Lucrețiu

- 9 Dedu din poem teze și idei pe care le-ai studiat la disciplinele reale (fizică, biologie, chimie, matematică).
- 10 Lucrețiu considera ignoranța umană o mare problemă a umanității pentru epoca în care a trăit. Crezi că este o problemă actuală? Răspunde la următoarele întrebări:
- Cine este responsabil de acest fenomen?
 - Ce acțiuni definesc ignoranța umană în secolul XXI?
 - Unde, în ce domenii se manifestă ignoranța umană?
 - Când se întâmplă?
 - Cum se manifestă?
 - Din ce cauză?
 - Cu ce mijloace vom putea rezolva problema?

Monedă romană (didrahmă) cu chipul zeului Ianus (secolul III î.H.).

Ianus – zeu în mitologia romană, care era considerat personificarea divină a oricărui început și sfârșit, a oricărei intrări și ieșiri, ce veghea ușa sau poarta (*ianua*) oricărei case particulare ori clădiri publice romane.

Pro Domo

Nivel minim

- Accesează resurse online și realizează o fișă de autor pentru un reprezentant al literaturii latine, specificând:
- aspecte din viața personală;
 - educația, influențele și concepția filozofică;
 - creația poetică și operele reprezentative;
 - alte domenii în care a activat.

Nivel mediu

- Comentează în fragmentul din poemul *Lesbiei* (V) de Catul sugestia următoarelor motive: trecerea ireversibilă a timpului, carpe diem („trăiește clipa”) și sărutul.

Nivel performant

- Demonstrează, într-un text argumentativ de o pagină, că *Epistola către Pisoni* de Horațiu este o artă poetică.
- Ilustrează minimum trei valori ale poeziei, comentând sugestia poetică a cel puțin trei figuri de stil.

Test de evaluare sumativă

Ad augusta per angusta!

● Cunoaștere și înțelegere

1) Stabilește valoarea de adevăr a următoarelor afirmații:
– Luciliu este considerat părintele satirei latine. (A/F)
– Literatura Romei Antice s-a dezvoltat înaintea celei grecești. (A/F)
– Tacitus a fost un mare poet și dramaturg. (A/F)
– Catul este considerat primul poet liric latin. (A/F)
– Mecena este persoana care colectează taxe. (A/F)	10 p.
2) Definește <i>satira</i> și <i>idila</i> ca specii poetice.	10 p.

● Modelare și aplicare

3) Ilustrează, într-un text coerent de 0,5 pagini, trei teme pe care le deduci din textele lui Horațiu, Virgiliu și Lucrețiu.	15 p.
4) Comentează, într-un text de 0,5 pagini, motivul <i>carpe diem</i> din versurile lui Horațiu: „Lungi speranțe să n-ai. Cât noi vorbim, timpul dușman s-a dus/ Grabnic. Clipa s-o guști și-n viitor nu crede nicidecum”.	20 p.

● Imaginație și creativitate

5) Imaginează-ți că ești un mecena și trăiești în perioada „secolului de aur” latin. Urmează să oferi un premiu celui mai bun autor. Scrie un discurs în care îți argumentezi opțiunea, făcând referire la date biografice, la operă, la teme și motivele abordate de cel pe care îl vei desemna.
(Redactare – 10 puncte)	35 p.

Total: 100 de puncte

2. Evul Mediu

Epoca istorică numită Evul Mediu cuprinde perioada între căderea Romei, în secolul al V-lea, și începutul Epocii Moderne, în secolul al XVI-lea. Denumirea epocii medievale a fost dată de intelectualii italieni din Epoca Renașterii, care considerau că între strălucirea Antichității și noile descoperiri ale timpului lor a fost o perioadă intermediară, de mijloc, de tranziție.

Pe plan mondial, în Evul Mediu toate aspectele vieții sociale și culturale, inclusiv literatura, au fost influențate de afirmarea feudalismului și de răspândirea marilor religii (creștinismul, islamul, budismul), care au modelat valorile morale și preocupările etice ale oamenilor.

Sistemul feudal, bazat pe relații ierarhice între suzerani și vasali și pe organizare socială strictă, a determinat apariția unor categorii literare care reflectau și structura socială: *literatura clericală* era dominată de teme religioase, *literatura de curte* (cavalerescă) era centrată pe valorile aristocratice, *literatura orășenească* a înflorit odată cu prosperarea vieții urbane, iar *literatura populară* s-a caracterizat prin oralitate și tradiții folclorice. Pe de altă parte, în funcție de complexitate și prestigiu, și speciile literare – tratate filozofice, cronicile istorice, hagiografii (viețile sfinților), poeme, romane și piese de teatru – erau organizate ierarhic atât în Franța, India sau Japonia, cât și în alte zone culturale ale lumii.

Perioada de peste o mie de ani a epocii medievale este, de obicei, subdivizată în trei faze: Evul Mediu timpuriu, Evul Mediu clasic și Evul Mediu târziu, fiecare având trăsături comune și o întindere cronologică diferită în funcție de regiune. De exemplu, Evul Mediu clasic (secolele XI-XIII) se remarcă prin înflorirea poeziei lirice, mai ales a celei de dragoste, prezentă atât în literaturile arabă și persană, cât și la poeți europeni sau chiar în Japonia, unde acest gen a apărut în mod independent. Un alt exemplu este romanul cavaleresc și poemele eroice, întâlnite pe scară largă, de la Europa Occidentală la Orientul Mijlociu, Caucaz și Asia de Est.

Literatura Evului Mediu a avut și unele trăsături specifice: cultivarea temelor și subiectelor literare tradiționale; caracterul canonic, invariabil al imaginilor poetice; caracterul anonim al creației literare; caracterul didactic, moralizator al creației artistice (o operă literară era adesea percepută ca o lecție morală și de viață, o povățuire, o pildă etc.); cultivarea și popularitatea speciilor de nonficțiune (cronici istorice, tratate teologice, însemnări de călătorie) în paralel cu textele de ficțiune.

În acest fragment al *Tapiseriei de la Bayeux*, realizată la sfârșitul secolului al XI-lea, este ilustrată cometa Halley, care a apărut pe cerul Angliei în anul 1066. Scena îl înfățișează pe regele Harold al II-lea înaintea Bătăliei de la Hastings. Pe tapiserie este înscris textul în latină: „Isti mirant[ur] stella[m]”, care poate fi tradus ca „Aceștia [oamenii] privesc cu uimire steaua”.

A mintește-ți!

- Analizează imaginea care reprezintă o secvență din *Tapiseria de la Bayeux*, o lucrare inedită în cultura universală, creată în epoca medievală.
- Ce ilustrează fragmentul dat de tapiserie? Cum explică omul medieval apariția diferitelor fenomene naturale și a corpurilor cerești?

Ad hoc

- Cum se explică denumirea epocii *Evul Mediu*?
- Câte secole cuprinde Evul Mediu?
- Numește trăsăturile literaturii medievale.

LITERATURA EVULUI MEDIU ORIENTAL

Literatura arabă

Curiozități

Arhitectura musulmană este cunoscută prin marea diversitate a clădirilor monumentale: moschei care puteau găzdui mii de credincioși, minarete (turnuri), medrese (clădiri ale instituțiilor de învățământ musulman), biblioteci, palate cu grădini, piețe sau caravanserauri (hanuri care au fost ridicate în orașe și de-a lungul rutelor comerțului cu caravane). Unul dintre cele mai importante monumente de arhitectură islamică este Alhambra – un grandios ansamblu de clădiri într-o fortăreață din Granada (Spania), construit în secolele XIII-XV. Alhambra este considerată cea mai mare realizare a artei arabe (maure) din Europa de Vest.

Cea mai veche arie de locuire a triburilor arabe a fost Peninsula Arabică. Încă din mileniul I î.H., triburile arabe au început să migreze spre regiunile adiacente peninsulei. Aceste mișcări au culminat în secolele VII-VIII d.H. cu expansiunea rapidă a arabilor, care au cucerit teritorii vaste, extinzându-se de la granițele Franței în Vest până la frontierele Chinei în Est.

Literatura arabă veche a avut inițial un caracter oral, manifestându-se prin basme, proverbe, predici și legende despre evenimentele trecutului. Această tradiție s-a extins până la începutul secolului al VIII-lea. Lirica iubirii din această perioadă include două direcții: cea romantică, beduină, reprezentată de Majnun, și cea senzuală, urbană, întruchipată de poetul Omar ibn Abi Rabia.

În perioada de înflorire a literaturii (secolele VIII-XII), se remarcă o diversificare tematică și o rafinare a formelor literare. Această epocă a fost marcată de „mișcarea înnoirii”, reprezentată de poeți precum Bashar ibn Burd și Abu Nuwas, care au adus noi direcții în lirică. Printre cele mai cunoscute specii ale poeziei se numără: *gazelul* (poezie lirică pe teme precum dragostea, dorul și frumusețea naturii), *kasida* (poezie narativă și elogioasă, asemănătoare odei, adesea dedicată protectorilor sau conducătorilor), *rubaiatul* (strofe de patru versuri pe teme filozofice sau contemplative).

Proza, care la început păstra un caracter oral, devine tot mai elaborată. Apar capodopere precum *Kalila și Dimna* de Ibn al-Muqaffa, *Tratat despre zgârciți* de Al-Ğahiz și *Colierul porumbiței* de Ibn Hazm. Una dintre cele mai reprezentative opere literare în proză este *O mie și una de nopți* – o colecție de povești care îmbină realismul cu fantezia și oferă o perspectivă cuprinzătoare asupra culturii și imaginarului arab.

Un impact deosebit asupra literaturii și culturii arabe l-au avut islamul și *Coranul*, care au influențat nu doar stilul literar, ci și gândirea filozofică și expresia artistică, morala și valorile sociale în țările musulmane.

Un capitol aparte în istoria literaturii medievale arabe constituie literatura andaluză (secolele VIII-XV), care îmbină influențele arabe cu tradițiile culturale locale ale Peninsulei Iberice. Poeții Ibn Zaydun, Ibn Arabi și al-Ama al-Tutili au contribuit la crearea unei literaturi rafinate și originale, caracterizată prin muzicalitatea limbajului, bogăția ideilor și a imaginilor.

Secolele XIII-XVII marchează declinul poeziei arabe de curte, dar și ascensiunea liricii sufiste, a romanului popular și a nuvelei urbane.

LIRICA ARABĂ DE DRAGOSTE

Majnun

Poeme pentru Layla

*

Noapte de noapte număr, trec nopțile asemenea,
deși fără să număr trăit-am multă vreme;
când ruga-mi fac, în zori, spre ea mă-ntorc cu fața,
chiar dacă-n spate *qibla* se află, cu blesteme!
Nu sunt păgân, dar dragostea i-ar lua puterea
și vraciului ce tainele știe să-și însteme!
Îmi place-un nume doar când sună ca al dragei;
ea-i vraja – și nu-i leac, descântec, să mi-o chem!

*

Mă tem să mor deodată și sufletul să-mi fie
de tine plin, precum e acum, clocotitor.
Abia te întâlnesc și uit ce am a-ți spune.
În fiecare zi parcă m-ascunde-un nor.
Vai, zice lumea, boală fără de leac îl prinse!
Dar sufletul meu știe-n ce îl înfășor.

Traducere de Grete Tartler

*

E trandafirul dat în floare...

Pe-obrajii ei atât de fragezi e trandafirul dat în floare,
Dar, de-i atingi cu vreo privire, se fac parfum de tămâioare.
Nu știe draga că, noptatic, mi-am fost udat cu lacrimi focul
Și-atunci surâsul ei pe dinții – șiraguri de mărgăritar –
Îmi toarnă-n cuget bucuria și-alungă nenorocul.

Îi cer să se milostivească de biata-mi inimă zdrobită,
Să-mi fie vraci la suferința ce mă prăvale în amar.
Ciudată ești tu, Layla dragă, când te cufunzi adânc în vise,
Când somnul nu-mi mai este noapte pe pleoapele-mi deschise,

Nici veste de odihnă este, ci ochi sălbatici de ciudă
Și nu e nimeni primprejuru-mi, și nu e nimeni să m-audă...
Doar chipul tău, același, unul, tot izvorând din el mustrare.
Tu, Layla, ești făptură sfântă ori hurie înșelătoare.

Traducere de Dumitru Chihan

Abu Nuwas

Armele dragostei

De fața lui se-agață cupa	tăișul ochiului se-nclină:
ca lampa de o lună plină;	sabie-i gura, arc – sprânceana,
de armele iubirii sigur	lânci – gene; ochi – săgeți-lumină.

Personalități

Qays ibn al-Mulawwah (645-688 d.H.), supranumit **Majnun** („posedat, nebun de dragoste”), a fost poetul semilegendar din tribul Hijaz Uzra. Școala poetică uzrită a fost celebră prin cultivarea textelor despre iubirea castă și neîmplinită, despre destinul tragic al îndrăgostitului, cuprins de melancolie și dor.

Legenda spune că, deși era îndrăgostit de frumoasa Layla, Qays nu a reușit să o ia de soție, deoarece familia ei a decis să o mărite cu un bărbat dintr-un trib vecin. Incapabil să-și accepte destinul, el s-a retras în deșert, unde, cuprins de o durere profundă, a rătăcit printre dune, compunând poezii dedicate iubirii sale pierdute. Suferința lui a devenit o metaforă a devotamentului și sacrificiului în lirica arabă.

Cu timpul, povestea lui Majnun și Layla, ca simbol al iubirii imposibile, a constituit o sursă de inspirație pentru mai mulți poeți și prozatori ai Orientului, fiind echivalentă cu tragediile europene ale lui Tristan și Isolda sau Romeo și Julieta.

Personalități

Abu Nuwas (747-813) este unul dintre cei mai importanți și faimoși reprezentanți ai poeziei arabe clasice. O bună parte a vieții a trăit-o la Bagdad, la curtea califilor abbasizi: celebrul Harun Ar-Rashid și fiul acestuia, Al-Amin. A scris poezie de curte și de laudă, ode închinare iubirii, vinului și bucuriilor vieții nonconformiste. Spre deosebire de predecesorii săi și de tradiția vechii poezii inspirate de viața în deșert, introduce imagini preponderent urbane, elemente de logică și filozofie, referiri la luxul și rafinamentul vieții de palat. Se afirmă că poetul ar fi cunoscut o singură dragoste – o sclavă pe nume Djinan, dar a fost împiedicat de către stăpânii ei să comunice cu ea. Anecdote folclorice despre temperamentul și aventurile poetului se găsesc în culegera de povești *O mie și una de nopți*, precum și în alte povestiri populare ale lumii arabe.

Părțile iubirii

Djinan stăpânire pe inima mea
a pus: și ce să-mi rămână ai vrea?
Cuprinde din inima-mi două treimi
și două treimi din treimea ce sta,
și iarăși, din rest, fură două treimi;
treimea treimii ia vinul, abia.
Rămân, cum se vede, doar șase fărâme
pe care iubitul tot ei le va da.

Traducere de Grete Tartler

Acesta este vinul...

Spune-mi crâșmare: „Iată, acesta este vinul!”
Și toarnă-n cupă nouă, să fie de ajuns,
Să știe lumea toată și să se ducă faima
Că vinul mi-e ispită și n-am nimic de-ascuns.

Dacă-i păcat? Să fie! Nu vreau a-i duce lipsa,
Căci doar atunci mă ceartă trezia, câtă e.
Eu numai cu pocalul mi-am ispitit norocul
Și-atunci de ce îmi spuneți să nu mai beau? De ce?

Beția-i cum iubirea: de ce să le ascunzi
Când ele îți ogoaie visările, suspinul
Și când așa secrete nici Dumnezeu nu cere?
Deci, strigă iar, crâșmare: „Acesta este vinul!”

De ce îți ștergi sărutul?

Pentru ce te muști de buze ca să-ți ștergi de tot sărutul,
Când în sărutare asta tu mi-ai deslușit ce-nseamnă
Începutul și sfârșitul?
Au te temi cum că stăpânul te va asupra apoi
Pentru vina de-a fi liberi tu și eu, noi între noi?
Geaba-ți ștergi sărut pe buză, căci sărutul lasă rană,
Dar mai lasă flămânzirii, tainic, liniște și hrană.
Vrei să scapi de rana asta? Atunci vino înapoi
Ca să-ți scriu din nou pe buze rana dragostei din noi,
Vino, dar, și cazi în brațul ce te-așteaptă cum sortirea,
Ia sărutul meu, pribeagul,
Ca să-ți afli-n el, pe urmă,
Vindecarea și plinirea.

Traducere de Dumitru Chican

O mie și una de nopți

Cartea începe cu o relatare despre un rege persan, Riar-Șah, care, după ce a fost trădat de soția sa, decide să ia în fiecare noapte o nouă soție și să o condamne la moarte a doua zi. Pentru a pune capăt acestei cruzimi, fiica unui ministru, Șeherazada, se oferă voluntar să devină soția regelui. În noaptea nunții, ea începe să-i spună o poveste captivantă și o întrerupe la momentul cel mai interesant, astfel încât Riar-Șah, dorind să afle ce se întâmplă mai departe, amână execuția. Șeherazada continuă să-l captiveze pe rege cu poveștile sale, nopți de nopți, până când, îndrăgostit de ea, Riar-Șah decide să pună capăt pedepselor.

Și, întâmpinând-o pe Șeherazada, Riar-Șah i-a ridicat vâlul de pe obraz și a găsit-o așa de frumoasă, că a rămas vrăjit, dar, văzând-o înlăcrimată, a întrebat-o:

– Ce ai? Ce ți-i de lipsă, frumoasa mea?

– Înălțate Riar, i-a răspuns fata, eu am o soră; și așa de tare o iubesc, și așa de tare mă iubește și ea, încât aș vrea s-o am aproape de mine, în noaptea cea din urmă a mea! Îngăduie deci, înălțate Riar, ca soră-mea să se afle și ea în camera de nuntă, s-o mai pot vedea o dată înaintea zorilor...

Ca urmare, a poruncit Riar-Șah ca Dinarsada să fie adusă îndată.

Și mai apoi Dinarsada dormea jos, pe-un așternut anume gătit, în timp ce Riar-Șah cu mireasa dormeau într-un pat așezat sus, după obiceiul șahilor răsăriteni.

– Șeherazadă! Șeherazadă! a grăit Dinarsada, chemând-o pe sora ei, cu un ceas înainte de ziuă; dacă nu dormi, spune-mi, rogu-te, una din istorisirile tale preafrumoase, ca atâta mângâiere să am, înainte de a muri tu...

Iar Șeherazada, întorcându-se către Riar-Șah, i-a vorbit așa:

– Înălțate stăpâne, îngăduie-mi ca înainte de a răsări soarele să îndeplinesc dorința surorii mele și să-i spun o poveste...

– Prea bucuros... a răspuns Riar-Șah.

Atunci Șeherazada, pregătindu-se, s-a întors către șah și a început basmul, care s-a înălțuit tot cu alte și alte basme, nopți după nopți, Riar-Șah amânându-i mereu osânda, până la nopți o mie și una...

Cum un neguțător din Bagdad își pierde averea și, luându-se după un vis, ajunge tocmai la Cairo; ce pățește el acolo, cu niște dreptcredincioși furioși; dojana dreaptă a cadiului și întoarcerea rătăcitorului la Bagdad; aflarea comorii din visul cadiului!

Se mai istorisește, iubitorilor ascultători, că demult, demult trăia la Bagdad un om bogat, dar care și-a pierdut toată averea, și acum abia-și mai târa zilele de azi pe mâine...

O mie și una de nopți – renumita culegere de povești și nuvele orientale culese de-a lungul secolelor de diferiți autori, traducători și literați. Structura culegerii are la bază traducerea unui vechi text indian, *O mie de povești*, adaptat și extins în limba arabă începând cu secolul al IX-lea. Cartea reunește nuvele și basme din mai multe perioade și regiuni ale lumii arabe. Nuvelele care au drept loc al acțiunii orașul Bagdad (incluse în culegere în secolele X-XI) cultivă un conținut romantic sau erotic, deznodământul acestora fiind adesea hotărât de intervenția „bunului” calif Harun al-Rashid. Nuvelele orașului Cairo (incadrate în culegere în secolele XIII-XIV) reflectă viața urbană a Egiptului medieval și relatează despre diverse întâmplări amuzante și ticăloșii comise de comercianți sau meșteșugari. Cartea include și povești fantastice provenite din tradiția indiană, precum *Sindbad Marinarul*, sau din cea egipteană – *Aladin și lampa fermecată* ș.a. Sub aspect compozițional, *O mie și una de nopți* este unul dintre cele mai cunoscute exemple ale povestirii înrămate, care îmbină nuvele fantastice și realiste, povești didactice, anecdote istorice și cotidiene, legende și mituri, povestiri cavalierești și relatări despre călătorii.

Dicționar de termeni

● **Povestire înrămată**, sau **poveste-cadru**: tehnică narativă în care o poveste principală conține una sau mai multe povestiri secundare, formând o structură de tip „cadru” sau „istorie-cadru”. Exemple: *O mie și una de nopți*, *Decameronul* de Giovanni Boccaccio etc.

Sani al Mulk, *Șeherazada și Riar-Șah* (1853)

Curiozități

Un subiect similar din această nuvelă se regăsește și în romanul *Alchimistul* (1988) al scriitorului brazilian Paulo Coelho. Personajul principal, un păstor andaluz pe nume Santiago, are un vis care îl cheamă să călătorească spre piramidele din Egipt pentru a descoperi, trecând prin diverse aventuri, o comoară ascunsă. Motivul unei comori ascunse acasă este bine cunoscut și în folclorul european.

S-a întâmplat însă ca într-o noapte să aibă un vis strașnic. Se făcea că în fața lui sta un om, povățuindu-l să se ducă numai-decât într-o călătorie, până la Cairo, în țara Egiptului, deoarece, cum va ajunge acolo, neîntârziat va câștiga bani buni. Și astfel, venind ziua a doua, omul acela s-a pregătit de drum lung și așa s-a dus la Cairo, în țara Egiptului.

Cum a ajuns în marea cetate egipteană, a intrat peste noapte într-o moschee, neavând prieteni și nici cunoscuți unde să măie, și neavând nici bani spre a plăti la caravansera.

S-a întâmplat însă că tocmai în moscheea aceea să fie adunați, tot atunci, niște hoți, după ce prădaseră o casă.

Dar cum stăpânii casei aceleia s-au trezit și au strigat după ajutor, hoții intraseră în moschee și dărdăiau de frică. Însă aflând de ascunzișul lor, străjile cetății s-au și înfățișat îndată și i-au legat în lanțuri. Neguțătorul de la Bagdad, prins și el în moschee, a avut aceeași soartă nenorocită. Îndată, nefericitul a fost azvârlit în temniță, împreună cu hoții.

Și au trecut trei zile și iată că tot împreună cu hoții a fost înfățișat cadiului marei cetăți și întrebat ce caută la Cairo.

A răspuns neguțătorul:

– O, vestitul cadiu al cetății Cairo, cel mai vestit și cel mai drept judecător al țării Egiptului! Am venit în cetate la Cairo, luându-mă după un vis ce l-am visat într-o noapte, și anume, am visat că, venind aici, îmi voi putea nestatornici averea pierdută. Și urmând visul meu, am venit, însă, în loc de avere, n-am aflat decât bătaie și închisoarea în care ai binevoit a mă arunca, o, binevoitorule cadiu.

Auzindu-l grăind astfel, a râs cadiul din toată inima, arătându-și dinții albi și puternici:

– Prostule și încrezătorule! Și eu am visat într-o noapte că într-o anumită ogradă din cetatea Bagdad se află un pom la a cărui rădăcină stă îngropată o avere mare. Cu toate acestea, nu m-am mișcat din cetatea egipteană Cairo, ci am rămas aici, în timp ce tu, ca un dobitoc ce ești, ai pornit la un drum așa de lung și așa de primejdios, bizuindu-te doar pe un vis.

Și dându-i călătorului din Bagdad câteva drahme, l-a poftit să-și vadă de drum, sfătuindu-l prietenește să se întoarcă acasă numaidecât.

Și a luat călătorul nostru banii, și se spune că îndată ce a ajuns în cetatea sa Bagdad s-a dus în ograda arătată de către cadiul cetății Cairo; și cum a săpat la rădăcina copacului văzut în vis, a și găsit o comoară neînchipuit de mare.

Și se mai istorisește că neguțătorul acela a trăit ani mulți și fericiți, bucurându-se de noroc.

Istorisire de Eusebiu Camilar

Abordarea textului

A. Lirica arabă de dragoste

- 1 Citește poeziile lui Majnun și Abu Nuwas.
 - 1.1. Selectează textul care te-a marcat.
 - 1.2. Imaginează-ți că ai în față o foaie imaculată.
 - Ce ai transpune, în primul rând?
 - Ce culori vizualizezi?
 - Ce imagini ai amplasa în prim-plan? Dar în plan secund?
- 2 Realizează o schiță de portret a iubitei Layla în baza versurilor lui Majnun.
- 3 Comentează, la alegere, două metafore din poezia *Armele dragostei* de Abu Nuwas.
- 3.1. Cum interpretezi asocierea fiecărui element al chipului cu o armă ascuțită? Ce calitate a eului îndrăgostit subliniază?
- 4 Potrivește motivele literare de mai jos cu titluri din lirica lui Majnun și a lui Abu Nuwas.

Motive literare	Titluri de poezii
Motivul beției	
Motivul suferinței	
Motivul nopții	
Motivul sărutului	
Motivul focului	
Alte motive	

- 5 Comentează mesajul poeziei *Părțile iubirii*, observând jocul matematic în baza căruia se realizează analogia iubire-dărui-re plenară.

B. O mie și una de nopți

- 6 Consultă dicționarul și află sensul următoarelor cuvinte: *caravanserai* și *cadiu*.
- 6.1. Propune sinonime pentru aceste cuvinte, potrivite epocii medievale în Țările Române.
- 7 În baza fragmentului propus din *O mie și una de nopți*, analizează cum se realizează tehnica povestirii în ramă, completând infograficul.
- 8 Neguțatorul a avut un vis care l-a determinat să meargă până la Cairo, în țara Egiptului. Ce semnificație are acest vis?
- 8.1. În ce opere din literatura română identificăm acest motiv?
- 9 Cadiul ia în derâdere visul și călătoria negustorului. Expune-ți opinia cu privire la semnificația negustorului în condiții atât de nesigure și incerte:
 - ipostază a destinului, drumul e predestinat;
 - are o valoare inițiativă, fiind o probă absolut necesară;
 - relevă ideea de hazard al vieții;
 - are o valoare simbolică, exprimând pericolul.

POVESTIREA-CADRU

Personajele sunt...
Conflictul este...

POVESTIREA SECUNDARĂ

Personajele sunt...
Conflictul este...

Sophie Gengembre Anderson,
Șeherezada (secolul al XIX-lea)

10 Dezvoltă, într-un discurs oral, ideea că prin cuvânt/arta povestirii omul se poate salva.

10.1. Făcând referire la culegerea *O mie și una de nopți*, extinde pledoaria cu exemple din literatura română și universală (*Decameronul* de G. Boccaccio, *Hanul Ancuței* de M. Sadoveanu, *Nunta în cer* de M. Eliade etc.).

Pro Domo

Nivel minim

► Din poeziile studiate, selectează versuri potrivite care reflectă următoarele stări ale eului liric:

- suferință
- dăruire absolută
- neputință
- admirație
- divinizarea iubitei

► Realizează planul simplu de idei al povestirii negustorului din *O mie și una de nopți*.

- Stabilește elementele subiectului artistic (expozițiunea, intriga, desfășurarea acțiunii, punctul culminant și deznodământul).

Nivel mediu

► Selectează unul dintre proverbele de pe câmp. Comentează, într-un text coerent de 5-8 rânduri, semnificația acestuia, raportându-l la una dintre poeziile lui Majnun.

► Realizează o schiță de portret a Șeherezadei, identificând procedee de caracterizare indirectă pe baza următoarelor secvențe:

- „Înălțate Riar, i-a răspuns fata, eu am o soră; și așa de tare o iubesc, și așa de tare mă iubește și ea, încât aş vrea s-o am aproape de mine, în noaptea cea din urmă a mea!”
- „Iar Șeherezada, întorcându-se către Riar-Şah, i-a vorbit așa: – Înălțate stăpâne, îngăduie-mi ca înainte de a răsări soarele să îndeplinesc dorința surorii mele și să-i spun o poveste...”

Nivel performant

► Utilizând inteligența artificială, creează portretul imaginar al iubitei în baza unui text poetic din lirica arabă.

- Explică, citând secvențe de text, modul în care ai individualizat portretul.
- Asigură-te că ai oferit detalii suficiente pentru a crea portretul femeii iubite din poezia arabă.

► Scrie o pagină din jurnalul Șeherezadei: cu ce gânduri și sentimente trăiește ea?

- Anticipează ideile și căutările Șeherezadei pentru următoarea poveste.

Proverbe arabe

- Dacă fericirea ar fi nesfârșită, nu i-am mai simți gustul.
- Dacă și diavolul s-ar îndrăgosti, n-ar mai exista păcate pe lume.
- Dacă Dumnezeu n-ar mai și ierta din vreme în vreme, Paradisul ar rămâne pustiu.

Literatura persană

Literatura persană reprezintă un patrimoniu comun al popoarelor vorbitoare de limbi iraniene (perși, tadjici, afgani, kurzi) și multe popoare turcice (uzbeci, turkmeni, azeri, turci), inclusiv pentru spațiul indian unde s-a scris în limba persană (farsi).

După cucerirea Iranului și a Asiei Centrale de către armatele arabe (secolele VII-VIII), în aceste arealuri limba arabă a devenit predominantă și a fost folosită în sfera religioasă și administrativă, inclusiv în creația literară.

În perioada de afirmare a dinastiei iraniene Sămānizi, în secolele IX-X, după o etapă de fuziune a culturilor arabe și persane, se produce o renaștere a limbii și valorilor culturale persane și se trece la o literatură persană originală.

În perioada Sāmānizi a fost revigorat, întâi de toate, interesul pentru istoria și folclorul național (miturile și legendele iraniene). În acest context, poetul Ferdousi creează epopeea *Șah-Name* (*Cronica șahilor*), o sinteză poetică a tradițiilor istorice și mitologice iraniene și un simbol al identității culturale persane. Tot atunci, renumitul savant și poet Ibn Sina (Avicenna), prin lucrări precum *Cartea vindecării* și *Canonul medicinei*, sintetizează cunoștințele filozofice și medicale ale lumii antice, devenind un nume de referință în literatura și filozofia orientală, dar și în știința europeană.

În secolele XI-XII, în literatura persană se afirmă ideile *sufismului* – un curent spiritual, care promova idealul de auto-perfecționare a omului. Misticismul sufist s-a regăsit în creațiile unor poeți precum Rumi, Saadi și Hafez. Rumi, în capodopera sa *Masnavi*, scoate în prim-plan iubirea divină și unitatea omenirii. Saadi, în lucrări precum *Bustan* și *Gulistan*, combină etica și filozofia cu un conținut liric profund. Hafez, prin gazeturile sale, a exprimat căutarea umană a frumuseții și adevărului. Influența acestor poeți s-a extins dincolo de granițele Orientului, inspirând mulți scriitori europeni.

Una dintre figurile remarcabile ale epocii a fost Omar Khayyam – poet, matematician, astronom și filozof. În renumita sa carte *Rubaiyat*, el a sintetizat ideile umaniste ale poeziei sufiste și laice.

În general, în poezia persană clasică pot fi evidențiate două direcții distincte: poezia filozofico-didactică și cea lirico-filozofică. Poezia a devenit un mijloc de exprimare a ideilor despre demnitatea umană, rațiune și puterea transformatoare a iubirii.

În ansamblul său, literatura medievală persană a adus o contribuție substanțială la afirmarea ideilor umaniste, la cultivarea individualității și a valorilor cunoașterii, îmbogățind astfel patrimoniul spiritual al întregii umanități.

A mintește-ți!

- În ce contexte ai folosit calificativul *persan*?
- Cu ce asociezi acest cuvânt?

Pisică persană

Ad hoc

- Ce popoare vorbitoare de limbi iraniene poți numi?
- Ce promova sufismul?

POEZIA PERSANĂ

Omar Khayyam

Rubaiyat

*

Pe acest rotund al humii mulți venim, plecăm grămadă,
dar nu-i nimeni începutul și sfârșitul să le vadă.
Nimeni nu-ți suflă-o vorbă despre-acestea, nu-ți răspunde.
Când venim, venim de unde? Când plecăm, plecăm spre unde?...

*

Fiecare firmitură de pământ avut-a viață:
fost-a chip-de-soare, fost-a chip-de-lună ce răsfață.
Forul colbului pe chipul dragei șterge-l lin: odată
frul colbului acesta fost-a chip de mândră fată.

*

Fost-a fost un strop de apă și pieri în mare stropul:
fost-a fost un fir de tină și se contopi cu Globul.
Ce-i venirea ta pe lume? Ce-i plecarea ta? Răspunde!
Din neunde vine-o gâză și se duce în neunde...

*

Suntem toți păpuși frumoase, păpușarul nostru-i cerul,
el ne-mpinge și ne joacă. Acesta este adevărul!
Ne jucăm în patul vieții, și-apoi când luăm repaos,
mergem, unul câte unul, în sipet de negru haos.

*

De la negrii mieji ai tinei – la Saturn, printre inele,
dezlegat-am, pe de-a rândul, toate piedicile grele.
Deznodat-am multe noduri de-ale lumii, de-ale sortii –
toate nodurile,-afară doar de unul: nodul morții.

*

Până când vom fi ostateci minții noastre, zi și noapte,
dacă vom trăi o sută ani sau doar o zi și-o noapte?
Toarnă băutura-n cupă, până lutul nostru moale
n-o ajunge iar pe roata celui care face oale!

*

Hai, paharnic – trandafirii iar sunt proaspeți, iarba-i verde;
iute, că-ntr-o săptămână tot ce vezi în colb s-o pierde!
Soarbe vin și strânge roze cu mireasma lor suavă,
până rozele nu-s pulberi, până iarba nu e pleavă!...

Adelaide Hanscom Leeson, *Omar Khayyam* (1905)

Personalități

Omar Khayyam (1040-1132) – poet, matematician, filozof persan, discipol al lui Avicenna. În catrenele sale (rubaiate), cu o mare forță poetică, și-a expus viziunea asupra sensului vieții umane. Temele principale ale poeziei sale sunt veșnicia și circuitul materiei, transformări infinite ale Universului, bucuriile vieții irepetabile și plinătatea trăirii clipei, vinul interzis de preceptele religiei și libertatea lipsită de griji a dervișilor (motivul *carpe diem*). Totodată, în catrenele lui Omar Khayyam predomină un pesimism dureros al omului conștient de legile neîndurătoare ale destinului și de mișcarea neoprită a Roții zodiilor (motivul poetic *vanitas vanitatum*). Mult timp textele sale poetice, considerate neconforme canoanelor religioase, au circulat neoficial, fiind imitate și apoi atribuite lui (ajungând la aproximativ 500 de catrene).

*

Și-naintea noastră fost-au nopți și zile, și-astă Roată
pururi se rotea din sine stelele pe rând să-și scoată.
Pune-ncet și cu sfială talpa-n bulgării de rină,
Fiindcă poate calci o față drept pe-a ochilor lumină!

*

Presupune că o lume e pe placul tău – pe urmă?
Presupune că citit-ai cartea vieții – și pe urmă?...
Presupune că o sută ani ai dus-o de minune,
presupune că vei duce-o încă-o sută – și pe urmă?...

*

Eu și tu, iubito, suntem un compas, și deocamdată
capete avem noi două, dar un singur trup și, iată,
ne rotim jur-împrejurul punctului și pe de lături,
pân' la urmă să ne strângem capete și buze-alături.

*

Cine este-acel ce-n lume n-a făcut păcate? Spune!
Cel ce n-a făcut păcate, oare, cum trăit-a? Spune!
Dacă dai răsplată răul pentru rău, deșteptăciune,
între mine și-ntre tine, care-i osebirea? Spune!

Traducere de George Dan

Saadi

Bustan

Parabolă

Dintr-un nor, un strop de ploaie în ocean a nimerit
Și, văzând apa cea mare, el amarnic s-a sfiit:

„Fără țarmuri e oceanul, iar eu... atât de mic!
Ce e într-atâta apă unul, jalnicul meu pic?”

Și-ndurându-și umilința, dintr-odată a văzut
Că-ntr-o perlă ce e demnă de sultan s-a prefăcut,

Și prin via cea din ceruri, dat să fie-așa a fost,
Că-n cununa cea stăpână a sclipi-și găsește rost.

Iată cum, prin împăcare, când de-acum sortit era,
Stropul cel mărunț de ploaie a putut a se-nălța.

Dicționar de termeni

- **Rubaiat** (din arabă *rubā* – „catren”): un catren aforistic pe teme filozofice, cu o rimă de tipul *aaba* (sau *aaaa*) și cu o structurare densă a ideilor.
- **Gazel** (din arabă *ghazal* – „poezie erotică, lirică; a toarce; țesătură”): poezie cu formă fixă, lirică sau filozofică, alcătuită din 12-15 perechi de versuri, cu o rimă constantă la fiecare al doilea vers (*aa ba ca da* etc.). A fost cultivată de poeții persani Rudaki, Saadi, Hafez. Ajunge în Europa la începutul secolului al XIX-lea.

Aprecieri critice

Realizând prin catrenele sale o chintesență a gândirii și simțirii persane, geniul lui Omar Khayyam i-a modelat secolului său un alt chip, rășărit vederii lumii peste multe alte secole, care, doar treptat, au ajuns să-și înțeleagă și să-și însușească modelul. Pe drept cuvânt, încă o dată adeveritu-s-a predicția eminesciană: „Poate demult s-a stins în drum/ În depărtări albastre,/ Iar raza ei abia acum/ Luci vederii noastre!”

Ion Hadârcă

Gulistan

* * *

Personalități

Saadi (1210-1292) – autorul cărților filozofico-moralizatoare *Bustan* (Livada) în versuri și *Gulistan* (Grădina florilor) în proză ritmată și versuri, maestru al gazelului. S-a născut în orașul Shiraz, într-o familie de teologi. Studiază științele religioase și literatura la Bagdad. Fugind de năvălirea hoardelor lui Gighiz-han, pribegeste prin Irak, Siria și Egipt. Luptă împotriva cruciaților francezi, cade în captivitate, dar este răscumpărat. După câteva decenii de pribegie, se întoarce în patrie, devine dascăl și se dedică literaturii, care i-a adus faima universală. Alături de Ferdousi și Hafez, este recunoscut drept unul dintre cei mai mari poeți ai Iranului.

Aprecieri critice

Saadi vorbește numai prin parabole și pilde: cuvântul lui este cu adresă exactă, deși atinge lucruri generale, este colorat, deși urmărește anunțarea unui precept didactic, este încărcat cu sensuri poetice și afective grele, deși izvorăște mai mult din rațiune. Formule raționale se învâpăiază și se colorează pe dinăuntru, cufundându-ne în plăcerea spunerii, pe care scrisul modern demult a pierdut-o.

Mihai Cimpoi

Blestemat rămâne-acela ce cu brațul său vânjos
Frânge-un braț fără putere la un biet neputincios.
Cine la durerea altor' nu se-arată săritor
N-o să aibă, la nevoie, de niciunde ajutor.
Și-n zadar o să aștepte rostul binelui acel
Ce a semănat sămânța răului în chip și fel.
Scoate-ți din urechi bumbacul, cu dreptate-n lume fii,
Că nu-i mult și-ți sună ceasul să dai seama tu să vii!

Căci un tot întreg e lumea, trup din trupul lui Adam;
Din același lut făcut e orice ins de orice neam.
Când pe unul dintre dânșii o durere l-a pătruns,
Ea pe toți, deopotrivă, până-n suflet i-a ajuns.
Că necazul altor oameni, dacă nu-l cunoști nicicând,
Ai putea tu om vreodată să te numeri pe pământ?

* * *

Aude un sultan arab de-a Laylei și a lui Majnun poveste tristă;
că Majnun, din cât era de cumpătat la cuget și vorba sa, scăpând din ale sale mâini ale voinței frâie-a fost să-și ducă viața în pustiu. Și, poruncind acel sultan Majnun să fie-adus la el, îl prinde aspru a-l mustra: „Ce să nu-ți placă ție-n tot ce este bun și omenesc, de te-ai sălbăticit, precum o biată fiară în deșert?” Majnun suspină-n fața lui:

„De o dragoste ciudată unii țin a mă certa,
Ci de-ar sta măcar o dată ei s-o vadă – m-ar ierta”

Sultanul vrea să vadă-atunci cât de frumoasă Layla e, de este ea într-adevăr la chip așa cum i s-a spus, de nu l-a înșelat Majnun, cel de mândrețea-i tulburat. Și dă porunci, și-n lume ies iscoade-anume, de-o găesc și la palat de o aduc. Stăpânul cată înspre ea și vede-o fată oacheșă, cam puțintică ce-i la trup. Nimic deosebit să zici, chiar sclava cea din urmă-a lui mai arătoasă și cu mult mai dulce i se pare-acum. Majnun pricepe asta și îi zice: „Măreția ta, ca să te poată fermeca strălucitorul Laylei chip, cu ochii mei s-ar cuveni să poți vedea frumusețea ei!”

Traducere de Mihail Ion Cibotaru

Abordarea textului

A. Rubaiyat de Omar Khayyam

- 1 După lectura din *Rubaiyat*, alege un catren care te-a marcat, argumentându-ți alegerea.
- 2 Selectează cuvintele care alcătuiesc câmpurile semantice ale *vieții și morții*.
- 3 Identifică versurile care reflectă ideile și motivele literare din tabel.

Idei și motive literare	Versuri sugestive
<i>Exemplu:</i> Taina morții	Când plecăm, plecăm spre unde?...
Misterul vieții	
Motivul jocului	
Motivul deșertăciunii existenței umane	
Efemeritatea vieții	

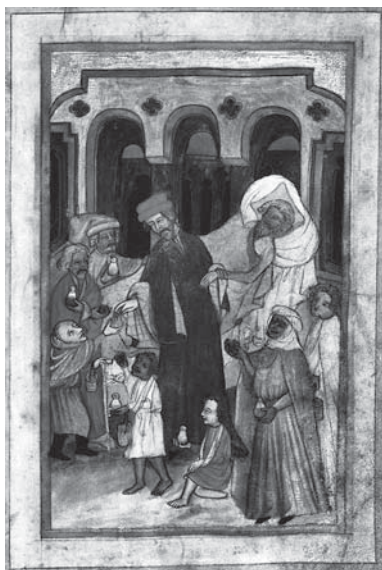
- 4 Comentează, într-un text coerent, sugestia poetică a metaforelor: „eu și tu, iubito, suntem un compas”, „nodul morții”, „lutul nostru moale”.
- 5 Explică rolul stilistic al inversiunilor, al interogațiilor retorice și al punctelor de suspensie în conturarea stării de spirit a eului liric.
- 6 Argumentează dacă textul propune o viziune de acceptare a morții sau o perspectivă de neliniște și angoasă în fața acestui mister.

B. Poezia lui Saadi

- 7 Recitește fiecare distih al poeziei *Parabolă* de Saadi și realizează următoarele sarcini:
 - 7.1. Extrage cuvântul-cheie din fiecare vers.
 - 7.2. Notează figurile de stil transpuse în fiecare vers.
 - 7.3. Extrage imaginile artistice prezentate.
- 8 Ilustrează printr-o metaforă grafică drumul picăturii de ploaie din poezia *Parabolă*.
 - 8.1. Formulează, în două-trei enunțuri, mesajul poeziei.
- 9 Expune-ți opinia, într-un text de 5-7 rânduri, de ce poezia lui Saadi este intitulată *Parabolă*.
 - 9.1. Propune un alt titlu potrivit, motivându-ți alegerea.
- 10 Identifică versurile din cartea *Gulistan* în care este relevată ideea:
 - de solidaritate umană;
 - de critică a lipsei de bunătate;
 - că umanitatea se reflectă în empatia cu care înțelegem durerea celorlalți.
- 11 Citește secvența de text despre sultanul arab și cuplul Majnun-Layla.
 - 11.1. Analizează ce trăsături de caracter ale sultanului și ale lui Majnun sunt scoase în evidență.
 - 11.2. Formulează, într-o alocuțiune, mesajul textului, pornind de la ideea că frumusețea este în ochii îndrăgostitului.

Saadi într-o grădină de trandafiri, imagine dintr-un manuscris al cărții *Gulistan* (secolul XVII)

Walenty z Pilzna, *Avicenna la căpătâiul bolnavului*, Cracovia (cca 1479-1480)

Rubaiyat de Omar Khayyam

Suntem toți păpuși frumoase, păpușarul nostru-i cerul,
el ne-mpinge și ne joacă. Acesta este adevărul!
Ne jucăm în patul vieții, și-apoi, când luăm repaos,
mergem, unul câte unul, în sipet de negru haos.

Curiozități

Cu șase secole înaintea lui Descartes, Ibn Sina a fost primul care, în cartea sa *Ișarat (Indicații și îndrumări)*, a scris: „Gândesc, deci există”. *Canonul medicinei* de Avicenna a servit drept manual universitar în Europa până în secolul al XVII-lea, ajungând la 30 de reeditări. Numele savantului persan a fost amintit în *Divina comedie* de Dante Alighieri, în *Povestirile din Canterbury* de Geoffrey Chaucer etc.

Nivel minim

- Accesează resurse online și realizează o fișă de autor pentru unul dintre poeții persani studiați, Saadi sau Omar Khayyam, specificând:

- aspecte din viața personală;
- educația, influențele și concepția filozofică;
- creația poetică și operele reprezentative;
- alte domenii în care a activat.

Nivel mediu

- Comentează semnificația simbolului *nodul* în secvența: „Deznodat-am multe noduri de-ale lumii, de-ale sorții –/ toate nodurile,-afară doar de unul: nodul morții”, ilustrând:

- sugestia mijloacelor poetice;
- valoarea stilistică a tautologiei (reluarea cuvântului *nod* și a derivatelor sale);
- starea de spirit a eului liric;
- plurivalența simbolului;
- relația simbolului cu tema.

- Comentează, într-un text coerent de 5-7 rânduri, una dintre aprecierile critice făcute de Ion Hadârcă și Mihai Cimpoi cu referire la autorii persani Saadi și Omar Khayyam.

Nivel performant

- Analizează, într-un comentariu paralel de 1-1,5 pagini, motivul morții ca joc în fragmentele din *Rubaiyat* și din *De-a v-ați ascuns...*

De-a v-ați ascuns... de Tudor Arghezi

Jocul începe încet, ca un vânt,
Eu o să râd și o să tac,
O să mă culc la pământ.
O să stau fără cuvânt,
De pildă, lângă copac.

E jocul Sfințelor Scripturi.
Așa s-a jucat și Domnul nostru Isus Hristos
Și alții, prinși de friguri și de călduri,
Care din câteva sfinte tremurături
Au isprăvit jocul, frumos.

- Imaginează-ți că activezi la o editură și trebuie să creezi coperti pentru cărțile lui Saadi și Omar Khayyam.

- Ce simboluri crezi că reflectă cel mai bine epoca și universul lor tematic?
- Ce sintagme/emistihuri/versuri ai selecta pentru titluri? Argumentează.
- Creează coperti cu ajutorul IA.

Literatura japoneză

Literatura japoneză își are rădăcinile în folclorul nipon multiseclar, cele mai răspândite forme de expresie orală fiind narațiunile mitologice și creațiile lirice.

În secolul VIII a fost alcătuită celebra antologie *Manyōshū*, care cuprinde câteva mii de poezii și reflectă multiple aspecte ale vieții spirituale și ale cotidianului japonez. *Manyōshū* a influențat nu doar literatura medievală japoneză, ci a configurat și un model de poezie care, prin simplitate și profunzime, sugestivitate și lirism, economia expresiei și sensibilitate, a devenit canonică pentru spiritul literaturii japoneze.

Perioada istorică Heian (secolele VIII-XII) reprezintă apogeul culturii japoneze medievale, marcat de mutarea capitalei la Heian-kyō (actualul Kyoto), sub influența puternicului clan Fujiwara. Cultura literară s-a concentrat în jurul curții imperiale, unde se dezvoltă literatura aristocratică.

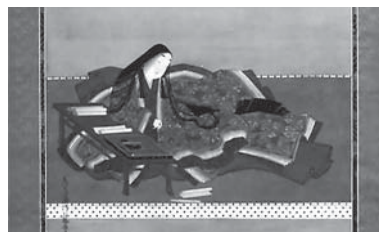
Un rol central în literatura Heian au avut femeile. Prin jurnalele și proza lor lirică, ele au dezvoltat o estetică bazată pe introspecția psihologică, pe rafinamentul stilistic, pe emoție și pe subtilitatea detaliului cotidian. *Genji monogatari* (*Povestea lui Genji*) de Murasaki Shikibu este considerat primul roman psihologic și de dragoste din lume. Pe de altă parte, Sei Shōnagon scrie *Însemnări de căpătâi*, o culegere de notițe personale, care au deschis drumul unui nou gen literar – *zuihitsu* (eseul).

În perioada dintre secolele XII și XIV, Japonia a trecut prin transformări sociopolitice majore. Luptele între marii feudali au dus la formarea a două tabere rivale: clanul Minamoto în nord-estul țării și casa aristocratică Taira în sud-vestul Japoniei. Conflictul celor două tabere s-a încheiat cu înfrângerea casei Taira. Puterea a fost preluată de *samurai*, care au adus o cultură diferită de cea aristocratică din epoca Heian. Codul lor de conduită, *Bushido* („calea războinicului”), promova loialitatea absolută față de stăpân, disprețul față de moarte și sacrificiul personal. Idealul samuraiului includea virtuți precum curajul, stăpânirea armelor și austeritatea. Aceste valori au influențat literatura epocii, care a reflectat conflictele și contradicțiile unei societăți feudale în tranziție.

În paralel, continuă să se dezvolte și literatura budistă. Budismul, în special *zenul*, a jucat un rol central în literatura și arta medievală japoneză, cultivând teme precum iluzia vieții și iluminarea spontană (*satori*). Totodată, piesele de teatru *nō*, care combinau poezia, muzica și dansul, au reflectat tragismul epocii, preluând episoade din literatura istorico-eroică a timpului și transpunându-le într-o formă artistică nouă.

Dicționar de termeni

- **Tanka:** o formă de poezie japoneză compusă din cinci versuri, însumând 31 de silabe (în schema 5-7-5-7-7). Tradițional, include cel puțin un cuvânt care face referire la anotimpuri, reflectând natura, un element central în literatura japoneză. Prin concizia și forța de sugestie, *tanka* este considerată o „epigramă lirică”, asemănătoare *haikuului*. Această formă poetică a fost intens cultivată la curtea imperială, în reședințele marilor seniori și în mănăstiri, mai ales în perioada cuprinsă între secolele VIII și XIII.
- **Renga** (din jap. „eleganță legată”): o poezie formată din mai multe *tanka* legate într-un lanț. Aceste creații sunt realizate de doi sau mai mulți poeți, urmând unele reguli stricte și complexe de compoziție. Populară între secolele XII și XVI, *renga* cultivă teme tradiționale, precum peisaje ale naturii, frumusețea florilor de cireș sau misterul lunii pline.

Tosa Mitsuoki, *Portretul scriitoarei Murasaki Shikibu* (sec. XVII)

Personalități

Kakinomoto no Hitomaro (662-710) a fost supranumit „înțeleptul poeziei vremii sale”, fiind considerat unul dintre cei „cinci oameni mari” ai literaturii clasice japoneze. Poeziile sale reflectă impresiile culese în timpul numeroaselor sale călătorii. Prin tanka și poeziile lungi, și-a manifestat sensibilitatea și o relație emoționantă cu natura, devenind un maestru de neîntrecut pentru mai multe generații de poeți și cititori ai poeziei japoneze.

Ōtomo no Tabito (665-731) și-a petrecut o mare parte a vieții departe de capitala Nara, fiind conducător de expediții și guvernator al orașului Dazaifu (cunoscut drept „capitala îndepărtată”). Multe dintre poemele sale provin din perioada ultimilor săi ani de viață. Aceste creații combină experiențele lui personale cu o perspectivă universală asupra vieții.

Doamna Kasa (secolul VIII) este o poetă despre care s-au păstrat foarte puține informații. Cele 29 de tanka din *Manyōshū* sunt poezii de dragoste adresate lui Yakamochi, alcătuitorul antologiei, și conturează o poveste de iubire între doi poeți autentici. Poezia sa se remarcă prin sinceritate și rafinament liric.

Kakinomoto no Hitomaro

*

Să creșteți clevetiri
La fel ca iarba năpădind
Câmpu-n toiul verii!
De nimic nu-mi pasă dacă
Trec de mână cu cea dragă...

*

Nu mă-ndur să pieptăn
După somnul nopții părul
Ce-a păstrat căldura
Penei mele vii –
Mâna unui chipeș prinț!

Ōtomo no Tabito

*

Sosit-a ceasul
Să mă întorc acasă...
Depart, -n capitală,
Ce mâneacă înmiresmată
Îmi va sluji drept căpătâi?

*

Cele-nzestrate
Cu viață și suflare
Pier toate, rând pe rând...
De-aceea cât sunt încă viu
Se cade să fiu vesel!

Doamna Kasa

*

O plajă ce-o străbați
Timp de opt sute de zile –
Cu-ntregul ei nisip –
Nu-mi poate întrece iubirea,
Paznic de țărm, pierdut în larg!

*

Dangăt de clopot –
Toți știu că este solul
Somnului adânc.
Robită de iubire
S-adorm și eu? Nici vorbă!

*

A iubi un om
Fără a fi iubită –
Ca și cum te rog
De-un demon ce-n templu
Spinarea ți-o arată...

*

Ca și perlele
De rouă stând pe iarba
Din grădina mea,
În umbrele-nserării
Nu voi mai fi pe lume...

Traducere de Ion Ascan

Tsukioka Yoshitoshi, *Femeie frumoasă pe sub copaci, în lumina lunii* (1888)

Sei Shōnagon

Însemnări de căpătâi

Despre vremile anului

În trei ale lunii a treia – cer limpede și calm. Îmbobocesc piersicii, iar sălciile sunt fermecătoare cu mătășorii lor închiși – ca niște coconi de fluturi de mătăasă. Mai încolo, când le dau frunzele, se urătesc și sălciile.

O ramură lungă de cireș gingaș înflorită, într-un vas înalt – alături, un oaspe, în mantie de curte, roșă ca floarea de cireș, pe sub care ies la iveală mătăsurile cămășilor lungi – un prinț împărațesc, care se-așează aproape și-ți vorbește... E prea frumos...

Lucruri dragi de altădată

Flori de nalbă veștejite.

Lucrușoarele păpușilor.

Un petec de mătăasă vânăta ori de culoarea strugurelui roș, ce-l găsesc strivit între filele unei cărți.

Într-o zi cu ploaie, când te-apasă plictisul, găsești scrisorile celui care ți-a fost cândva drag.

Evantaliul din vara trecută.

Lucruri rare

Un ginere laudat de socru. Și iarăși, soacră să-și iubească nora.

O pensetă de argint care să smulgă bine firele de păr e un lucru rar.

La fel, un stăpân pe care nu-l vorbesc slugile de rău.

Un om fără suceli, desăvârșit la trup și la inimă, pe care viața în lume nu l-a stricat deloc.

Oamenii care trăiesc multă vreme alături se-ascund unul de altul cu o grijă neîntreruptă. Dar totuși, rar se-ntâmplă să nu se dea în vileag până la urmă.

Când așterni o povestire pe hârtie ori copiezi o culegere de versuri, nu-i chip să nu faci pete de tuș pe caiet. Câtă grijă când scrii cu pensula într-un caiet frumos! Și totuși ajungi să-l pătezi.

Prietenia juruită între un bărbat și-o femeie, ori chiar între două femei, rar se-ntâmplă să nu se strice până la urmă.

Stânjeneli

În luna a noua, plouase o dată toată noaptea. Când se luminează de ziuă, conteni ploaia și ieși un soare orbitor. În grădină, roua picura frumos de pe tufe. De pe lățețele gardului și sub streășină atârnav pânze de păianjen stricate în care se prinseseră picuri de ploaie albi ca perlele înșirate pe ață. Erau de-o frumusețe plină de melancolie.

Îndată ce se ridică soarele, căzu roua de pe tufe de *haghi*, iar crengile ușurate începură să se miște fără să le-atingă mână

Personalități

Sei Shōnagon (c. 966-1025) a slujit ca doamnă de onoare la Curtea imperială în perioada Heian. Titlul cărții sale *Însemnări de căpătâi* (*Makura no Soshi*), scrisă la începutul secolului al XI-lea, este inspirat probabil din faptul că aceasta era păstrată la îndemână. Cartea conține scurte însemnări, enumerări, anecdote, aforisme și comentarii. Autoarea descrie cele mai obișnuite lucruri – de la stări sufletești („Ceea ce provoacă tristețe”) până la detalii aparent insignifiante („Ceea ce deranjează”). Observațiile ei, pline de finețe și umor, dezvăluie un spirit capabil să perceapă frumusețea în detalii mărunte sau să surprindă, cu ironie sau scepticism, diferite aspecte ale psihologiei umane. Stilul său este caracterizat prin eleganță și rafinement, dar și printr-o abordare lipsită de sentimentalism, care contrastează cu obiceiul epocii de a căuta „farmecul melancolic” în orice. Totodată, însemnările lui Sei Shōnagon sunt primul exemplu al unui nou tip de literatură – miscelaneul, eseu sau „pene-lul mobil” (*zuihitsu*), bazat pe impresii și reflexii personale, care au devenit foarte populare în istoria Japoniei.

Dicționar de termeni

● **Mono no aware** (din japoneză – „sensibilitate față de lucruri”): concept estetic central în cultura japoneză, care exprimă sensibilitatea față de frumusețea efemeră a vieții și a lumii înconjurătoare. Literal, se traduce aproximativ ca „patosul lucrurilor” sau „capacitatea de a fi mișcat de lucruri”. O metaforă clasică a *mono no aware* este contemplarea florilor de cireș (*sakura*), care înfloresc splendid, dar pentru scurt timp. Fiind un popor emotiv, care și-a creat un cult din frumusețea naturii, japonezii au avut mereu tendința să considere că frumusețea nu este în obiect, în lucruri, ci se naște în subiect, adică în ființa care le percepe. Spre deosebire de *Povestea lui Genji* de Murasaki Shikibu, care ilustrează conceptul *mono no aware*, *Însemnările de căpătâi* de Sei Shōnagon exprimă o atitudine total opusă față de lucruri – cea de *okashi*, adică povestește despre ceva „amuzant” sau „caraghios”. Sei Shōnagon respinge obiceiul epocii Heian de a căuta în fiecare lucru un farmec ascuns, chiar și trist. Nu întâmplător, în concluzia lucrării sale, ea afirmă că „laudă ceea ce toți ceilalți critică și critică ceea ce alții laudă”.

de om. Îmi plăcea să le văd cum țâșnesc în sus deodată, și tare-aș fi vrut să le pot arăta cuiva. Dar sunt oameni care găsesc că roua n-are niciun farmec. Curios.

Lucruri care te umplu de neliniște

Privitul curselor de cai.

Legatul moațelor de hârtie.

O rudă bolnavă, care tare s-a mai schimbat la față. Mai ales când bântuie boala, nu-ți mai stă capul la altceva.

Tot așa, pruncul care plânge nu mai vrea să sugă și nu tace nici când îl ia doica în brațe.

Te afli într-o casă necunoscută și îți atinge la ureche un glas cunoscut – deodată îți bate inima mai tare. Darmită când în odaia de dincolo cineva începe să-l bârfească pe același om!

Mie iar îmi bate inima grozav când se-apropie de mine o persoană pe care n-o pot suferi.

Bărbatul care-a petrecut noaptea la mine întârzie să-mi trimită o scrisoare în zori. Chiar dacă i se întâmplă alteia așa ceva, mi se strânge inima.

Cam pe la douăzeci ale lunii a noua...

Cam pe la douăzeci ale lunii a noua, a pornit către templul din Hase. Am tras peste noapte la o colibă amărâtă, dar, fiind frântă de oboseală, m-a prins somnul îndată.

M-am trezit în toiul nopții: lumina lunii prelinsă în odaie, pe sub storurile ridicate cădea pe straiile celor adormiți. Era limpede și albă, o lumină tulburătoare.

În astfel de clipe se scriu poeziile.

Compătimirea e un lucru de preț

Compătimirea e un lucru de preț. Nu numai la bărbați, dar și în inima femeilor. Chiar fără să fii zguduit până-n adâncul inimii de necazul altora, faci bine când trimiți câteva vorbe de mângâiere celui lovit de-o nenorocire, ca de pildă: „Ce tristă întâmplare...” ori „Îmi închipui ce e în inima domniei-tale”. Îi vor aduce mai multă alinare decât să i le spui față-n față. Căci, citindu-ți bilețelul, omul acela se va gândi mereu cum să-ți arate recunoștința pentru cuvintele bune pe care i le-ai trimis.

Dacă e o persoană apropiată care oricum se-așteaptă să întrebi mereu de dânsa, n-are să găsească nimic deosebit în asta, căci atenția i se cuvine. Dar o vorbă bună scrisă unei cunoștințe mai îndepărtate neîndoelnic îi va face plăcere.

Ce lucru rar e să întâlnești, printre bărbați ori femei, pe cineva care să fie deopotrivă mărinimos și înțelept! Bine-ar fi să se afle cât mai mulți oameni de felul acesta pe lume.

Traducere de Stanca Cionca

LECTURĂM PENTRU PERFORMANȚĂ!

Dimitrie Cantemir, *Sistemul religiei mahomedane* (1721)

Arta poetică la persani este nu numai abundentă, dar și foarte frumoasă și foarte ingenioasă... Dacă vreun poet sau vreun cărturar m-ar întreba ce cred despre poezii greci și latini, antici sau târzii, și despre creațiile lor – față de cei arabi, persani sau turci –, le-aș răspunde, cu îngăduința și aprobarea tuturor, că poezii vechi, ca și cei noi, ai acestor națiuni orientale, fiind mai înaintați în această artă, au

întâietatea. Iar la fel ca mine vor judeca, după cum cred, toți cei care, cunoscând limbile respective, au citit operele poezilor arabi, persani sau turci. Prin cugetări sublime, prin dulceața elocinței – căci rimele și compoziția sunt la ei diferite de ale noastre –, prin topica, frumusețea, abundența și subtilitatea metaforelor... ei depășesc în chip covârșitor pe greci și pe latini.

André Clot, *Civilizația arabă în vremea celor 1001 de nopți* (1986)

Influența Antichității grecești și chiar cea a Iranului și Indiei asupra poeziei arabe au fost destul de neînsemnate. Arabii nu cunoșteau poezia greacă. Pentru ei, Homer nu însemna mai mult decât un nume, iar de Aristofan nici măcar nu auziseră. [...] Pe arabi îi interesează filozofia și științele popoarelor pe care le-au învins, nu însă poezia.

În cursul secolelor preislamice, poezia lirică recitată domnise fără rival. Ea cânta, într-o limbă foarte bogată, vitejia eroilor, natura, femeia iubită, animalele, singurătatea nomadului în deșert. [Pe] măsură ce modul de viață arab se schimbă, forma de exprimare a sentimentelor evoluează. Influența Iranului nu e străină de această evoluție. Literatura citadină și rafinată o urmează pe aceea a marilor spații. Viața beduinilor rămâne doar o amintire

și apare o nouă formă de poezie: este vorba de scurte compoziții care, folosind un metru mai ușor (*radjaz*), cântă vinul, grădinile, vânătoarea, dragostea pentru cântărețe.

Abu Nuwas este reprezentantul cel mai cunoscut al acestei școli. Numele poetului este indisolubil legat de cel al lui Harun al-Rașid în basmele populare. Cele *O mie și una de nopți* îl evocă adeseori: „Califul avea obiceiul, spune Șeherazada, să trimită după poet ori de câte ori îl apăsau grijile, ca să-i ticluiască pe loc stihuri sau să așeze în versuri orice snoavă i s-ar fi povestit”. [...]

Înzestrat cu un extraordinar talent al improvizației, într-o vreme când în cercurile cultivate se folosea adesea exprimarea în versuri, el e considerat drept unul dintre geniile cele mai fecunde ale literaturii arabe.

Traducere de Maria Berza

Ki no Tsurayuki, *Prefață la antologia Kokinshū* (cca 905)

Poezia japoneză își are rădăcinile în inima omului și înfloarește în frunzele fără număr ale cuvintelor. Cum ființele omenești sunt stăpânite de preocupări dintre cele mai variate, prin poezie ei dau viață gândurilor din sufletele lor, ca expresie a priveliștilor ce le apar dinaintea ochilor și a sunetelor ce le ajung la urechi. Auzind pasărea cântătoare ciripind printre flori și broasca în apa proaspătă, există oare ființă vie care să nu se lase purtată spre cânt? Poezia e cea care, fără osteneală, pune cer și pământ în mișcare, stârnește simțămintele zeilor și spiritele ascunse ochiului, îndulcește legături-

le dintre bărbați și femei, îmbunează inimile aprigilor luptători. [...]

[Poezii ar trebui să-și găsească inspirația] când privesc florile scuturate într-o dimineață de primăvară; când ascultă, într-o seară de toamnă, foșnetul căderii frunzelor; când oftează privind zăpada și valurile reflectate, cu fiecare an ce trece, în oglindă; când, văzând roua pe iarbă sau spuma pe apă, se înfioară la gândul scurtimii vieții; când, mândri și falnici ieri, eșuează, din brațele norocului, în însingurare; sau când, preaiubiți odinioară, ajung să fie uitați.

Traducere de Ruxandra Mărginean Kohno

Abordarea textului

A. Poezia tanka

- 1 Citește cu atenție textele celor trei autori niponi de la p. 96.
- 1.1. Identifică versurile care te-au marcat. Argumentează.
- 2 Completează tabelul, analizând întrebările și observând particularitățile fiecărui poet.

Sarcini	Kakinomoto no Hitomaro	Ōtomo no Tabito	Doamna Kasa
Explică, într-un enunț, despre ce este textul.			
Argumentează faptul că textele aparțin speciei tanka.			
Rescrie indicii care arată unde și când se construiește imaginarul poetic.			
Observă ce stări trăiește eul liric.			
Relevă axa lexicală a fiecărui text.			
Identifică câte un motiv literar în fiecare text.			
Propune câte o calitate a stilului pentru fiecare autor (de exemplu: spirit melancolic, minimalism descriptiv, lachonism, stil concis, caracter meditativ etc.).			
Formulează mesajul poeziei așa cum îl înțelegi.			

2.1. Analizează rolul stilistic al semnelor de punctuație în textele celor trei poeți.

2.2. Identifică ce rol au punctele de suspensie:

- întrerup gândul marcat de neputința în fața morții;
- exprimă un șoc emoțional, afectiv;
- relevă regretul sau îndoiala;
- accentuează o anumită tensiune interioară;
- exprimă un moment de reflecție, de interiorizare a trăirilor;
- alte perspective de interpretare.

B. Însemnări de căpătâi de Sei Shōnagon

3 Citește *Însemnările de căpătâi* și selectează toate cuvintele ce reprezintă elemente ale culturii nipone.

3.1. Propune sinonime pentru cuvintele subliniate din următorul fragment: „În luna a noua, plouase o dată toată noaptea. Când se luminează de ziua, conteni ploaia și ieși un soare orbitor. În grădină, roua picura frumos de pe tufe. De pe lățețele gardului și sub streășină atârnavă pânze de păianjen stricate în care se prinseseră picuri de ploaie albi ca perlele înșirate pe ață. Erau de-o frumusețe plină de melancolie”.

4 Continuă șirul *lucrurilor rare*, în cheia lui Sei Shōnagon, cu alte exemple din viața și observațiile tale.

5 Dedu două sfaturi utile din textul *Compătimirea e un lucru de preț*.

5.1. Argumentează dacă aceste îndemnuri sunt actuale.

5.2. Cum crezi, de ce autoarea consideră că anume compătimirea este cel mai de preț sentiment?

Sei Shōnagon, ilustrație din perioada Edo (secolele XVII-XIX)

Nivel minim

- Accesează resurse online și realizează o fișă de autor pentru unul dintre poeții niponi studiați, Kakinomoto no Hitomaro, Ōtomo no Tabito sau Doamna Kasa, specificând:
 - aspecte din viața personală;
 - educația, influențele și concepția filozofică;
 - creația poetică și operele reprezentative;
 - alte domenii în care a activat.

Nivel mediu

- Rescrie textul *Lucruri rare* de Sei Shōnagon într-o manieră a „obișnuitului”, oferind contexte banale și opuse celor reflectate de autoare. De exemplu: „Un ginere criticat de socru”.
- Creează exemple de tanka despre un subiect inspirat din realitățile lumii digitale specifice preocupărilor generației tale.

Nivel performant

- Realizează un eseu algoritmicizat cu genericul: *Mono no aware* în poezia japoneză medievală. În acest scop, cercetează informația teoretică cu privire la concept de la p. 98.
 - a. Relevă geneza/sursa stării de inspirație (elemente ale naturii).
 - b. Explică sugestia imaginarului poetic conturat de aceste elemente ale naturii în context, prin comentarea imaginilor și a figurilor de stil.
 - c. Ce stări trăiește eul liric și cum se raportează la ideea efemerității acestei frumuseți?
 - d. *Okashi* este atitudinea opusă lui *mono no aware*. Formulează o concluzie despre rolul fiecărei viziuni în contextul literaturii japoneze medievale.

Studiu de caz

Japonia este o țară cu unul dintre cele mai performante sisteme de educație din lume. Iată câteva aspecte interesante: în Japonia, copiii până la 10 ani nu au teste la școală. În această perioadă, se pune accentul pe interacțiune, joc, desen, comunicare. În fiecare dimineață, lecțiile încep cu 15 minute de lectură după placul elevilor. În școală nu există personal de serviciu, elevii singuri își îngrijesc spațiul și păstrează curățenia. Ei poartă un model de uniformă unică pe țară. Se autoservesc la masă și petrec mult timp afară, în pauza de activitate fizică.

- 1 Analizează informația despre învățământul din Japonia, documentându-te suplimentar.
- 2 Dedu ce factori și circumstanțe influențează viziunea elevilor japonezi asupra educației.
- 3 Propune soluții care crezi că ar putea fi aplicate și în țara noastră.
- 4 Fă o concluzie cu referire la posibile acțiuni de intervenție în viitor.

Katsukawa Shunsen, *Femeie frumoasă cu umbrelă în ninsoare* (1858-1859)

LITERATURA EVULUI MEDIU EUROPEAN

O influență considerabilă asupra literaturii europene medievale au avut creștinismul, moștenirea Antichității și folclorul popoarelor europene. Răspândirea creștinismului a dus la popularizarea *Bibliei* și la dezvoltarea unor specii literare clericale, precum viețile sfinților, legendele bisericești, imnurile și rugăciunile religioase, predicile și învățăturile, dramele liturgice și viziunile despre viața de apoi. Majoritatea textelor literare medievale sunt impregnate de simbolism creștin, de imagini și teme biblice.

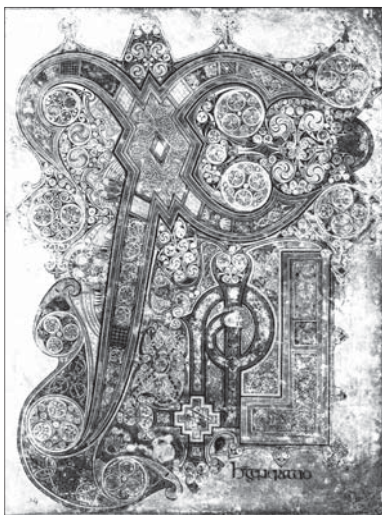
Un alt izvor de inspirație pentru imaginarul literar medieval a fost folclorul popoarelor europene. Din tradiția populară orală își trag rădăcinile specii precum cântecele eroice și poezia lirică.

În evoluția literaturii europene medievale se disting câteva etape importante:

Evul Mediu timpuriu (secolele V-XI) este etapa de început a formării literaturii medievale scrise. Din acea perioadă s-au păstrat câteva monumente scrise ale creației epice cultivate de celți și de popoarele germanice. Cântecele eroice sau mitologice de mici dimensiuni reflectă obiceiurile și idealurile acestor popoare. Un monument important al literaturii celtice este epopeea irlandeză, păstrată sub formă de povestiri în proză – *saga*. Poezia epică scandinavă este reprezentată de *Edda cea Mare*, o colecție de texte epice cu un conținut mitologic și eroic. Acesta este singurul monument al poeziei medievale păgâne în Europa. Cântecele mitologice din *Edda cea Mare* includ povestiri despre crearea și sfârșitul lumii, reflectând astfel credințele scandinavilor vechi. Cântecele eroice sunt dedicate faptelor eroilor și destinelor tragice ale familiilor celebre. Tot în această perioadă continuă să se dezvolte poezia în limba latină. În timpul domniei lui Carol cel Mare (secolele VIII-IX), scriitorii de atunci au încercat să reînvie tradițiile literaturii antice.

Evul Mediu clasic (secolele X-XII) este perioada apogeului sistemului feudal în Europa. Literatura europeană a acestei epoci este reprezentată de romanele cavalierești, poezia lirică, epopeea eroică și literatura urbană.

Evul Mediu târziu (secolele XIII-XV) este o etapă distinctă în dezvoltarea culturii și literaturii europene și reprezintă trecerea la următoarea etapă, cunoscută sub numele de Renaștere. Noul mod de a privi lumea și locul omului în lume s-a reflectat în creația poetului Dante Alighieri (secolul XIII). Prin opera sa, el a anticipat spiritul *umanismului* – un nou sistem de idei, care privea omul nu prin prisma credinței religioase sau a rangului social, ci ca pe o ființă liberă în toate manifestările sale.

Paginile scrise cu mâna și ilustrate ale *Evangheliarului din Kells* sunt un exemplu celebru al artei cărții din Evul Mediu, creat în jurul anului 800 la Abăția Kells din Irlanda. Manuscrisul conține cele patru Evanghelii în limba latină, completate cu texte introductive și tabele, toate decorate cu imagini complexe în culori vii, precum purpuriu, roșu, verde și galben. Pentru obținerea acestor culori, s-au folosit pigmenți precum ocru roșu și galben, verde de cupru, indigo și lapis lazuli, unele dintre ele fiind aduse din regiunea mediteraneană sau chiar din Afganistan. Acest volum magnific, care se folosea doar pentru liturghie și care se află la Trinity College din Dublin, este admirat și astăzi pentru frumusețea sa și continuă să inspire artiști și designeri de carte din întreaga lume.

LITERATURA CAVALEREASCĂ

Literatura curtenească (sau cavaleriească) exprima valorile, gusturile și idealurile aristocrației feudale de la curte. Idealul cavaleresc presupunea origine nobilă, curaj, onoare, aspirația către fapte eroice, noblețe, credință în Dumnezeu, loialitate față de suzeran și doamna inimii. Aceste trăsături s-au reflectat în lirica și romanul curtenesc.

Apariția poeziei curtenești în regiunea Provence (sec. XI-XII) a marcat o abordare distinctă a sentimentelor legate de dragoste. Poeții-cavaleri provensali, numiți *trubaduri* (de la verbul occitan *trobar* – „a inventa, a compune”) și, ulterior, *minnesänger* în Germania (din germ. *minne* – „adorarea doamnei nobile” și *sang* – „cântec”), au plasat dragostea și femeia în centrul creației lor. Dragostea era adesea privită ca un act de servitute față de o doamnă nobilă, de obicei căsătorită. Poeții își asumau rolul de vasali ai acesteia, exaltându-i frumusețea, virtuțile și noblețea. Această iubire, de multe ori asociată cu dorul și suferința „dulce”, era mai degrabă o convenție poetică, o parte din eticheta de curte, decât o expresie a sentimentelor reale.

Principalele specii ale liricii cavaleriești: *canzona* – cântec pe teme de dragoste sau religioase, cu o structură minuțios elaborată; *alba* – cântec ce descrie despărțirea îndrăgostiților în zori; *pastorala* – dialog liric între un cavaler și o păstoriță; *tensona* – dispută poetică pe teme de dragoste, filozofie sau poezie. Din Provence, lirica curtenească s-a răspândit în întreaga Franță, iar apoi în Germania și Anglia.

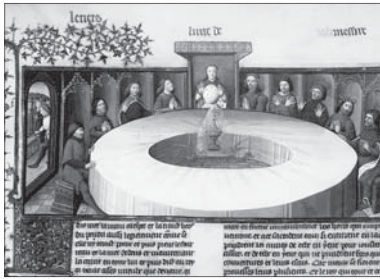
Temele principale ale romanelor cavaleriești erau trăirile de dragoste și faptele de vitejie. Autorii acestor romane își distrau cititorii prin aventurile cavalerilor, promovând, totodată, idealurile cavaleriești, precum noblețea, curajul, altruismul și cinstea, atitudinea galantă față de doamne, abilitatea de a exprima frumos gândurile și sentimentele, disponibilitatea de a ajuta pe cei slabi și asupriți. Îmboğățite de elemente fantastice, romanele cavaleriești includ, de cele mai multe ori, personaje și evenimente miraculoase inspirate din folclor.

Romanele cavaleriești au apărut inițial în Franță, de o popularitate aparte bucurându-se cele din ciclul breton sau arthurian, care combină mituri celtice și legende despre Regele Arthur și cavalerii Mesei Rotunde. Aceste romane povestesc despre cum Arthur a obținut sabia magică și, cu ajutorul ei, a cucerit multe ținuturi, despre căsătoria sa cu frumoasa Guinevere, despre întâlnirile cavalerilor la Masa Rotundă în sala mare de la castelul Camelot, despre victorii în turniruri și fapte de vitejie în bătălii. Unele romane includeau motive religios-mistice legate de căutarea Sfântului Graal, pe care îl putea vedea doar cel care întruchipa idealul desăvârșirii morale. Eroii acestor romane erau cavalerii regelui Arthur – Sir Lancelot du Lac, Sir Gauvain, cavalerul Percival (sau Perceval, Parsifal), vrăjitorul Merlin și zâna Morgana. Chrétien de Troyes, poet francez din secolul al XII-lea, este considerat unul dintre cei mai importanți creatori ai romanului arthurian.

Arta ilustrației miniaturale și a ornamentării artistice a cărților a fost una dintre trăsăturile caracteristice perioadei medievale. Această pagină din romanul despre cavalerul Lancelot, apărut prin secolul al XIV-lea, ilustrează fragmentul respectiv al narațiunii, oferind și un exemplu de decorare a inițialelor (prima literă a primului cuvânt dintr-un fragment). Manuscrisul acestui roman se află în colecția renumitei Biblioteci Bodleiene de la Universitatea din Oxford. În plus, cartea a fost scrisă pe *pergament* – un material realizat din piele de animal (de obicei oaie, capră sau vițel), tratată și pregătită pentru procesul scriptic. Utilizat încă din Antichitate, în Evul Mediu, pergamentul a servit ca suport principal pentru manuscrise, documente oficiale și opere artistice, datorită durabilității și suprafeței sale netede, care permiteau o caligrafie fină și ornamente complexe. Spre deosebire de papirus, acesta era mai rezistent și mai flexibil, ceea ce l-a făcut popular în Europa până la apariția hârtiei.

Romanul cavaleresc *Ctitoria Mesei Rotunde*

Cavalerii regelui Arthur, adunați la Masa Rotundă, privesc Sfântul Graal – imagine dintr-un manuscris al romanului cavaleresc *Lancelot și Sfântul Graal* (secolul XV)

Masa Rotundă este o masă legendară, în jurul căreia, conform legendei despre regele Arthur, se reuniau cavalerii bretoni. Forma acesteia simbolizează egalitatea și unitatea dintre cavaleri. Numărul cavalerilor Mesei Rotunde variază, de la un roman la altul, între 12 și 150. Cei mai renumiți dintre ei sunt Lancelot du Lac, Perceval Galezul, seneșalul Keu, Gauvain și Mordred. Vrăjitorul Merlin, care i-a oferit regelui Arthur această masă cu prilejul căsătoriei sale cu Guinevere, a prezis că un jilț special al acestei mese, numit „jilțul primejdios”, va fi ocupat de un cavaler perfect. Ca parte a unei încercări de a descoperi „adevărul” cavaler, Arthur cere ca fiecare dintre ei să împărtășească adevărul despre aventurile sale fie „spre gloria, fie spre rușinea lui”. Galaad, fiul lui Lancelot, este cel care a câștigat acest test.

După ce se strânseseră mesele, Merlin se ridică în picioare și, cerând îngăduință regelui, spuse atât de tare, încât toți cei din sală îl auziră:

– Seniori, aflați că Preasfântul Graal, vasul în care Domnul nostru Isus Hristos ne-a hărăzit pentru întâia oară sfântul său trup și în care Iosif din Arimateea a strâns prețiosul sânge ce-a curs din rănilor lui, a fost adus în Bretania albastră. Dar nu va fi găsit și minunile lui nu vor fi descoperite decât de cel mai bun cavaler din lume. Și spusu-s-a că, în numele Preasfintei Treimi, regele Arthur trebuie să ctitorească masa, care va fi cea de-a treia, după masa Cinei de taină și după masa Graalului, și că, prin aceasta se vor întâmpla mari binefaceri și mari minuni pentru regatul nostru. Masa aceasta va fi rotundă, pentru a simboliza că toți cei care vor trebui să se așeze la ea nu vor avea nicio precădere, iar la dreapta Măriei Sale regelui va rămâne totdeauna un jilț gol întru pomenirea Domnului nostru Isus Hristos: nimeni nu va putea să se așeze în acel jilț fără să aibă soarta lui Moise, care a fost înghițit de pământ, în afară de cel mai bun cavaler din lume, care va cuceri Sfântul Graal și îi va cunoaște tâlcul și adevărul.

– Vreau, spuse regele Arthur, ca Domnul nostru Isus Hristos să nu piardă nimic din vina mea.

Nici nu isprăviseseră cuvintele acestea, că și apărură deodată în mijlocul sălii o masă rotundă, în jurul căreia se aflau o sută cincizeci de jilțuri de lemn. Și pe cele mai multe dintre ele se putea citi, scris cu litere de aur: *Aici trebuie să se așeze cutare*. Cu toate acestea, pe cel care se afla în fața jilțului regelui nu era înscris niciun nume.

– Seniori, le spuse Merlin, vedeți aici numele celor aleși de Dumnezeu ca să se așeze la Masa Rotundă și ca să purceadă întru căutarea Graalului, când va veni sorocul. Atunci regele și cavalerii numiți astfel veniră să ia loc, având grijă să lase liber jilțul primejdios. [...] De cum se așezară, se simțiră plini de blândețe și de prietenie.

– Dragi seniori, reluă Merlin cuvântul, când veți auzi vorbindu-se despre un cavaler bun, veți face ce veți putea și-l veți aduce la curtea aceasta, unde, dacă va mărturisi că e viteaz și trecut prin multe încercări, îl veți primi printre voi: căci zis este ca numărul oaspeților Mesei Rotunde să se ridice la o sută cincizeci mai înainte de a începe căutarea Sfântului Graal. Dar trebuie să-i alegeți bine: un singur păcătos i-ar face de rușine pe toți ceilalți. Și feriti-vă ca vreunul dintre voi să se așeze în jilțul primejdios, căci mare nenorocire i s-ar întâmpla.

După ce înțelese cu cei din față, Gauvain vorbi așa:

– În numele cavalerilor Mesei Rotunde, spuse el, mă leg prin jurământ că niciodată față sau femeie nu va veni la curtea aceasta ca să ceară un ajutor care să poată fi dat de către un singur cavaler, fără să-l afle printre noi. Și niciodată nu va veni vreun bărbat să ne ceară ajutor împotriva unui cavaler fără să-l și dobândească. Iar dacă s-ar întâmpla ca unul dintre noi să dispară, rând pe rând tovarășii lui vor porni în căutarea lui; și fiecăre căutare va ține un an și o zi.

Regele ceru să se aducă cele mai bune moaște din câte s-au putut găsi și toți cavalerii Mesei Rotunde jurară pe cele sfinte că-și vor ține legământul pe care îl făcuse în numele lor monseniorul Gauvain. Și regina îi spuse acestuia:

– Dragă nepoate, vreau, cu îngăduința stăpânului meu, regele, ca patru cărturari să rămână aici, unde nu vor avea altceva de făcut decât să aștearnă pe hârtie toate isprăvile tale de vitejie și ale confrăților tăi, pentru ca după moartea noastră să dănuie pomenirea vitejiilor săvârșite de voi.

– Așa să fie, spuse regele. Și mă leg cu jurământ că ori de câte ori voi purta coroana nu mă voi așeza la masă mai înainte ca vreo ispravă de seamă să se fi petrecut la curtea mea.

Când îi auziră legându-se toți prin aceste frumoase jurăminte, cavalerii și doamnele care erau în sală fură foarte bucuroși și mulțumiți, socotind că mult bine și mare cinste vor fi hărăzite regatului Logres.

*Prelucrarea modernă de Jacques Boulenger
Traducere de Aurel Tita*

Wolfram von Eschenbach

Parsifal

Cavalerul Gurnemanz îl învață pe Parsifal

De sfaturile-mi prietenești
Nestrămutat de-ai să ții
seamă,
În multe n-ai să mai greșești.
Încep să-nșir, ascultă bine!
Plin de sfială, de rușine
Să fii în fața orișicui;
Bărbat întreg acela nu-i
Ce, făr' de cuviință, vrea
Cinstire naltă-a i se da.
Ca pasărea în năpârlire
Cu-al ei penet tot mai ușor,
Topită-i a lui prețuire.

Îl duce-n iad trufașu-i zbor,
La trup, la chip ești minunat,
Născut a fi încoronat,
Dar chiar pe cea mai naltă
treaptă
Tu inimii nu-ngădui
Pe vreun mahnit a ocoli,
Cu milă către-acel
te-ndreaptă.
De-i om căzut în umilință
Și-n sine își ascunde plânsul,
Apropie-te blând de dânsul
Ca să-l ajuți cu prisosință;

Portretul lui Wolfram von Eschenbach din *Codex Manesse* (cca 1300)

Personalități

Wolfram von Eschenbach (cca 1170-1220) a fost poet și cavaler german din Bavaria. Cel mai important roman al său, *Parsifal* (cca 1200-1210), scris în versuri, face parte din ciclul epic al romanelor despre cavalerii Mesei Rotunde și căutarea legendară a Sfântului Graal. În centrul romanului lui Wolfram von Eschenbach se află transformarea spirituală a lui Parsifal, care învață să îmbine codul cavaleresc (onestitate, curaj, generozitate, curtoazie, susținerea celor neajutorați, loialitate față de suveran, credința în Dumnezeu) cu omenia. În baza acestui roman, în 1882, compozitorul german Richard Wagner a scris o operă cu același titlu.

Graal (sau Sfântul Graal) – un vas sacru legendar în care ar fi fost sângele lui Isus Hristos; un motiv important al ciclului breton de romane cavalierești. Conform acestor romane, cavalerii Mesei Rotunde porneau în căutarea Sfântului Graal și disputau astfel onoarea de a-l contempla. Doar cei atinși de grația divină, cu un suflet pur și calități umane exemplare reușeau să o facă. Wolfram von Eschenbach a prezentat Graalul ca pe o piatră prețioasă care aduce forță și fericire, în timp ce Chrétien de Troyes îl descrie ca pe un vas sacru. Motivul căutării Sfântului Graal apare în mai multe creații literare și cinematografice contemporane.

Imagine din filmul de aventură *Indiana Jones și ultima cruciadă* (1989, regizor: Steven Spielberg)

E chinul mut și bărbătesc
De îndurat cu mult mai greu,
Decât al celor ce-ți cerșesc
O pâine sub fereastra ta –
Mă crede, astfel Dumnezeu
Măreață plată îți va da.
Apoi mai fii înțelepțește,
Cu bunurile-ți, schimbător:
Aici bogat, aici sărac.
Căci cine-averea risipește
Nu-i fire de stăpânitor,
Iar cel ce-adună sac cu sac,
Cu patimă, cu lăcomie,
Lui cinstea rău i se subție.
Din felu-ți de a fi ghicesc
Că sfaturi multe-ți mai lipsesc.
Cu întrebări să fii zgârcit,
De-ar vrea să afle oarecine
Câte ceva și despre tine,
Nici când să nu te-arăți pripit;
Cu chibzuință vezi ce vrea,
Urechii ai spre a asculta
Și ochii ca să privești cu ei,
Răspunsu-ți fie cu temei;
În vorbele ce-ți ies din gură
Și-n fapte să păstrezi măsură.
Dac-ai învins vreun luptător
Și să se lege-n jurământ
De ocrotire, el ar vrea
Și mult nu te-a jignit, necum
Făcutu-ți-a inimă rea,
Primește și cruță-i viața.
Așa mi-i, fiule, povața.
Lupta-vei în armura groasă,
Rugină-urâtă fierul lasă.
Pe mâini te spală, pe obraz,
Să fii ca orișice viteaz
Demn de iubire sclipitor
Desfătând ochii doamnelor.

Curajului dă-i dârz îndemn
Și-nsoțească-l voia bună;
Pe cavaler îl încunună,
De prețuire fi-va demn.
Cinstire doamnei se cuvine,
Asta te-nalță și pe tine,
Pe orice tânăr cavaler.
Destule-n lume sunt femei –
Poți să le-nșeli, să minți
de vrei,

Dar află că degrabă pier
Minciună și fățarnicie
Acolo unde stă făclie
Iubirea cea adevărată;
Sub pașii strâmbi de trădător
Trosnește scândura uscată,
Trezind din somn pe păzitor.
Îngrăditurile adesea
Neașteptate piedici țiș
În calea luptătorului.
Nici cu iubirea altfel nu-i,
Se apără dragostea aleasă
De viclenie mincinoasă.
Cine femeia-mbrobodește
Iubire ea nu-i dăruiește,
Batjocura l-o urmări
Cu grea rușine-oriunde-ar fi.
În inimă să porți ăst sfat.
Și-am să-ți mai spun
o-nvățătură:

Vezi tu, nevastă și bărbat
Sunt doar o singură făptură,
Cum nu se poate despărți
De soare luminoasă zi,
Un singur bob i-a zămislit
Și împreună-au odrăslit.
Al ăstor sfaturi tâlc pătrunde,
Nu le uita nicicând, niciunde.

*Traducere de
Sevilla Răducanu*

EPOPEEA EROICĂ

Epopoea eroică medievală a luat naștere sub influența tradițiilor folclorice europene. De obicei, la baza acestor opere se afla un eveniment istoric, reinterpretat de imaginația poetică populară. Se pune accentul pe relatarea destinului unui popor, pe lupta eroică împotriva invadatorilor străini sau pe conflictele din interiorul familiilor feudale.

Ca și eposul antic, epopeea eroică medievală era o lucrare amplă, cu un fir narativ complex, cu descrieri detaliate ale culturii materiale medievale, cu numeroase personaje și caracterizări minuțioase ale acestora.

Exemple ale poeziei eroice populare din Evul Mediu includ *gestele franceze* (cântece despre fapte de vitejie), *romancerourile spaniole*, *cântecele sârbești* și *bulgărești* și *bălinele rusești*. Toate acestea au devenit parte a culturii anonime medievale, atingând apogeul în capodopere precum poemul epic anglo-saxon *Beowulf*, *Cântecul lui Roland* din Franța, *Cântarea Cidului* din Spania și *Cântecul Nibelungilor* din Germania.

Beowulf este singura epopee eroică anglo-saxonă, creată în secolele VIII-IX pe baza unor legende germanice vechi. Poemul relatează faptele de vitejie ale lui Beowulf, regele geaților, un trib din partea de sud a Suediei. Eroul îl învinge pe monstrul Grendel, pe mama răzbunătoare a acestuia și, devenit rege, se luptă cu un dragon, murind din cauza mușcăturii sale otrăvitoare. Beowulf întruchipează curajul și mărinimia, salvând oamenii cu prețul propriei vieți.

Cântecul lui Roland, cel mai important exemplu al epopeii eroice franceze, a fost compus la sfârșitul secolului al XI-lea sau la începutul secolului al XII-lea. Inspirată de distrugerea ariergărzii lui Carol cel Mare de către bascii în 778, opera reinterpretează evenimentul istoric, înlocuind bascii cu sarazinii și transformând expediția într-un conflict de șapte ani. Tema centrală a poemului este opoziția dintre patriotismul lui Roland, erou dedicat împăratului și Franței, și trădarea egoistă a lui Ganelon. Roland devine simbolul idealului eroic francez, iar Carol cel Mare întruchipează unitatea statală.

Cântecul Nibelungilor (circa 1200) este cel mai important monument al epopeii eroice germane, bazat pe legende germanice vechi despre distrugerea regatului Burgundiei de către huni în 437. În această epopee, evenimentele istorice sunt reinterpretate, decorul reflectând mai degrabă societatea feudală a secolului al XII-lea decât viața triburilor germanice din secolul al V-lea. Curtea regilor burgunzi este dominată de obiceiuri cavaleresti, iar Siegfried, un tânăr erou, se îndrăgostește de frumoasa Crimhilda. În spatele strălucirii vieții de curte, se ascund însă tragedii sângeroase: trădarea și moartea lui Siegfried, suferința Crimhildei și pieirea regilor burgunzi.

Curiozități

Unul dintre cele mai frecvente motive ale folclorului legendar european și ale literaturii medievale europene este lupta eroilor sau cavalerilor cu dragonul (zmeul, balaurul). De obicei, dragonul european din Evul Mediu combină trăsături de reptilă, cu aripi, colți și solzi, inspirate din mitologia antică, tradițiile populare și descrierea fabulatoare a animalelor din natură.

Rogier van der Weyden, *Sfântul Gheorghe și dragonul* (1432/1435)

Sigurd ucigându-l pe dragonul Fafnir – o reprezentare în lemn de pe portalul Bisericii Hylestad Stave din Norvegia (a doua jumătate a secolului al XII-lea)

Cântarea Cidului

Cidul se-ndreaptă spre ținutul Valencia. Maurii îi ies înaintea. Lupta.

O nouă biruință a Cidului Meu, care cucerește noi orașe.

Cântarea Cidului (în spaniolă *Cantar de Mio Cid*) este cea mai importantă creație epică spaniolă, apărută la mijlocul secolului al XII-lea. Poemul glorifică faptele lui Rodrigo Díaz de Vivar, un voinic castilian din secolul al XI-lea, supranumit El Cid (cuvânt derivat din arabă, însemnând „domnul”). Cidul istoric (care a trăit aproximativ în perioada 1043-1099) a fost o figură marcantă a reconquistei, rămânând în memoria populară prin recucerirea Valenciei de la mauri și, mai ales, prin victoria zdrobitoare asupra almoravizilor, un popor berber venit din Africa de Nord în ajutorul conducătorilor musulmani din Spania.

Cântarea Cidului idealizează figura lui El Cid, transformându-l într-un simbol popular al modelului eroic și moral. Autorul poemului se abate, în anumite privințe, de la realitatea istorică pentru a contura un portret eroic desăvârșit. Astfel, Cidul din poem este prezentat ca un patriot fervent, care este dedicat exclusiv luptei împotriva maurilor, punând interesele Spaniei mai presus de ambițiile personale.

Începe-aici povestea Cidului cel vestit.

Ruy Díaz ocupat-a strâmtoarea Alucat,
Apoi de Saragosa și jur s-a depărtat,
Huesca, Montalbán, curând le-a părăsit.
Spre marea cea sărată cu oastea a pornit;
Către răsare-soare Ruy Díaz s-a ndreptat,
El Jérica și Onda și Almenar a luat,
Ținutul Burriana întreg l-a cucerit.

L-a ajutat din cer Stăpânul preaslăvit.
Să-atace-apoi Muviedro, deloc n-a șovăit,
Prea bine vede că de Domnul e iubit.
Ci iată că-n Valencia se face zarvă mare.

Din cele ce se-aud se iscă tulburare,
Țin sfat și hotărâsc pe Cid să-l împresoare.
Pornesc la drum pe noapte; când soarele răsare,
Aproape de Murviedro, ei tabăra-și așază.

Îi vede Cidul meu și mult se minunează:
„Îți mulțumesc, Părinte, ce stai în ceruri sus!
Pe-a lor pământuri suntem, și-atât rău le-am adus,
Noi vinul le-am băut, mâncat-am a lor pâine;
Pe drept asupra noastră vin cele oști păgâne.
Fără de bătlie nu văd aici scăpare;
Să plece deci trimiși să ceară ajutoare,
La Jérica vreo câțiva, alții la Alucat;
La Onda, Almenar, iarăși e de plecat;
Acei din Burriana să vină de îndată,
C-o bătlie-n lege aicea va fi dată;
Nădăjduiesc în Domnul că ei nu ne-or sminti”.
Într-adevăr, cu toții se-adună-a treia zi,
Să le vorbească prinde cel în ceas bun născut:
„Oșteni, vă aibă Domnul sub marele Lui scut!
De când am părăsit creștina noastră țară,
Și nu cu-a noastră vrere, și nici fără ocară,
Cu voia Celui Mare, noi multe-am câștigat.
Dar ceia din Valencia azi ne-au împresurat;
De vrem ca-n aste locuri mai mult noi să durăm,
O cruntă bătlie va trebui să dăm
Când noaptea o să treacă și zorii-or fi mijiți,
Călare și-narmați cu toții voi să fiți;
Porni-vom să lovim oștirea-n câmp afară,
Ca oameni ce-am venit aici din altă țară
Acum se va vedea care și cât plătește”.

Minaya Álvar Fáñez, la rândul lui, vorbește:
 „Viteazule Campeador, ce poruncești vom face;
 O sută cavaleri dă-mi și-apoi fii pe pace,
 Tu și cu ceilalți din față să loviți,
 Să nu șovăie nimeni, în lege să izbiți;
 Eu și cu cei o sută i-om prinde de la spate,
 Pe Dumnezeuul meu, crunt pe păgân l-om bate”.
 Cele de Alvar spuse lui Cid mult i-au plăcut.
 Deci, dimineața toți își iau arme și scut,
 Și știe fiecare ce trebuie să facă.
 În zorii zilei Cidul pornește și atacă:
 „Cu Dumnezeu și cu Sân-Iacob înainte!
 Izbiți-i, cavaleri, vă fie bine-aminte,
 Căci eu sunt Cidul meu, Ruy Díaz de Vivar!”

A' corturilor sfori se-aud pleznind, amar
 Țărușii lor sunt smulși, și pânze se clătesc;
 Dar maurii sunt mulți, locul nu-l părăsesc,
 Atunci din ceea parte Alvar prinde-a lovi.
 Păgâni mulți se predau, alții-ncearcă-a fugi
 Gonind pe caii iuți, din ei unii-au scăpat;
 În fugă, doi regi mauri viața și-au lăsat
 Și până la Valencia păgănu-i urmărit;
 Multă nespuse e prada ce Cidu-a dobândit;
 Adună-ai lui din câmp tot; când s-au săturat,
 Se-ntorc la Murviedro cu prada ce-au luat;
 Nespuse-i bucuria ce-ntre creștini domnește.
 Cebolla și juru-i Cidul mai cucerește.
 De teamă în Valencia tot natul e cuprins,
 A lui Ruy Díaz faimă năprasnic s-a întins;

S-a-ntins al lui renume și dincolo de mare.
 În tabăra lui Cid, voios e fiecare
 C-au biruit cu voia Părintelui ceresc.
 Trimit iscoade iarăși, la drum din nou pornesc,
 Cullera lasă-n urmă și de Játiva trec,
 Coboară pân' la Denia, aci câtva petrec;
 A maurilor țară la țarm o pustiesc,
 Pun mâna pe Cadiella, intrări, ieșiri păzesc.

Când Cidu-astă cetate o ia în stăpânire,
 Cullereni, jativani cuprinși sunt de măhnire;
 Durerii valencianii nu-i află potolire,

În cea păgână țară, luând ori dobândind,
 Dormind ziua, și noaptea din nou la drum pornind,
 Trei ani stătut-a Cidul orașe cucerind.

Traducere Eugen Tănase

Monumentul lui Cid din Burgos (Spania, Castilia și León), realizat de Juan Cristóbal González (1955)

Dicționar de termeni

- **Reconquista** (Recucerirea): o serie de campanii militare și politice purtate de regatele creștine împotriva dominației musulmane (arabe și maure) în Peninsula Iberică între secolele VIII și XV. Acest război de eliberare națională a culminat în secolele XI-XIII, perioadă în care forțele creștine au reușit să recucerească majoritatea teritoriilor din peninsula, cu excepția Regatului Granada, ultimul bastion musulman, care a căzut în 1492. Reconquista a avut un impact major asupra identității spaniole și a inspirat pe poeții populari care i-au elogiat pe eroi în cântece și poeme epice.

LITERATURA ORAȘELOR

Frații Limburg, *Ceaslovul magnific al Duceului de Berry: luna august* (cca 1413-1416)

Curiozități

Societatea feudală medievală era împărțită în mai multe pături sociale. Ierarhia socială era constantă și determina viața și activitatea oamenilor din acea perioadă. Una dintre modalitățile de a trece peste granițele dintre diferite pături sociale era *cultura râsului popular* din Evul Mediu. Sub forma unor carnavaluri, organizate cu prilejul sărbătorilor calendaristice, râsul oferea posibilitatea de a suspenda temporar diferențele sociale, de a ridiculiza ordinea feudală sau prescripțiile religioase. Carnavalul era însoțit de parade stradale, baluri mascate, jocuri, competiții și un râs festiv specific, îndreptat spre toți și toate, inclusiv spre participanții la carnaval, unde nu existau oaspeți sau spectatori, toți fiind egali.

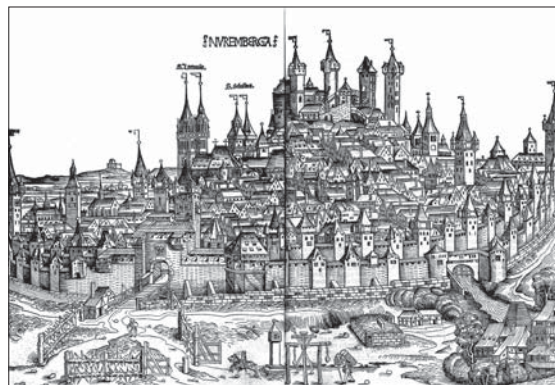
Cultura și literatura urbană medievală au apărut în urma creșterii orașelor și formării păturii sociale de orășeni, care includea meșteșugari, comercianți, școlari, profesori etc. Literatura orașelor s-a remarcat prin interesul pentru viața cotidiană și obiceiurile oamenilor de rând. În locul eroilor legendari și al cavalerilor apare un nou personaj literar, caracterizat prin istețime, viclenie, ingeniozitate și gândire practică.

Unul dintre cele mai populare genuri ale literaturii urbane era nuvela satirică (sau realistă) în versuri, cunoscută în Franța cu denumirea *fabliau*, iar în Germania – *schwank*. Aceste nuvele pline de viață și realism comic ironizau diverse defecte umane, cum ar fi mândria, lăcomia sau prostia, și glorificau istețimea și ingeniozitatea – calități care ajutau omul simplu să facă față luptelor zilnice pentru supraviețuire.

Cultura orășenească medievală era strâns legată de teatru. În Europa de Vest, teatrul s-a dezvoltat inițial în mediul bisericesc, dar a devenit rapid o activitate specifică orașului. Cel mai cunoscut gen al teatrului religios medieval a fost *misteriul* – o reprezentație amplă bazată pe teme biblice. Alte genuri ale dramaturgiei religioase medievale includeau *drama liturgică* și *miracolul*. Cu timpul, conținutul religios al misteriilor a fost completat de episoade laice, inspirate din viața cotidiană. O desprindere de dogma bisericească s-a produs odată cu apariția *moralităților* – piese cu caracter moralizator. Teatrul laic urban medieval era reprezentat prin asemenea specii ca *farsa*, *sotia* și *fastnachtspielul* (farsă germană de carnaval).

Un loc aparte în literatura europeană a Evului Mediu târziu ocupă poezia *vaganților* (din lat. *vagantes* – „oameni rătăcitori”), care a înflorit odată cu dezvoltarea culturii urbane și cu răspândirea universităților. Vaganții erau studenți rătăcitori, clerici fără funcție sau persoane fără ocupații stabile. În poemele lor îndrăznețe, scrise în latină, aceștia cântau iubirea, libertatea, bucuriile vieții și veselie fără griji. Totodată, poeziile vaganților exprimau protestul împotriva ipocriziei, lăcomiei și nedreptăților contemporanilor, parodiind tradițiile și dogmele bisericești.

Cel mai cunoscut volum de poezii vagante este *Carmina Burana*, o colecție de poezii lirice, didactice și satirice în limba latină din secolele XII-XIII.

Michael Wolgemut, *Nürnberg* (1493)

Poezia vaganților

Carmina Burana

O Fortuna, velut luna statu variabilis semper crescis aut decrescis; vita detestabilis.	obumbrata et velata michi quoque niteris; nunc per ludum dorsum nudum fero tuiscleris.
Nunc obdurat et nuc curat ludo mentis aciem; egestatem, potestatem dissolvit ut glaciem.	Sors salutis et virtutis michi nunc contraria, est affectus et defectus semper in angaria.
Sors immanus et inanis, rota tu volubilis, status malus, vana salus semper dissolubilis,	Hac in hora sine mora corde pulsum tangite; quod per sortem sternit fortem, mecum omnes plangite!

* * *

O, soartă, asemenea lunii,
Ești atât de schimbătoare la înfățișare,
mereu crești și decrești,
într-o viață jalnică.
Este când nepăsătoare, când plină de grijă,
în joacă, față de agerimea minții;
sărăcia, puterea
le topește precum gheața.

Soartă crudă și deșartă,
tu, roată nestatornică,
situație rea, sănătate amăgitoare și
pururi trecătoare,
întunecată și acoperită de văluri,
te încordezi chiar și împotriva mea;
în joacă îndur acum, cu spatele gol,
ticăloșia ta.

Norocul mântuirii și al virtuții
îmi este acum potrivit,
dorința și neîmplinirea
veșnic se află la strâmtoare.
În această oră, fără întârziere,
înstrunați coardele lăute!
Căci prin lovitura soartei este doborât cel puternic,
plângeți cu toții cu mine!

*Traducere de Eugen Munteanu
și Lucia-Gabriela Munteanu*

Roata Fortunei (din manuscrisul culegerii Carmina Burana)

Carmina Burana – culegere de poezii latine din primul sfert al secolului al XIII-lea, o capodoperă a literaturii vaganților sau goliarzilor (poeții ambulanți). Cartea conține poezii moralizatoare și satirice, poezii de dragoste, poezii în limba germană, drame liturgice ș.a. Dovadă că această colecție a fost alcătuită în Germania sunt strofele scrise în limba germană veche, care însoțesc unele poezii latine. Culegerea a fost denumită astfel după locul descoperirii manuscrisului – mănăstirea benedictină din Beuren.

Carmina Burana a devenit celebră mai ales datorită compozitorului german Carl Orff, care, în 1936, a transformat o parte dintre poezii în cantata scenică cu același nume, îmbinând textele medievale cu muzică corală modernă. Piesa introductivă și finală a cantatei, *O Fortuna*, a devenit una dintre cele mai apreciate compoziții ale secolului al XX-lea.

François Villon

Balada întrecerilor poetice de la Blois

Portretul lui François Villon în ediția din 1489 a poemului *Marele testament*

Personalități

François Montcorbier, cunoscut sub pseudonimul **Villon**, a fost cel mai talentat poet francez al Evului Mediu târziu. Născut în 1431, într-o familie săracă, a avut o viață plină de greutate. A trăit ca un vagabond, iar viața sa a fost marcată de închisoare și condamnări la moarte. Poezia lui Villon reflectă criza valorilor medievale și contradicțiile sociale ale Franței din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cu un realism nemilos, poetul a descris lumea în care trăia, marcând începuturile Renașterii literare.

Mă sting de sete-alături de fântână,
Ca focul ard și-mi clănțan dinții-n gură,
Mă simt în țara-mi ca-n una străină,
Stau lângă vatră – tremur de căldură,
Și gol mă simt în strai de lână pură.
Eu râd plângând și-adăst ne-ndreptățit,
Mă veselesc, dar nu sunt fericit;
Nădejde trag, nădejdea când dispare,
Puternic sunt, de forțe fiind sleit,
Primit de toți, respins de fiecare.

Zgârcit în toate, totul risipesc.
Aștept ceva și nu aștept nimică.
Sărac, cu ce mai am mă fudulesc.
Pe ger cumplit căldura mă furnică.
Durerea-mi pare-n rai că mă ridică.
Cum șed, îmi pare că-aș cădea ușor;
Câștig, dar la avere nu am spor;
Îmi place-o glumă – și îi dau uitare.
Disprețul mie-mi pare că-i onor,
Primit de toți, respins de fiecare.

Nu-i văd pe cei ce-mi umblă pe sub geam,
Iar stelele în cer le văd prea bine.
Sunt noaptea treaz și ziua dorm buștean.
Măsor pământul tot cu frica-n mine.
Jalonul – nu, iar ceața îmi convine.
Un surdo-mut ce-am spus m-a auzit.
Pelinul, ca și mierea, s-a-ndulcit?
Minciuna cu-adevărul una-mi pare.
Eu tot pricep, dar nu sunt lămurit,
Primit de toți, respins de fiecare.

* * *

O, Doamne, eu vreau să mă dumeresc:
Ieșind din rai, în iad să nimeresc?
Ce-i mai adânc: pârâul sau o mare?
Nădejde-n disperare îmi găsesc,
Primit de toți, respins de fiecare.

Traducere de Petru Cărare

Abordarea textului

A. Ctitoria Mesei Rotunde

1 Citește textul de la p. 104-105 și demonstrează înțelegerea acestuia răspunzând la următoarele întrebări:

- În ce oraș are loc ctitoria Mesei Rotunde?
- Care era rolul celor patru cărturari?
- Câte scaune erau la masă?
- Cui îi era destinat jilțul fără nume?
- Ce trebuiau să găsească cavalerii Mesei Rotunde?
- De ce masa era rotundă?
- Ce jurământ a enunțat Gauvain?
- Care este ritualul facerii jurământului?

2 Selectează din text cuvintele care se înscriu în câmpul semantic *symbolism creștin*.

2.1. Explică ce rol au acestea în contextul romanului cavaleresc.

3 Argumentează prin secvențe de text prezența idealului cavaleresc: noblețea, devotamentul, dragostea, curajul, cinstea și altruismul.

B. Parsifal de Wolfram von Eschenbach

4 Selectează din fragmentul de la p. 105-106 cinci sfaturi pe care le consideri actuale. Argumentează.

Sfaturi	Secvențe de text	Argumente
<i>Exemplu:</i> Oferă ajutor celui aflat la nevoie.	„De-i om căzut în umilință Și-n sine își ascunde plânsul, Apropie-te blând de dânsul, Ca să-l ajuți cu prisosință.”	A-l ajuta pe omul aflat în dificultate este o datorie a fiecărui creștin.
...	...	...

5 Demonstrează, într-un text argumentativ, că fragmentul din romanul *Parsifal* este un testament spiritual.

5.1. Numește și alte texte din literatura română sau universală care se încadrează în această tematică.

C. Cântarea Cidului

6 Rescrie din textul de la p. 108-109 toate toponimele (denumirile de localități).

6.1. Cercetează dacă aceste toponime sunt actuale, urmărind pe o hartă locul aflării acestora.

7 Comentează sugestia metaforei *sub marele Lui scut* din secvența: „Oșteni, vă aibă Domnul sub marele Lui scut!/ De când am părăsit creștina noastră țară”.

Dumnezeu, arhitectul Universului, frontispiciul unei bibliai (sec. XIII)

Curiozități

Imaginea de mai sus este o reprezentare simbolică a ideii că Universul a fost creat cu măsură, ordine și rațiune divină. Pentru gândirea medievală, știința (în special geometria și astronomia) era strâns legată de credință: a cunoaște legile ordinii cosmice însemna a-L cunoaște pe Dumnezeu. Astfel, considerau savanții medievali, cunoașterea devine un act spiritual.

Ex libris

Romanul despre Renart (sau *Romanul vulpoiului*), compus în Franța în secolele XII-XIII de mai mulți autori, reunește povești populare europene despre animale, istorii îmbogățite cu motive din fablele antice. Pe fundalul ascensiunii culturii orășenești, romanul descrie viața medievală europeană într-o formă alegorică, plină de detalii vii: acțiunea se desfășoară la curtea regală, în mănăstiri sau în castele cavalierești. Personajul central, vulpoiul Renart, simbolizează istețimea și viclenia, triumfând adesea asupra lupului Isengrin. Cuprinzând 26 de episoade („ramuri”), romanul abundă în detalii satirice care critică feudalismul și clericalismul, însă, în mod subtil, sancționează lăcomia, chiar și în cazul ingeniosului vulpoi, când el însuși devine prădător.

Procesul lui Renart, miniatură dintr-un manuscris francez (secolul XVI)

D. Carmina Burana

8 Lucru în pereche. Analizați varianta în limba latină și varianta în limba română a poeziei vaganților din culegerea *Carmina Burana*.

8.1. Selectați toate cuvintele latine care au păstrat o formă asemănătoare în limba română.

8.2. Propuneți echivalentul acestora pentru alte limbi romanice (franceză, italiană, spaniolă).

8.3. Formulați concluzii.

E. Balada întrecerilor poetice de la Blois de François Villon

9 Selectează din textul de la p. 112 toate perechile de antonime.

9.1. Identifică figurile de stil pe care le construiesc.

9.2. Comentează, la alegere, două figuri de stil create în baza acestor antonime, corelându-le cu mesajul textului.

Pro Domo

Nivel minim

► Accesează resurse online și realizează o fișă de autor pentru unul dintre poeții literaturii Evului Mediu european studiați, Wolfram von Eschenbach sau François Villon, specificând:

- aspecte din viața personală;
- educația, influențele și concepția filozofică;
- creația poetică și operele reprezentative;
- alte domenii în care a activat.

Nivel mediu

► Realizează portretul moral al personajului El Cid în baza fragmentului din *Cântarea Cidului*. Specifică:

- elemente de caracterizare directă (făcută de narator);
- elemente de caracterizare indirectă (prin vorbele și faptele personajului, sugestia numelui etc.);
- valorile umane promovate de acesta;
- tipul uman reprezentat.

Nivel performant

► Compară romanul cavaleresc cu epopeea eroică, reliefând:

- cel puțin trei asemănări;
- cel puțin trei diferențe;
- o concluzie.

► Ilustrează prin metafore grafice poezia vaganților din culegerea *Carmina Burana*.

- Utilizează imagini proprii sau create digital, specificând versul corespunzător.
- Propune o imagine sugestivă pentru o eventuală copertă și argumentează-ți opțiunea.

DANTE ALIGHIERI

Dante Alighieri (1265-1321) este considerat ultimul poet al Evului Mediu și, în același timp, primul poet al timpurilor moderne. Viața și creația sa au coincis cu o perioadă de răscruce în istoria Italiei. Era epoca unei intense dezvoltări economice și a independenței politice a orașelor-comune italiene. În orașele rivale Milano, Veneția, Genova și Florența s-au stabilit forme noi, neobișnuite pentru Evul Mediu, de relații socioeconomice și politice, care subminau tradițiile feudale. În paralel însă divizarea politică a Italiei împiedica dezvoltarea progresivă a țării. Susținătorii unificării Italiei erau împărțiți în două tabere rivale. Ghibelinii pledau pentru unificarea țării sub dominația străină a împăratului german, iar guelfii susțineau puterea națională, reprezentată de papa Bonifaciu al VIII-lea. După înfrângerea ghibelinilor, partidul guelfilor s-a scindat în două fracțiuni – „albii” și „negrii”, continuând, în esență, vechea luptă a orientărilor politice. Centrul acestei confruntări politice era Florența, orașul natal al lui Dante Alighieri.

Creația poetică a lui Dante s-a dezvoltat în paralel cu activitatea sa politică, pe care a început-o foarte devreme. Alăturându-se partidului guelfilor albi, a luptat împotriva orientării spre puterea papală. În cele din urmă au pierdut. În 1302, în urma unei acuzații fabricate, a fost nevoit să fugă din Florența. Dante nu s-a mai putut întoarce niciodată în orașul său natal. După mulți ani de exil, a murit în 1321 la Ravenna.

Dante și-a început cariera sub influența școlii poetice *dulcele stil nou* (*dolce stil nuovo*), care continua tradițiile liricii cavalești provențiale. Poezii acestei școli elogiau dragostea înălțătoare și nobilă pentru femeie, care, prin virtuțile sale morale, amintea de un înger. Dragostea pentru femeie era echivalată cu iubirea pe care omul credincios o avea față de Dumnezeu; „dragostea pământească” se contopea cu „dragostea cerească”, iar venerarea femeii se transforma, în cele din urmă, în adorarea principiului divin. În locul abstractei și anonimei „doamne nobile” a poezilor-cavaleri, în creațiile lor apare imaginea măreață a iubitei „nobile și prea cinstite”, „împodobită cu smerenie”, „strălucitoare mai presus de stele”. O atenție deosebită se acorda psihologiei celui îndrăgostit și impactului iubirii asupra sufletului său. Poezia dulcelui stil nou era cultivată în forme precum cântona, balada și sonetul, apărut datorită acestei școli.

Prima lucrare importantă a lui Dante, *Viața nouă* (1292), scrisă în limba italiană, a devenit în același timp și prima povestire autobiografică din literatura occidentală. Este alcătuită din 30 de poezii, legate între ele printr-o narațiune în proză, de tip comentariu, în care se vorbește despre dragostea poetului pentru o tânără pe nume Beatrice, despre visele și visurile sale, precum și despre durerea cauzată de moartea ei prematură.

După moartea Beatricei, Dante, în căutarea alinării, s-a dedicat filozofiei și studiului. Cu toate acestea, imaginea iubitei pierdute l-a inspirat de-a lungul întregii vieți.

A mintește-ți!

- Numește opere antice și mituri care ilustrează motivul călătoriei în Infern.

Dante Alighieri, detaliu din fresca lui Luca Signorelli din Capela San Brizio, Catedrala din Orvieto (1500)

Dicționar de termeni

- **Prerenășterea:** o etapă istorică în cultura italiană din secolele XIII-XIV, în care s-a manifestat tranziția de la Evul Mediu la Renaștere. Termenul, introdus de istoricul elvețian Jacob Burckhardt, desemnează o perioadă de inovare artistică, specifică în principal regiunilor Toscana și Roma în domeniile arhitecturii, picturii și sculpturii. În literatură, reprezentantul prerenășterii a fost Dante Alighieri, care, prin opera sa, a pus bazele limbii literare italiene.

Ad hoc

- Ce școală poetică a influențat debutul lui Dante?

Structura Infernului în *Divina comedie*

Infernul lui Dante este o imensă pâlnie ce duce spre centrul Pământului, considerat centrul Universului. Infernul este împărțit în nouă cercuri, fiecare fiind rezervat unui tip de păcat. Ierarhia păcatelor reflectă gravitatea lor asupra individului și societății, cele mai grele fiind păcatele care dăunează oamenilor.

Primul cerc, Limbul, găzduiește sufletele celor care, deși virtuoși, nu au fost botezați, trăind înainte de Hristos. Aici se află poeți ca Homer, Virgiliu și filozofi precum Socrate și Platon, care suferă o „durere fără chin”. În următoarele patru cercuri se află păcătoșii vinovați de desfrâu, lăcomie, zgârcenie și mânie, iar în al șaselea, în foc etern, sunt pedepsiți ereticii. Ultimele trei cercuri sunt rezervate păcatelor împotriva oamenilor: al șaptelea – pentru fapte de violență (ucigași, sinucigași, blasfematori), al optulea, împărțit în zece șanțuri – pentru înșelători (ipocriți, hoți, falși profeți), iar al nouălea – pentru trădători, unde Iuda, Brutus și Cassius sunt devorați de Lucifer cu trei capete.

Infernul lui Dante reflectă o ordine morală strictă, simbolizând justiția divină.

Capodopera literară a lui Dante este *Comedia* (scrisă între 1313 și 1321), care a fost numită *divină* de admiratorii săi pentru a sublinia perfecțiunea poetică a operei.

În concepția medievală, comedia era o creație cu un început trist și un final fericit, iar Dante a explicat titlul ales prin contrastul dintre începutul sumbru și finalul luminos al operei. El intenționa prin acest poem, scris în forma unei viziuni alegorice, să ghideze omenirea spre cunoaștere, mântuire și fericire.

Poemul descrie călătoria lui Dante prin lumea de apoi, împărțită în trei părți: Infern, Purgatoriu și Paradis. Naratorul simbolizează umanitatea păcătoasă, care, pentru a depăși păcatul, trebuie să parcurgă drumul de la osândă (Infern) la ispășire (Purgatoriu) și, în final, la beatitudine (Paradis).

Fiecare parte a cărții conține 33 de cânturi, la care se adaugă un prolog, însumând astfel 100 de cânturi – un număr perfect în viziunea lui Dante. Toate secțiunile se încheie cu cuvântul *stella* (stea), iar poemul este scris în terține, simbolizând Sfânta Treime.

Divina comedie îmbină elemente din literatura medievală clasică cu influențe din tradiția antică. Însotit de Virgiliu, simbol al rațiunii pământești, Dante traversează cele nouă cercuri ale Infernului, urcă pe muntele Purgatoriului pentru a se purifica de păcate, iar cu ajutorul Beatricei, simbol al rațiunii divine, ajunge în Paradis.

În călătoria sa, Dante întâlnește numeroase suflete ale personajelor mitologice, istorice sau contemporane. Unele suflete sunt osândite la chinurile veșnice ale Infernului, altele trec prin pedepse purificatoare în Purgatoriu, iar cele mai virtuose se bucură de fericirea Paradisului.

Dante nu este un narator și observator pasiv, el își exprimă opinia sa despre păcătoși, discută cu ei pe teme politice contemporane, denunță tirania, lașitatea și trădarea. Prietenii și aliații săi politici sunt plasați în Paradis, în timp ce dușmanii lui se află în Infern. Această orientare politică a operei, împreună cu critica față de cler și Papă, demonstrează angajamentul social și moral al autorului. În lumea de apoi, toți, indiferent de rangul lor terestru, primesc răsplata meritată.

În ansamblu, *Divina comedie* reflectă o sinteză a vechiului și noului, a cerescului și terestruului, având drept nucleu ideea iubirii universale, „cea care mișcă sori și stele” (*Paradis*, cântul XXXIII). Limbajul operei, deși simplu, este bogat în metafore, comparații și dialoguri concise. Scrisă în limba italiană, opera lui Dante a pus bazele limbii literare italiene.

Îmbinând teologia, politica, morala și știința, *Divina comedie* este considerată o enciclopedie poetică a Evului Mediu și a Renașterii timpurii.

Infernul

Cântul III

„Prin mine mergi la cuibul întristării,
prin mine mergi la veșnic plâns fierbinte,
prin mine mergi la neamul dat pierzării.

Justiția mișca pe-al meu Părinte;
puterea cea divină m-a durat,
iubirea primă și suprema minte.

Când eu n-am fost, nimic n-a fost creat,
ci vecinic tot; și-n veci voi fi durată.
Să lase-orice speranță cine-a-ntrat.”

Așa scria-n culoare-ntunecată
deasupra unei porți. Și-am zis: „Ce scrie,
maestre, aici e vorbă-nfricoșată”.

Iar el, atunci, ca unul care știe:
„Se cade-aici să stingi orice prepus,
și-oricare spaimă moart-aici să fie.

Sosit tu ești în locul unde-am spus
că duhuri ai să vezi, aici aduse
fiindc-al minții bun și l-au răpus”.

Și mâna sa-ntr-a mea apoi o puse,
zâmbind voios, iar d-asta mă-ntrămai,
și-n stări secrete-astfel el mă-ntroduse.

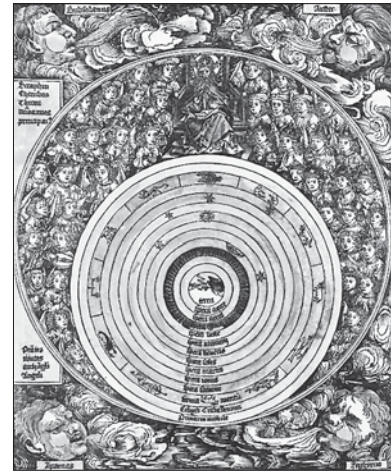
Suspine-aici și plâns și groaznic vai
urlau prin aerul lipsit de stele,
așa că la-nceput eu lăcrimai.

Diverse limbi, cumplite vorbe grele,
voci groase-ori iuți de furia durerii,
scrâșniri de dinți, loviri de mâini cu ele

(făceau o larmă care-n fundul serii
se tot rotește-n acel aer stins
ca pulberea-n vârtejurile verii). [...]

Cântul V

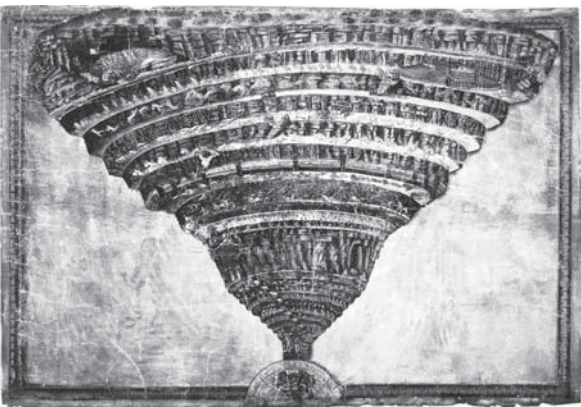
Compașiunea lui Dante pentru sufletele păcătoșilor din Infern se reflectă în povestea tragică a iubirii dintre Paolo și Francesca, relatată în Cântul al 5-lea. Francesca da Rimini, căsătorită forțat cu tiranul Gianciotto Malatesta, s-a îndrăgostit de fratele acestuia, Paolo. Descoperindu-le relația, Gianciotto i-a ucis pe amândoi. În ciuda condamnării lor în al doilea cerc al Infernului, Dante manifestă simpatie pentru dorința Francescăi de libertate și refuzul ascetismului impus. Cuvintele ei, pline de sinceritate și pasiune, dezvăluie viziunile umaniste ale poetului.

Xilografură dintr-o *Cronică universală* tipărită la Nürnberg în 1493 de Anton Koberger

Curiozități

În *Divina comedie* de Dante Alighieri, tabloul Universului reconstituie modelul geocentric al lui Ptolemeu, completat de viziunea cosmologică creștină. Pământul, considerat centrul static al Universului, era înconjurat de nouă sfere concentrice ale corpurilor cerești: Luna, Soarele, planetele și stelele fixe. Dincolo de acestea se afla sfera primului motor, mișcată de Dumnezeu (*Primum mobile*), care a fost sursa întregii ordini cosmice. În jurul acestora era Empireul, dimensiunea spirituală în care se afla Dumnezeu împreună cu îngerii. Universul era văzut astfel ca o ierarhie perfectă, în care fiecare element își avea locul său prestabilit.

Sandro Botticelli, *Harta Infernului* – unul dintre cele nouăzeci și două de desene păstrate, incluse inițial în manuscrisul ilustrat al poemului (1450)

Curiozități

Dante nu a dat niciodată un titlu explicit operei sale, referindu-se la ea doar ca „poemul sacru” sau *Commedia*. În 1373, când florentinii au cerut ca poemul să fie citit public, ei l-au numit *El Dante*. Epitetul „divina” a fost folosit pentru prima dată de Giovanni Boccaccio în cartea biografică *Viața lui Dante*, dar nu pentru a intitula opera lui Dante, ci pentru a o caracteriza. Titlul complet, *Divina commedia*, a apărut pentru prima dată în 1555, odată cu publicarea poemului de către Lodovico Dolce.

Acu-ncepui s-aud acele toate
urlări de-aici și-amar fui străbătut
de mutul plâns ce tristul neam îl scoate.

Era-ntr-un loc de-orice lumină mut,
ce muge-așa ca marea-ntărâtă
când largul ei de volbură-i bătut.

Vârtej drăcesc, ce nu mai stă vreodată,
ia morți de-a valma-n furia lui cu sine,
să-i zguduie-nvârtindu-i și să-i zbată.

Iar când simt furia volburei ce vine,
cum plâng atunci, cum urlă toți în vale
și-azvârl blestem puterilor divine!

Știi că ăstor chinuri infernale
supuși sunt cei ce-având plăcerea țel,
fac mintea roabă poftelor carnale.

Cum grauri ia și-al toamnei vânt cu el
pe mii de-aripi mulțimea lor zbătută,
pe-acești mișei, cumplitul vânt astfel

și-n jos, și-n sus, și-aici și-acolo-i mută
și nu mai pot să spere-n veci încai
nu stare-n loc, ci caznă mai scăzută!

Și, cum își plâng cocorii tristul lai,
când fac pe drum coloane-ndelungate,
așa vedeam că vin cu mare vai

și-aceste umbre de vârtej purtate;
și-am zis: „Maestre, cine-au fost acei
pe care-astfel ăst negru-amurg îi bate?” [...]

După ce dat-am maestrului-ascultare
de vechi femei și cavalerii mii,
o milă m-a cuprins și-o tulburare.

Și-așa-ncepui: „Cu drag eu le-aș vorbi
acelor doi ce-aduși de vijelie,
așa de-ușori, păreche par a fi”.

Iar el: „Tu-i vei vedea când au să fie
aproape-aici și-atunci pe-acea putere
ce-i leag-astfel, să-i chemi și au să vie”.

Când vântul deci le dete-apropiere,
strigai spre dânșii: „O, suflete-ntristate,
vorbiți, de nu v-oprește-a Altui vrere!” [...]

„O, suflet bun și nobil, ce-n mormântul
cumplitei nopți te-oprești la noi, ce-odată
cu-al nostru sânge-am înroșit pământul,

amic de l-am avea pe-al lumii Tată,
noi rugi l-am face pentru pacea ta,
căci milă simți de-amara-ne răsplată.

De vrei să ne vorbești, vom asculta
și vom vorbi, de-ai dorul de-ascultare,
cât timp stă vântu-ntr-astă pace-a sa.

Născută fost-am în cetatea care
stă-n malul mării unde Po, de-acum
trudit, cu-ai săi, își cat-odihnă-n mare.

Amor, ce-n inimi iute-și face drum,
l-a prins cu-a mea frumsețe, ce răpită
mi-a fost astfel, că și-azi mă doare cum.

Amor, ce-a sa iubire-o vrea iubită,
plăceri de el atare-n mine-a pus,
că sunt de el, cum vezi, și-acum robită.

Amor spre-o moarte pe amândoi ne-a dus,
Caina pe-ucigaș va fi avându-l.”
Atât și-aceste vorbe el ne-au spus.

Și-astfel truditul suflet ascultându-l,
plecându-mi fața, mi-o ținui plecată,
pân-a-ntrebat Virgil: „La ce ți-e gândul?”

Târziu, când am răspuns, am zis: „Vai, tată,
ce visuri dulci, ce dor nepotolit
a-mpins pe-aceștia către-amara plată!”

Spre dâștii-apoi mă-ntoarsei și-am vorbit:
„Francesca, vai, a voastră suferință
cu plâns îmi umple sufletul mâhnit.

Dar spune-mi tu-n ce chip găsi puțință
să-și dea pe față-ascunsul dor al său,
acea de mult nesigură dorință?”

Iar ea: „Nimic nu doare-atât de rău
decât de-un timp ferice-a-ți fi aminte
în timp de-amar, și-o știe domnul tău.

Dar vrerea ta de-ți este-așa fierbinte
să știi al nostru-amor din focu-i prim,
voi spune-amestecând cu plâns cuvinte.

Spre-a pierde timpul stam ca să cetim
de Lancelot, cum l-a-ncurcat iubirea,
noi singuri doi și făr’ să bănuim.

Făcu să ne privim ades, cetirea,
și ne-am surprins cu-obraz descolorat,
ci-un punct făcut-a să ne pierdem firea.

Sandro Botticelli,
Dante și Beatrice (1492-1495)

Gustave Doré, ilustrație pentru
Paradisul lui Dante (1867)

Gustave Doré, *Dante și Virgiliu în fața sufletelor lui Ulise și Diomedee în Infern* (1861)

Citate celebre

Dându-și seama însă că operele poetice nu sunt deșarte sau simple povești ori minuni, cum cred mulți nerozi, ci ascund în ele dulci roade bogate în adevăruri istorice sau filozofice, și întrucât fără istorie, fără morală și fără filozofia naturii, intențiile poetice nu puteau fi împlinite, Dante – împărțindu-și timpul cum se cuvine – s-a străduit să învețe istoria singur, iar filozofia sub îndrumarea a diferiți maestri, nu fără studiu și trudă îndelungată.

Giovanni Boccaccio

Când am cetit cum zâmbetu-așteptat
de mult, amantul și-l sărută-n fine,
atunci, în tremur tot, m-a sărutat
acest ce-acum în veci va fi cu mine.
Galeot fu basmul și autorul lui
și-aici am pus cetirii pe astăzi fine”.
Și-n timp ce unul povestea, văzui
plângând pe-al doilea-ncât de-nduioșare
păream c-aș fi murit, și-apoi căzui,
cum cade-un corp ce viață-ntr-însul n-are.

Cântul XXVI

Un episod celebru din *Infernul* este întâlnirea lui Dante cu Ulise (Odiseu), aflat în al optulea cerc, printre „sfătuitorii vicleni”, transformați în limbi de foc. Ulise ispășește pedeapsa pentru două înșelăciuni: atragerea lui Ahile în război, părăsind-o pe Deidamia, și inventarea calului troian, care a dus la căderea Troiei. Dante, ghidat de Virgiliu, îl întreabă despre ultimele sale călătorii și moarte. Spre deosebire de tradițiile antice, Dante creează o poveste nouă, în care setea de cunoaștere a lui Ulise învinge dorul de casă. Ulise devine un simbol al exploratorului curajos și al călătorului de adevăr, anticipând spiritul Renașterii.

Și-al vechii flăcări cel mai lung vâlvoi
zbătut porni să scoată murmurarea,
cum face-un foc bătut de vânt la noi.

Iar vârful ei așa-și făcea mișcarea,
părând al unei limbi ce-ar fi vorbit,
și vocea-a scos și-a zis: „După scăparea

de Circe-acea ce-un an m-a fost rob
aproape de Gaeta, mai 'nainte
de ce pe-aici troienii-au fost venit,

nici dor de fiu, nici mila de-un părinte
bătrân pe-atunci, nici dragostea datoare
să curme-al Penelopei plâns fierbinte

n-au fost în stare a-nvinge-a mea ardoare
să plec în lume ca să știu și eu
și-a altor neamuri vicii și valoare.

Și-așa plecai c-un singur vas al meu
pe-al mării sterp întins, numai c-o mână
de soți ce-apoi cu mine-au fost mereu.

Văzui și-un mal și-alt mal al mării, până
la sarzi și la ispani, văzui Marocul
și câte țări au marea-n jur stăpână.

Bătrân și eu și-ai mei eram și focul
topit, când am ajuns (la) acea strâmtime
în care-a-nchis Heracle-odată locul

ca mai spre-adânc să nu cuteze nime.
Lăsați Sevilla-n dreapta căii mele
și-n stânga Ceuta-n neguri de-adâncime.

«O, frați, am zis, prin mii de mii de grele
sosiți și-n cel din urm-apus acum,
cu slabul rest al vieții puțințele,

ce licură de-abia pierdută-n scrum,
ce-ar fi, ca-n lumea cea fără de ființe
noi dincolo de soare-am face-un drum?

Voi fii sunteți ai nobilei semințe,
și nu născuți spre trai de dobitoc,
ci-onoare să cătați și cunoștințele!»

Și-astfel redeșteptai atâta foc
cu-aceste vorbe câte-avui a spune,
că n-aș mai fi putut să-i ții pe loc.

Și-ntoarsem prora iar spre soare-apune,
și, tot la stânga-n larg pentru-alergare,
făcurăm din lopeți aripi nebune.

Și toate stelele ce-alt pol le are
luceau prin nopți, și-al nostru pol apus,
și nici nu mai ieșea apoi din mare.

De cinci ori s-a aprins de jos în sus
și tot de-atâtea ori se stinse luna
de când urmam ăst drum de care-am spus,

când negr-un munte și-a ivit cununa
departe-n fund, prin zare-nnegurată
cum alta-n lume n-am văzut niciuna.

Și-un chiu ce-am scos se-ntoarse-n vai îndată,
căci noul mal o volbură născu,
ce-a prins corabia-n prora să ne-o bată.

Trei roți cu marea-ntreagă ea făcu
și-a patra oară pupa-n sus o-mpinse
și prora-n jos, cum Altuia-i plăcu.

Și-adâncul mării peste noi se-ntinse”.

Traducere de George Coșbuc

Eugène Delacroix, *Dante și Virgiliu în Infern* (1822)

Aprecieri critice

Dante – „ultimul poet al Evului Mediu și primul poet al timpurilor noi” – este, în general, un scriitor medieval, opera sa fiind concepută în cadrul sistemului literar medieval și cu mijloacele artistice ale acestuia. Totodată, Dante prefigurează și un șir de aspecte ale viitoarei literaturi umaniste. Orice problemă, temă, idee, aspect în *Divina comedie*, de exemplu, sunt prezentate și interpretate în limitele gândirii și esteticii medievale, dar prefigurarea, în același timp, viitoarele abordări și atitudini umaniste, iar o problemă, cum e cea a personalității umane, a activismului său apare la Dante într-o interpretare aproape integral renașcentistă, deși, formal, autorul se menține în cadrul concepțiilor și al dogmelor medievale despre om și despre lume.

Sergiu Pavlicenco

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

Jacques le Goff, *Eroi și minuni ale Evului Mediu* (2005)

Imaginația creatoare a literaturii medievale a jucat un rol dinamic în construirea imaginarii eroilor și minunilor. Istoria imaginarului ne îngăduie să atribuim literaturii medievale locul său esențial în cultură, mentalitate și ideologia epocii și, mai mult, în continuitatea sa de-a lungul secolelor.

Arthur este personajul central al acestui mare domeniu literar, care a fost numit „tema britonă”. El a suscitat apariția sau reunirea în jurul lui a unei întregi serii de alți eroi, dintre care cei mai străluciți sunt Gauvain, Lancelot și Perceval. El este cel care a creat această instituție utopică, una dintre puținele din Occidentul medieval creștin: Masa Rotundă, ai

cărei cavaleri au fost cu toții eroi exemplari. [...] Utopia Mesei Rotunde permite, deopotrivă, observarea faptului că lumea eroilor și minunilor ascunde și contradicțiile societății medievale și ale culturii acesteia. Masa Rotundă este visul unei lumi a egalității, care nu și-a găsit întruchiparea în societatea medievală, societate puternic ierarhizată și inegalitară. Cu toate acestea, există, în ideologia feudală, o aspirație de a crea, în pătura superioară, nobilă și aristocratică, instituții egalitare și un comportament egalitar. [...] Masa Rotundă este deci un vis de egalitate al cărei garant va fi Arthur și care-și va găsi întruchiparea socială în lumea aristocratică.

Traducere de Gabriela Șiclovan

Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental* (2004)

Trecutul pe care încearcă să-l reconstituie cercetătorii se schimbă în fiecare zi, pe măsura noilor descoperiri, a noilor semne de întrebare, a noilor ipoteze. În schimb, cel pe care-l aduc în scenă anumite opere literare capătă uneori un caracter imuabil, arhetipal, aproape mitologic, în jurul căruia se construiesc nu doar visurile și sensibilitățile noastre, ci și o parte din cunoștințele noastre. *Ivanhoe* [de Walter Scott] se înscrie printre aceste opere. Altminteri, oare frontiera ce separă operele de ficțiune de lucrările de erudiție este într-ade-

văr atât de mare? Eu, care timp de treizeci de ani îmi petrec mai multe ore pe zi frecventând documentele medievale, știu bine că această frontieră este permeabilă, că lucrările savante țin și ele de literatura de evaziune și că „adevărul” Ev Mediu nu e de căutat nici în documentele de arhivă, nici în mărturiile arheologice și mai puțin în cărțile istoricilor profesioniști, ci în operele câtorva artiști, poeți și romancieri care au șlefuit imaginarul nostru într-o manieră inalterabilă. Departe de a regreta acest lucru, eu mă bucur de el.

Traducere de Emilian Galaicu-Păun

Horia-Roman Patapievici, *Ochii Beatricei. Cum arată cu adevărat lumea lui Dante?* (2004)

La întrebarea cum arată cu adevărat lumea lui Dante, răspunsul este – o hipersferă. Probabil, ca și a noastră, deși nu pretind că hipersfera lui Dante ar fi exact același lucru cu soluția la ecuațiile lui Einstein sau ar fi riguros compatibilă cu teoria Big Bangului. Vă invit doar să meditați la provocarea că Dante, un medieval, a putut descrie o hipersferă, ca soluție la problema cosmologică a teologiei creștine confruntate cu astronomia greacă. [...] Pentru medievali existau și Rațiunea, și Revelația, și lumea simțurilor, și Dumnezeu.

Existau și partea de lume centrată pe Pământ, și partea de lume centrată pe Dumnezeu, și văzutele, și nevăzutele. Nu le era ușor să concilieze aceste lumi, dar trăiau în această tensiune și o parte din fertilitatea extraordinară a culturii medievale vine din faptul că au reușit să trăiască această tensiune la altitudine intelectuală care nouă [...] ne scapă aproape în întregime. Noi [...] suntem capabili numai de creativitatea văzutei, fiind aproape complet lipsiți de sursa de creativitate a nevăzutei.

Abordarea textului

1 Identifică versurile care ilustrează ce este scris pe poarta de intrare în Infern.

2 Argumentează de ce anume Virgiliu îl însoțește pe Dante în Infern, iar Beatrice – în Paradis.

2.1. De ce Virgiliu nu poate merge și în Paradis?

2.2. Pornind de la premisa că Virgiliu reprezintă rațiunea și înțelepciunea umană, iar Beatrice este simbolul iubirii divine și al credinței, cum crezi, de ce Dante alege iubirea ca ghid final?

3 Descrie istoria dragostei nefericite dintre Paolo și Francesca da Rimini.

3.1. Din ce cauză cei doi îndrăgostiți ajung în Infern?

3.2. Comentează mărturisirea Francescâi:

Iar ea: „Nimic nu doare-atât de rău
decât de-un timp ferice-a-ți fi aminte
în timp de-amar, și-o știe domnul tău.

Dar vrerea ta de-ți este-așa fierbinte
să știi al nostru-amor din focu-i prim,
voi spune-amestecând cu plâns cuvinte”.

3.3. Observă caracterul umanist al mesajului.

4 Analizează cântul XXVI, în care poetul se întâlnește cu Ulise.

4.1. Recunoaște elementele preluate din *Odiseea*.

4.2. Analizează mesajul umanist care poate fi dedus din următoarele versuri:

„Voi fii sunteți ai nobilei semințe,
și nu născuți spre trai de dobitoc,
ci-onoare să cătați și cunoștințe!”

Și-astfel redeșteptai atâta foc
cu-aceste vorbe câte-avui a spune,
că n-aș mai fi putut să-i ții pe loc.

5 Trădarea, inclusiv de patrie, în viziunea lui Dante, este cel mai mare păcat. Comentează versurile care descriu ultimul cerc al Infernului, unde Dante îl vede pe Lucifer devorându-i pe trădători (Iuda, Brutus și Cassius):

Iată-i pe cei ce-au ruinat cetatea,
distrugând onoarea dreptății sfinte,
slujind doar intereselor lor murdare.

5.1. Dacă ai fi autorul *Divinei comedii*, care ar fi păcatul pe care l-ai pune în acest ultim cerc? Argumentează.

6 Analizează pictura lui Gustave Doré, ce ilustrează o scenă din *Infern*, cântul III, în care Charon îi mână pe păcătoși în barca sa.

- Cum este reprezentat Charon?
- Ce atitudini și ce emoții ilustrează corpurile păcătoșilor?
- Cum crezi, de ce păcătoșii nu poartă haine?
- Dacă ai crea o imagine sonoră în baza picturii, ce sunete ai folosi?

Aprecieri critice

Expediția lui Dante pe lumea cealaltă este și expediția cititorului, care trebuie să-l urmeze, cu răsuflarea tăiată și atenția mereu trează. Atunci când poetul îl bănuiește că nu pricepe, nu crede, se înspăimântă, se descurajează sau obosește, i se adresează direct, într-un dialog neîntrerupt, care durează din Evul Mediu până azi: „Dacă acum, cititorule, primești cu greu cele ce-ți voi spune, nu-i de mirare, căci eu, de le-am văzut, abia le cred” (*Infernul*, cântul XXV).

Dialogul scriitorului cu cititorul și comparațiile frecvente dintre lumea reală și cea imaginată sunt destinate să doboare barierele, să omogenizeze percepția, să dinamizeze comunicarea. [...] Lumea în care trăim acum își găsește, dincolo, proiecția în oglindă. Pentru a o descoperi în profunzime, suntem datori cu un efort al minților noastre și al răbdării de-a lungul expediției.

Laszlo Alexandru

Gustave Doré, *Charon*, ilustrație pentru *Infernul* lui Dante (1885)

Curiozități

În anul 2020, în Italia, data de 25 martie a fost declarată Ziua lui Dante (Dantedi). Data aleasă corespunde aceleiași zile din anul 1300 în care, potrivit tradiției, Dante s-a pierdut în „pădurea întunecată” a cântului I din *Infern* în *Divina comedie* a sa.

Nivel minim

► Accesează resurse online și realizează o fișă de autor a poetului Dante Alighieri, specificând:

- aspecte din viața personală;
- educația, influențele și concepția filozofică;
- creația poetică și operele reprezentative;
- alte domenii în care a activat.

Nivel mediu

► Prezintă, într-o hartă conceptuală, structura *Divinei comedii*, ilustrând cele trei părți ale operei și specificul fiecăreia.

- Clasifică personajele, tipurile umane reprezentate și temele.

► Propune un concept al unui joc video creat în baza *Divinei comedii*.

- Stabilește cine va fi eroul și care va fi ideea generală a jocului (mesajul etc).
- Selectează care va fi spațiul: *Infernul*, *Purgatoriul* sau *Paradisul*.
- Notează locurile, personajele și simbolurile.

Nivel performant

Perspective comparative

► Compară invectiva (ocara) la adresa conducătorilor corupți din *Scrisoarea I* cu fragmentele din *Divina comedie* în care se critică papii corupți și guvernanții nedemni din epoca lui Dante Alighieri.

Scrisoarea I de Mihai Eminescu

(fragment)

N-avem oameni ce se luptă cu retoricele sulți
În aplauzele grele a canaliei de uliți,
Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,
Măști cu toate de renume din comedia minciunii?
Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?
Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafenele,
Ce își râde de-aste vorbe îngânându-le pe ele.
Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,
Cu privirea-mpăroșată și la fâlci umflat și buget,
Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,
La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri;
Toți pe buze-având virtute, iar în ei monedă calpă,
Quintesență de mizerii de la creștet până-n talpă.

Divina comedie de Dante Alighieri

„Poporul nou și iușile câștiguri
te fac fără de cumpăt și-ngâmflată,
Florențo, 'ncât te sbați acum în friguri!”

Așa vorbii cu fruntea ridicată.
Și-acum toți trei priveau așa-ntre sine
Cum faci privind spre-o vorb-adevărată.
(*Infernul*, cântul XVI)

„O, Simon, mage, o, bieții tăi ciraci!
Voi, sfinte bunuri ce se cad unite
cu sufletele bune, voi, rapaci,

le vindeți pe-aur și pe-arginți votrite!
De voi acum trompeta mea să sune,
fiindc-al treilea sac pe voi vă-nghite!”
(*Infernul*, cântul XIX)

Test de evaluare sumativă

Ad augusta per angusta!

● Cunoaștere și înțelegere			
1) Stabilește valoarea de adevăr a următoarelor afirmații: – Sursa de inspirație a poetului arab Abu Nuwas este Djinan. (A/F) – Sursa de inspirație a poetului arab Abu Nuwas este Șeherezada. (A/F) – Școala poetică uzrită promova iubirea castă. (A/F) – Literatura cavalierească exprimă idealurile aristocrației feudale. (A/F) – Poeții japonezi din Evul Mediu erau numiți trubaduri. (A/F) – Vaganții erau prinți dezmoșteniți. (A/F)		10 p.	
2) Potrivește conceptele, titlurile și autorii tipurilor de literatură.		15 p.	
	• Saadi • Însemnări de căpătâi • O mie și una de nopți • Kakinomoto no Hitomaro		
Literatura persană medievală	•		• Cântecul lui Roland
Literatura arabă medievală	•		• Sufism
Literatura japoneză medievală	•		• Abu Nuwas
Literatura europeană medievală	•	• Poezia vaganților	
		• Omar Khayyam	
		• Tanka	
		• Ibn Sina	
		• Coranul	
		• Cântecul Nibelungilor	
3) Explică noțiunea <i>reconquista</i> și tehnica <i>povestirea în ramă</i> .		15 p.	
● Modelare și aplicare			
4) Ilustrează patru teme specifice literaturii Evului Mediu european.		10 p.	
5) Compară romanul cavaleresc cu epopeea eroică, reliefând două asemănări și trei deosebiri.		10 p.	
● Imaginație și creativitate			
6) Imaginează-ți că ai posibilitatea de a călători în timp pentru a lua un interviu poetului italian Dante Alighieri. – Pregătește o listă de 7 întrebări care să se refere la viața și opera acestuia. – Selectează o întrebare și răspunde la ea în numele autorului.		30 p.	
(Redactare – 10 puncte)			
Total: 100 de puncte			

3. Renașterea

EPOCA RENAȘTERII ȘI UMANISMUL

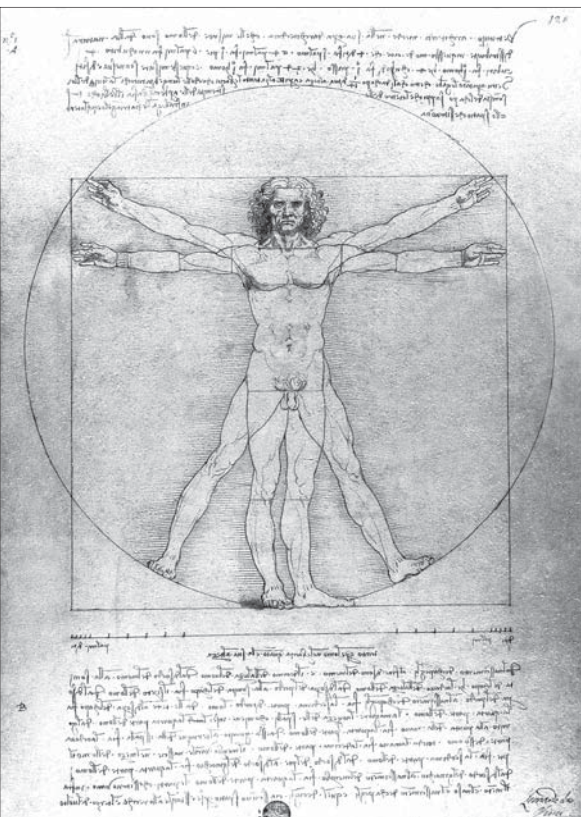
Prin *Renaștere* este desemnată o epocă culturală care cuprinde perioada dintre secolele al XIV-lea și al XVI-lea și se caracterizează prin înflorirea artelor și prin progresul social în majoritatea țărilor Europei de Vest.

Înnoirea literaturii, artei și științei în spiritul Renașterii se manifestă în marile orașe europene, unde valorile tradiționale medievale au fost supuse unei reevaluări critice. Pe măsură ce vechile restricții sociale și viziunea religioasă asupra lumii își pierdeau influența, s-a afirmat o nouă concepție despre om, care pune accentul pe independența individuală și eliberarea personalității de sub constrângerile dogmatice ale bisericii, deschizând astfel calea pentru o redescoperire a libertății și creativității umane. Această perspectivă inovatoare, fundamentată pe un interes profund pentru om și toate manifestările sale, a primit numele de *umanism*.

Un rol important în formarea și răspândirea ideilor umanismului a jucat redescoperirea moștenirii Antichității greco-romane. Reînvierea interesului pentru realizările, valorile și cultura spirituală a Antichității, adesea marginalizate de cenzura bisericască în perioada precedentă, a dat numele întregii epoci – *Renașterea*, cunoscută și cu denumirea în franceză *Renaissance*.

În sens larg, Renașterea a însemnat afirmarea unei noi perspective asupra lumii și asupra locului omului în Univers, manifestare stimulată de progresele remarcabile în știință, tehnologie și artă. Sistemul heliocentric al lui Nicolaus Copernic, experimentele lui Galileo Galilei, marile descoperiri geografice și călătoriile în jurul lumii, progresele semnificative în anatomia umană și inventarea tiparului de către Johann Gutenberg – toate aceste realizări au schimbat fundamental mersul istoriei. În același timp, critica tot mai curajoasă la adresa clerului și dogmelor catolicismului a deschis calea pentru schimbări radicale, culminând în secolul al XVI-lea cu mișcarea Reformei și apariția protestantismului.

Arta a atins culmi remarcabile în această perioadă. Pictura, arhitectura și sculptura au transformat concepția despre frumusețe și despre potențialul uman. Lucrările marilor artiști, considerați adevărați „titani” ai Renașterii – Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael, Tițian, Dürer –, au adus în prim-plan imaginea unui om frumos, armonios și puternic. Omul, plasat în centrul Universului și considerat măsura tuturor lucrurilor, era acum văzut ca având trăsături aproape divine, asemănătoare celor ale unui zeu.

Leonardo da Vinci,
Omul vitruvian (1490)

Celebrul desen al lui Leonardo da Vinci exprimă convingerea umanistă în armonia corpului uman în care se reflectă ordinea Universului. Pe de altă parte, subliniind viziunea epocii asupra omului ca legătură între terestru și cosmic, materie și spirit (simbolizate prin pătratul și cercul din imagine), această capodoperă sugerează idealul renaștelist al îmbinării artei, științei și filozofiei în cunoașterea naturii umane și a lumii înconjurătoare.

LIRICA RENASCENTISTĂ. SONETUL

Creația poetică a Renașterii se distinge printr-o mare varietate de forme, teme și motive. Poezia din această perioadă poate fi împărțită în epică și lirică. Specia dominantă a poeziei lirice a fost *sonetul*, iar tema centrală a sonetelor – dragostea.

Poetul italian Francesco Petrarca a fost primul umanist european și primul scriitor care s-a perceput ca fiind parte a unei epoci noi. Renumele său literar se bazează, în primul rând, pe lirica sa de dragoste dedicată Laurei – femeia pe care, potrivit mărturiilor lui, a întâlnit-o în tinerețe. Amintirea unei iubiri înalte, pure, pasionale, dar pline de timiditate și neîmpărtășire constituie tema principală a volumului de poezii intitulat *Canțonierul*. Marea inovație poetică a lui Petrarca constă în reprezentarea sentimentelor proprii, în diversitatea și complexitatea trăirilor personale. Totodată, eul liric din poezia sa nu reprezintă doar un Petrarca îndrăgostit, ci un nou ideal uman, prin care se caută depășirea ascezei medievale și se afirmă o viziune nouă asupra sentimentelor pământești și a realității înconjurătoare.

După Petrarca, sonetele au devenit extrem de populare. Datorită *Canțonierului*, în poezia europeană s-a conturat un canon al femeii ideale: ea avea piele albă, păr blond, ochi verzi sau albaștri și obraji rumeni. Mulți poeți ai Renașterii au imitat stilul, imaginile, motivele și temele din sonetele și canțonele lui Petrarca. Totuși, acest lucru nu a fost întotdeauna doar un simplu împrumut. Receptarea creativă și chiar depășirea tradiției sonetului italian pot fi observate la poeții din Franța, Portugalia, Spania și Anglia.

Una dintre capodoperele poeziei universale este culegerea de sonete a scriitorului englez William Shakespeare. Majoritatea sonetelor sunt dedicate unui tânăr anonim, amic al eului liric, iar celelalte – misterioasei iubite a poetului, pe care el o numește „doamnă brună”. Prietenul poetului este portretizat ca un ideal al frumuseții fizice și spirituale, iar frumusețea sa este asemănată cu însăși viața – creatoare și demnă de venerat, în ea aflându-se sensul tuturor lucrurilor la care trebuie să aspire omul. În *Sonetul 130*, în care sunt răsturnate modelele convenționale ale multor poezii de iubire ale acelei perioade, Shakespeare afirmă propriul său canon al frumuseții feminine, diferit de idealul tradițional, dar plin de viață și atracție senzuală.

În poeziile lor, Petrarca și Shakespeare au reușit să sugereze că omul este o lume complexă și irepetabilă. Pentru ei, poezia reprezenta o garanție a libertății interioare, un mod de a-și exprima speranțele și disperările, dorințele și neliniștile, precum și admirația față de frumusețea lumii. Toate aceste trăiri au fost și rămân a fi înțelese de oamenii din toate timpurile.

Dicționar de termeni

● **Sonet:** poezie cu formă fixă alcătuită din 14 versuri, caracterizată prin respectarea strictă a schemei de rime. Există două tipuri principale de sonet: italian și englez. Sonetul italian este împărțit în două părți: o octavă (opt versuri), formată din două catrene (patru versuri), și un sextet (șase versuri), compus din două terțete (trei versuri). Rima în catrene poate varia, dar de obicei este închisă (*abba abba*) sau deschisă (*abab abab*); schema de rime în terțete poate fi *cde cde* sau *cdc dcd*. Sonetul englez este alcătuit din trei catrene și un cuplet final (schema de rime fiind: *abab cdcd efef gg*).

Reprezentanți remarcabili ai sonetului european: Francesco Petrarca în Italia, William Shakespeare în Anglia, Luis de Góngora și Garcilaso de la Vega în Spania, Pierre de Ronsard și Joachim du Bellay în Franța.

Francesco Petrarca

Canțonierul

LXI

Raffaello Morghen, *Portretul lui Francesco Petrarca*, marcă poștală a Republicii Moldova (2007)

Personalități

Francesco Petrarca (1304-1374) – poet și filolog italian, diplomat și călător. Printre lucrările sale remarcabile se numără epopeea *Africa* (1339-1342), scrisă în stilul poeziei eroice antice, care elogiază faptele lui Scipio Africanul în Al Doilea Război Punic. Pentru această operă, Petrarca a fost încoronat cu lauri în Capitoliu, în 1341. *Canțonierul* (sau *Cartea cântecelor*), un ciclu de 366 de poezii în italiană, cuprinde două părți: poeme despre viața doamnei Laura și despre moartea acesteia. Petrarca, inspirat de tradiția trubadurilor provençali, a idealizat-o pe Laura, dar, spre deosebire de predecesorii săi, i-a conferit trăsături umane concrete. Lirica lui a devenit un model pentru poeziei Renașterii, care i-au imitat stilul, imaginile, temele și motivele poetice. Influența liricii sale asupra poeziei europene poartă numele de *petrarchism*.

Slăvite fie loc și ceas și clipă,
meleag și an, și anotimp și lună
când am simțit din ochii tăi, stăpână,
iubirea-n pieptul meu cum se-nfiripă.

Și-n veci slăvită-a lacrimii risipă
în care-am plâns cu dragostea-mpreună,
și rănila ce-n sânul meu se-adună,
și-n inimă săgeata-nfaptă-n pripă.

Slăvite fie vorbele ce-n zare
(o, câte!) am rostit chemând spre tine,
și dorul meu, și lacrimile-amare,
și versul scris ce faima ta prin mine
o spune lumii-ntregi, și gândul care
e doar al tău și neîmpărțit cu nime.

CXXXII

De nu-i iubire tot ce simt, ce-i oare?
Iar dacă e, din ce-a fost plămădită?
De-i rea, de ce durerea mi-e sortită?
De ce, de-i bună, roadele-s amare?

De-s bucuros să ard, de ce mă doare?
De nu, la ce mi-e lacrima sortită?
O, vie moarte, dulce rău, ispită,
cum ieși, deși te-nfrunt, biruitoare?

Nici de mă las în voia ta nu-i bine.
Bătut de vânturi fără saș, ce-nșală,
plutesc pe-o barcă-n larg și mă cutremur,
atât de grea de-eres și totuși goală,
că nu mai știu ce vreau, nici ce-i cu mine
și iarna ard și-n toiul verii tremur.

Traducere de Eta Boeriu

William Shakespeare

Sonete

66

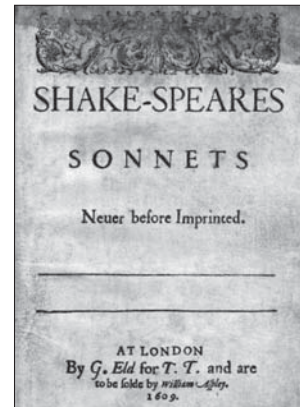
Scârbit de tot, izbava morții chem;
cel drept cerșește, lașul își arogă,
nevolnic, a magnificenței togă
și gândul pur se stinge sub blestem.
Cinstirea-i împărțită grosolan,
e pângărită casta feciorie,
perfecțiunea-i frântă de urgie
și-ngenuncheat orice sublim elan.
A artei gură trândavu-o astupă,
nerodul iscusinței poruncește
și adevărul singur se smerește
robit mișelului ce stă să-l rupă.

Scârbit de tot, m-aș stinge fără glas,
dar dragostea, murind, cui să o las?

130

Nu-s sori, ochii iubitei, nu scânteie
roșia-i gură ca mărgeanu-n mări;
de-i albă neaua, sânul ei de ce e
posomorât și-i noapte al ei păr?
Știu, din Damasc, albe și roșii roze
cu care chipul nu-i e logodit;
miresme știu, stârnind apoteoze
străine de al Doamnei duh smerit.
Îmi place s-o ascult, deși-i mai scumpă
auzului o muzică-i știut;
nu le-am văzut zeițele cum umblă,
dar ea, mergând, pășește doar pe lut.
Și totuși, jur pe cer, făptura-i rară
cu nimeni și nimic nu se compară...

Traducere de Gheorghe Tomozei

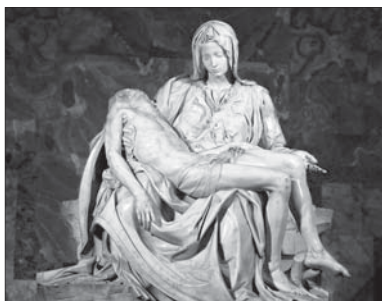
Pagină de titlu a *Sonetelor* lui William Shakespeare (1609)

Personalități

William Shakespeare (1564-1616) – renumitul dramaturg și poet englez, considerat autorul a 37 de piese de teatru, al volumului de 154 de sonete și al unor poeme, toate scrise între anii 1590 și 1613. Opera sa completă a fost publicată în 1623.

Shakespeare a început să scrie sonete în 1592, atunci când o epidemie de ciumă a lovit Londra. Teatrele au fost închise, actorii au plecat sau au rămas fără muncă. Astfel, fiind cunoscut mai ales ca dramaturg, Shakespeare s-a orientat către lirică. Prin intimitatea, profunzimea filozofică și psihologică, prin dramatismul și muzicalitatea lor, sonetele sale ocupă un loc unic în lirica Renașterii engleze. Sonetul 66 prefigurează monologul „A fi sau a nu fi...” din tragedia *Hamlet*, reflectând criza idealurilor umaniste.

Abordarea textului

Michelangelo Buonarroti,
Pietà (1498-1499)

Dincolo de realizările sale, Renașterea a fost o epocă plină de dramatism. Idealul omului liber și frumos era constant amenințat de războaie, epidemii, cruzime și barbarie. O parte dintre aceste pericole i-a dus pe mulți umaniști la disperare. Michelangelo, de exemplu, scria despre vremea sa următoarele: „Cât timp stăpână-i ticăloasa faptă,/ prefer să dorm, ba mai mult: să fiu stâncă”. Această mărturisire amintește de cuvintele lui Shakespeare, care a trăit în aceeași epocă: „Să dormi poate visând? Aici stă totul. [...] O, cine-ar mai răbda disprețul, biciul/ Acestor vremi și-obida asupririi./ Jignirea-adusă numelui de om” (*Hamlet*). Astfel, operele artiștilor, poezilor și savanților din perioada Renașterii au fost reacții la manifestările urâtului din epoca lor. Fiecare lucrare a fost un răspuns creator, care salva omul în lupta dintre armonie și haos, adevăr și înșelăciune, iubire și dezbinare, libertate și opresiune.

A. Canțonierul de Francesco Petrarca

- 1** Rescrie, în baza sonetelor *LXI* și *CXXXII*, versurile ce relevă următoarele stări ale eului liric:

Stări ale eului liric	Versuri (Sonetul <i>LXI</i>)	Versuri (Sonetul <i>CXXXII</i>)
Admirație		
Dor		
Suferință		
Contemplare		
Meditație		
Incertitudine/angoasă		

- 2** Comentează rolul interogațiilor retorice în sonetul *CXXXII*, selectând una dintre variantele propuse.

Interogațiile retorice au rolul:

- de a accentua paradoxul iubirii și modul în care aceasta prilejuiește stări interioare contradictorii ale eului liric (de exemplu: fericire și suferință);
- de a releva tensiunile emoționale copleșitoare prilejuite de trăirea sentimentului de iubire absolută;
- de a sublinia universalitatea trăirii sentimentului de iubire, întrebările fiind, de fapt, o invitație la autorefecție pentru cititor.

- 3** Rescrie din sonetul *CXXXII* toate perechile de antonime.

- 3.1.** Observă rolul structurilor oximoronice în accentuarea paradoxului iubirii: sursă de plăcere și suferință, deopotrivă.

B. Sonete de William Shakespeare

- 4** În sonetul 66, autorul meditează asupra decăderii morale a societății în care trăiește. Rescrie versurile care susțin următoarele idei:

Idei	Versuri
Pângărirea/întinarea valorilor morale	
Marginalizarea celor vulnerabili sau chiar a celor drepti	
Abuzul celor care dețin puterea	
Nedreptatea/lipsa meritocrației	
Dezgustul profund al eului liric față de realitățile pe care le constată	
Dragostea este sensul și motivația de a rezista	

- 5 Explică semnificația simbolului *togă* din următoarele versuri: „nevolnic, a magnificenței togă/ și gândul pur se stinge sub blestem”.
- 6 În sonetul 130, William Shakespeare construiește un model neconvențional al iubitei, refuzând idealizarea acesteia.
- 6.1. Identifică versurile care pun în valoare răsturnarea modelului convențional.
- 6.2. Ilustrează această perspectivă a imperfecțiunii, comentând valoarea stilistică a figurilor de stil ce conțin elemente de negație.
- 7 Expune-ți opinia cu privire la modul în care iubirea devine o experiență centrală a condiției umane în lirica renascentistă.
- 8 Realizează un discurs de 2-3 minute în care să îți expui viziunea despre iubirea salvatoare în sonetele lui Francesco Petrarca și William Shakespeare.
- 9 Descrie, într-un text de 0,5 pagini, specificul sonetului italian și al celui englez în baza unui text de Francesco Petrarca sau de William Shakespeare.
- 9.1. Observă particularitățile prozodice (structura strofelor, măsura metrică).

Domul Santa Maria del Fiore din Florența (perioada de construcție: 1301-1436)

Situat în inima Florenței (al cărei nume în latină înseamnă „înfloritoare”), domul construit în cinstea Sfintei Maria a Florilor este strâns legat de numele unor artiști iluștri. Construit timp de aproape un secol și jumătate, cu numeroase peripeții, acesta se remarcă prin aspectul său unic, datorat în primul rând impresionantelor cupole octogonale. Dimensiunile cupolei nu permiteau utilizarea armăturilor tradiționale, impunând soluții ingineresti revoluționare pentru acea perioadă. Proiectantul ei, strălucitul arhitect Filippo Brunelleschi, a calculat cu o precizie remarcabilă fiecare detaliu, bazându-se pe intuiții ingineresti care depășeau cu mult nivelul cunoștințelor contemporanilor săi. Una dintre ipotezele privind secretul construcției sugerează că stabilitatea cupolei s-a datorat așezării cărămizilor în pereții interni ai ogivelor după un model asemănător coloanei vertebrale de pește.

Linica renascentistă: sonetul

Pro Domo

Nivel minim

- Alcătuiește, în baza textelor propuse, câmpurile semantice ale următoarelor cuvinte: *iubire, suferință, natură, valori*.

Nivel mediu

- Utilizează instrumente de inteligență artificială și creează imagini cu cele două surse ale inspirației – Laura și misterioasa „doamnă brună” – din sonetele celor doi poeți.
- Argumentează caracterul umanist al creației lui Francesco Petrarca și al creației lui William Shakespeare, luând ca reper ideile căutării libertății, armoniei și frumuseții umane.

Nivel performant

- Citește și alte sonete din creațiile celor doi mari poeți renascentiști. Ulterior, realizează o compoziție paralelă despre specificul portretului iubitei în sonetele lui Francesco Petrarca și ale lui William Shakespeare.
 - Compară viziunile, elucidând elementele comune și cele care individualizează imaginea iubitei.
 - Folosește secvențe de text pentru a releva stările/atitudinile celui liric.

Dicționar de termeni

- **Nuvelă** (din it. *novella* – „noutate”): specie literară de mică amploare, care descrie un eveniment neobișnuit, implică un număr redus de personaje și se remarcă printr-un subiect captivant și dinamic, cu răsturnări de situație surprinzătoare și un final neașteptat.
- **Roman** (termenul a fost atestat în Franța în a doua jumătate a secolului al XII-lea): o operă de ficțiune în proză, de dimensiuni mari, care prezintă personaje aparent reale, descriindu-le aventurile, viața cotidiană, mediul social și trăirile psihologice. Definiția acestui termen a evoluat în timp, fiind determinată de viziunile literare predominante ale epocilor și curentelor literare.
- **Eseu** (din fr. *essai* – „încercare”): formă de notație a unor observații personale, cu caracter reflexiv, care abordează un subiect într-un mod impresionist și nesistematic, fără intenția de a-l epuiza. Aflându-se la intersecția literaturii cu filozofia, forma clasică a eseului a fost definită în secolul al XVI-lea, în opera lui Michel de Montaigne, devenind ulterior o specie larg răspândită în toată literatura europeană și mondială.

Proza Renașterii se remarcă prin diversitatea formelor, speciilor și stilurilor. Strălucind prin erudiție și libertatea de gândire, umaniștii au creat un număr mare de texte, în care și-au exprimat viziunea asupra omului și a lumii. Astfel, *proza savantă* (scrieri istorice, politice, filozofice, estetice etc.) cuprinde o mare varietate de specii: dialogul (*Colocviile* lui Erasmus din Rotterdam), tratatul (*Principele* de Niccolò Machiavelli), discursul (*Despre demnitatea umană* de Giovanni Pico della Mirandola), eseul (*Eseuri* de Michel de Montaigne) ș.a.

Proza de ficțiune a fost reprezentată, în principal, de nuvelă și roman. Nuvela a devenit una dintre cele mai populare specii literare ale epocii. Modelul unanim recunoscut al acestei forme a devenit *Decameronul* lui Giovanni Boccaccio – o culegere de o sută de nuvele, care a marcat dezvoltarea prozei italiene și a celei europene occidentale. În ciuda diversității de subiecte, motive și situații, în nuvelele *Decameronului* se pot distinge două teme principale: aventurile și iubirea. Popularitatea cărții în epocă a fost imensă. Printre cele mai cunoscute încercări de a se apropia de arta narativă a lui Boccaccio se numără nuvelele scrise de Franco Sacchetti, Masuccio Guardati și Matteo Bandello în Italia, *Povestirile din Canterbury* de Geoffrey Chaucer în Anglia și *Heptameronul* de Margareta de Navara în Franța.

Ideile și idealurile Renașterii au creat un context favorabil dezvoltării romanului. Primul exemplu de *roman psihologic* în literatura europeană este *Fiammetta* de G. Boccaccio. Scrisă sub forma unei confesiuni, cartea anticipează esența *realismului renascentist*, care pune în prim-plan detaliile cotidiene, analiza lumii interioare a omului real și concretețea imaginilor.

Totuși, romanul în sensul său propriu, legat de căutările filozofico-estetice ale Renașterii, apare abia la sfârșitul epocii, în *Gargantua și Pantagruel* de François Rabelais și *Don Quijote* de Miguel de Cervantes, care au pus bazele dezvoltării romanului modern și au influențat întreaga literatură europeană a secolelor următoare.

Foarte răspândit în epocă a fost romanul utopic, reprezentat prin *Utopia* (1516) de Thomas More, *Cetatea Soarelui* (1623) de Tommaso Campanella, *Noua Atlantidă* (1627) de Francis Bacon. Utopiile exprimau aspirațiile umaniștilor pentru o societate ideală bazată pe rațiune și justiție, pentru progresul umanității în contrast cu neajunsurile prezentului.

Marcată de o profundă revizuire a valorilor și normelor etice medievale, literatura Renașterii a cunoscut o înflorire a *satirei literare*. Aceasta, prezentă într-o varietate de forme și intensitate în lucrările mai multor autori, atinge apogeul în *Elogiul Nebuniei* (1521) de Erasmus din Rotterdam, un exemplu al satirei erudite și o critică în adresa viciilor umane.

NUVELA RENASCENTISTĂ

Giovanni Boccaccio

Decameronul

Ziua întâi. Povestea a treia

*Melchisedec evreul izbutește să scape dintr-o cursă pe care i-o întinse
Saladin, istorisindu-i o poveste despre trei inele.*

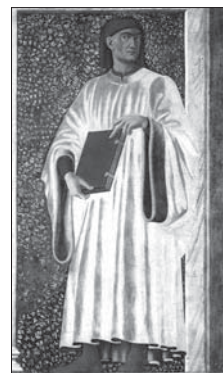
Trebuie să știți, prietene dragi, că după cum prostia îl nenorocește adesea pe om și-l aduce la sapă de lemn, tot așa înțelepciunea îl scapă pe înțelept de cele mai cumplite neajunsuri și-l pune la adăpost de rele. Că prostia îl poate aduce pe om la sapă de lemn e lucru dovedit, și pilde despre aceasta poți întâlni la fiecare pas; de aceea nu-i cu cale să vi le înșir și eu acum, când bine știu că, zilnic, și-o mie poți vedea. Am să vă arăt în schimb, cu o mică istorioară, cum izbutește înțelepciunea să scoată omul din impas.

Saladin, a cărui vitejie nu numai că-l făcu din om de rând sultan al Babiloniei, ci îi mijloci și o seamă de biruințe asupra regilor sarazini și creștini, cheltuindu-și întreaga avere în războaiele purtate și-n strălucirea curții sale, ajunse într-o bună zi, din pricina unei nenorociri ce se abătuse asupra lui, să aibă nevoie de o mare sumă de bani. Și, cum prin preajmă nu găsea pe nimeni care să-i poată da la repezeală atâta amar de bănet, îi veni în minte un evreu bogat, pe numele Melchisedec, care trăia în Alexandria și împrumuta pe camătă. Sultanul cugetă atunci că acesta, de se învoia, putea să-l împrumute, atâta doar că evreul era așa de zgârcit, încât de bunăvoie nu s-ar fi înduplecat nicicând să-l împrumute, iar cu de-a sila nu voia să-i stoarcă bănișorii. Din care pricină, aflându-se Saladin la mare strâmtoare și tot chibzuind el cum ar putea să facă să-l înduplece pe evreu să-i împrumute banii, născoci un mijloc prin care să-l silească, fără ca totuși cămătarul să se poată plânge. Și, chemându-l la sine, după ce-l primi prietenește, îl așază alături de el și-i spuse astfel:

– Om bun, din multe guri am auzit cât ți-e de mare priceperea și înțelepciunea într-ale celor sfinte; de aceea aș ține foarte mult să aflu de la tine pe care dintre legi o socotești adevărată! Ebraica, mahomedana ori poate cea creștină?

Evreul, care era într-adevăr om înțelept, își dădu prea bine seama că sultanul îi întinde o cursă și încercă să-l prindă cu vorba, pentru ca până mai la urmă să-i ceară ceva; și, se gândi că orice-ar face, pe oricare dintre credințe ar lăuda-o mai vârtos, până la urmă tot sultanul avea să iasă bine. De aceea, ca omul nevoit să caute un răspuns cu care să nu-l poți prinde în capcană, își ascuți degrabă mintea, găsi răspunsul potrivit și zise:

– Stăpâne, întrebarea pe care mi-ai pus-o e frumoasă, și ca să aflu care mi-e răspunsul socotesc că nu-i de prisos să-ți spun o istorioară. Ascultă dar: de nu mă înșel, am auzit în repetate

Andrea del Castagno,
Giovanni Boccaccio (1450)

Personalități

Giovanni Boccaccio (1313-1375) – scriitor și umanist italian. A pus bazele poeziei pastorale italiene prin poemul *Ameto* (1341) și ale romanului psihologic european prin povestirea *Fiammetta* (1343). Capodopera sa, culegerea din o sută de nuvele *Decameronul* (1353-1354), este adesea văzută ca o „comedie umană” în contrast cu *Divina comedie* a lui Dante. *Decameronul* descrie societatea italiană a epocii, folosind o structură narativă inspirată din *O mie și una de nopți* – povestirea în ramă. Lucrarea începe cu descrierea epidemiei de ciumă în Florența anulului 1348, care determină zece tineri (șapte fete și trei băieți) să se refugieze la o vilă de la țară. Timp de zece zile, ei petrec timpul împreună în plimbări și distracții, fiecare povestind câte o nuvelă pe zi (de aici și titlul cărții – *Decameronul*, ceea ce în greacă înseamnă „zece zile”).

John William Waterhouse,
O nuvelă din Decameron (1916)

Decameronul începe cu descrierea unui eveniment real – ciuma florentină din 1348. „Moartea neagră” a nimicit atunci două treimi din populația Florenței, devastând nu doar Italia, ci și o mare parte a Europei. Copleșiți de această tragedie, oamenii acelor vremuri trăiau sentimentul apropierii sfârșitului lumii, al Apocalipsei și al Judecății de Apoi. Totuși, descrierea cumei în cartea lui Boccaccio este mai mult decât o relatare istorică autentică. Ea simbolizează și criza lumii, schimbarea epocilor, dispariția vechilor percepții și apariția unei noi viziuni asupra realității. Atmosfera sumbră și tragică a dezastrului social contrastează cu optimismul, energia tânără și vivacitatea întregii opere.

rânduri spunându-se că trăia pe vremuri un om bogat și mare, care printre alte podoabe de preț tănuite în comorile sale avea și un inel nespus de mândru și de scump; or, mulțumită frumuseții și prețului pe care-l avea inelul ăsta, dorind el să-l cinstească așa precum se cuvenea, lăsându-l moștenire adică din neam în neam, hotărî ca acela din feciorii lui la care se va găsi inelul lăsat de el să fie socotit drept moștenitorul său și drept aceea să fie cinstit de către toți ceilalți. Feciorul căruia îi fu lăsat inelul păstră și el aceeași rânduială și hotărî întocmai ca înaintașul său. În scurtă vreme inelul trecu din mână în mână și ajunse în cele din urmă pe seama unui om care avea trei băieți frumoși și cuminiți, cu multă supușenie față de părintele lor care, din această pricină, îi iubea pe toți trei deopotrivă. Tinerii, care cunoșteau datina statornicită inelului, dorind fiecare să se învrednicească de cinstirea celorlalți frați, își rugau care mai de care părintele, care era bătrân, că de va fi să moară, să le lase inelul. Omul nostru, care îi iubea la fel de mult pe toți trei și nu știa nici el măcar pe care să-l aleagă pentru a-l face moștenitorul inelului – făgăduit de el fiecăruia în parte –, chibzui să-i mulțumească pe toți trei: și porunci în mare taină unui meșter iscusit să-i mai facă încă două inele la fel; inelele fură lucrate cu atâta meșteșug, încât nici măcar el, care poruncise să le facă, nu putea decât cu mare anevoie să le mai deosebească de cel adevărat. Apoi, ajungându-l ceasul morții, dădu fiecăruia fiu câte un inel. După moartea bătrânului, feciorii, dorindu-și fiecare pentru sine moștenirea și locul de cinste în familie, ajunseră la sfadă și în cele din urmă fiecare își scoase inelul său și-l arătă celorlalți, drept mărturie a dreptății sale. Dovedindu-se inelele toate ca unul și unul ca toate și fiind cu neputință să-l cunoști pe cel adevărat, nu se putu ști, și nici până azi nu se știe, care din feciori era adevăratul moștenitor. Același lucru îl spun și eu, stăpâne, despre cele trei legi încredințate celor trei popoare de către Dumnezeu Tatăl și despre ce m-ai întrebat înainte: fiecare din ele socotește că și-a primit adevărata moștenire și adevărata lege cu dreptele-i porunci; dar care e poporul ce într-adevăr le-a moștenit nici astăzi nu se știe, ca și-n povestea celor trei inele.

Saladin își dădu seama că evreul izbutise să scape cu multă îndemânare din cursa pe care i-o întinsese; de aceea hotărî să-i mărturisească fără înconjur impasul în care se afla, doar-doar se va învoi să-i sară într-ajutor. Și făcu întocmai, arătându-i unde anume ar fi vrut să ajungă, dacă răspunsul lui n-ar fi fost atât de îndemânatic. Evreul îi dădu de bunăvoie toți banii ceruți, iar Saladin la timpul său îl mulțumi și el, plătindu-și datoria cu vârf și îndesat; ba pe deasupra îl mai și dăruî împărătește, și câte zile avu și-l socoti prieten, ținându-și-l în preajmă cu cinste și mărire.

Traducere de Eta Boeriu

ROMANUL RENASCENTIST

Miguel de Cervantes Saavedra

Don Quijote de La Mancha

Capitolul I

*Care povestește despre firea și felul de viață al vestitului hidalgo
don Quijote de la Mancha*

Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte, nu-i mult de când trăia un hidalgo. [...] Unora le place să spună că era poreclit Quijada ori Quesada – asupra acestui punct există oarecare divergențe de păreri între autorii care s-au ocupat de cazul lui – cu toate că, după conjecturile cele mai vrednice de crezare, se poate deduce că i se zicea Quesjana. Dar asta n-are cine știe ce însemnătate pentru povestirea noastră: e de ajuns ca, depănându-i firul, să nu ne depărtăm de adevăr nici cu o iotă.

Ceea ce trebuie știut, așadar, este că sus-zisul hidalgo, în răstimpurile lui de răgaz (care țineau mai tot anul), se dedase la cititul romanelor cavalerești cu atâta foc și cu atâta plăcere, că-și uită aproape cu totul de vânătoare și chiar de gospodăria avutului său. [...]

Ce mai vorbă lungă; se cufundă hidalgul nostru în așa hal în citanie, că-și trecea nopțile toate citind, din murgul serii și până-n revărsatul zorilor, și toate zilele, de cum se lumina și până ce se-ntuneca; și așa, din prea mult citit și din prea puțin dormit, i se uscară creierii, încât își pierdu mințile. Închipuirea i se împuie cu tot ce citea în cărți, cu farmece și cu lupte drepte, cu bătălii și cu provocări la duel, cu declarații de dragoste și cu iubiri, cu chinuri și cu sminteli nemaiauzite. Și-i intră în cap așa de strașnic că toată grămada aceea de scorneli pe care le citea, petrecute doar în vis, erau adevărul-adevărat, încât pentru el nu se afla pe lume istorie mai vrednică de crezare. [...]

Într-adevăr, de îndată ce nu mai fu în toate mințile, îi intră în cap cel mai năstrușnic gând ce-a stăpânit vreodată-n lumea asta pe vreun nebun, și anume: începu să i se pară cu cale, și chiar neapărat trebuincios, atât pentru faima bunului său nume, cât și pentru folosul țării sale, să se facă nici mai mult nici mai puțin decât cavaler călare și cu armele-n mâini, în căutare de aventuri, făcând toate isprăvile pe care citise el că le făceau cavalerii rătăcitori, lecuind tot soiul de rele și dând piept cu primejdiile în fel și chip de prilejuri, de unde, ieșind cu bine la capăt, să-și câștige renume și glorie eternă. Sărmanul de el, se și vedea răsplătit, pentru brațul său viteaz, cel puțin cu coroana împărăției Trapezuntului; și așa, cu asemenea gânduri desfătătoare, lăsându-se furat de vraja lor stranie, se grăbi să-și pună în aplicare planul.

Portretul lui Miguel de Cervantes Saavedra, atribuit lui Juan de Jáuregui (1600)

Personalități

Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) – roman-cier, nuvelist și dramaturg spaniol. S-a născut în Alcalá de Henares, într-o familie de hidalgo (nobili spanioli) săraci. A participat în 1571 la bătălia navală de la Lepanto, unde a fost grav rănit. Capturat de piraiți algerieni în 1575, a petrecut cinci ani în captivitate. Revenind în Spania și trăind în sărăcie, a scris opere dramatice și a publicat romanul pastoral *Galateea* (1585). În 1605, scriitorul publică prima parte a capodoperei *Don Quijote*, gândită ca o satiră în adresa romanelor cavalerești populare în epocă. Cartea a avut un succes extraordinar. În 1615, după ce a apărut o continuare falsificată a romanului său, Cervantes publică „adevărata” a doua parte a romanului. Alte lucrări importante ale lui Cervantes sunt culegerea *Nuvel exemplare* (1613) și romanul cavaleresc *Persiles și Sigismunda* (1617).

Capitolul VIII

*Despre biruința viteazului don Quijote în înfricoșătoarea
și nemaiînchipuita aventură a morilor de vânt, dimpreună cu alte
isprăvi vrednice de fericită amintire*

Octavio Ocampo, *Viziunile lui Quijote* (1989)

Protagonistul romanului lui Miguel de Cervantes este un hidalgo sărăcit și pasionat de lectura romanelor cavaleriești. Convinș că trebuie să reînvie cavalerismul, el își adoptă numele de don Quijote de la Mancha și pleacă în căutarea aventurilor. Alături de el călătorește Sancho Panza, un țaran simplu, care devine scutierul său. Deși multe din acțiunile lui don Quijote par bizare sau de-a dreptul comice, ele sunt ghidate de bunătate și noblețe, de dorința sinceră de a înfrunta o lume plină de viciu și egoism.

După apariția romanului, termenul *donquijotism* a început să însemne un tip de viziune asupra lumii. A spune astăzi că „cineva dă dovadă de donquijotism” înseamnă a indica faptul că acea persoană se lasă ghidată de imaginația sa și „luptă cu morile de vânt”, adică încearcă să se opună răului imaginar. Totodată, o astfel de persoană se caracterizează prin sinceritate, puritate spirituală, iubire de semeni și noblețe.

Vorbind ei așa, zăriră deodată vreo treizeci-patruzeci de mori de vânt, care se aflau pe toată câmpia aceea; și astfel, cum le văzu don Quijote, grăi către scutierul său:

– Norocul ne călăuzește pașii mai bine decât ne-am putea-o noi dori, căci ai în față, prietene Sancho Panza, o priveliște care ne descoperă treizeci și mai bine de uriași, nemăsurat de mari, cu care am de gând să mă lupt și să le fac la toți de petrecanie, și ce-om lua de la ei drept pradă să ne fie cheag îmbogățirii; că-i bătaie dreaptă; și înseamnă să-l slujești pe Dumnezeu dacă stingi sămânța lor afurisită de pe fața pământului.

– Ce uriași? zise Sancho Panza.

– Aceștia pe care-i vezi, răspunse stăpânul său, aceștia cu brațe cât toate zilele, că sunt unii la care măsoară cât două leghe.

– Ia seama, Luminăția Ta, i-o întoarse Sancho Panza, că ăștia care se văd aicea nu-s uriași, ci mori de vânt, iar ceea ce iei dumneata drept brațe sunt aripile, care, învârtite de vânt, mișcă pietrele morii.

– Se vede cât de acolo, răspunse don Quijote, că nu prea ești citit când e vorba de aventuri cavaleriești, sunt uriași, și dacă ți-e frică de ei, șterge-o de-aici și pune-te pe rugăciuni, cât timp m-oi încheșta eu cu ei în luptă crâncenă și de fel dreaptă.

Cu aceste vorbe [...] se năpusti în galop, cât îl țineau picioarele pe Rocinante, să dea piept cu cea dintâi moară care-i stătea în cale. Și arzându-i una cu lancea în aripă, vântul o roti cu atâta furie, încât făcu din lance o scurtătură ce trase după ea și calul, și călărețul, care fu azvârlit de-a berbeleacul, ca vai de capul lui, pe câmp. Dete Sancho Panza fuga să-l ajute, cât îl țineau pe măgar picioarele, și când ajunse la dânsul, îl află lat, fără să se mai poată mișca, așa de cumplit bușise cu el de pământ Rocinante.

– Vai de păcatele mele! se văieta Sancho. Nu ți-am spus eu Luminăției Tale să bagi seama la ce faci, că nu erau decât niște biete mori de vânt, și că numai cui îi umblă morile de vânt în cap poate să nu-și dea seama de asta?

– Taci, prietene Sancho, răspunse don Quijote, căci treburile războinice sunt mai supuse decât oricare altele necontenitelor schimbări. Cu atât mai mult cu cât eu cred, și acesta e adevărul, că magul acela, Frestón [...] i-a preschimbat pe uriașii aceștia în mori de vânt, ca să mă lipsească de gloria răpunerii lor, atât vrăjmașie îmi poartă! [...]

– Facă Domnule așa cum are el putere, răspunse Sancho Panza și, ajutându-l să se ridice, îl urcă din nou pe spinarea lui Rocinante, care era pe jumătate deșălat.

Capitolul XI

Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote cu niște păstori de capre

După ce don Quijote își simți burta pusă la cale, luă un pumn de ghindă și, uitându-se la una din ele cu multă luare-aminte, de-te glas și vorbi precum urmează:

– Fericită vârstă și fericite veacuri cele pe care cei vechi le-au numit „de aur”, și nu pentru că în veacurile acelea aurul, care în era noastră de fier e la atâta preț, s-ar fi putut culege de pe jos fără de nicio trudă, cât pentru că cei ce viețuiau pe atunci nu cunoșteau cuvintele *al tău* și *al meu*. Erau obștești în epoca aceea sfântă toate lucrurile. Nimeni n-avea nevoie să-și dea osteneală mai mult decât să ridice mâna ca să-și culeagă hrana cea de toate zilele de pe crengile stejarilor puternici, care-i îmbiau să guste în voie din dulcele și pârguitul lor fruct. Izvoare limpezi și râuri, curgând cu mare belșug de apă, le-o dăruiau, cristalină și bună de băut. În crăpăturile stâncilor și-n scorburile copacilor, albinele harnice și înțelepte își întemeiau republicile, oferind oricui voia, fără să ceară nimic în schimb, îmbelșugata recoltă a prea dulcii lor trude. Arbori viguroși de plută se despuiau de bunăvoie, fără alt artificiu decât cel al îndatoritoarei lor curtenii, lepădându-și scoarța bogată și ușoară, cu care începură a se face acoperișuri de colibe, puse pe stâlpi ciopliți din topor, bune să slujească doar de adăpost față de vitregia cerurilor. Toate erau atunci numai împăcare, numai prietenie, numai bună învoire! Nu cutezase încă tăișul greu al plugului cârnit să spintece și să dea raita prin măruntaiele milostive ale țarinei, maica noastră dintru-întâi, căci ea, fără silnicie din partea nimănui, îmbia pe toată lumea la sânu-i îmbelșugat și încăpător, oferind tot ce putea hrăni, îndestula și desfăta pe toți fiii săi, ce se bucurau atunci de dansa. [...] Pe atunci nu se pomeneau furțișaguri, nici înșelăciuni, nici minciună care să se amestece cu adevărul și buna-credința. Justiția își merita pe atunci numele, și nu îndrăzneau s-o tulbure ori s-o înjosească hatârurile și plocoanele, care o scad, o mânjesc și o persecută. [...] Pe măsură ce se petrec vremurile și sporește stricăciunea, a fost întemeiat ordinul cavalerilor rătăcitori, întru apărarea fecioarelor, oblăduirea văduvelor, ajutorarea orfanilor și a celor nevoiași. Din ordinul acesta sunt și eu, frați păstori, cărorora vă mulțumesc de găzduire și de buna primire ce-mi faceți, mie și scutierului meu; căci, cu toate că prin legea naturii toți cei ce viețuiesc au îndatorirea să vină în ajutorul cavalerilor rătăcitori, știind că voi, fără să aveți cunoștință de îndatoririle acestea, m-ați primit și m-ați omenit, se cuvine să vă mulțumesc cu toată bunăvoința de care sunt în stare pentru buna voastră voință.

Traducere de Ion Frunzetti și Edgar Papu

Lorenzo Coullaut Valer, *Don Quijote și Sancho Panza*. Bruxelles, Belgia (1929)

Don Quijote și Sancho Panza sunt inseparabili, asemenea celor două fețe ale aceleiași monede. Călătorind împreună și dialogând constant, ei își împărtășesc experiențele și punctele de vedere cu privire la diverse situații și idei. Deși diferiți, contrastând chiar și ca înfățișare, ei se schimbă și învață cu adevărat unul de la celălalt. Don Quijote învață de la scutierul său înțelepciunea populară și simțul realității, iar Sancho învață de la don Quijote să viseze, dobândește mărinimie și perseverență. De-a lungul întregului roman, personalitatea lui Sancho evoluează. Inspirat de entuziasmul și umanismul lui don Quijote, numindu-l „Cavalerul tristei figuri”, el se transformă într-un alter ego al acestuia.

François Rabelais
Gargantua și Pantagruel

Cartea a doua
Capitolul VIII

Gustave Doré, ilustrație la *Gargantua și Pantagruel* de F. Rabelais (1854)

Gargantua și Pantagruel este un roman umoristic și satiric, care marchează tranziția definitivă de la gândirea dogmatică și sistemul de valori medieval la umanismul renaștent. Personajele principale ale cărții sunt Gargantua și Pantagruel – oameni-giganți ce întrușează tipul omului Renașterii cuprins de setea și foamea permanentă a cunoașterii. Scrisoarea lui Gargantua adresată fiului său, Pantagruel, este considerată un adevărat manifest al umanismului francez, în care autorul proclamă libertatea rațiunii, cheamă la perfecționare continuă și laudă științele.

Pornind de la opera lui François Rabelais, stilul literar plin de umor grosier, libertin și subversiv față de autoritățile religioase sau politice, însoțit de o viziune umanistă asupra lumii, este denumit *rabelaisian*.

Scrisoarea pe care a primit-o Pantagruel la Paris de la tatăl său, Gargantua

Pantagruel se dedase învățaturii cu încordată sârguință și, după cum bănuieți, un multumitor folos dobândise, căci avea priceperea ascuțită și o ținere de minte cuprinzătoare, în care ar fi încăput pe puțin douăsprezece vedre de untdelemn. În zilele când stăruia cu mai multă râvnă pe această cale priincioasă, a primit de la tatăl-său următoarele rânduri:

„[...] Deși răposatul meu tată Grandgousier – slăvit să-i fie numele – mi-a lăsat cu deplin folos învățătura lui despre știința politicii și despre toate cele cunoscute; cu toate că roadele silințelor mele l-au mulțumit, ba chiar au întrecut dorințele lui, totuși, după cum lesne poți înțelege, vremile nu erau pe atunci atât de prielnice luminilor minții ca cele de azi, și nici dascăli atât de buni ca ai tăi n-am avut. Am trăit acei ani tulburi, când simțeam din greu nenorocirea pe care o aduseseră asupra noastră goții, nimicind duhul cel adevărat al limbii noastre. Dar acum, din mila cerului, risipitu-s-au negurile, scrisului i s-a dat cinstirea cuvenită, iar stările într-atâta s-au schimbat, încât eu, care în anii bărbăției eram socotit, pe drept cuvânt, cel mai învățat al veacului, astăzi anevoie aș fi primit în rândurile pruncilor din cel dintâi an de școală. [...]

Lumea e plină de cărțurari și de dascăli învățați, te întâmpină pretutindeni dughenile cu cărți de tot felul, încât sunt înclinat să cred că nici pe vremea lui Platon, Cicero sau Papinian învățătura nu era mai la îndemână oamenilor decât astăzi. Nici nu se mai cuvine de-acum înainte să cauți o altă tovarășie decât aceea a bărbaților care se împărtășesc din darurile Minervei. [...]

Spun deci, și așa doresc, să-ți însușești fără greșală limba elină mai întâi, așa cum cere Quintilian; apoi latina și ebraica sfintelor Scripturi, chiar araba și caldeiana; să te deprinzi a scrie în grecește, luând pildă de la Platon și latinește urmând pe Cicero. Să nu rămână nicio cronică pe care să n-o știi pe de rost și să cercetezi cu de-amănuntul toate cele scrise în cosmografia învățaților care s-au îndeletnicit cu știința aceasta. În ceea ce privește geometria, aritmetica și muzica, m-am străduit să te fac a le prețui de mic copil, pe când aveai cinci sau șase ani. Învăță tot ce nu știi încă și încearcă să cunoști legile astronomiei. Lasă-i la o parte pe astrologii care citesc în stele [...]; sunt lucruri nefolositoare și zadarnice. Silește-te să știi pe dinafară frumoasele reguli ale dreptului obștesc, pe care te voi ruga să mi le talmăcești și mie în adâncul lor înțeles.

Cât despre lucrurile care sunt ale firii, aş dori să le cercetezi pe toate cu luare-aminte să nu rămână nicio mare, niciun râu, niciun izvor, căroră să nu le cunoşti ierburile şi peştii; să ştii toate tufele, toţi pomii şi copacii din pădure; toate păsările ce străbat văzduhul; toate florile pământului; toate metalele ascunse în adâncul genunelor; toate pietrele scumpe ale ţărilor din miazăzi şi răsărit, în aşa fel, ca nimic să nu-ţi rămână necunoscut.

Cu multă grijă să adânceşti cărţile medicilor greci, arabi şi latini, fără a dispreţui pe talmudişti şi pe cabalişti; prin cunoaşterea diferitelor părţi ale trupului, învăţând ceea ce în elineşte se cheamă anatomie, să-ţi însuşeşti ştiinţa deplină a lumii care sălăşluieşte în om. Caută, câteva ceasuri pe zi, să te pătrunzi de duhul sfintelor Scripturi. Citeşte mai întâi, în greceşte, *Noul Testament* şi *Scrisorile apostolilor*; apoi, în limba ebraică, *Vechiul Testament*.

Să nu te pierzi însă cu totul în acest noian de pilduiri, căci, ajungând acum în vârsta bărbăţiei, va trebui să părăseşti în curând liniştea şi răgazul învăţaturii, deprinzând arta călăriei şi mânuirea armelor, pentru a sta în apărarea pământului nostru şi pentru a da ajutor prietenilor noştri împotriva răuvoitorilor care ar încerca să-i lovească. În sfârşit, aş vrea să-ţi dai seama pe deplin de folosul pe care l-ai dobândit învăţând; ceea ce îţi va fi lesne, dacă te vei obişnui să lupţi împotriva oricui cu arma cuvântului în adunări deschise şi să cauţi prietenia cărturarilor de seamă din Paris şi de-aiurea.

Dar, după cum spune înţeleptul Solomon, cugetarea cea dreaptă nu-şi găseşte sălaş într-un suflet otrăvit, iar pornirea unui cuget stricat e pieirea sufletului. Să slujeşti lui Dumnezeu, să-l iubeşti şi să te temi de el, să încredinţezi fiinţei lui toate nădejtile tale, ajutând lucrarea lui prin credinţa ta plămădită din milă, fără ca, alunecând în păcat, să te depărtezi de la ea.

Rămâi mereu departe de răutăţile lumii. Nu lăsa trufia să pătrundă în inima ta, căci viaţa noastră trecătoare este, numai cuvântul lui Dumnezeu n-are moarte. Ajută pe aproapele tău şi iubeşte-l ca pe tine însuţi. Cinsteşte pe dascălii tăi, fugi de oamenii cu care nu vrei să te asemeni şi nu lua în deşert harurile cu care Dumnezeu te-a înzestrat. [...]

Fiule, pacea şi mila Domnului nostru să fie cu tine. *Amen!*

Utopia, în a şaptesprezecea zi a lunii martie,

Tatăl tău, *GARGANTUA*”.

Privind şi citind această scrisoare, Pantagruel şi-a întărit inima, arătându-se mai hotărât decât oricând să ducă silinţa învăţaturii mai departe. Minteă lui arzătoare mistuia înţelesul cărţilor, ca focul care cuprinde ierburile uscate, atât de grabnic era la lucru şi cu atâta înflăcărare şi le însuşa.

Traducere de Alexandru Hodoş

Citate celebre

Rabelais este dificil. Însă opera sa, corect interpretată, aruncă o lumină retrospectivă asupra mileniilor de dezvoltare a culturii populare a răsului, al cărei cel mai mare exponent în literatură el este. Semnificaţia iluminatoare a lui Rabelais este imensă; romanul său ar trebui să devină cheia unor comori grandioase ale creaţiei populare umoristice, puţin studiate şi aproape deloc înţelese.

Mihail Bahtin

Ad hoc

- Unde se află Pantagruel?
- Cum înţelegi secvenţele „darurile Minervei” şi „arma cuvântului”?
- Propune echivalentul pentru disciplinele şi ştiinţele sugerate în text prin sintagma „lucrurile care sunt ale firii”.

Erasmus din Rotterdam

Elogiul Nebuniei sau Cuvântare despre lauda Prostitiei

Prostia grăiește

Hans Holbein cel Tânăr,
Erasmus din Rotterdam (1528)

Personalități

Erasmus din Rotterdam (1466-1536) a fost un renumit umanist olandez. Născut în Rotterdam, a rămas orfan de mic și a intrat într-o mănăstire, unde a început să studieze scriitorii antici. A făcut studii la Paris, iar din 1496 a început călătoriile prin Europa, legând prietenii cu cei mai erudiți oameni ai vremii. În Anglia, a fost apropiat de marele umanist Thomas More, iar la Cambridge a predat greaca și teologia. Mai târziu, a locuit în Germania, iar spre finalul vieții s-a stabilit la Basel, în Elveția. Faima sa a cuprins toată Europa, opiniile lui erau respectate de scriitori, teologi, savanți, monarhi și chiar de Papa de la Roma. Cea mai cunoscută operă a sa este *Elogiul Nebuniei* (1509), o lucrare satirică în care nebunia își laudă singură virtuțile, fiind inspirată din literatura populară despre nebunie și nebuni (așa-numita „literatură a nebunilor”).

Numele și familia Prostitiei. Îmi cunoașteți așadar numele, domnii mei... dar ce epitet vă dau? De bună seamă pe acela de „prea proștii mei domni”. Căci cu ce nume mai de cinste ar putea zeița Prostia să-i denumească pe adoratorii ei? Și fiindcă puțin dintre voi știu din ce neam mă trag, să încerc a vă depăna povestea mea. [...] Tatăl meu este Plutus, zeul avuției, care – să nu se supere Hesiod, Homer și nici chiar Jupiter – este „tatăl oamenilor și al zeilor”. Cu un gest al lui răstoarnă cu susul în jos și cu josul în sus și cele sfinte, și cele lumești; el, Plutus, ce poate hotărî și războaiele, și pacea, și imperiile, și adunările cele de taină, și judecățile, și obșteștile adunări, și căsătoriile, și convențiile, și alianțele, și legile, și artele, și desfătările ca și trebile serioase (vai, nici nu mai pot să-mi trag sufletul), pe scurt, care cârmuiește toate treburile oamenilor atât cele obștești, cât și cele particulare.

Soațele Prostitiei. Aceasta frumoasă de acolo, cu sprâncenele trufaș sumese, este Iubirea de sine. Cealaltă, pe care o vedeți făcând ochi dulci și bătând din palme, se numește Lingușirea. Alta, pe jumătate ațipită, de parcă doarme, se numește Uitarea. Asteia, cu mâinile încrucișate, sprijinită în coate, îi zice Trândăvia. Cealaltă de acolo, încununată cu o cunună de trandafir și căreia tot trupul îi miroase a parfumuri, se cheamă Plăcerea. Cealaltă, cu privirea rătăcind încoace și-ncolo, se numește Sminteala. În sfârșit, aceasta de aici, cu pielea lucie și durdulie, se cheamă Pofta. Printre aceste fetișcane vedeți și doi zei: unul se cheamă Cheful, celălalt Somnul cel fără trezire. Sprijinită pe această ceată de slujitori credincioși, îmi întind stăpânirea mea peste tot, poruncind chiar și celor ce stau pe tron.

Prostia e prezentă în viața de toate zilele a omului. Și dacă i se pare cuiva că vorbele mele cuprind mai multă îndrăzneală decât adevăr, ia să cercetăm puțințel chiar viețile oamenilor, ca să vedem cât de mult îmi datorează lumea și cât de mare preț pun pe mine și mare, și mic. [...]

Pe scurt, dacă te-ai uita jos din Lună, ca odinioară Menip, la nespusa forfoteală a muritorilor, ți s-ar părea că vezi un furnicar de muște și țânțari care se ceartă, se războiesc, își întind capcane unii altora, se jefuiesc, petrec, se îndrăgostesc, nasc, cad și mor. Și nici nu se poate închipui ce frământare, ce tragedii stârnește această vietate așa de mărunță și care se trece așa de repede! Căci e de ajuns cea mai mică vântoasă a războiului sau câteva zile de ciumă, ca să secere și să risipească mii și mii dintre ei.

Traducere de Șt. Bezdechi

ESEUL RENASCENTIST

Michel de Montaigne

Eseuri

Despre carte

N-am nicio îndoială că mi se întâmplă adesea să vorbesc despre lucruri pe care învățații în domeniu le spun mai bine și mai cu temei. [...] Aici sunt gândurile mele trecătoare, prin care nu caut să ofer cunoștințe despre lucruri, ci despre mine însumi. [...]

Țelul meu e să-mi petrec viața, câtă mi-a mai rămas, în tihnă și fără trudă. Nu vreau să-mi bat capul cu nimic: nici cu învățătura, oricât preț ar avea. Nu caut în cărți decât plăcerea de a-mi cheltui vrednic timpul; iar când le cercetez, nu caut decât știința care m-ajută să mă cunosc pe mine însumi și mă învață să mor și să trăiesc cum se cuvine.

[...] Dacă o carte mă sâcăie, iau alta, și nu m-apuc de ea decât în ceasurile când mă cuprinde plictisul statului degeaba. De cele mai noi nici nu m-ating, căci mai temeinice și mai bogate mi se par cele din vechime; și nici de cele în greacă, fiindcă mintea mea nu se mulțumește cu o înțelegere școlărească, de începător.

Îmi spun liber părerea despre toate lucrurile, chiar și despre cele care se află poate mai presus de priceperea mea și nu țin de domeniul meu. Părerea dă măsura felului meu de a privi lucrurile, nu măsura lor. [...]

Mergând însă mai departe, mi s-a părut întotdeauna că în poezie Virgiliu, Lucrețiu, Catul și Horațiu ocupă de departe locul de frunte; mai cu seamă Virgiliu, cu *Georgicele* sale, pe care le socotesc opera cea mai împlinită din întreaga poezie. [...]

Istoricii sunt terenul meu de joc preferat, fiindcă sunt atrăgători și se citesc ușor; iar chipul omului, pe care încerc eu să-l cunosc, e înfățișat la ei mai viu și mai întreg decât oriunde altundeva: cu însușirile lui lăuntrice, felurite și concrete, în linii mari și-n amănunt, cu diferitele căi prin care intră în legături cu ceilalți, precum și cu primejdiile ce-l amenință. Fapt este că pe cei care scriu viețile altora, ocupându-se mai degrabă de cugetări decât de întâmplări, mai degrabă cu ce pornește dinăuntru decât cu ce vine din afară, îi simt mult mai aproape. Iată de ce e Plutarh omul meu în atâtea privințe. Mă împac greu cu gândul că n-avem vreo zece Laertios, ori că acesta n-are parte de o recunoaștere mai întinsă, sau mai intensă. Fiindcă sunt la fel de curios să cunosc soarta și viața marilor învățători ai lumii, pe cât sunt să le cunosc diferitele teorii și gânduri.

Traducere de Vlad Russo

Michel de Montaigne, portret realizat de un pictor necunoscut (1570)

Personalități

Michel de Montaigne (1533-1592) – filozof umanist francez, considerat ultimul reprezentant de vază al umanismului renescentist francez. Este autorul celebrelor *Eseuri* (1580-1588), prin care a intrat în istoria literaturii drept creatorul speciei literare noi – *eseul*, devenit extrem de popular în literatura europeană modernă. Abordând diverse aspecte ale vieții cotidiene, ale culturii și, în general, ale naturii umane, Montaigne, prin prisma propriei experiențe și a cunoștințelor sale, scrie despre educație, morală, istorie, poezie, politică, lectură etc. Scriitorul prezintă cititorului opiniile sale sub forma unor reflecții libere și sincere, adesea întrerupte, ca într-o conversație spontană. Stilul său, bogat în expresii colocviale, urmărește să reflecte simplitatea și naturalitatea, preferând mai degrabă o exprimare vie, decât una elegantă și cizelată.

Abordarea textului

Albrecht Dürer, *Melancholia I* (1514)

Curiozități

Gravura *Melancholia I*, creată de pictorul german Albrecht Dürer, este una dintre cele mai enigmatice opere ale Renașterii. Figura centrală a lucrării este o femeie înaripată (o personificare a melancoliei), înconjurată de instrumente de măsurare, un câine adormit, un înger și niște obiecte cu forme geometrice ciudate. Pe fundal, apar o cometă, un curcubeu și un pătrat magic. Lucrarea simbolizează starea de melancolie, considerată cândva o tulburare emoțională, dar asociată în Renaștere cu geniul creator. Criticii de artă consideră că Dürer, preocupat de matematică, filozofie și alchimie, a reprezentat aici neliniștea artistului în fața limitelor cunoașterii. Deși evocă blocajul creativ, gravura rămâne o capodoperă a imaginației și a gândirii vizuale.

A. Decameronul de Giovanni Boccaccio

- 1 Personajele din *Decameronul* întruchipează omul Renașterii. Ce tip social reprezintă Melchisedec și Saladin? Argumentează.
- 1.1. Observă ce calități comune au cele două personaje și în ce mod acestea reflectă caracterul omului renascentist.
- 2 Formulează lecția pe care o putem deduce din povestea celor trei inele.
- 2.1. Expune-ți opinia despre modul în care Melchisedec și-a construit răspunsul cu privire la cele trei legi pe care sultanul le numește „ebraica, mahomedana ori poate cea creștină”.
- 3 Oferă un răspuns original la întrebarea: Cum izbutește înțelepciunea să scoată omul din impas?

B. Don Quijote de la Mancha de Miguel de Cervantes

- 4 Identifică în fragmentul despre lupta lui don Quijote cu morile de vânt elemente ale comicului de situații.
- 4.1. Observă specificul comicului de limbaj realizat prin antiteza dintre stilul solemn al lui don Quijote și exprimarea mucalității și țărănească a lui Sancho Panza.
- 5 Explică, raportându-te la text, ce înseamnă expresia *a te lupta cu morile de vânt*.
- 6 Comentează, în cheia tehnicii 6 *De ce?*, afirmația: „Prin don Quijote, Cervantes critică idealurile eroice și literatura cavalierească”.

C. Gargantua și Pantagruel de François Rabelais

- 7 Extrage din scrisoarea lui Gargantua către Pantagruel reflecțiile care denotă înflorirea culturii și a educației.
- 8 Unul dintre sfaturile lui Gargantua este: „Lasă la o parte pe astrologii care citesc în stele [...] sunt lucruri nefolositoare și zadarnice”. Expune-ți opinia cu privire la acest sfat, argumentând și mesajul renascentist al acestuia.

D. Elogiul Nebuniei de Erasmus din Rotterdam

- 9 Selectează din *Elogiul Nebuniei* „soațele Prostei”. Cum crezi, de ce anume aceste defecte sunt subliniate de autor?

E. Eseuri de Michel de Montaigne

- 10 În eseu *Despre carte*, Michel de Montaigne lansează mai multe idei despre profilul său de cititor. Comentează viziunea eseistului despre rolul cărților în viața sa.

- 11 Adoptă, în mod argumentat, o atitudine *pro* sau *contra* în raport cu afirmația lui Michel de Montaigne: „Părerea dă măsura felului meu de a privi lucrurile, nu măsura lor”.

Pro Domo

Nivel minim

- Formulează trei sfaturi pe care Gargantua i le dă fiului său, explicând de ce crezi că acestea sunt utile unui tânăr.
- Explică ce teme și ce valori putem desprinde din ele.

Nivel mediu

- Citește, la alegere, 3-4 nuvele care reprezintă diferite zile din *Decameron*. Completează tabelul propus.

Conținut	Comentarii
Subiectul (despre ce este nuvela)	
Sistemul de personaje și tipurile umane reprezentate	
Temele și ideile	
Lecția pe care o transmite	
Caracterul renașcentist și umanist	

Nivel performant

- Comentează, într-un text de o pagină, de ce don Quijote ignoră argumentele logice ale lui Sancho Panza și, chiar și atunci când conștientizează că a „luptat cu morile de vânt”, crede că magul Frestón „i-a preschimbat pe uriașii aceștia în mori de vânt”, ca să-l lipsească de „gloria răpunerii lor”. Poți lua drept reper una dintre următoarele idei:
- Don Quijote este obsedat de idealurile cavalești.
 - Don Quijote este rupt de realitate și trăiește într-o lume a iluziilor.
 - Don Quijote este cuprins de fantasmă prin care își trăiește eroic destinul.
- Expune-ți opinia, în cheia tehnicii PRES, despre cine ai putea spune că „este un don Quijote al timpurilor noastre”.
- Fă referire la persoane idealiste care se dedică unor profesii sau îndeletniciri prin care construiesc o lume mai bună.
- P – Formulează un punct de vedere.
R – Oferă un argument.
E – Dă un exemplu.
S – Formulează o concluzie.

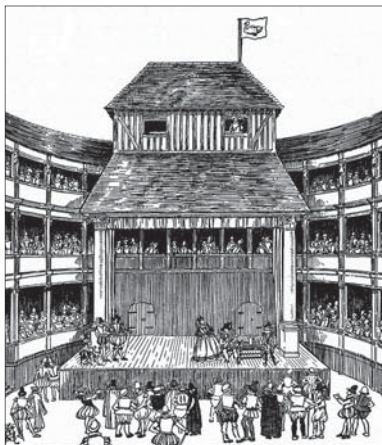

Lucas Cranach cel Bătrân, *Martin Luther* (1529)

Personalități

Martin Luther (1483-1546) – o personalitate marcantă a Renașterii târzii și inițiator al Reformei protestante în Germania. În calitate de teolog și traducător, el a contestat autoritatea Bisericii Catolice și a promovat ideea că fiecare credincios poate avea o relație directă cu Dumnezeu, fără mijlocirea clerului. Prin traducerea *Bibliei* în limba germană, Luther a pus bazele limbii literare germane moderne și a contribuit la democratizarea cunoașterii religioase. Stilul său viu, apropiat de graiul poporului, a făcut ca textul sacru să devină accesibil unui public larg. Opera sa a avut un mare impact asupra culturii și vieții religioase din epocă și a marcat un punct de cotitură în istoria Europei.

TEATRUL RENASCENTIST

O reconstrucție a unui teatru englez din secolul al XVI-lea

La sfârșitul secolului al XVI-lea, în Londra activau aproximativ douăzeci de teatre. Cel mai mare dintre ele era „Globe”, construit de James Burbage. William Shakespeare era actor, dramaturg și acționar al acestui teatru. „Globe” făcea parte din categoria teatrului public, destinat spectatorilor din mediul urban. Unele teatre, numite „private”, erau accesibile doar unui cerc select de vizitatori. Teatrul public era fără acoperiș, având un spațiu interior mare, înconjurat de un perete poligonal. Majoritatea spectatorilor stăteau în picioare în fața scenei, iar galeriile erau rezervate celor mai înstăriți. Spectacolele se desfășurau ziua. Teatrul nu avea cortină și decoruri, așa că actorii erau nevoiți să descrie de fiecare dată locul și timpul acțiunii.

Una dintre trăsăturile teatrului renascentist este redescoperirea și reinterpretarea dramaturgiei antice grecești și latine. La sfârșitul secolului al XV-lea, mulți umaniști italieni au început să asimileze modelele teatrului latin, care, la rândul său, era o imitare a teatrului antic grec. Dramele erudite pe teme antice, lipsite de legătură cu viața reală, erau reprezentate, de obicei, la curțile senioriale. Ca o reacție împotriva acestui teatru pentru cercurile restrânse de spectatori, în Italia apare un teatru popular – *commedia dell'arte*, bazat pe improvizație și reprezentat în piețele marilor orașe. Personajele commediei dell'arte purtau măști tipice (Arlechino, Pantalone, Buratino) și foloseau dialecte regionale, creând spectacole carnavalești pline de grotesc și bufonadă. Acest gen de comedie a fost apreciat în epocă, influențând creațiile mai multor dramaturgi celebri.

Părintele dramei renascentiste engleze a fost Christopher Marlowe (1564-1593). În piesele sale, Marlowe creează personaje titanice, oameni energici care aspiră la putere, bogăție sau cunoaștere. Un astfel de personaj este savantul Faust. *Tragica istorie a vieții și morții doctorului Faust* de Marlowe a fost inspirată din subiectul cărții populare germane despre un vrăjitor legendar care și-a vândut sufletul diavolului în schimbul onorurilor, plăcerilor și cunoașterii interzise. Prin întreaga sa creație, Marlowe a deschis drumul pentru William Shakespeare.

Creația lui William Shakespeare, cel mai de seamă dramaturg al Epocii Moderne, este împărțită în trei perioade distincte. Prima (1590-1600) este caracterizată de optimism și vitalitate renascentistă, care se reflectă în poemele *Venus și Adonis*, în cronicile istorice precum *Henric al VI-lea* și *Richard al III-lea*, în comedii și tragedii, inclusiv în *Romeo și Julieta*. Comediile sale celebrează bucuria vieții, frumusețea umană și valorile prieteniei și iubirii. A doua perioadă (1601-1608), dominată de tragedii precum *Hamlet*, *Othello*, *Regele Lear* și *Macbeth*, reflectă criza epocii și pierderea idealurilor renascentiste. A treia perioadă (1609-1612), romantică, include *Furtuna* și *Povestea de iarnă*, în care reapare speranța în triumful idealurilor umaniste, însă doar într-un viitor îndepărtat.

Fondatorul teatrului spaniol a fost marele dramaturg Lope de Vega (1562-1635). Numeroasele sale piese pot fi împărțite cel puțin în trei categorii: drame sociopolitice și istorice, piese de moravuri (*comediile de capă și spadă*) și piese religioase.

Pe lângă teme, personaje și conflicte noi, teatrul renascentist a contribuit, de asemenea, la dezvoltarea scenografiei și arhitecturii teatrale. Inovațiile scenice au transformat treptat reprezentările improvizate în spectacole bazate pe principii dramaturgice, dezvoltând astfel un teatru în sensul modern al acestui cuvânt.

William Shakespeare
Hamlet, prinț al Danemarcei

Actul al II-lea

Scena 2

O sală în castel

GUILDESTERN. Mărite stăpâne!

ROSENCRANTZ. Prea iubitul meu stăpân!

HAMLET. Bunii mei prieteni! Cum îți mai merge, Guildes-
tern? Și Rosencrantz! Ce mai faceți, dragii mei?

ROSENCRANTZ. Ce face orice copil al pământului.

GUILDESTERN. Ferice de noi că nu suntem prea fericiți.

ROSENCRANTZ. Nu suntem chiar mărgăritarul de pe ti-
chia Norocului.

HAMLET. Dar nici sub talpa încălțărilor lui.

ROSENCRANTZ. Nici acolo, Măria Ta.

HAMLET. Atunci vă aflați cam pe la brâu, în mijlocul plă-
cerilor.

GUILDESTERN. Firește. Suntem aleșii soartei.

HAMLET. În locurile ei cele mai tănuite. Într-adevăr, soar-
ta e o curtezană. Ce vești îmi aduceți?

ROSENCRANTZ. Niciuna, stăpâne. Doar atât că lumea s-a
făcut cinstită.

HAMLET. Atunci se apropie sfârșitul lumii. Dar vestea
voastră nu e adevărată. Lăsați-mă să vă întreb ceva ce vă pri-
vește îndeosebi: cu ce-ați greșit, prieteni, soartei voastre, de v-a
trimis în această temniță?

GUILDESTERN. Ce temniță, Măria Ta?

HAMLET. Danemarca e o temniță.

ROSENCRANTZ. Atunci și lumea întreagă e tot o temniță.

HAMLET. Și încă una strașnică, plină de cotloane, hrube și
carcere. Danemarca e una dintre cele mai rele.

ROSENCRANTZ. Nouă nu ni se pare așa, stăpâne.

HAMLET. Atunci, pentru voi nici nu e temniță; fiindcă ori-
ce lucru e bun sau rău, numai după cum îl face închipuirea
noastră. Pentru mine e o temniță.

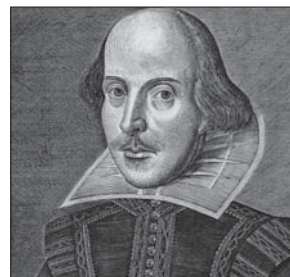
ROSENCRANTZ. Doar ambiția te face s-o vezi așa. Dane-
marca e prea neîncăpătoare pentru mintea Măriei Tale.

HAMLET. O, Doamne! Aș putea fi închis într-o coajă de
nucă și să mă socotesc un rege al văzduhului nemărginit, nu de
n-aș avea visuri rele.

GUILDESTERN. Visurile acestea nu sunt, firește, decât am-
biție. Fiindcă cel ambițios se hrănește doar cu umbra unui vis.

HAMLET. Visul însuși nu e decât o umbră. [...] Dar, în nu-
mele vechii noastre prietenii, ce căutați la Elsinor? [...]

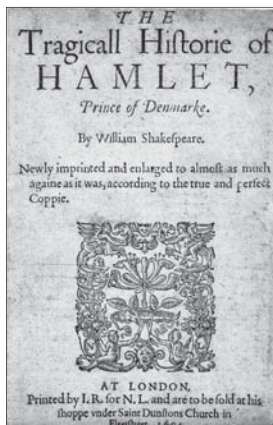
GUILDESTERN. Stăpâne, am fost chemați.

Portretul lui William Shakespeare
realizat de Martin Droeshout pe
pagina de titlu a *Operele complete*
(1623)

Personalități

William Shakespeare
(1564-1616) – renumit poet
și dramaturg englez din epoca
Renașterii. S-a născut în Strat-
ford-upon-Avon, într-o fami-
lie de orășeni înstăriți. S-a că-
sătorit devreme și s-a mutat la
Londra, unde a intrat treptat în
lumea teatrală, jucând roluri
mici și scriind piese. Cu tim-
pul, a câștigat recunoașterea
publicului. A ajuns să fie prin-
tre cei mai buni actori invitați
să joace în teatrul de la curtea
reginei Elisabeta I, ceea ce i-a
adus un titlu nobiliar. Cu tim-
pul, Shakespeare a cumpărat o
casă mare în orașul natal și a
devenit coproprietar al teatru-
lui „Globe”. În 1612 sau 1613,
a părăsit capitala și s-a stabilit
în Stratford-upon-Avon, unde
a dus o viață liniștită alături de
familie. În aproape un sfert de
secol petrecut la Londra, pe
lângă activitatea de actor și
director al unui mare teatru,
Shakespeare a scris treizeci și
șapte de piese, două poeme și
o carte de sonete.

Una dintre primele ediții ale tragediei *Hamlet* de William Shakespeare (1604)

Protagonistul tragediei *Hamlet* este prințul moștenitor al Danemarcei, care se întoarce de la studii la castelul Elsinore după moartea tatălui său. Hamlet este copleșit de durere și furie față de mama sa, care s-a recăsătorit rapid cu unchiul său, Claudius. După ce spiritul tatălui îi dezvăluie că acesta a fost ucis de Claudius, Hamlet jură răzbunare. El se preface nebun pentru a-și ascunde planurile și organizează înscenarea unei piese de teatru care reproduce crima, observând reacția vinovatului. Claudius, temându-se de Hamlet, complotază cu Laertes să-l omoare cu o spadă otrăvită. În timpul duelului, Hamlet și Laertes se rănesc fatal, însă Hamlet îl ucide pe Claudius înainte de a muri. Regina moare întâmplător, iar tragedia se încheie cu destrămarea familiei regale.

HAMLET. Să vă spun de ce. Astfel, cele ghicite de mine o să preîntâmpine mărturisirile voastre, iar taina voastră cu regele și regina nu va fi jumulită de penele ei. De la o vreme – nu știu nici eu din ce pricină – mi-a pierit toată veselia și m-am lăsat de toate deprinderile și îndeletnicirile mele, și mă simt atât de copleșit de această toană rea, încât și minunata alcătuire care e pământul îmi pare doar o stâncă stearpă. Vedeți voi, acel prea frumos baldachin, văzduhul, mândra boltă ce atârnă asupra-ne, ca un acoperământ falnic, bătut în scânteii de aur, nu e pentru mine altceva decât un vâlmășag de miasme spurcate și rău mirositoare. Ce lucru desăvârșit e omul! Ce aleasă îi e cugetarea! Și cât de nemăsurate însușirile! Ce falnic și minunat în portul și mișcările sale! Întocmai ca un înger în fapte și ca un zeu în năzuințele lui. Podoaba luminii! Pildă a vietăților! Și totuși ce e pentru mine această mână de lut? [...]

(*Ies Rosencrantz și Guildenstern.*)

HAMLET. Domnul să vă aibă în pază. Așa, acum sunt singur. Ce ticălos, ce sclav becisnic sunt! [...]

Un aiurit și-un josnic ins, tânjesc,
Lunatic și nevrednic de-al meu țel,
Ne-nstare de-un cuvânt nici pentru-un rege
Al cărui tron și viață-au fost răpite
Prin mârșave mijloace. Nu cumva
Sunt un mișel? Și cine oare-mi spune
Că-s doar un ticălos și-mi sparge țeasta
Și-mi smulge barba și mi-o zvârle-n față,
Îmi dă un bobârnac și-mi bagă-n gât
Minciuna până-n piept, o, cine oare?
Ha!

Așa mi-ar trebui, pe legea mea,
Căci nu-s decât un pui nesimțitor
De-amarul unei asupriri, fiindc-altminteri
Aș fi-ngrășat ereții-acestui cer
Cu măruntaiele tâlharului
Mișel, destrăbălat și sângeros,
Pizmaș și trădător și crud tâlhar,
O, răzbunare!

Asin ce sunt! O, ce mai vitejie:
Eu, fiul unui drag părinte-ucis,
Împins de cer în iad la răzbunarea-mi,
Să-mi vărs în vorbe focul, ca o târfă,
Să-njur întocmai ca o târătură,
O slujnică!

Rușine! Puah! Sus, cugete!

Actul al III-lea

Scena 1

O sală în castel

HAMLET.

A fi sau a nu fi: iată-ntrebarea.
E oare mai de laudă să suferi
În sinea ta, săgețile și praștia
Norocului vrăjmaș, sau mai degrabă
Să te-narmez în fața unei mări
De zbucium și prin luptă s-o răpui?
Să mori, să domni... nimic mai mult. Să știi
Că printr-un somn poți pune-odată capăt
Durerii sufletești și-atâtor chinuri
Ce-s partea cărnii, iată o-ncheiere
Spre care năzuim. Să mori, să dormi;
Să dormi poate visând? Aici stă totul.
Ce vise-n somnul morții poți visa
Când am scăpat vremelnice strânsori?
E tocmai ce ne-ndeamnă-a pregeta,
Și-aici se află și acea-ndoială
Ce dă restriștii-o viață-atât de lungă.
O, cine-ar mai răbda disprețul, biciul
Acestor vremi și-obida asupririi,
Jignirea-adusă numelui de om,
Durerea dragostei n'empărtașite,
Trufia dregătorilor, dreptatea
Zăbavnică, bătaia din picior
Pe care vrednicia răbdătoare
O tot îndură de la nedestoinici,
Când liniștea și-ar căpăta-o singur
C-un vârf de jungher. Cine-ar sta să-și ducă
Povara vieții-n geamăt și sudori,
De n-ar fi spaima de ceva de-apoi,
De țărnul neștiut de unde nimeni
N-a mai venit și care ne-ngrozește
Făcându-ne mai lesne să-ndurăm
Urgiile de-aici, decât să tindem
Spre altele pe care nu le știm.
Și cugetul ne schimbă-n bieți mișei,
Încât firescul chip al hotărârii
Sub raza slabă-a gândului pălește,
Și-avânturile cele mai mărețe
Sub semnu-acesta se abat din drum
Și pier ca faptă. Dar tăcere, iat-o
Pe mândra-Ofelia. Nimfă, pomenește
În ruga ta de mine, păcătosul.

Traducere de Petre Dumitriu

Actorul Mel Gibson în rolul lui Hamlet în ecranizarea tragediei (1991, regizor: Franco Zeffirelli)

După ce spiritul tatălui său îi cere răzbunare pentru moartea sa, Hamlet cade într-o stare de confuzie și disperare. Îndoielile lui și incapacitatea de a acționa rapid și decisiv au dat naștere conceptului de *hamletism*, folosit pentru a desemna o atitudine pasivă și resemnată față de realitate, o stare interioară a omului care și-a conștientizat datoria, dar nu se hotărăște să acționeze. Astfel, lupta interioară a lui Hamlet dintre necesitatea de a întreprinde ceva și adâncirea în gândurile proprii despre viață și moarte, timp și veșnicie, datorie și slăbiciune a voinței constituie tema principală a dramei lui Shakespeare.

În acest sens, Hamlet este foarte apropiat lui don Quijote. Ambii au apărut în aceeași perioadă, erau nemulțumiți de realitatea din jur, dar erau incapabili să schimbe singuri lumea în care domnea răul. Ambii știau ce trebuie de făcut, dar nu știau cum să își pună ideile în practică.

LECTURĂ PENTRU PERFORMANȚĂ!

Jacob Burckhardt, *Cultura Renașterii în Italia* (1860)

Pe lângă descoperirea lumii, cultura Renașterii aduce o altă realizare, de o însemnătate și mai mare: Renașterea descoperă și scoate la lumină omul în întregul său.

Înainte de toate, această epocă dezvoltă individualismul într-o măsură nemaiîntâlnită până atunci; apoi îl aduce în lumina cunoașterii, studiind cu pasiune și sub toate aspectele tot ceea ce este individual. Dezvoltarea personalității este esențial legată de capacitatea cunoașterii de sine și a altora. Privind aceste

două mari fenomene, nu trebuie să uităm influența literaturii antice, căci modul de a cunoaște și de a descrie elementul individual și elementul uman, în genere, a fost determinat și nuanțat, în mod esențial, de acest intermediar. [...] Omul și umanitatea au fost pentru întâia oară cunoscute în adevărata și profunda lor natură. Chiar și acest unic rezultat al Renașterii ar fi suficient pentru ca epoca să merite recunoștința noastră eternă.

Traducere de N. Balotă și Gh. Ciorogaru

Giovanni Pico della Mirandola, *Despre demnitatea omului* (1496)

În cele din urmă, prea bunul Creator a hotărât ca cel care nu putea fi înzestrat cu nimic care să-i aparțină doar lui să împartă cu ceilalți ceea ce altor ființe, considerate fiecare în parte, le fusese dăruit în mod special. Așadar l-a primit pe om – creație nedefinită – și, așezându-l chiar în mijlocul lumii, i-a vorbit astfel: „O, Adame, noi nu te-am dotat pe tine în mod deosebit nici cu anume locaș, nici cu o anume înfățișare, nici cu vreun rost precis, încât să pozezi și să păstrezi, precum dorești și gândești, acel lăcaș, acea înfățișare, acele rosturi. Pentru restul ființelor natura lor mărginită este îngăduită de noi înăuntrul unor legi dinainte hotărâte. Tu însă, neconstrâns de noi de niciun fel de limită, îți vei fixa hotare după propria voință în seama căreia te las. Te-am așezat în mijlocul lumii ca să cuprinzi mai ușor cu ochii tot ceea ce se află în ea. Nu te-am făurit nici ființă

divină, nici pământească, nici muritoare, nici nemuritoare, pentru ca tu, propriul și nobilul tău creator și plăzmuitor, să-ți modelezi chipul pe care îl preferi. Vei putea să degenerezi spre ființele inferioare, care sunt brute; vei putea să te înalți, după călăuza cugetului, spre cele superioare, care sunt divine”.

O, neasemuită generozitate a lui Dumnezeu tatăl, o, nemărginită și încântătoare fericire a omului căruia i-a fost dat să aibă ceea ce dorește și să fie ceea ce vrea!

Animalele, chiar de la naștere, aduc cu ele din pânțele mamei (după cum spune Lucilius) ceea ce vor poseda. Spiritele divine au fost de la început sau imediat apoi ceea ce vor fi în vecii vecilor. Pe când în om, tatăl a sădit felurite semințe însuflețite și germenii ai oricărei vieți, din care, numai cele pe care fiecare le va fi cultivat, vor crește și îi vor aduce roade.

Traducere de Marta Guțu

Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Renașterea: umanismul și destinul artelor* (1975)

Valoarea mare a curentului umanist stă în realizarea unității de conștiință a intelectualelor europene, care au dovedit comunitatea apartenenței lor la sursele culturii antice gre-

co-latine. Și această operă de trezire a conștiinței unității europene s-a extins în tot continentul, din Peninsula Iberică până în Peninsula Scandinavă și până în sud-estul european.

Abordarea textului

- 1 Explică unde și când are loc acțiunea în tragedia *Hamlet* de William Shakespeare.
- 2 Analizează momentele subiectului artistic, ilustrând expozițiunea, intriga, desfășurarea acțiunii, punctul culminant și deznodământul tragediei.
- 3 Ilustrează, cu exemple din text, cum se realizează următoarele forme de conflict extern în tragedie:

Hamlet – Claudius

Hamlet – Laertes

- 4 Pornind de la secvența: „Așa mi-ar trebui, pe legea mea,/ Căci nu-s decât un pui nesimțitor/ De-amarul unei asupriri, fiindc-altminteri/ Aș fi-ngerăsat ereții-acestui cer/ Cu măruntaiele tâlharului/ Mișel, destrăbălat și sângeros,/ Pizmaș și trădător și crud tâlhar,/ O, răzbunare! Asin ce sunt!/ O, ce mai vitejie: Eu, fiul unui drag părinte-ucis,/ Împins de cer în iad la răzbunarea-mi,/ Să-mi vărs în vorbe focul, ca o târfă,/ Să-njur întocmai ca o târătură,/ O slujnică! Rușine! Puah! Sus, cuge-te!”, identifică și comentează următoarele aspecte:
 - conflictul interior trăit de Hamlet;
 - autobiciuirea în raport cu propriile slăbiciuni;
 - motivul trădării;
 - motivul răzbunării.
- 5 Identifică modalitatea de caracterizare directă (alt personaj, autocaracterizare) sau indirectă (prin limbaj, gânduri) în baza următoarelor secvențe din tragedia *Hamlet* de William Shakespeare:
 - HAMLET. Într-adevăr, soarta e o curtezană.
 - HAMLET. Danemarca e o temniță.
 - ROSENCRANTZ. Doar ambiția te face s-o vezi așa. Dane-marca e prea neîncăpătoare pentru mintea Măriei Tale.
 - HAMLET. O, Doamne! Aș putea fi închis într-o coajă de nucă și să mă socotesc un rege al văzduhului nemărginit, nu de n-aș avea visuri rele.
- 6 Realizează un discurs oral, pornind de la celebra replică din monologul hamletian: „A fi sau a nu fi: iată-ntrebarea”.
- 7 Comentează motivul răzbunării în text. Expune-ți punctul de vedere dacă răzbunarea e justificată și face dreptate sau aduce și mai multă distrugere și suferință.
- 8 **Lucru în grup.** Improvizați un interviu cu unul dintre personaje: Hamlet, Ofelia, Claudius, Laertis, Polonius.
 - Pregătiți o serie de întrebări în baza textului, precum și întrebări din partea cititorilor.
 - Simulați interviul distribuind rolurile de interviuatori și interviuat.

Lipsa de informații precise despre viața și personalitatea lui Shakespeare a dus la apariția unei serii de ipoteze conform cărora autorul tragediilor, comediilor, cronicilor istorice și textelor poetice de care se bucură întreaga umanitate nu ar fi fost un om pe nume William Shakespeare, ci altcineva – cineva care ar fi plătit lui Shakespeare pentru dreptul de a-i folosi numele și de a rămâne necunoscut. Principalul argument în *problema/enigma Shakespeare* este că Shakespeare, care nu a beneficiat de o educație universitară, nu ar fi fost capabil să creeze piese atât de profunde și măiestrite. Au existat mai multe încercări de a demonstra că autorul adevărat al operelor shakespeareiene ar fi fost filozoful Francis Bacon, un aristocrat erudit, sau chiar regina Elisabeta. Astăzi, mulți tind să îl recunoască pe William Shakespeare ca autor al pieselor și poeziilor, deși nu s-a păstrat nicio imagine autentică a sa.

Filmul istoric *Anonymus* (2011, regizor: Roland Emmerich) oferă o interesantă și captivantă perspectivă asupra enigmei Shakespeare.

Teatrul „Globe” în care a activat Shakespeare

Citate celebre

Personajele lui Shakespeare sunt interpretabile la infinit, iar cele 38 de piese împreună cu sonetele formează o discontinuă „Comedie umană”, mult mai cuprinzătoare decât cea dantescă și eliberată, în mod novator, de alegoriile teologice ale lui Dante. Plurivalența lui Shakespeare o întrece cu mult pe cea a lui Dante sau Chaucer; creatorul lui Hamlet și Falstaff, Rosalind și Cleopatra, Iago și Lear diferă de toți ca gen și grad. Dacă am putea înțelege în ce constă această diferență, am reuși poate să înțelegem de ce se află Shakespeare în centrul canonului occidental și de ce va continua să fie acolo, oricât ar încerca teoriile politice să-i micșoreze valoarea.

Harold Bloom

9 Citește fragmentul din poezia *Cărțile*, pe care Mihai Eminescu i-a dedicat-o lui Shakespeare, și comentează atitudinea poetului român față de predecesorul său renașterist.

Shakespeare, adesea te gândesc cu jale,
Prieten blând al sufletului meu;
Izvorul plin al cânturilor tale
Îmi sare-n gând și le repet mereu.
Atât de crud ești tu, și-atât de moale,
Furtună-i azi și linu-i glasul tău;
Ca Dumnezeu te-arăți în mii de fețe
Și-nveți ce-un ev nu poate să te-nvețe.

De-aș fi trăit când tu trăiai, pe tine
Te-aș fi iubit atât – cât te iubesc?
Căci tot ce simt, de este rău sau bine –
Destul că simt, tot ție-ți mulțumesc.
Tu mi-ai deschis a ochilor lumină,
M-ai învățat ca lumea s-o citesc,
Greșind cu tine chiar, iubesc greșala:
S-aduc cu tine mi-este toată fala.

Pro Domo

Nivel minim

- Află cinci lucruri curioase despre personalitatea lui William Shakespeare și realizează o alocuțiune pornind de la enunțul: „E curios faptul că Shakespeare...”

Nivel mediu

- Scrie o compunere de caracterizare a personajului Hamlet, ilustrând:
 - portretul social al personajului;
 - portretul său moral;
 - valorile pe care le susține;
 - caracterul umanist al judecăților sale.

Nivel performant

- **Lucru în pereche.** Realizați pagini de Instagram pentru două personaje din tragedia *Hamlet* de William Shakespeare (de exemplu: Hamlet și Ofelia).
 - Elaborați, cu ajutorul IA, imagini de profil și patru imagini care să reflecte scene din tragedie.
 - Dezvoltați, cu detalii din text, pagina de profil a fiecărui personaj.
 - Faceți descrieri pentru fiecare imagine și oferiți comentarii reciproce personajelor din care să reiasă cunoașterea subiectului operei.

Test de evaluare sumativă

Ad augusta per angusta!

● Cunoaștere și înțelegere

1) Potrivește autorii cu titlurile lucrărilor.

William Shakespeare	•	• <i>Hamlet</i>
François Rabelais	•	• <i>Eseuri</i>
Francesco Petrarca	•	• <i>Elogiul Nebuniei</i>
Michel de Montaigne	•	• <i>Don Quijote de la Mancha</i>
Erasmus din Rotterdam	•	• <i>Richard al III-lea</i>
Miguel de Cervantes Saavedra	•	• <i>Gargantua și Pantagruel</i>
		• <i>Sonete</i>
		• <i>Galateea</i>
		• <i>Fiammetta</i>
		• <i>Africa</i>

10 p.

2) Explică ce înseamnă noțiunile *donquijotism* și *hamletism*.

10 p.

● Modelare și aplicare

3) Ilustrează, într-un text coerent de 0,5 pagini, patru teme și patru valori care pot fi deduse din *Scrisoarea lui Gargantua către Pantagruel*, demonstrând că abordarea acestora exprimă viziunile umaniste ale autorului.

15 p.

4) Comentează, într-un text de 5-7 rânduri, semnificația motivului răzbunării în tragedia *Hamlet* de William Shakespeare.

15 p.

● Imaginație și creativitate

5) Imaginează-ți că ești regele sau regina unei zile în *Decameron* și urmează să spui o poveste cu tâlc pe o temă actuală (poluarea naturii, indiferența socială, escrocheriile online, corupția etc.). Scrie o istorie de 0,5-1 pagini, construită pe o intrigă interesantă, dar cu un final neașteptat. Creează un erou și mai multe personaje secundare, într-un cadru potrivit. Adoptă stilul lui Boccaccio prin elemente ușoare de ironie și umor.

40 p.

(Redactare – 10 puncte)

Total: 100 de puncte

Cuprins

Ce este <i>literatura universală</i> ?	4
1. Antichitate	6
Mitologia popoarelor lumii	6
Literatura Orientului Antic	14
<i>Test de evaluare sumativă</i>	26
Literatura Greciei Antice	27
<i>Test de evaluare sumativă</i>	65
Literatura Romei Antice	66
<i>Test de evaluare sumativă</i>	80
2. Evul Mediu	81
Literatura Evului Mediu oriental	82
Literatura Evului Mediu european	102
<i>Test de evaluare sumativă</i>	125
3. Renașterea	126
Epoca Renașterii și umanismul	126
Lirica renașcentistă. Sonetul	127
Proza renașcentistă	132
Teatrul renașcentist	144
<i>Test de evaluare sumativă</i>	151

LITERATURA UNIVERSALĂ

Manual

